

**mesken
tipleri
ve
yerleşme
formları**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK FAKÜLTESİ
ŞEHİR ve BÖLGE PLANLAMA BÖLÜMÜ
BİLGİ ve DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

İ.T.O. YAYINLARI / İRFAN H. BAYHAN

YÜKSEK MİMAR

II

İSTANBUL TEKNİK OKULU YAYINLARI Sayı: 84

Mesken tipleri ve yerleşme formları

İRFAN H. BAYHAN

200 Sayfa, 256 şekil, 1 Tablo

Bu eser İstanbul Teknik okulu mimarlık şubesi kitap komisyonunca incelenmiş ve okul kurulunun 14.6.1961 tarih ve 389 sayılı toplantısında basılmasına karar verilmiştir.

Bibliografya Notisi

Bayhan H. İrfan

72÷711

1962. Mesken tipleri ve yerleşme formları

İstanbul Teknik Okulu 1962 VIII -- 200

Metinde 256 Şekil 1 Tablo FİYATI = 10 T.L.

İstanbul Teknik Okulu yayınları

Sayı: 84

«Yetişmemde çok büyük hissesi olan Babama»

Ö N S Ö Z

Altı senedenberi İstanbul Teknik Okulu mimarlık bölümünde okutmakta olduğum Bina Bilgisi dersleri için hazırlık yapmak ve döküman tophiyarak sadece konferans şeklinde olan bu dersin malzemesini tamamlamak gerekti. Teksir edilmesini düşündüğüm ders notlarını ölçüsüz bakımından müfredatın dışında kalan tamamlayıcı bilgilerle genişletmek ve kitap haline getirmeğe, öğretim üyesi bulunan meslektaşlarımla teşvikleri ile cesaret ediyör ve henüz bütün eksiklerin tamamlanmadığına da kana bulunuyorum.

Mesken konusundaki kitapta yer almasını çok arzu etmiş olmama rağmen yerine getiremediğimi husus, memleketimizdeki yeni mesken tiplerinin yüzey ölçümleri ve plân karakterlerinin mukayeseli tablolar haline getirilmesi ve dış memleketler tipleri ile mukayesesidir. Kitabın bünyesinin meydana gelmesi hakkında kayda değer ana fikir, mesken kitlelerinin yan yana gelerek teşkil ettikleri «yerleşme formlarının oluşlarında önemli olan farklı şartların mesken tiplerini ele almak suretiyle açıklanmasıdır.

Bir taraftan meskenin iç bünyesinden ve plân veya yapı karakterinden doğan özellikler, meskenin dışında, mesken topluluklarında etkilerini gösterirken, mesken topluluğunun diğer özelliklerini teşkil eden çeşitli plânlama ve düzenleme şartları da, binaya, mesken tipine, parsel ve yola ölçü ve şekil vermektedir. Birbirine geçen ve maksath bir örgü şeklinde her zaman

varlık gösteren bu «Etkiler yüzeyinde» iktisat, şehircilik, Belediyecilik, estetik, statik, hijiyen; mesken ve iskân politikası çakışır, meskene, yola parsel ve son imkânları vererek yerleşmenin formunu hazırlarlar.

Zamanımızda bir meskenin tarifi, içinde bulunduğu bina kitesinin sınırlarını aşmış ve çevresini kuran meskenler topluluğuna dayanarak ona asıl karakterini veren ana sebeplere ulaşmıştır. Bu bakımdan mesken tipleri ve meskenle ilgili konuların mimarlık okullarında sözünü ettiğim etkiler yüzeyi içinde ele alınması zaruri hale gelmiştir.

Geçmişteki mesken tipleri ve yerleşme formları aynı düşünce ile kitabın ön kısmında yer almıştır. Eski yerleşmeler veya şehircilik tarihçesinde konu olan eski şehirler bugünün anlamı ile büyük şehirlerin iskân mahallelerinin karakterinde olup, bugünkü büyük ve normal şehirlerin özelliklerine sahip bulunmamaktadır. Aynı sebeplerle iskân sahalarının form gelişmesinin medeniyet tarihine paralel ve mukayeseli bir şekilde izahına yarayan bu bölümün esas gayesi şehircilik tarihçesi değildir.

Tertip ve kaleme alınış şekli deneme mahiyetinde olan bu kitabın ilk fırsatta yeni inşa edilecek olan mesken tipleri ve yerleşmeler ile reviziyondan geçirilmesi, devamlı gelişme halinde olan mesken konusunun aynı hızla alakalara nakledilmesi bakımından elzemdir.

Bu kitabın hazırlanması ve kaleme alınması sırasında metin içinde belirli eser veya kaynaklara işaret edilmiş ve önemli olan eserler Bibliyografya kısmında gösterilmiştir.

Şüphesiz, kitap çeşitli müelliflerin daha evvelce yapmış oldukları çalışmalarından ilham almaktadır. Bunlar arasında kıymetli hocam Prof. Dr. F. Hess'in „Staedtebau“ isimli eseri ile, kendisinin yanında geçirdiğim 5 senelik asistanlık süresince şehircilik derslerinde edindiğim tecrübe ve kazandığım görüşler bana en büyük destek olmuştur.

Ayrıca Prof. Dr. R. Rainer'in önemli saydığım İskân konusu ile ilgili eserleri de, hertürlü aşın ve mesnetsiz şehircilik cereyanlarından temizlenmiş ana fikirlerin okuyucuya duyurulması bakımından kıymetli bir kaynak teşkil etmiştir.

Memleketimizde fazla tanınmayan fakat Kuzey Almanya'da yaptığı özel şehircilik çalışmaları ile haklı bir isim yapan K. Gutschow'un DBZ dergisinde İskân konularında yaptığı ilgi çekici yayınlar da eserin tertibinde önemli rol oynamıştır. Memleketimizde mevcut idari teşkilât ve buna alt sınırların şehircilik çalışmalarındaki etkili rolü göz önüne alınarak bu yayınlardaki, İskân Grubu, İskân Kartiyesi, İskân mahallesine ait örnekler kitaba dahil edilmiştir.

Yurdumuzdaki resmi yayınlara ait baskı işlerinin yetersizliği sebebi ile fotograf klişelerinden istifade edilememiş ve sadece şekiller ile yetinilmiştir. Kitabın hazırlanışı da aynı şartlara göre e'le alınmış bütün şekiller müellif tarafından seçilerek yeniden çizilmiştir. Geniş çapta bir çalışma icap eden bu gayretler esnasında bana yardım eden asistanlarımdan, Yüksek Mimar Ünal Ersoy, Yüksek Mimar Alâaddin Yener ve Yüksek Mimar Orhan Ozatalay'a gösterdikleri alakaya ve bütün gayretlerinden dolayı minnettarım.

I. H. B.

İÇİNDEKİLER

A — Yerleşmelerin ve meskenin başlangıcı:	Sahife
★ Meskenin orijini ve ilk yerleşmeler	1-2
★ Yerleşme şekilleri	2-8
★ Eski yerleşmeler ve formları	8-37
Mısır, Yunan, Roma, Ortaçağ-gotik, Rönesans ve Barok yerleşmeleri ve mesken tipleri	
Anadoluda Osmanlı yerleşmeleri ve mesken tipleri. 19. yüzyıldaki şehircilik hareketlerinin yerleşmelere ve meskenlere yaptığı etkiler ve çeşitli memleketlerdeki durum.	
B — Mesken şekilleri ve sosyal meskenler	
★ Bir ailelik ve çok ailelik meskenler	38
★ Tek ev, tek evler topluluğu, özellikleri, vaziyet plânı ve mesken tiplerine ait örnekler	39-58
★ İkiz Ev, ikiz evler topluluğu, vaziyet plânları ve mesken tiplerine ait örnekler	59-63
★ Sıra ev, sıra evler topluluğu, vaziyet plânları ve mesken tiplerine ait örnekler	63-82
★ Blok meskenler, apartmanlar, örnekler	8-100
★ Balkon geçitli bloklar, örnekler	100-104
★ İkamet Üniteleri	105-106
★ Yıldız Bloklar ve Yıldız	107-111
★ Nokta ve yüksek binalar	112-123
C — Mesken ve yerleşme mevzuu ile ilgili diğer problemler:	
★ Çalışma, oturma ve dinlenme sahaları arasındaki münasebetler	124-125
★ İskân ünitelerindeki kademe ve gruplar, komşuluk münasebetleri	125-127

A

YERLEŞMELERİN VE MESKENİN
BAŞLANGICI

★ Meskenin orijini ve ilk yerleşmeler :

Jeoloji devirlerinin en sonuncusu olan Neolitik zaman, Tertiye ve Kuvater gelişmeler ismi altında iki kısımda ele alınır. Kuvater grup Diluvium ve Allivium'dan müteşekkildir. Tertiye bölümünde yaşamış olduğu tespit edilmiş olan ilkel insan, eski Diluvium'un son zamanlarında ortadan kalkmış ve bugünkü insan, Homo Sapiens de yeni Diluvium ile meydana gelmiştir.

İnsanın gelişmesi başlıca taş, bronz, ve demir devrinde tamamlanmış olduğuna göre, sadece taş devrinin bir kısmı, yani Paleolitikum, Diluviumla aynı zamana isabet etmekte, buna mukabil diğer devirler - bronz ve demir - Allivium zamanına girmektedir.

Meskenlere ait ilk belirtiler de böylece taş devrinin ilk zamanları -Paleolitikum- ile başlamıştır. Sanat bakımından büyük değer taşıyan mağara duvarlarındaki resimler ilk izlerdendir. Bu devrelerde aynı zamanda, yeraltındaki çukurlarda, ve dallardan yapılmış çadırlarda barındığı kabul edilmektedir. Taş devrinin ortasında, (Mezolitikum) ME 12000-6000, sun'i meskenin başlangıcını, zemin veya sal üzerinde görmekteyiz. Bu neviden yapı tarzı, bugün büyük okyanus adalarında su kenarlarında görülen kazıklar üzerindeki mesken şekline bir başlangıç olmuştur.

İlk yerleşmelerin de Mezolitikum da başladığı kuvvetle tahmin edilmekte, ve bugün Pueblo hintlilerinin mağara köyleri (Cliff — Dwellers), Güney Tunus'taki Matmata köyünün sun'i toprak mağaraları, aynı devrin ilk yerleş-

melerine çok benzemektedirler. Fakat, asıl köy halindeki yerleşmeler (Neolitikum) ME 6000 - 2000 senelerinde, yani taş devrinin sonuna doğru teşekkül etmiştir. Zamanımızda, Yeni Gine ve Sumatrada rasgeldiğimiz Moluk'ların su üzerinde kazıklarla kurdukları yerleşmeler bu devrin en mükemmel kalıntılarıdır.

Yine, aynı zamanlarda yerleşmeler inkişaf kaydederek, Avrupada muhtelif mıntikalarda kültür grupları meydana getirmişlerdir. Bunlardan Kuzeydeki, Batı Avrupadaki, Tuna havzasındaki ve Ren nehrinin orta kısımlarındaki yerleşmeleri sayabiliriz. Kuzeydeki gruptan Burchsal civarındaki Grossgartach ve batı Avrupadaki gruptan Portekizdeki Sobrozo burcu en mühimlerindenidir.

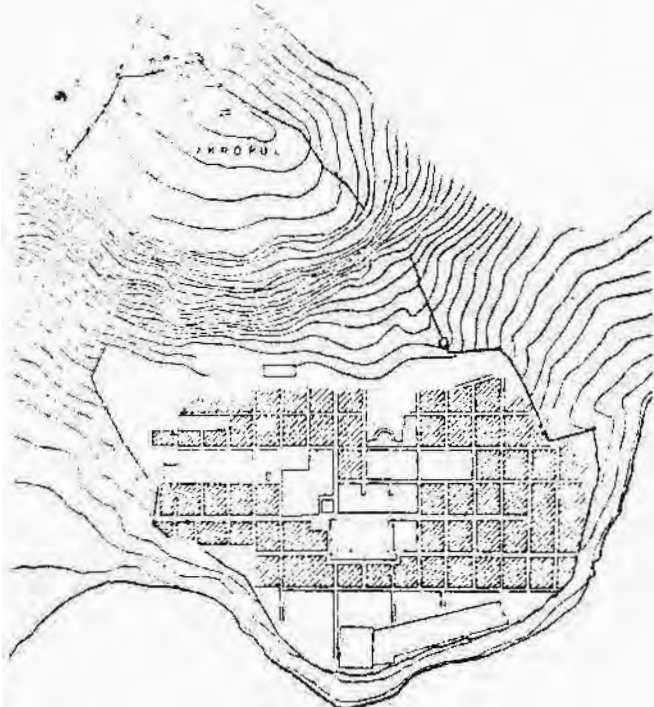
Kazıklar üzerinde kurulan, zengin sayıdaki yerleşmelere de Ren mıntakasında, Konstanz gölü sahilinde, ve İsviçrede göl kenarlarında rasgelmıştır. Bilhassa Zürih kantonu civarında Pfäeffiker gölü sahilinde, 100.000 adet kazık çakılmış olduğu, meskenlerin kare veya dikdörtgen şeklinde ve ortalama olarak 50-60 m² lik hücrelerden teşekkül ettiği, incelemelere göre katılmıştır.

Bronz devrinin — ME 2000 — girişi ile, maddenî eşyayı tanımakta olan Malaya ve Afrika zencilerine çok yakın bir iskân kültürüne sahip olan tarihi devre başlar. Kuzeyde blok inşaatı, güneyde de avlu tertipleri görülür.

ME 1000-500 seneleri Bronz devrinden demir devrine geçiştir. Bu devrede de eşyayı şekillendirme ve renk kullanma bilhassa orta Avrupada ve güneyde yerleşmiştir. Bunu takip eden ME 500-0 tarihlerinde orta Avrupada ve Alplerde Kelt'lerin kuru duvardan dikdörtgen meskenler, kaleler ve etrafları duvarla çevrili, küçük yerleşmeler -Oppida- inşa ettikleri mülmüdüdür.

18

19

yan düz yollarla kesilmiş idi. Büyük bir düzlük-
te, kenarları 130 stadi -2,5 km- kadar olan bir
saha kaplıyordu.» demektedir.

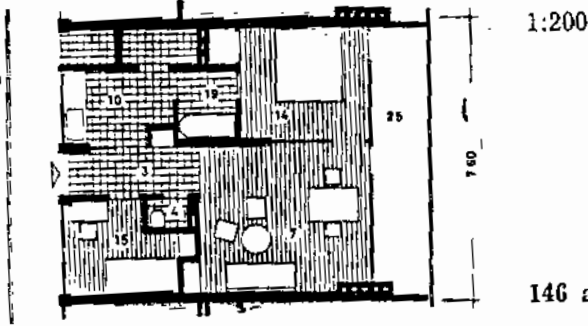
Eski İran'da hüküm süren iki büyük ku-
mandan ve imparatorun, Darius ve oğlunun, e-
mirleri ile malikâneler şehri Persepolis kurul-
muştur.

Daha önce, kısa olarak bahsettiğimiz Mike-
nik kültür devresinde, Yunan yarımadasındaki
eski Yunan yerleşmeleri gayri muntazam ve
daima birbirinden farklı şekiller gösterdiği hal-
de, Anadolu yarımadasındaki Yunan şehirleri
muntazam ve rijid formlar almaktadır. Koloni-
lerdeki yerleşmelerin, birbirine dik yol şebeke-
si ve ekseriya dört adet evin birleşmesiyle mey-
dana gelen ada sistemi başlıca özelliklerinden-
dir.

-Milet- tanınmış şehirci Hipodamos tarafın-
dan projesi hazırlanmış, ve tatbikinden sonra
bazı değişikliklere uğramıştır. ME 450 sıraların-
da kurulan bu Yunan yerleşmesi 4,5 m. penişli-
ğindeki doğu-batı, ve kuzey-güney yolları ile a-
dalara bölünmekte, fakat adaların kenarları ara-
zinin tabii şekline göre sona ererek çevre duva-
rı ile bitmektedir. Tabii sahillere ve bazen me-
yilli olan muntazam Yunan yerleşmelerinin insasında,
çok defa düze yakın bir şehir sathı elde edebil-
mek, ve yerleşmeyi kurabilmek için kayalıkla-
rın kaldırılmış olduğu bilinmektedir. Ş. 18.

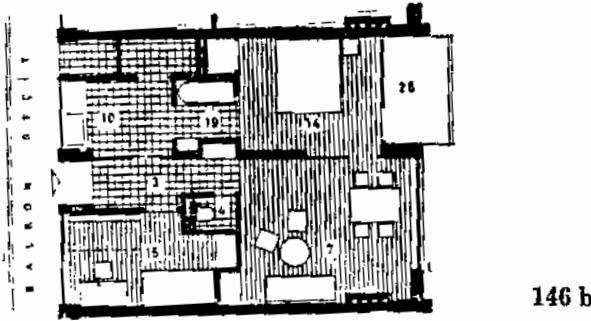
Bergama -Pergamon- Yunanlıların küçük
Asya üzerindeki, gayri muntazam yerleşmele-
rinden birdir. Burada arazinin, muntazam bir
yerleşme plânına mâni oluşu, kuruluşunda,
şehrin muhtelif yükseklikteki teraslar halinde
yapılmasına sebep olmuştur. Yerleşme araziye
tam olarak intibak eden kademeli ve gayri mun-
tazam bir esasa göre inşa edilmiş olup, bunlar
arasındaki münasebet ve ahenk, tek bir plâna
göre meydana getirildiğini ifâde etmektedir.
ME 197-159

-Priene- Takriben 200 m. yükseklikteki Ak-
ropol'ün eteğinde, meyilli bir arazide dört teras

1:200

146 a

146 b

soba bacası, 36 adet merdiven-evi, 88 adet özel kömürlük-odunluk yeri. (Kalorifer olmıyan binalarda), merdiven-evleri hariç saydığımız diğer tesislerin ortalama maliyeti 2.480.000 TL civarındadır. Aynı hacimdeki bir yerleşmede merkezi ve kolektif tesisler kurmak şüphesiz kuruluş maliyeti bakımından daha avantajlı olacaktır. Bunun dışında ayrı ayrı yapılan bu tesislerin bakım masrafları ve yakıt ihtiyaçları da kolektif tesislerden çok pahalıya mal olan ve memleketimizin iktisadi bünyesi dışında hareketlerdir.

Ancak, blok inşaatın dış memleketlerdeki karakterde yapıldığı nazari olarak kabul edilirse, aynı tesislerin ayrı ayrı kurulması halinde de masrafların fazla değişmeyeceği hatıra gelebilir. Böyle bir soruya, dış memleketlerdeki blokların büyük olması ve dolayısıyla yerleşme ve ait merkezi ve kolektif tesisat yapılmasa da-

hi tek başına olan tesislerin adedinin çok azalacağı belirtilerek aynı yönde cevap verilebilir. Ayrıca merdiven-evi inşaatının kuruluş maliyetinin 777.600 civarında olduğu açıklanmak suretiyle, yol şebekesinden tasavvur etmek için belirli yüzeylere sıkıştırılan meskenlerin kat adetlerinin arttırılması ile masrafların yol ve tesisat şebekesi yerine mesken binalarına yüklendiği söylenebilir.

★ Balkon geçitli bloklar :

Kitle bakımından balkon geçitli meskenler de blok teşkil ettikleri için, blok binalar grubunda ele alınmaktadır. Bu binalarda, sokaktan itibaren meskene kadar düşey bağlantılar merdiven evi, yatay bağlantılar ise balkon şeklindeki koridorlar vasıtasıyla temin edilir.

Yatay bağlantılar sayesinde az sayıdaki merdiven sistemleri ile çok sayıdaki meskenler (daireler) yola bağlanmış olurlar. Balkon geçit şekli esas itibarıyla Avrupada köy ölçüsündeki küçük yerleşmelerde inşa edilmiş mesken binalarında uzun zamandanberi kullanılan bir çözüm şeklidir. Ancak iç bünyesi bakımından otel odaları gibi koridor ve merdiven yolu ile dışarıya bağlanan bu mesken veya bina tipi son senelerde birçok memleketlerde daha yüksek bloklarda da kullanılmıştır.

Balkon geçitli blokların özelliği olarak, bölme duvarları ve yapının taşıyıcı aks sistemi arasındaki meskenlerin sadece bir tek esas cephe-leri olmasını kaydetmek yerindedir.

Geçit tarafında ve göz seviyesinin üstünde açılabilen pencerelerle ancak, WC, banyo gibi servis kısımları, ve bazen de yatak odaları aydınlatılabilmekte veya havalandırılmaktadır. Mesken girişi de aynı cephe üzerinde bulunduğundan koridor cephesini tam kullanılabilecek bir yüzey olarak kabul etmek zordur. Bu bakı-

lardan balkon geçitli bloklardaki mesken tipleri, daha ziyade az odalı ve bekârlar ile çocuksuz aileler tarafından kullanılabilir meskenlerdir.

Balkon geçitli bir blokun iktisadi ve verimli olabilmesi diğer inşaat problemleri yanında, minimum cephe küçük dairelerin blok cephesinde maksimum sayıda sığdırılmasına da bağlı bulunmaktadır.

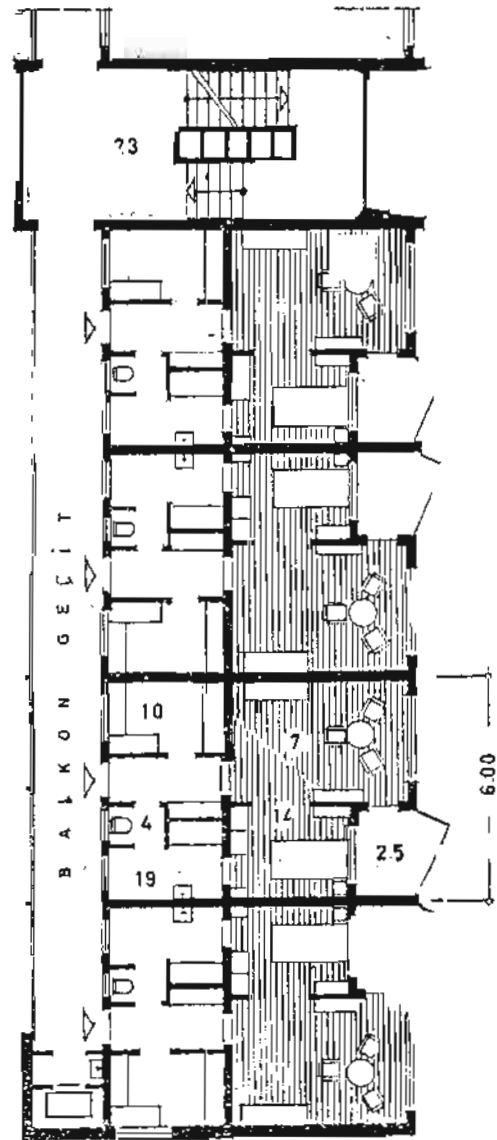
Plân şemasının basitliği, taşıyıcı duvar veya kolon sisteminin düzenli oluşu sebebi ile mimarlar tarafından cazip karşılanan bu mesken binası tipine ait birçok memleketlerde farklı araştırmalar ve tatbikatlar yapılmıştır.

Bunlardan bir tanesi Fransız mimarı Pingusson'un 3 katda bir geçit geçirmek suretiyle, meskenleri cepheye paralel bir şekilde iç merdivenlerle katlı olarak hallettiği çözüm şeklindedir. (Bak. Neufert 1959 S. 215).

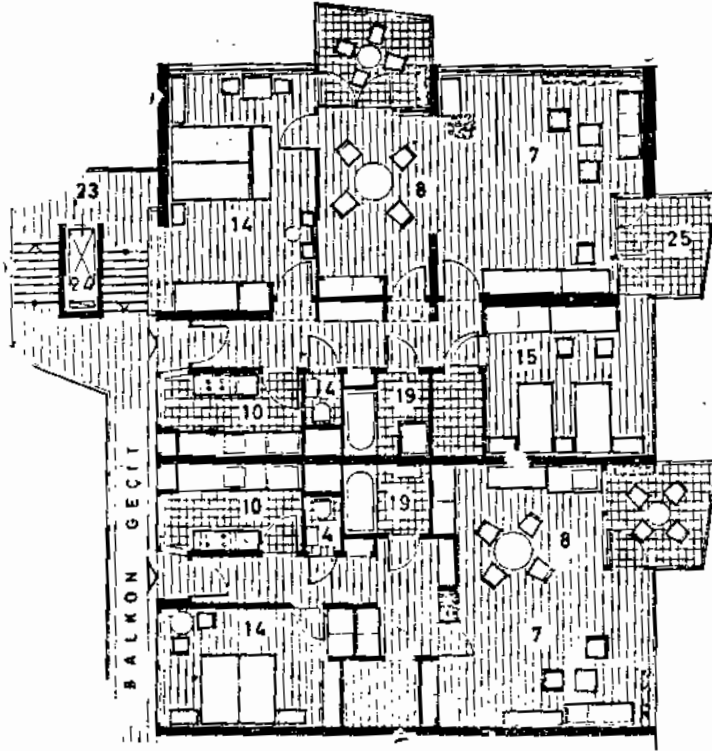
Amerikalı mimarlar Koch ve Kennedy de çok odalı bir mesken tipi ile yaptıkları denemede 1 geçite 3 mesken bağlayan plân düzenini uygulamışlardır. (Bak. Neufert 1959 S. 215)

Şekil 146. Amsterdam-Sloterveer de çocuksuz aileler için balkon geçitli mesken tipi. Altta normal ve üstte tam balkon ile geriye çekilmiş kat cephesi.

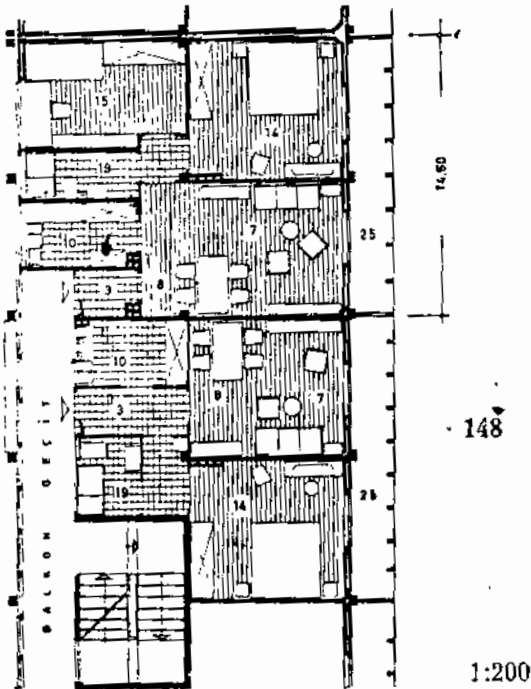
Şekil 147. Mesken aksları 6.00 m. olan diğer bir balkon geçitli mesken tipi. Almanyadaki Fransız işgal kuvvetleri için 4 katlı ve 32 daireli olarak Baden-Baden'de inşa edilmiştir. 1956/1957.

147. Almanya'da az kat Balkon geçitli Blok

149. Balkon geçitli bir blokta blokbaşı.

Normal daireleri 7,40 m. yüksekliklere sığdırılmış olan 13 katlı balkon geçitli bir plan tipi. Şekil 148. Yan cepheleri açık olan blokbaşlarında 4 odalı mesken tipleri yer almaktadır.

Rotterdam - Hollanda 1956/1957

Bakker + Krijgsman Maaskant

Şekil 149. Balkon geçit, blok boyunca kadar uzatılmadığı hallerde dipteki mesken tipini daha geniş tutmak ve koridor yüzeyinden faydalanmak mümkündür. Bu örneğimizde blok kitlesinin ortasında yanlamasına yerleştirilen merdiven evi ile her blok grubunda dört ayrı meskeni beslemek kabil olmaktadır.

Blok genişliğinin koridor uçlarında tam olarak mesken yüzeyine dahil edilmesi ile, tam blok boyunca geçit yapılamadığından, şekilde görüldüğü gibi, dilatasyon aralığının diğer yarısında kalan blok parçası ayrı bir merdiven evi

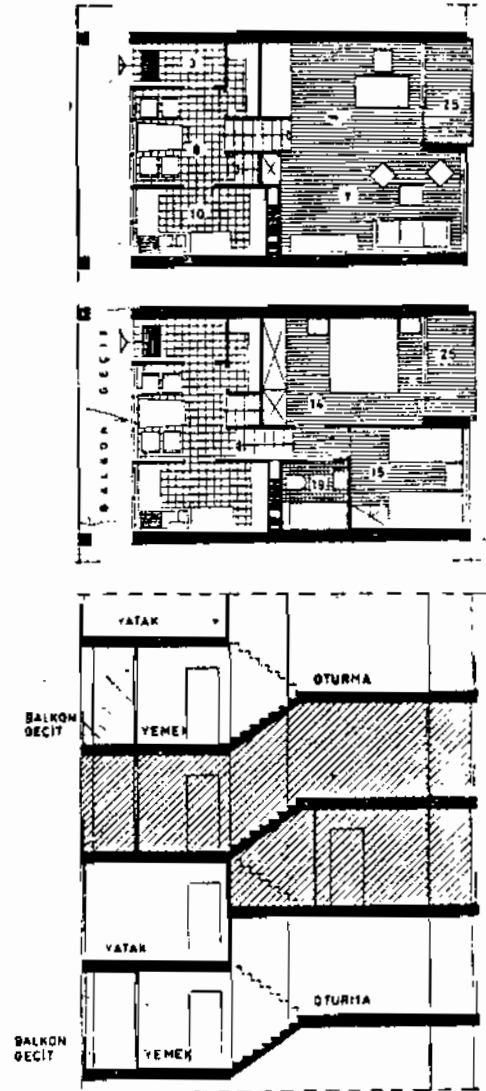
ile beslenmek zorundadır. Böylece balkon geçitli olarak düşünülen blok ve mesken tipi aynı zamanda dört bağlantılı normal bloklardaki plân sistemine yaklaşmaktadır.

Balkon geçitli plân çözümleri son senelerde yapılan bazı tatbikatlarda 2 katda bir geçit veren şekillerde de kullanılmıştır. Bu çözümlerde kat döşemesine verilen seviye farkları ile yatak odaları, oturma ve yemek odalarını birbirinden farklı düzlemlere yerleştirmek mümkün olmaktadır, ve böylece blokların kesitlerindeki mesken sınırları birbirine geçmiş dışlar meydana getirmektedirler. Şekil 150'deki örnekte balkon geçitten girişi olan mesken tipinde, mutfak ve yemek yeme yeri geçit seviyesinde, oturma, geçite göre yarı kat yüksekliğinde ve yatak grubu ise geçitten yarı kat yüksekliği kadar aşağıda bulunmaktadır.

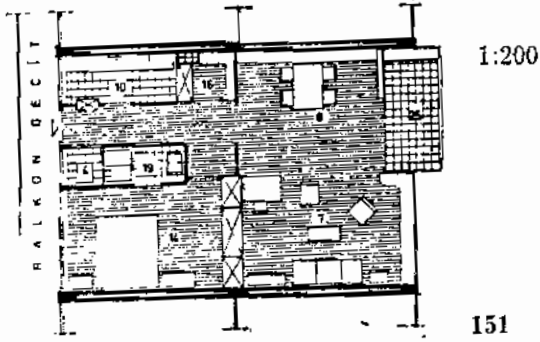
Avrupada rejional olarak evvelce küçük mesken binalarında görülen Balkon geçit Osmanlı meskenlerinde de Sofa veya Hayat olarak gördüğümüz düzendedir. Ancak Osmanlı evlerindeki bu çözüm şekli, ayrı ayrı meskenleri bağlamak yerine aynı meskenin muhtelif odalarının açıldığı bir mekândır ve özellikle sıcak bölgelerde balkon gerisinde kalan odaların güneşten muhafazasına yarar.

Merdiven evi adedinin azaltılması gayesiyle dış memleketlerde kullanılan bu mesken binası tipine ait Almanya'da yapılan maliyet hesaplarına göre böyle bir sisteme bağlı küçük bir mesken (daire), iki bağlantılı normal bir merdiven düzenine bağlı aynı büyüklükteki meskenden daha pahalıya mal olmaktadır.

Bazı memleketlerde, meselâ Amerikada. Balkon geçit tarafındaki iç mekânları göz seviyesinden daha yüksekte tutabilmek için mesken (daire) girişlerine basamaklar ilâve edilerek, mesken döşemelerinin, geçit döşemesinden daha yukarıya kaydırıldığı da görülmektedir. Ancak bütün bu tedbirler Balkon geçitli blokların maliyetini arttırmaktadır.

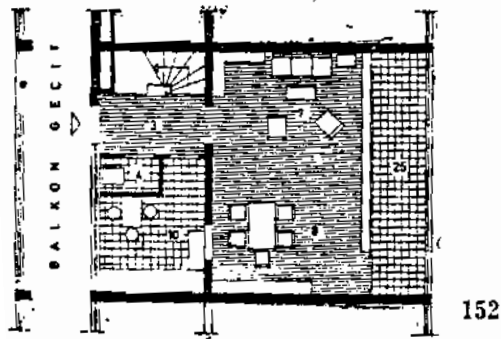
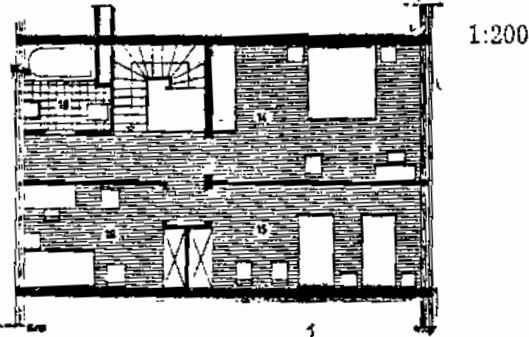
150. Döşeme seviyelerinin kaydırılması ile elde edilen 1 ½ katlı çözüm.

Evvelce, balkon geçitli bina tiplerinin daha ziyade çocuksuz aileler veya bekârlar için kullanılmasının doğru olduğunu bilhassa kaydetmiştik. Şekil 151 de görülen Hollanda'ya ait örnek, sade ve ferah tesir eden bir iç mimariyi ve tam konforlu bir küçük mesken tipini göstermektedir.

1937-38 yıllarında 10 katlı olarak inşa edilen bu bina, halen de aynı maksat için kullanılmaktadır.

Plaslaan binası - Rotterdam

Meskenler arasındaki döşeme seviyelerini kaydırmak veya burada olduğu gibi 2 katda bir balkon geçirmek şekli de cazip çözümlere yol açabilir. Ancak bu gibi iç merdiven icap ettiren tertiplerde rasyonel bir sonuç alınabilmesi için yapıya ait maliyet hesaplarının titizlikle ele alınması ve her mesken için lâzım olan iç merdivenlerin yapı fiatlarına yapacağı etkiler ile diğer ucuzlatma tedbirlerinin tenakuzlara yol açmaması şarttır. Şekil 152 ITO da bu yönde yapılan bir çalışmadır.

★ İkâmet Üniteleri -Bloklar- :

Tek bloklardan kurulan ikâmet üniteleri, tanınmış Fransız mimarı Le Corbusier'nin ikinci dünya savaşından sonra Marsilyada düşündüğü bir proje teklifi ile gelişmeye başlıyan yapılarıdır. Çok defa arazi üzerinde serpilmiş meskenler grubu için kullandığımız ünite anlamı, burada bahis konusu meskenlerin tek bina, yani büyük ve yüksek bir blok içinde birleştirilmesi ve normal bir ünitenin ihtiyacı olan küçük çarşı, okul veya çocuk bahçesi, spor mahalli gibi yerlerin de aynı kitle içinde yer alması demektir.

İndivüel olan tek ve bahçeli eve kıyasla, çok mahzurları olan ikâmet ünitesi, Corbusier'in etüdüleri ile şu özellikleri kazanmaktadır.

a) Gelir maksadı ile spekülâtörler tarafından inşa edilen (Şekil 144, 47) kötü faiz kışlaları yerine, mimari ve şehircilik problemleri ayıklanmış olan büyük bloklar elde edilmesi.

b) Çok sayıdaki meskenlerin tek blok içinde kullanılması ile elde edilecek iktisadi kolaylıklar. -Prefabrikasyon,, tesisat işlerinin rahatlığı ucuzluğu v.s. gibi.

c) Minimum aks mesafeleri arasında, normal hacimleri küçük ölçülere indirmek suretiyle mesken hijiyenini ve konforunu çok katlı faiz kışlalarına nazaran daha iyiye yöneltmek.

d) Tek evlerle yatay olarak arazi üzerine yayılmak yerine, bu yüzeyi boşaltmak ve meskenleri tek blok içine toplayarak kazanılan yüzeyi tekrar serbes saha olarak şehirliye terket-

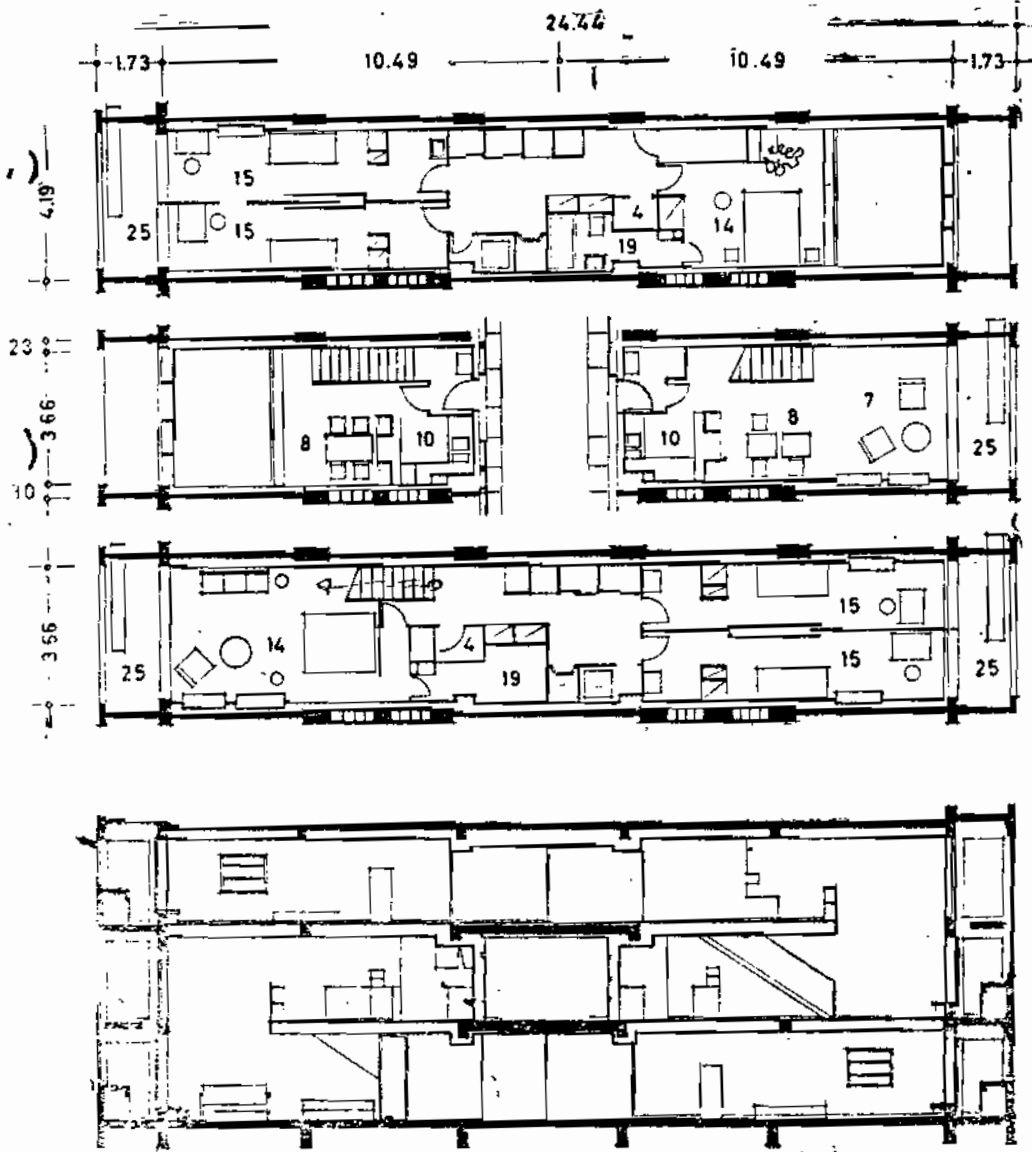
Corbusier'in Marsilyadaki denemesi her bakımdan iyi netice vermemesine rağmen muhte-

lif yerlerde ve son olarak 1957 de Berlin'de Hansa mahallesinde de ikâmet üniteleri inşa edilmiş olması, mesken problemlerinin çözümünde bu fikirden istifadeden vazgeçilmediğini göstermektedir.

Tek eve, veya kesafeti normal olan az katlı bloklarla kurulmuş yerleşmelerin insani şartlarına mukabil, çok sayıdaki meskenin tek bir kitle içinde birleştirilmesinde mahzurlar bulunmasına rağmen, maddi imkânsızlıklar, zaman zaman ve yer yer bizi bu yola sevkedebilir, fakat topyekün ikâmet mevzuunun aynı şekilde ele alınması cemiyet için şüphesiz zararlıdır. Evvelce gördüğümüz yüksek bloklar ile daha sonra ele alacağımız nokta veya yıldız apartımanlar, Corbusier'nin ünite düşüncesi ve cemiyete tesirleri bakımından birbirlerinden çok farklıdır. Normal bloklarda sadece, fazla sayıdaki küçük ve kullanışlı meskenler yer almakta ve oturanlar, aile ve çocuklar, dışarı ile olan bağlantılarını, (okul, çarşı, spor) az katlı meskenlerde oturanlar, gibi kurabilmektedirler. Corbusier ise, blok kitlesi içindeki meskenlerin yansısı bazı sosyal tesislere yer vermek suretiyle (çarşı, küçük otel, koşu pisti, spor klübü, çocuk yuvası) komşuluk ve ailenin dışarı ile olan münasebetlerini ayrıca tanzim etmektedir. Bu değişikliklerin fayda ve zararları üzerinde tartışmak gerektir.

Ancak modern meskenlerin konforu ve temin ettiği şartlara nazaran diğer tiplerle mukayesesinden anlaşılacak ucuzluğu, aile hayatında bazı mecburi fedakârlıklar yapmak suretiyle, yüksek bloklarda oturulmasına imkân vermektedir. Corbusier'nin ünitesinde oturanların dış hayat ile olan bağlantılarının mühim bir kısmı blok içinde kalmasına mukabil diğer bloklardaki mesken sâkinleri normal hayatlarını muhafaza edebilmektedirler.

Büyük bir blok içinde iki katta bir orta koridor (sokak) geçirerek ara katlara ait hacimleri diğer hacimlerle iç merdivenler vasıtasıyla

153. Le Corbusier'in ikâmet ünitesi.

Plânlar

Kesit

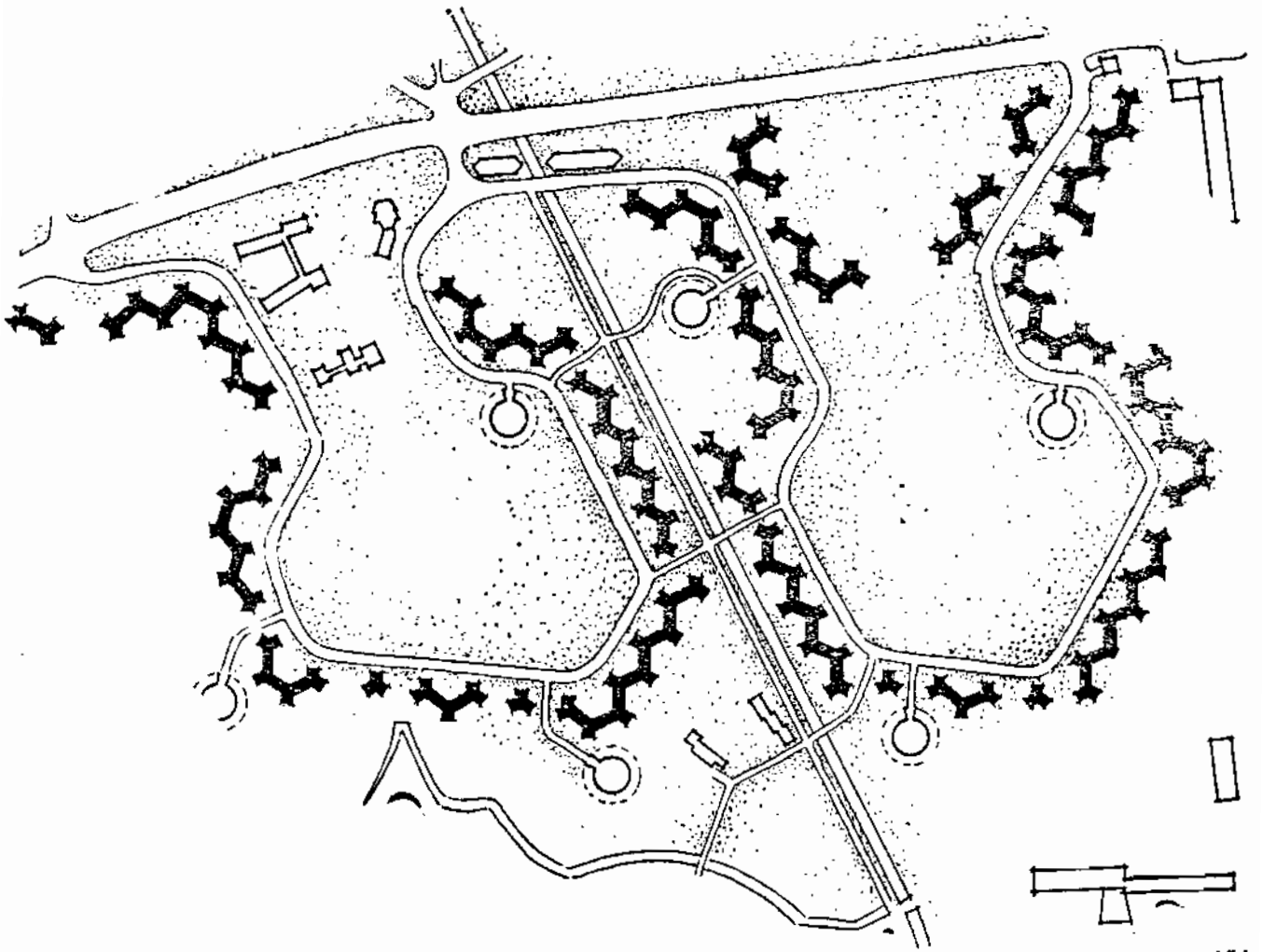
1:200

birleştiren müellif, sokakların sağında ve solunda, L şeklinde yatay kesitli mesken tipleri ile 18 yıl evvel yeni bir çığır açmıştır. Şekil 153.

Teklifte kat yükseklikleri 2.26 gibi bir ölçü ile alçak tu'ulmuş olmasına rağmen iç hacimlerdeki tesiri, katların birleştirilmesi ile elde edilen yükseklik ve galeriler ile çok zenginleşmektedir. Böylece ortadaki sokaktan girilen dairelerden birinde mutfak ve yemek mahalli.

diğerinde mutfak, yemek yeri ve oturma ile (7) giriş seviyesinde iç mekânlar elde edilmektedir. (Bak. şekil 153 kesit) Meskenlerin aksları 3.66 m. ve cepheler çok kıymetli olduğundan mutfak, banyo, ve. gibi servis yerleri özel havalandırma tertibatı ile işlemektedir.

Genel olarak yüksek bloklar ve bu şekildeki ikâmet ünitelerine ait diğer görüşleri yüksek yapılar bahsinde ayrıca inceliyeceğiz.

Yıldız Bloklar : (birden fazla ailelik meskenler) apartımanlar :

Katlı mesken bloklarında meskenleri birbirinden ayırarak merdiven sistemine ayrı kitleler halinde bağlamak ve bu şekilde düz bir blok içinde kalan tiplere kıyasla, daha fazla cephe veren mesken plânları tertiplemek düşüncesi ile yapılan bloklardır. Genel olarak üç kollu yapılan tatbikat bilhassa İsveçte ikinci dünya savaşından sonra görülmektedir.

Üçlü yıldız elemanları ile, 6 köşeli kapalı avlular veya yarım avlular tertiplemek müm-

kün olduğu gibi, yıldız dizileri ile daha büyük dış mekânları sınırlıyarak vaziyet plânlarındaki geometriyi hafifletmek yoluna da gidilmektedir. Nokta apartıman kitlelerinde olduğu gibi yıldız şeklindeki tertiplerde de meskenlerin yol ile bağlantısı düşey istikamettedir ve katlardaki ya'ay hareket çok kısıdır. Bazı yıldız kitleler birbirleri ile birleştirilmeksizin tek olarak kullanılmak suretiyle nokta apartıman tesirini vermektedir.

Yukarıda, şekil 154 de yıldız elemanları ile yapılmış bir kuzey yerleşmesinin vaziyet plânında, iki büyük ve birkaç küçük dış mekânı çev-

155. İsveçte (Gröndal) yıldız elemanlarla yerleşme.

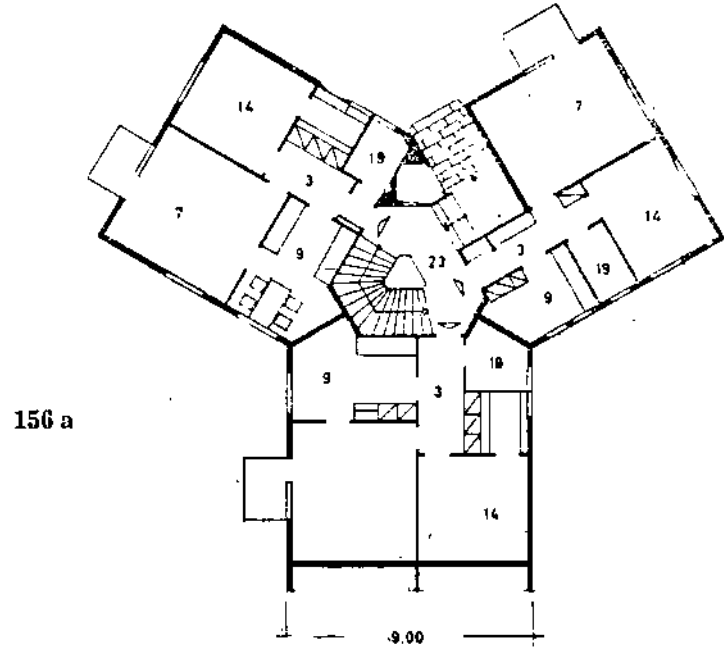
reliyen yıldız dizilerini görüyoruz. Şekilde görülen yuvarlak hacimler peribemnin ihtiyacı olan düşünülen yeraltı garajlardır.

Şekil 155'deki Yıldız elemanlarla yapılmış bu yerleşmede sınırlı bir arazide hektar başına 300 kişilik bir kesafetle hazırlanan vaziyet plânındaki meskenler iki ilâ üç odalıdır, ve dört katlıdır. Şekil 154'deki kubbe nazaran avlular burada daha kapalıdır. Doğu-Güney tara-

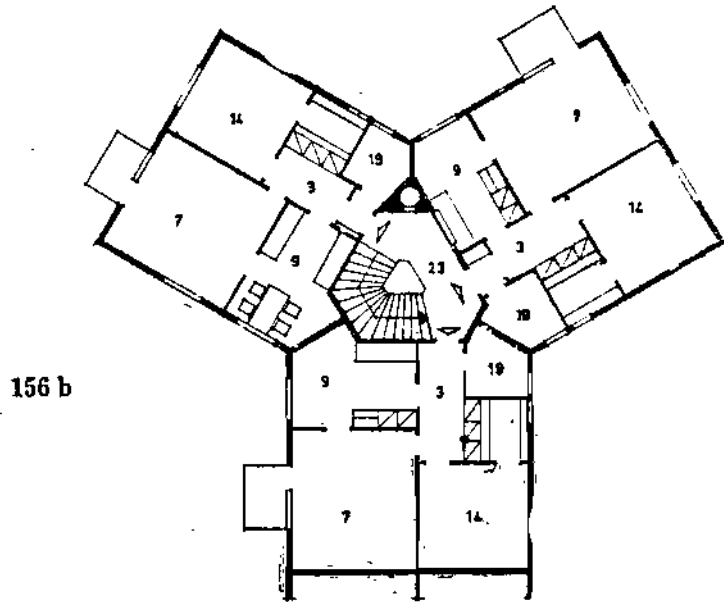
fında yıldız elemanlar tek, yani ayetle olarak kullanılmışlar, fakat kat adedleri yüksek olmamıştır.

Yanda şekil 156'da aynı yerleşmeyi alt kat plânları görülmektedir. Bu plân şemalarını incelediğimiz zaman yıldız şeklindeki mesken binalarında, çok odalı daire tiplerinde uzun koridorlarla mesken taksimatını kurmak zaruretinin doğacağı belli olmaktadır.

156. İsveçte (Gröndal)
Yıldız meskenler.

Üstten aydınlanan 3 bağ-
lantılı merdiven evi.

halinde aşağı doğru yayılan bir tertiptedir. 6 m. genişliğinde, doğu-batı istikametindeki ana yollar, 3,5 m. açıklıktaki dar ve meyilli yollar ile kesişmekte ve takriben 80 dikdörtgen ada meydana getirmektedir. 2,5 m. kalınlığındaki çevre duvarı yerleşmeyi Akropolis de dahil olmak üzere çevrelenmektedir. Ş. 19

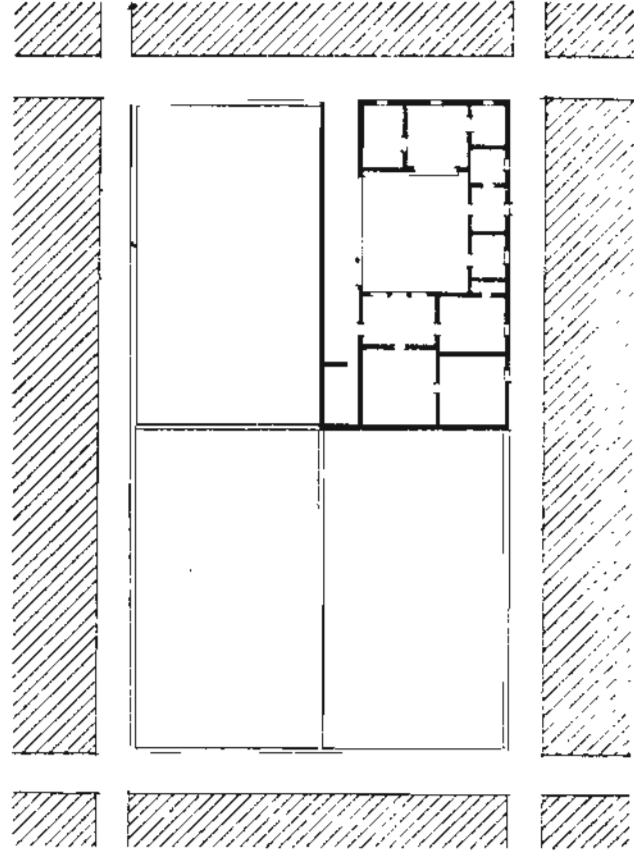
Temiz ve pis su kanalları, yol kaplamasının altındadır. Ortada Zeus mabedi etrafında kolonadlı gruplar, ve güney kenarında Gimnasium ve stadyom bulunmaktadır.

Zeus mabedinin bulunduğu orta mekân, Agoradır. Şekil 20 de birbirine dik yollar ile teşkil edilen iskân adalarındaki mesken şeması görülmektedir.

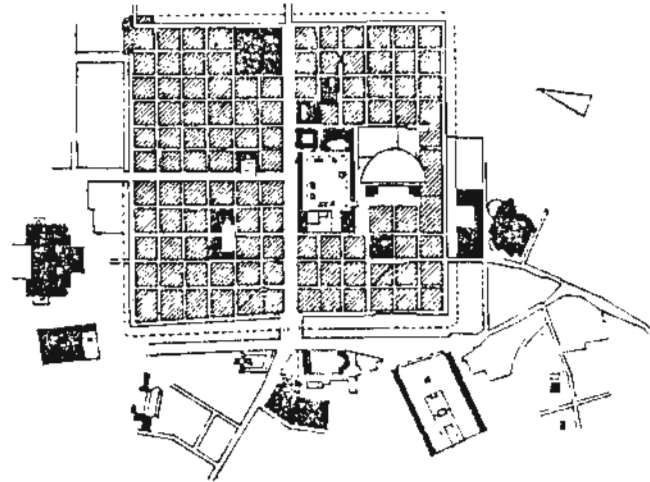
Arkaik devredeki yerleşme formu da irrregüler, yani gayrimuntazamdır. Sistemsiz bir büyüme temayülü, araziye uyan yol şebekesi, ve mühim merkezleri belirten bir anlayışı ile târif edilebilir. Yunanistanda ve İtalyada kurulan bu şekildeki yerleşmelerden, Roma, Atina, Delos, Thera, da yavaş bir gelişme görülmektedir. Bir yerleşme avrupa bölgesinde belirli nüfusa eriştikten sonra, Yunanlılar daima, ve ekseriya kolonilerde, yeni bir şehir kurmuşlar, ve bunu plân itibariyle regüler, yani muntazam olarak yapmışlardır.

Askeri ve stratejik görüşlere göre muntazam Yunan şehirleri, Milet'de olduğu gibi, arızalı zeminin tesviye edilmesiyle kurulurken, aynı düşünceyle, daha sert ve rijid bir formdaki, Romalıların tip askeri yerleşmesi olan «Castrum»lar teşekkül etmiştir.

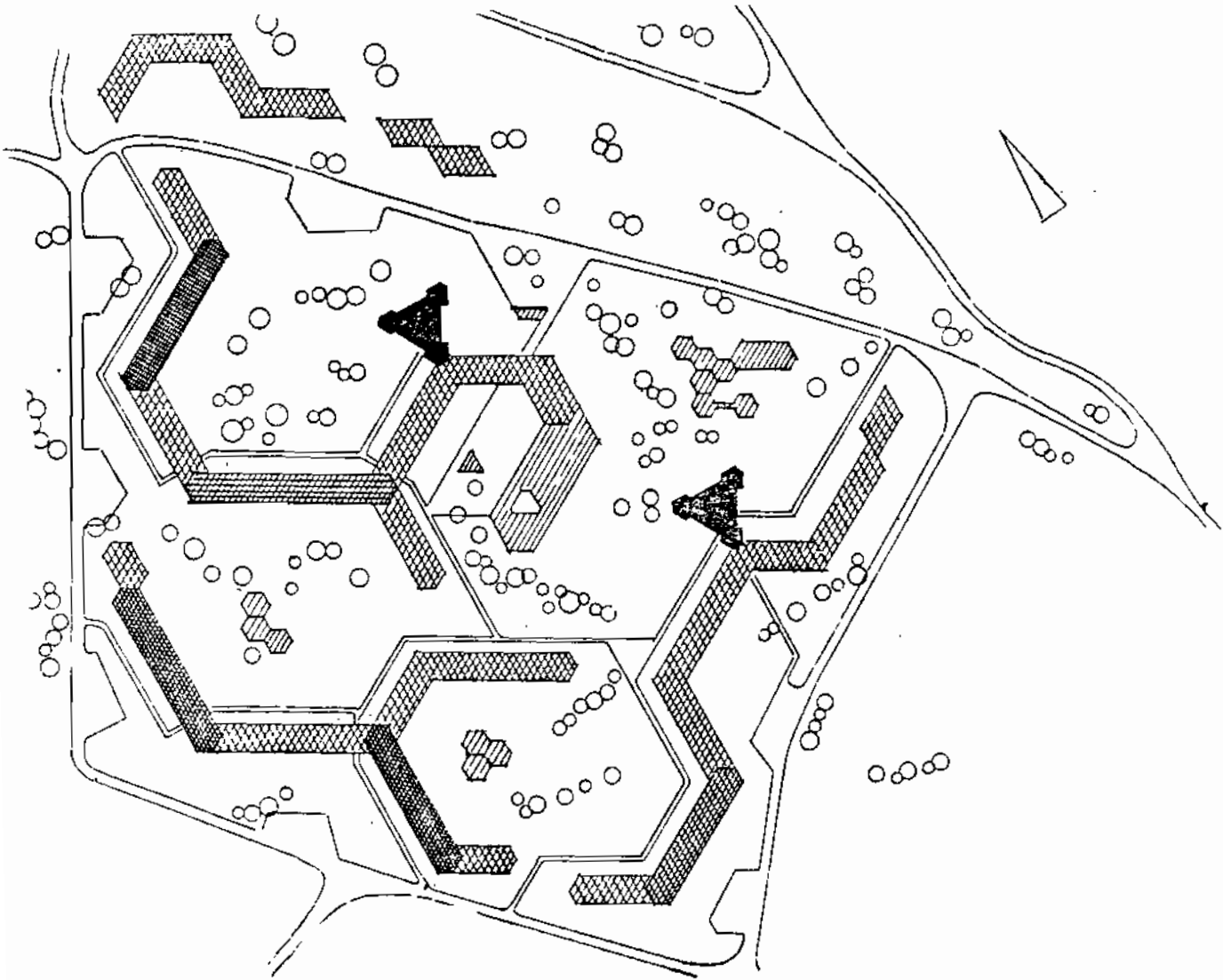
Eski Yunan yerleşmelerinin özelliklerini tarif için, muntazam olanlarda, Kuzey - Güney ve doğu-batı istikâmetindeki yol sistemi, birbirine dik ve bilhassa tebarüz ettirilen iki ana yol ile bunlarla sıkı irtibatlı olan merkezi, yani Agora'yı sayabiliriz. Birbirine dik iki ana yoldan Kuzey güney istikâmetinde olan Via Principalis veya Cardo, doğu-batı istikâmetindeki de Via Decumana veya Decumanus ismini alırlar. Yunanlılarda bu yollar orta akslar değildir, ve

20

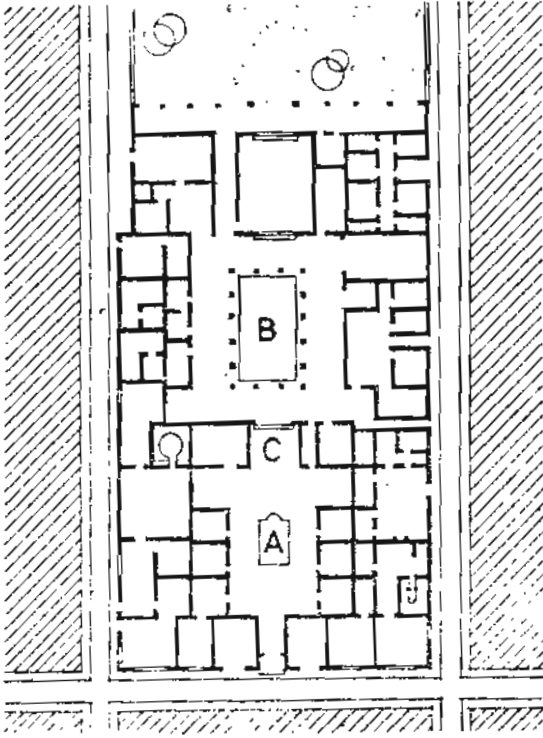
21

Şekildeki şekil .157 de İsviçre'de -Engle-
tatbik edilen küçük bir yerleşme plânında kul-
lanılan Yıldız şeklindeki yüksek binalarını diğer
tiplerle beraber görüyoruz. Vaziyet plânında
düşünülen tipler, iki katlı sıra evler 4-5 katlı a-
partmanlar, ve iki adet yıldız apartmanıdır.

Blok başlarındaki daire tiplerinin bitişleri

dik açı yerine daha büyük açılardaki komşu du-
varları ile sarılmış olduğundan, kitleleri birbir-
lerine bu açılar altında bağlamak, yani dik ol-
mayan açılarla avlu sistemini kurmak mümkün
olmaktadır. Küçük bir arazi içinde hektar başı-
na 320 kişilik bir kesafet ile bu yerleşmede de
dış mekânlar cazip hale getirilmiştir. Kuzey ta-

22

ekseriya asimetrik durumdadırlar. Fakat eski Roma yerleşmelerinde her iki ana yol kullanılmakla beraber, şehrin orta akslarını teşkil ederler, ve bu özellik Yunan ve Roma şehirleri arasında en ziyade göze çarpan ayrılışlardır. Eski Roma yerleşmelerinin bir karakteristiği olan «Castrum» da Cardo ve Decumanus orta akslardır, çünkü Romalılar askeri disiplinleri seven ve istilaları sırasında derhal yerleşmeler kuran bir anlayış ve görüşe sahip bulunmaktadırlar. Bu zihniyetin bir ifadesi de tam geometrik şekillerdir. Şekil 21 de kuzey Afrikadaki eski ve küçük bir Roma yerleşmesi olan Timgad'ın plân şeması görülmektedir. Ancak bu yerleşme çok küçük (350x350 m. lik bir kare) bir topluluk olduğu cihetle, iki ana yolun kesişme noktasında bulunması icap eden Forum burada yollarla irtibatlı bırakılmıştır.

Eski Romalıların Avrupada kurdukları Cas-

trum'ların sayısı 120 olarak bilinmektedir. Bunlardan en mühimleri kuruluş tarihlerine göre;

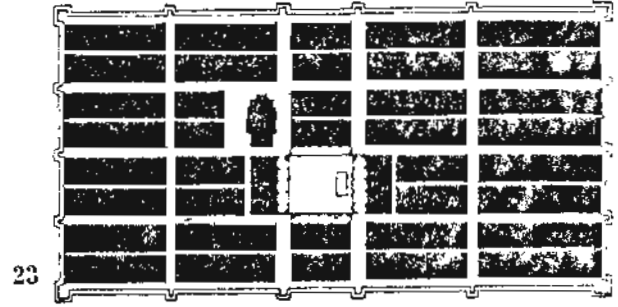
Augusta Taurinorum ME 28 (Turin), Argentoratum ME 12 (Strassburg) Augusta Vindelicorum ME 15 (Augsburg), Augusta Trevirorum ME 16 (Trier), Castra Bonnensis ME 12-9 (Bonn), Vindobona MS 43 (Viyana) Londinium MS 43 (Londra)dır.

Arkaik devirde Yunanlılar tarafından kurulduğunu söylediğimiz bugünkü Roma şehri, ise sonradan Romalılar tarafından genişletilmiş ve parlak devirler yaşamıştır. ME. 390 tarihlerinde büyük bir yangın ile harap olan Romanın kalkınması bu tarihlerden sonra olmuş, fakat şehir, eski küçük yerleşmenin dar sokak sistemine göre plânsız olarak inkişaf ederek fena şartların gelişmesine sebep olmuştur. Augustus zamanındaki yapı nizamnamelerine göre 70 ayak yani 22 m. bina irtifainı müsaade edilmiş, ve şehir spekülâtörler tarafından feci şekilde inşa edilerek, fakir mahallelerdeki kat adedi ona yükselmiştir. Buna mukabil şehrin zengin mahallerindeki malikâneler tek katlı olarak kalmıştır. Bu hali Yunanlıların genel şehir anlayışı ile mukayese edersek açık farklar görürüz. Yunanlılar yerleşmelerinin muayyen bir büyüklüğe erişmesiyle derhal yapı faaliyetini durdurarak yeni yerleşmeler kurmuşlar, ve gerek eski ve gerekse yeni yerleşmelerinde halka ait fikir ve vücut kültürünü temin eden sosyal tesisleri hiç ihmal etmemişlerdir. Halkın mesken ve dükkân ihtiyacı da cemiyet seviyesine göre tabii olarak temin edilmiştir.

Roma evi, şekil 22, (Pompei) Etrüsk mesken tipi karakterinde gelişmiştir. Ekseriyetle üstü açık Atrium A, bundan sonra esas mahal olan Tablinum C, ve arkasında Yunanlılardan alınan ikinci kolonadlı avlu Peristyl. B bulunmaktadır. Umumî olarak mesken dışarı ile değil, içeriye doğru, avlularla münasebetlidir. Binanın dış kenarındaki bazı mahaller dışarı ile irtibatlı olan dükkân mahalleridir.

Bizans, Karoling, Osmanlı -kısmen-, Roman ve Gotik sanatı devrelerini içine alan ortazamanındaki yapı faaliyeti kendisinden evvelki devrelerden oldukça farklı özelliklere sahip olduğu için, yerleşme formları da ayrıdır. Bilindiği gibi, ortazamanın başlangıcı dağınık halde bulunan batı kültürlerini birleştirmek gayretleri ile geçmiş, devrin ortalarına doğru ise Papalık ile krallıklar arasında hâkimiyet mücadeleleri cereyan etmiş ve son zamanda da millî dükâhklar meydana gelmiştir.

1. Asrın ortalarına doğru, MS. 300-800 sıralarında, yeni yerleşmeler kurulmuş ve antik devrin muhtelif kültür cemiyetleri büyük göçler neticesinde kaybolmuşlardır. Yeni kültür çevresinin olma halinde bulunduğu bu sıralarda şehir hayatı da sâkinleşmiş, aile hayatı ile köy muhiti, cemiyetin en mühim unsurları haline girmiştir. Ortazamanın başlarında belediye binası yerleşmelerin en mühim temsili elemanı olurken, yerleşmeler köy'den büyüyen ve gelişen topluluklar olarak gözükmeğe başlamişlerdir. Bu sebeple yerleşme formları tabiidir. Ancak bu gelişme, tesadüfi olmayıp, anâne haline gelmiş, meydan, yol, ve şehir perspektivi esaslarına göre cereyan etmiştir. Geometrik ve rijid olmıyan formlar içinde, ortazaman yerleşmelerinin bir çoğu bize, olgun bir şehircilik anlayışının temiz ve basit örneklerini vermişlerdir. Yerleşmenin müdafaaası mühim bir rol oynadığı halde, şehirlerin bünyesinde nizam ve askeri disiplinin verdiği sertliği ifade eden hatlar yoktur. Bazı yerleşmelerde şehir duvarı, şehir büyüdükçe daha dışarıya alınarak genişlemeler yapılmış olduğu için, bugün bile bu devreleri gösteren, ve ağaç halkaları gibi iç içe bulunan sur bakiyelerine rasgelmekteyiz. Buna mukabil Montpazier gibi, -MS. 1284- bazı yerleşmelerde askeri zihniyet zaman zaman geometrik şekilli plânlar icap ettirmiş ise de, bunların adedi azdır. Şekil: 23

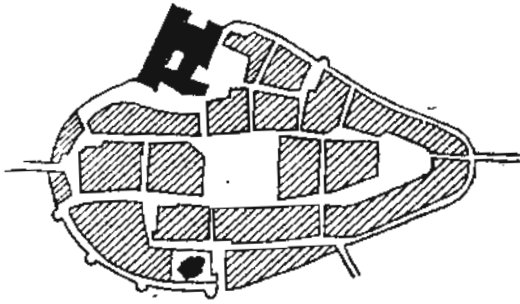

Gayrimuntazam (irregüler) olan son ortazaman yerleşmelerinde, markant bir kitle olan klise, kale veya şatolara nazaran, yerleşme içinde en hâkim unsurdur.

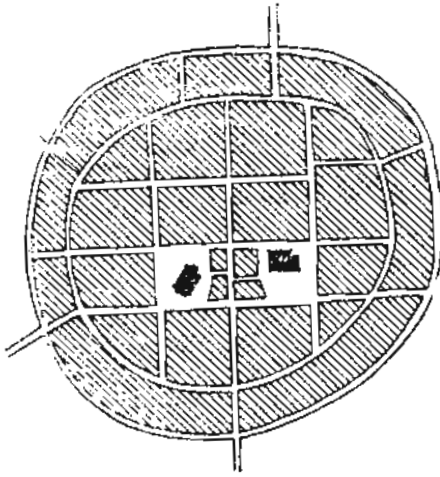
Diğer binalar, büyüklük, yükseklik, ve temsil bakımından klisenin gerisinde yer almaktadır. En mühim şehir inkişafları 12. asır ile 15. asır arasında olmuş ve esasen bugünkü ölçülerimize göre küçük olan bazı şehirler büyümüştür. Ortalama olarak tanınmış Avrupa şehirleri 10-15000, ve Köln, Lübeck gibi bazı şehirler de 25000 den biraz fazla nüfusa sahip bulunmaktadırlar. MS. 1250 de Paris 120.000 nüfus ile dünyanın en büyük şehri durumunda iken, Londra 30.000 kadar bir nüfusa sahipti. 16. asırda, en mühim orta zaman şehirleri, en büyükleri 70.000 civarında bir nüfusla maximum hadlerini bulmuş ve dolu bir hale gelmişlerdir.

Geometrik şekilli veya tabii şekilli olabilen ortazaman yerleşmelerinde müdafaa duvarının asgari şekilde delinmesi, yani şehir kapılarının az sayıda açılması makbuldür. Bu yüzden bazı yerleşmelerde -bak: şekil 12. S. 7- yollar şehir istikametinde bir noktada birleştirilerek tek kapı önünde veya yakınında toplanmıştır.

Şekil 24 de, tabii bir form gösteren Brunau yerleşmesinin şemasını ve şehir duvarı içinde kalan yol sisteminin, çevre yolları ve orta yolların şehir kapıları civarında birleşmesini görüyoruz.

24

25

Şekil 25 de elips veya dairevi formda olan ortazamün yerleşmelerinden Friedeberg'in şeması görülmektedir. Tanzim edilmiş bir yerleşme olan Friedeberg de adalar dikdörtgen olmalarına rağmen birbirinden farklı büyüklükte ve aynı geometrik formda olmayıp, dairevi olan çevre duvarı civarında tamamiyle şekil değiştirmişlerdir.

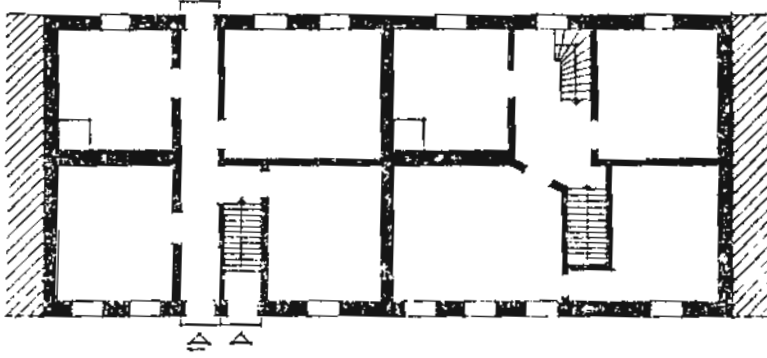
1450 den 1650 ye kadar geçen iki asırlık Rönesans devresinde, dini mücadeleler, dini inkılaplar yapılmış ve fikirler tamamen yenilenmiştir. Rönesans şehirciliğinin hedefi, şehir plânlarının estetik bir ana şekle ve sanat ünitesine bağlanması idi. Fakat bu hal tarzı esnasında yerleşmenin, toplum olarak, insanî her türlü özellikleri unutulmuş, ve sadece geometrik şekiller içinde yanlış anlaşılmiş bir simetri sistemi meydana getirilmiştir.

Zamanın anlayışına göre ideal olarak kabul edilen bu plânların bir çoğu tatbik edilememiştir. Tatbik edilenler ise arazinin tabii imkânları, hava tesirleri ve rüzgâr istikametleri v.s. gibi mantık ve tecrübeye istinad eden faktörlerin karşısında daima yenilgiye uğramış ve değişikliklere boyun eğmişlerdir.

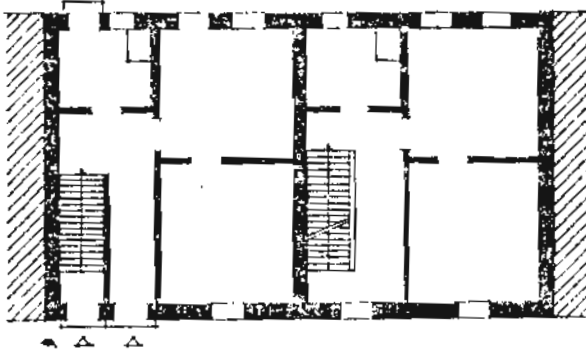
Rönesans'ın başlıca özelliği, binalarda çıkıntılarının (cumba, balkon, konsol) kaldırılması, yol şebekesinin eğri ve çarpık gibi gözükken yumuşak ve tabii şekli yerine düz ve geniş yolların tercihi, yol kaplamasının taş malzeme ile yapılmasıdır. Böylece medeniyet tarihinin fikir devresi olan Rönesans büyük bir individualizm içinde, orta zamana nazaran çok farklı bir şehircilik görüşüne sahiptir. Bu anlayış son derece yaygın olduğu için yeni zamanın sanatçıları kendilerini yeni tesirlerden kurtaramamışlardır.

Bu izahlarımızın yanısıra, Rönesansta mevzuumuzla ilgili en mühim bir yenilik olan komünal, yani toplu ve sosyal mesken inşaatına geçişten bahsetmek doğru olur. Nürnberg'el sanatının inkişafı için dışarıdan dokumacılar getirilmiş ve ailleri için 1488 de küçük meskenlerden müteşekkil bir mahalle, ve sosyal bir yerleşme kurulmuştur. Almanyada Augsburg şehrinde tanınmış tüccar ve bankacı Fugger ailesi de, bugün el'an kullanılmakta olan Fuggerei yerleşmesini inşa ettirerek, geliri az halka, ucuz kira mukabilinde tahsis etmiştir. Bu hareketler, müştereklik ve cemiyetçilik anlayışı ile yapılan sosyal meskenlik ve şehircilik hareketlerinin başlangıcıdır.

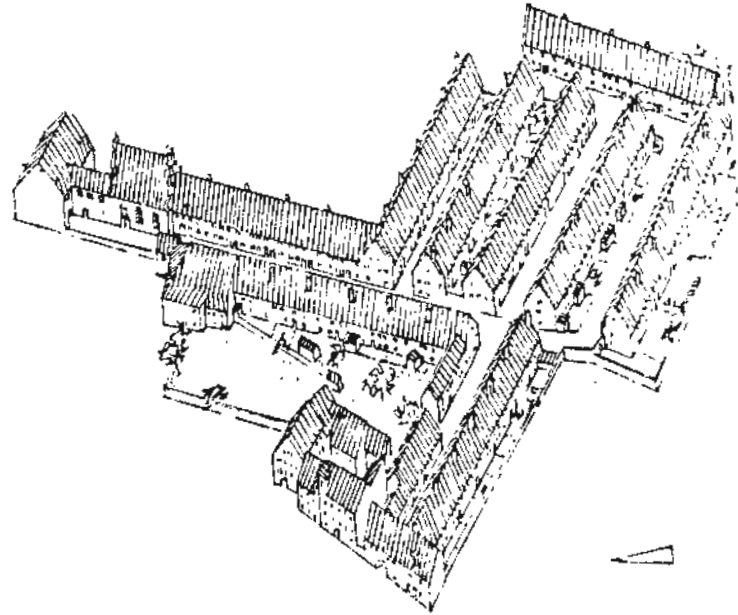
Şekil 27 de Fuggerei yerleşmesinin vaziyet plânını ifade eden kuşbakışı bir görünüşü ve şekil 26 da bu yerleşmede kullanılan mesken tiplerini görüyoruz. Görüldüğü gibi, mesken tipleri, basit bir plân tertibine ve ayrı girişleri olan kat halindeki kira sistemine sahiptir. Müşterek merdiven evi henüz teessüs etmemiştir. İnşa tarihi 1516-1523 dür.

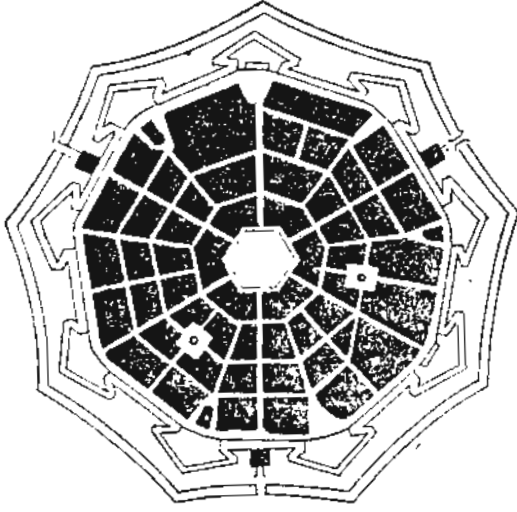
1 : 200

26. Ayrı mesken girişleri ile zemin ve üst katların ayrılması. 2 ve 3 odalı mesken tiplerinin çatı aralarında yer yer ilâve odalar bulunmaktadır. Mesken dizilerinin yönleri kuzey - güney ve doğu - batı'dır.

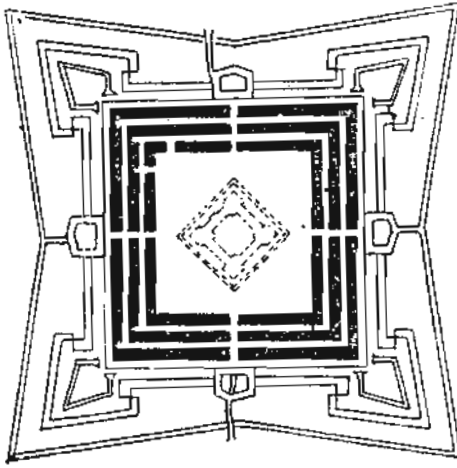

27. Rönesans çağında inşa edilmesine rağmen ortaçağ özelliklerine kısmen sahip kalan Fuggerei yerleşmesinin kuşbakışı görünüşü.

28

1593 de Palma Nova, şekil 28, ve 1599 da Freudenstadt, şekil 29-31 in kuruluşları bu devre has geometrik bir düzen içinde yapılmıştır. Bunlardan Palma Nova'yı plânlayan şehirci Scamozzi, dairevi şehir şemasının müdafaa sistemi için avantajlarını idrak etmiş ve Hititlilerde - Zincirli- olduğu gibi yuvarlak formu esas olarak kabul etmiştir. Freudenstadt, güney Almanya'daki Avusturyalı protestanlar için Schickard tarafından kurulan bir yerleşmedir. Burada da antik devirde olduğu gibi haçvari yol sistemi, Cardo ve Decumanus, ile rijid bir iskân ve müdafaa teşkilâtını görüyoruz.

29

Fransadaki Rönesans yerleşmelerinden, 1545 de kurulan Villefranche sur Meuse, ve Nancy yakınında 1600 sıralarında inşa edilen Ville-Neuve'ü zikredebiliriz.

Scherdenheuvel, şekil 30, 1609 da dairevi forma yakın yıldız müdafaa sistemi içinde yedi köşeli olarak yapılmış rönesans yerleşmelerindedir.

Rönesans çağının doğum memleketi olan İtalya'dır. 1453 de Osmanlıların İstanbulu zaptı ile yıkılan doğu-Roma imparatorluğu hudutlarında yaşayan bazı Yunan bilginlerinin İtalyaya hicret ederek, yeni zaman cereyanlarının hazırlanmasındaki tesirleri çok büyüktür. Kısa zamanda, bu tarihe kadar hiçbir memlekette zengin sayıda dehaların yetiştiği görülmemiştir. Ehemmiyetleri bakımından bu isimleri kısaca sıralıyoruz.

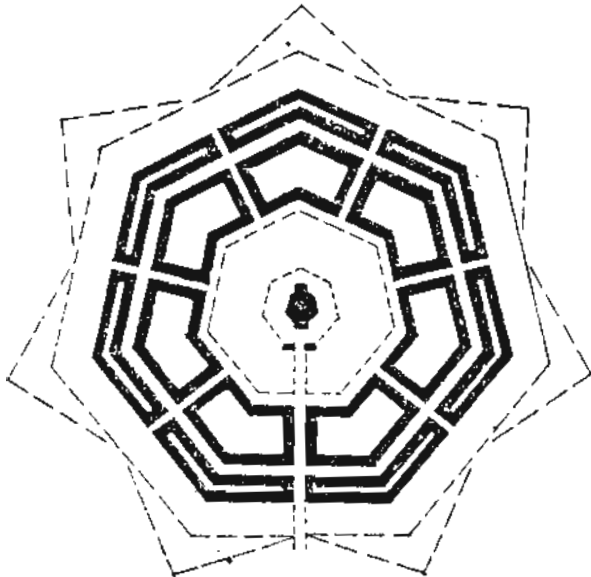
Ressamlar : Boticelli, Ghirlandaio, Lippi, Tizian, Giorgione, Corregio.

Heykeltraşlar : Ghiberti, Verrochio, Donatello, Andrea, Luca della Robbia.

İnşaatçılar : Sansovino, Pezuzzi, Sanmicheli, Palladio.

Büyük dehâlar : Bramante, Alberti, Leonardo, Raffael, Michel-angelo.

Zamanın diğer bazı kâşifleri : Kolumbus, Diaz, Vasco da Gama, Magalhaes, Vespucci, Cortez.

30

Kilisenin ezici ve gerici hâkimiyeti yıkılarak Üniversiteler hür olunca, hiç beklenmeyen yeni keşifler yapılmış, İspanyollar, ve Portekizler yeni kıtalar bularak, buralarda koloniler kurmuşlardır.

Devrin en mühim simalarından bir diğeri de Polonyalı Koperniktir. Kilisenin büyük mukavemetine rağmen, Kopernik güneş sistemini izah eden kitabını Nürnberg'de bastırmaya muvaffak olmuş, ve bu eser toplum hayatı üzerinde ilmin genişliği bakımından büyük etkiler meydana getirmiştir.

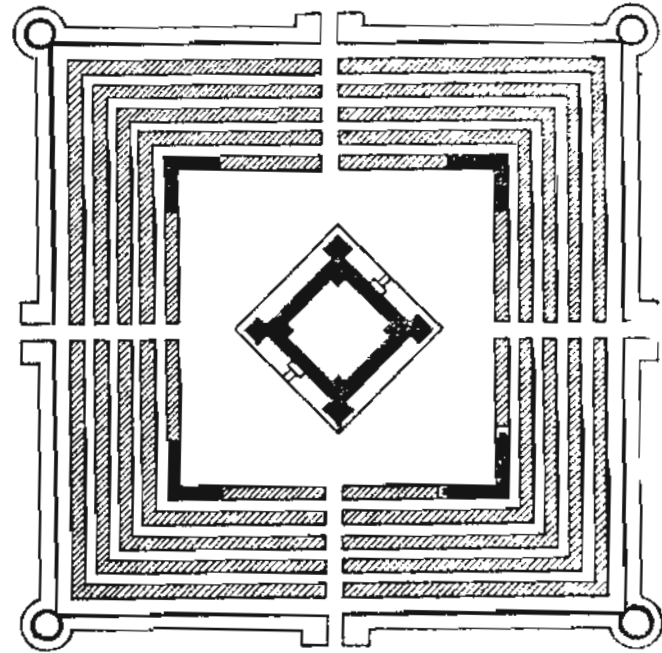
Şekil 32 de Rönesans çağına ait bir Roma evinin zengin iç taksimatını görüyoruz. Antikdeki mimari elemanların yeni bir ruhla kullanıldığı bu devirdeki mesken tipinde, Pompei de olduğu gibi, Atrium ve Peristil yine mevcuttur. Ancak arsa şekilleri orta çağlarda formlarını değiştirdiklerinden ve kat halinde inşaat revaç bulduğu için, misalimizde olduğu gibi mesken tek katlı değildir.

Şekil 33 de Nürnberg de 1605 de inşa edilen Peller'lerin evi görülmektedir. Dar ve derinliği fazla olan arsa, avlu teşkilini güçleştirmektedir. Ön ve arka kitleler arasında, kolonlar tarafından taşınan geçit kısmının ilâvesi ile avlu temin edilmiş ve katlı olarak halledilmiştir.

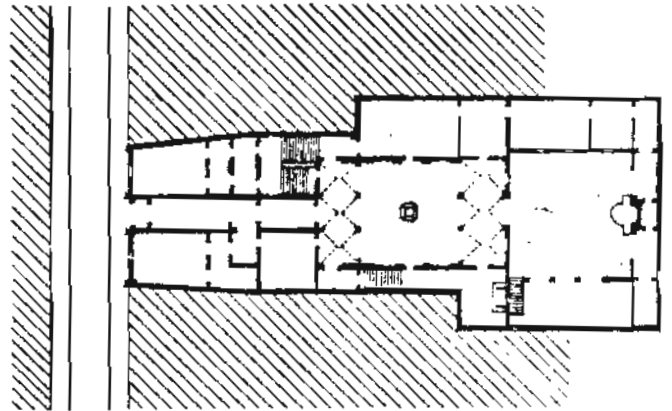
Fakat her iki mesken tipi de, daha evvel gördüğümüz, Fuggerler tarafından yaptırılan ucuz meskenlere nazaran geniş ve zengin bir iç programı ifade etmektedirler.

Kuzey İskandinavya'ya kadar uzanan Rönesans etkileri kaybolmaya başlarken, kendisini takip eden asra geçiş, 1684 de Saarlouis ve 1698 de Neu-Breisach gibi müdafaa yerleşmelerinin inşaatı ile sona ermektedir. Din kavgalarının

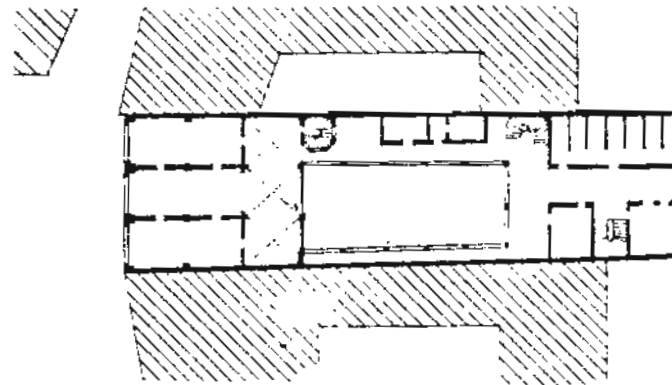
31

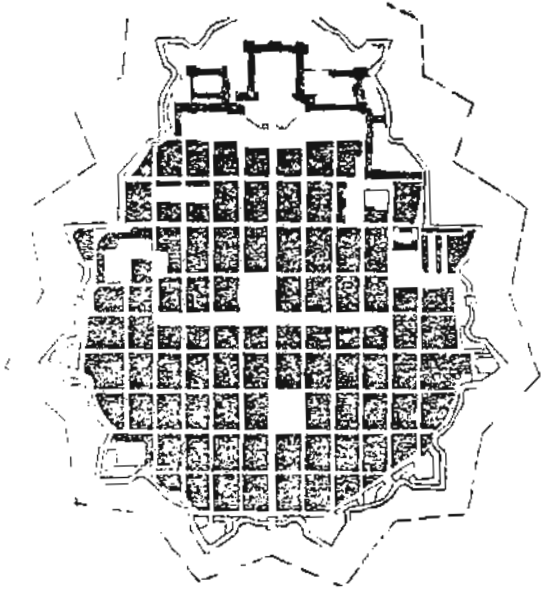

32

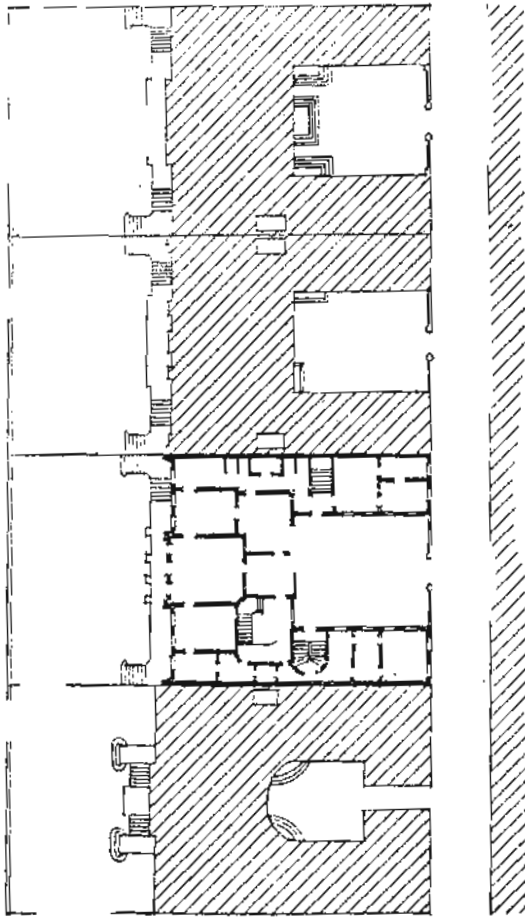

33

34

1:500

35

başlamasıyla içine girilen asır, sadece bütün gelişmeleri tahrip eden otuz sene harplerine sahne olmamış, aynı zamanda,, dinleri farklı olan hristiyanlar arasında geçen çok kanlı takip ve iskenceler de aynı devre esnasında olmuştur.

Harplerde galip gelen tarafın, yani kuvvetlinin, karşısındakilere kabul ettirdiği sert ve ağır şartlar, ve Afrikadan Amerikaya büyük zulümler altında yapılan zenci kaçakçılığı ve esir ticareti bu devrin en karanlık cephesidir. Neticede fakir düşen Avrupa halkı için toplum hayatı kaybolmuş ve otuz sene harpleri ile Fransız ihtilâline kadar geçen zaman sırasında hak ve hukuk esası ile ikisadi anlayış alışılmamış bir zihniyetle tatbik edilmiştir.

17. ve 18. nci asırdaki Absolutizm (mutlakiyetçilik) yeni bir devlet hukuku yaratmış ve otuz sene harplerinden sonra halkın idari işlerdeki aktif rolü kırılarak, lonca ve birlikler dağılmış ve dükalıklar gibi asil bir sınıfın elinde olan hakimiyetler, devlet otoritesi, ve kral idaresine geçmişti. Şehir hudutları içinde belediyelerce yapılan bütün resmi faaliyet doğrudan doruya saray tarafından aşırı bir mutlakiyetçilik zihniyeti ile tatbik edilmeye başlandı. Rejim psikolojisi icabı, halk unutuldu, ve gün geçtikçe sıhhi olmıyan meskenlerde ikamet etmeye mecbur oldu. Milletın yegâne hakimi olan kiral şehircilik plânlarının yapılması için emirler veriyor ve bunları hazırlıyan mütehasısların hiçbir mütalâasını almaksızın bina tiplerini, vaziyet plânlarının formlarını, ve umumî iç ve dış mekânların teşkilini şahsen tâyin ediyordu. Bilhassa Fransa'da 14. Lui nin «L'État C'est moi», «Devlet ben'im» şeklindeki sözü, bu zihniyetin tarihe mal olmuş bir ifadesidir.

Absolutizm devresi, tarihçilerin Barok olarak isimlendirdikleri sanat çağıdır. Rönesansta her istikamete doğru kıymetlendirilmiş binalar yol sisteminin tam orta noktası iken, barok ta yol şebekesi devlet hakiminin sarayını hedef tutmakta, yani saray bu şebekenin hem baş-

langıç ve hem de sonu olmaktadır. Böylece sarayın dışında kalan iskân adaları, bu noktadan gelen ışınlar arasındaki sahalardır. Tatbikat bakımından çok zengin bir devre olan bu çağ sırasında, plânların büyük bir çoğunluğu tatbik edilerek, şehircilik devlet kanalı ile ve spekülâtörlerin eline düşmeden yapılabilmektedir.

Karlsruhe ve Versay'ın ilâve tesisleri bu şartlar altında olmuştur. Şekil 34 de gördüğümüz Mannheim yerleşmesinde de aynı ruh hakimdir. Ancak burrada saray başlangıç noktası olmasına rağmen, yol şebekesi ışınlar halinde yapılmayıp, antikde olduğu gibi, birbirlerini dik şekilde kesen yollardan ibarettir. Müdafaa sistemi dairevi bir genel form içinden çıkan yıldız şeklindeki çevre duvarları ile tespit edilmiştir.

Roma'da da Kapitol ve St. Peter Klise meydanı, Nancy ve Place Royal U şeklindeki karakteristik bir Barok meydan anlayışı ile meydana getirilmişlerdir. U şeklindeki bu meydan tanzimi, meydanı süsleyen binanın ve daha çok yol şebekesinin sonunda bulunan saray kitlesini beraber ettiren ön avludur ve mesken binalarında da kullanılan bir çözümdür.

Böylece Rönesans ve antikde tam kapalı olarak bulunan atrium öne alınarak yol perspektivi ile kaynaştırılmış ve mesken binasının genel görünüşüne, içine kapalı olmak yerine, yol cephesi vasıtasıyla davekâr bir form verilmiştir.

Şekil 35 de Cenevrede Barok devresinde inşa edilmiş bir mahalleyi ve mesken şemasını U şeklindeki ön avlu ile birlikte görüyoruz.

Barok çağının sona ermesiyle Avrupadaki genel sanat anlayışı Ms. 1800 tarihlerine doğru Klasizm'e temayül eder. Klasizm, antik devir formlarına bir dönüş olup en mühim özelliği eski Yunan eserlerinden alınmasıdır. Avrupada Klasizm gelişme içinde iken, küçük Asya yarım-

adasına döner, ve bu mıntıkadaki şehir ve mesken münasebetlerini ele alırsak, görürüz ki, Anadolu üzerindeki zengin Antik devir bakiyeleri ve bunların yerleşme formları, Osmanlı iskân ünitelerine önemli etkiler yapmamıştır. Sadece iklim tesiriyle milâttan evvelki zamanlardan gelen avlu geleneği, Osmanlı yerleşmelerinde serbes formlarda görülür. Hitit, Yunan, Roman, Bizans, Selçuk medeniyetleri gibi birbirinden farklı cemiyetlere zemin teşkil eden bu yarımada da antik devirlerdeki kâğır inşaat sisteminden sonra, diğer yerleşmeler, mahalli malzemenin form hâkimiyeti altında ve tabii şekilde, kendiliğinden gelişen topluluklardır. Bu sebeplerle yerleşme formu muntazam değildir. (Bak şekil 6.) Birçok ülkelerde olduğu gibi Anadolu yerleşmeleri de eski devir bakiyeleri üzerine kurulmuştur. Sonradan tabii bir şekilde kurulan yerleşmeler, serbes formdaki eski yerleşmelerin üzerinde, mevcut yol şebekesini kısmen muhafaza ederek gelişmişlerdir. Antik devrin muntazam şekilli yerleşmeleri küçük Asyadaki Türk yerleşmeleri için bir örnek olmamış, aksine Türk yerleşmelerinin kuruluş özellikleri, serbes formu ve tabii bir gelişmeye uygun bakiyelerin veya tamamen ham bölgenin tercih edilmesine sebep olmuştur.

Mesken tipleri ise plân ve yapı bünyesi bakımından çok değişik şekiller gösterirler Fakat müşterek özellikleri -sofa, hayat, avlu, kat tevziati- de mevcuttur. Yapı tarzı ve bunun verdiği mimari formlar arasındaki varyasyonlar Anadolu evlerinde başlıca :

- Pi miş tuğla (Kerpiç), dolma (Hımsı).
- Kerpiç ve ahşap karışımı,
- Tamamen ahşap veya kâğır (Taş veya tuğla).

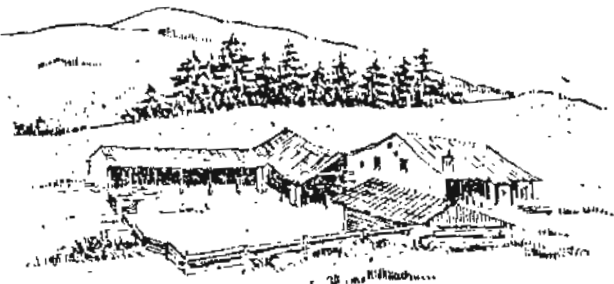
olarak görülmektedir. İstanbul evleri ise büyük ekseriyeti ile tamamen ahşaptan inşa edilmişlerdir, ve zemin katlarında kısmi olarak kâğır malzemeye rasgelinir.

1

2

3

★ Yerleşme şekilleri :

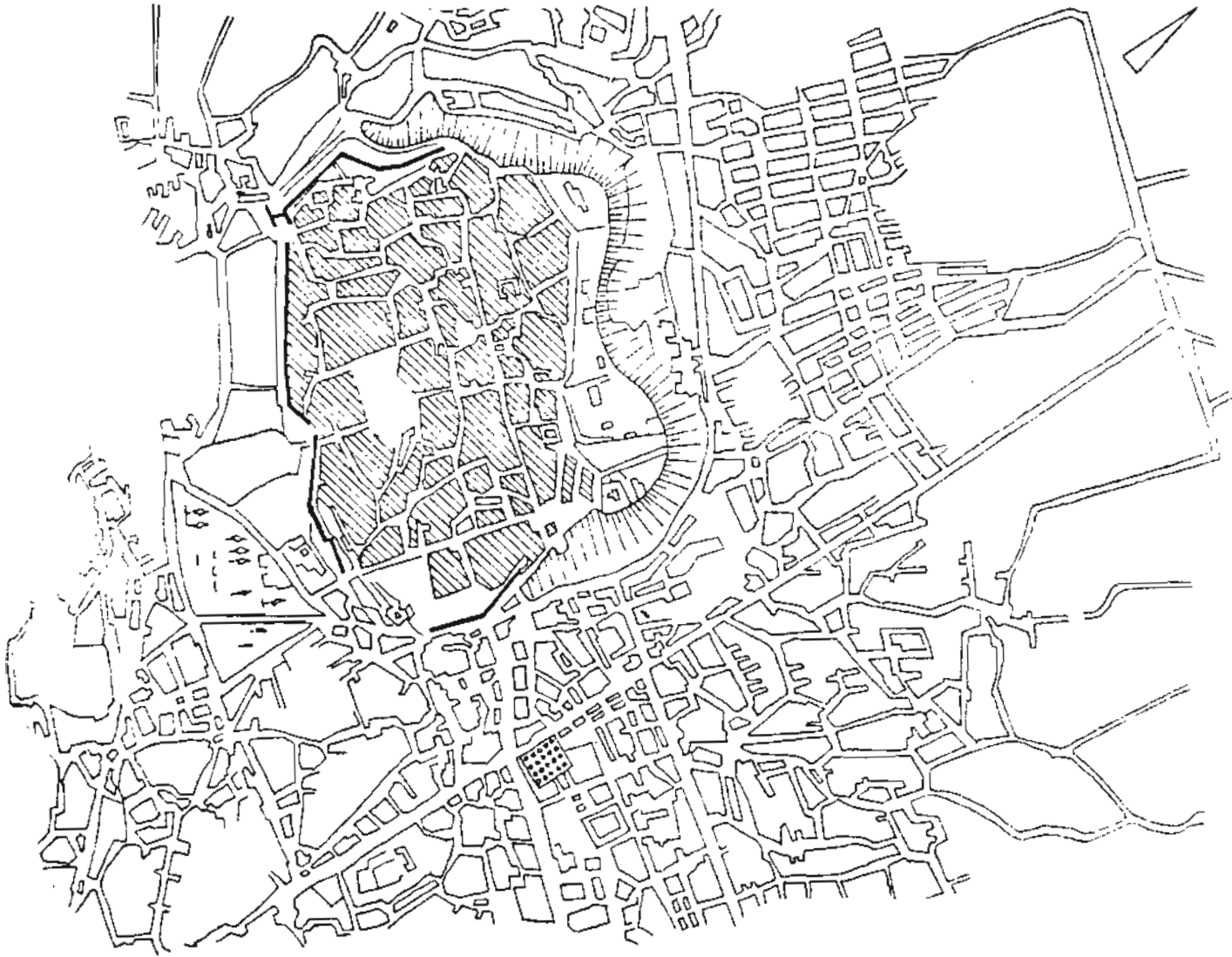
En ufak ölçüde dahi olsa, bir cemiyetin iskânı, yani belirli bir toprak üzerinde yerleşmesi hâdisesi, o cemiyetin hayatının muhafazası ve emniyeti içindir. Cemiyet tiplerinin en küçüğü ve basiti olan aileyi ele alıp, onun kurucularını ilksel tipteki insanlar olarak düşünürsek, bu topluluğun yakınlarından temin edebilecekleri iptidai malzeme ile inşa edecekleri barınaklarda, kendilerini, hava, düşman ve vahşi hayvanlardan korumak zorunda oldukları tabiidir.

Bu düşünce tarzımız bugünkü hayatımızdaki benzer etkilerin varlığı ile ilgilidir ve tarih araştırmaları da bize bu hususta yardım etmektedir. Aynı çevrede birden fazla ailenin birleşmeleri ile hakiki mânasiyle bir Yerleşme, — Settlement, Siedlung Colonie d'habitation — meydana gelir.

Yerleşmelerin şekilleri ve toplu olarak gösterdikleri manzara cemiyetin seviyesine, dini ve sosyal durumuna göre çeşitlidir. Basit yerleşmelerde bir kabile reisinin barınağı büyüklük ve yer bakımından ayrı bir hakimiyet kazanmakta, ve daha ileri cemiyetlerde bu hakimiyet yerini, cami, kilise, mabed gibi dini binalara, veya saray, hisar, ve malikânelere terketmektedir.

Bunlara ait örnekleri ele almadan evvel, gözünüzü yerleşme formlarına alıştırmamız ve bu ilk nosyona göre tetkiklerimizde detaylara girerek neticeyi çıkarmamız doğru olur. Eski veya yeni, iptidai veya medeni, muhtelif kültür seviyesindeki cemiyetlere ait yerleşmeler, vaziyet plânlarındaki form ve karakterleri bakımından bütün figür ve desenleriyle birer resim olarak tetkik edilmelidir.

Bu tablonun esasını ve bilhassa mekân anlayışını, yol perspektiflerini iyice canlandırarak, desen ve figürlere girmek, caddelerden meydanlara çıkmak, geriye ve sağa sola bakmak suretiyle kavrayabilir, ve yerleşme hakkında bir fikre sahip olabiliriz.

36

Şekil 36 da Bursa'nın bugünkü krokisini ve eski yerleşme formlarını, özellikle kale içinde, görüyoruz. Orhan Gazinin Bursa'yı işgalinden sonra, Osmanlıların Anadolu'da genişliyerek, İstanbulu fethetmeleri ve Viyana kapılarına kadar dayanma tarihine kadar geçen devrede, gerek Bursa'da ve gerekse diğer Anadolu yerleşmelerinde, şüphesiz gelişmeler ve değişiklikler olmuştur.

Maalesef bu değişiklikler hakkında resim bakımından elimizde hemen hemen hiçbir vesika bulunmamaktadır. Bursa büyük bir yangın geçirerek harap olduktan sonra, 1854 de bir zelzele ile tekrar yıkılmıştır. Fakat Bursa'daki yerleşme şekli esas itibariyle karakterini değiştirmiş olamaz, ve yol şebekesi yangın ve zelzele tahribatına rağmen muhafaza edilmiş olduğunu göstermektedir.

Aksi halde son zelzeleden sonra İstanbul

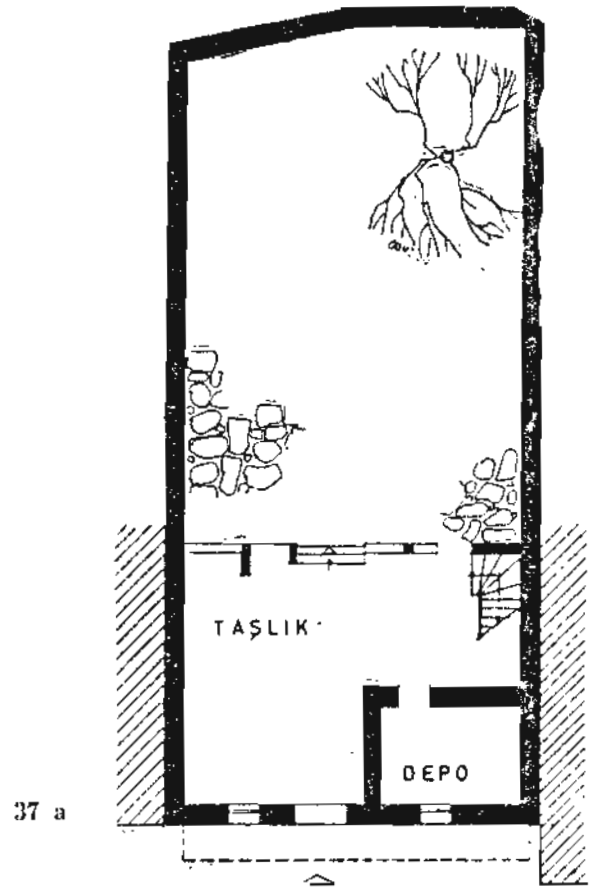
bul yolu ile Anadolu'ya garbten alınan mimari yöneltiler ve bunların yol sistemi ile münasebetli olan yerleşme formlarının da bu şehrimize kadar sirayet etmesi icap ederdi. Şekil 36 da kale içindeki eski yerleşme formu ile, daha sonraları genişliyen iskân adaları dışarıya ve bilhassa kuzeye doğru, karakterini kaybetmiye ve muntazam bir şekil almıya başlamıştır.

Şekil 37 de, Bursa'da mahalli karakterini muhafaza eden eski bir mesken tipini zemin ve üst katı ile görüyoruz. Anadolu'da, Osmanlı yerleşmelerinde olduğu gibi, meskenin kıymetli kısımları, veya ağırlık merkezi üst kattadır. Zemin kat kâğıir olup üst katın taşıyıcısıdır, ve bahçe ile irtibatlı taşlık tertibi vasıtasıyla bir bütün teşkil etmektedir. Bahçe cephesindeki taşıyıcı direkler ahşaptır. Atrium veya Peristil vazifesini gören bahçe mekânının zemin katta bahçe ile bağdaşması yerine, üst katta hayat veya sofa, bahçe boşluğu ve civar perspektivler ile bağlantı halindedir. Antik'deki Atrium nekadarmuntazam ve geometrik bir rijidlik göstermekte ise, Türk evlerinin, bilhassa Anadolu meskenlerinin bahçe formları o nisbette serbest ve tabiidir, ve tesadüfi, veya plânsız olarak yapılmış intibasını veren bazı misaller, form baskısı altında bulunan insanları adeta şaşırtmaktadır. Fakat bu binalar yerinde tetkik edildiğinde, görülen mekân ve detay anlayışı ve etkileri bizlere, dejenere olmamış bir yapı tekniği ile estetik tesirleri bu şekilde elde eden mimari anlayışı göstermektedir.

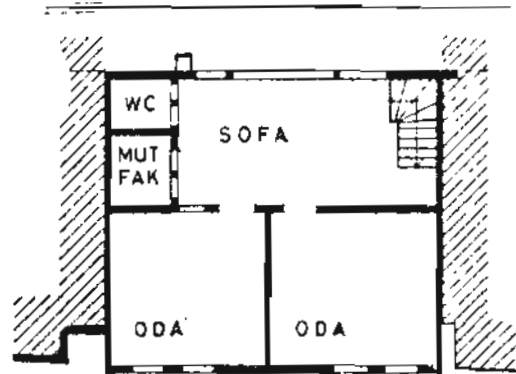
Zemin kat, yol perspektivi ile irtibatlı olmayıp sadece cumba çıkıntılarının altındaki giriş kapısı ve küçük pencereler ile bitmekte, ve bu katın asıl cephesi vi iç mekânlarının büyük açıklıkları avlu'ya, yani içeriye bakmaktadır. Buna mukabil üst kattaki esas mesken mahalleri ünite haline gelen pencere proporsiyonları ile yol prespektifine bağlanmaktadır.

Şekil 38 de, zemin katında da mesken bulunan diğer bir Bursa evini görüyoruz. Avlu ve hayatın fonksiyon ve formları bize aynı mahalli karakteri ifade etmektedir.

Bursa evi 1:200

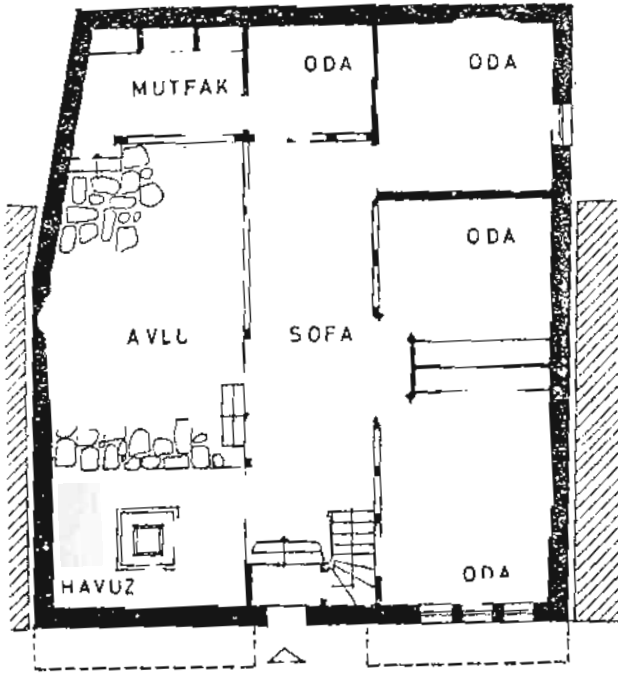

37 a

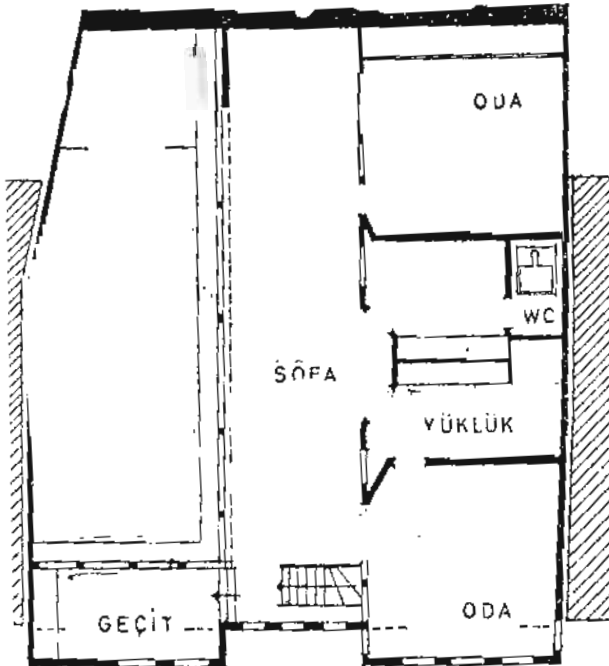

37 b

Bursa evi 1:200

38

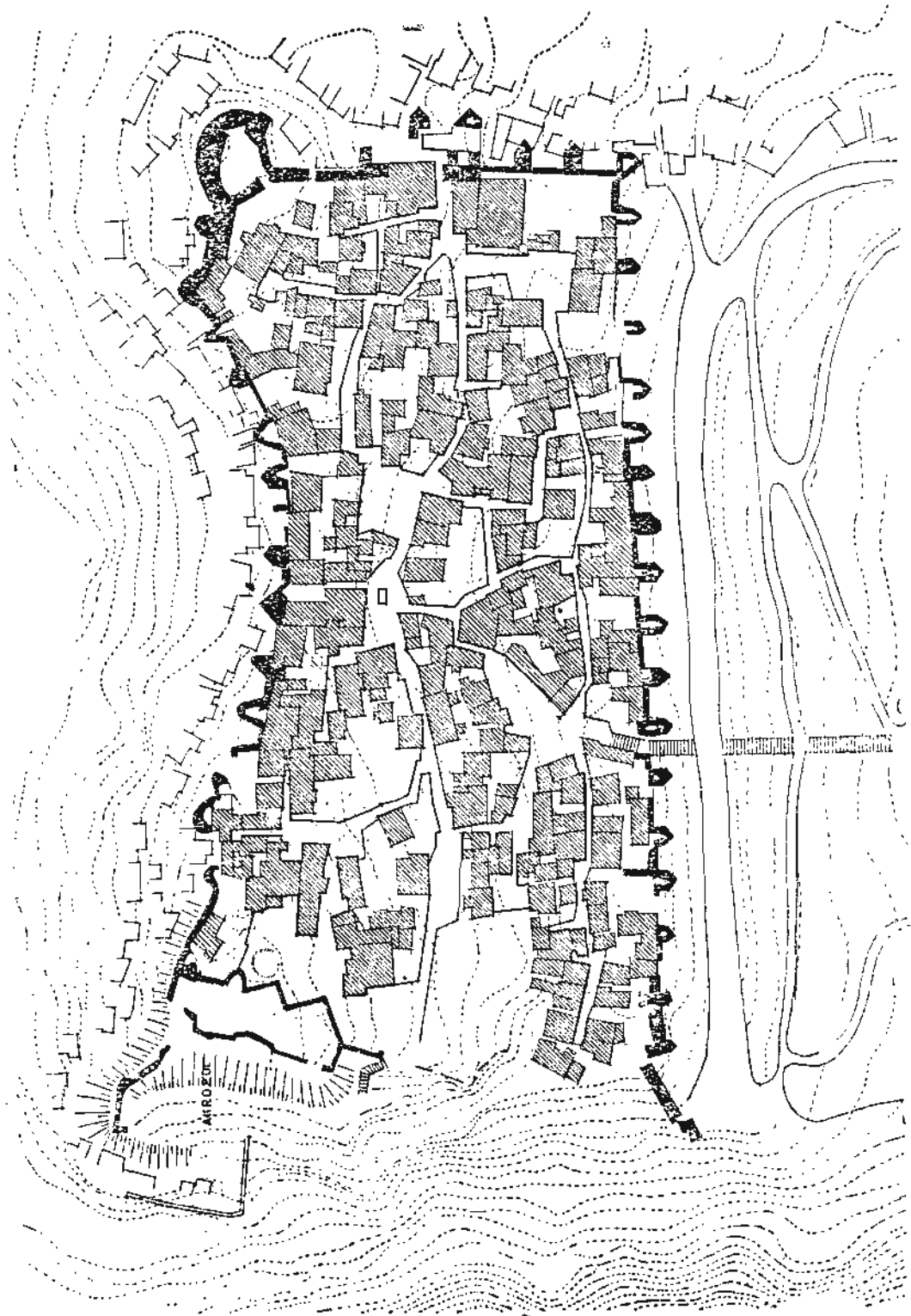

8 b

Şekil 39 da Ankara kalesinin iç kısmındaki Türk yerleşmesi görülmektedir. Bilgilerimize göre Frikyalı ve Lidyalıların hareket sahaları olan Ankara ve civarı bir süre Bizanslılar tarafından muhafaza edilerek imar edilmiş. MS 654 de inşa edilen kale 859 da mühim bir tamir görmüştür. Malazgirt zaferi ile Oğuz Türklerinin eline geçen Ankara daha sonraları kısa fasıllarla el değiştirmiş ise de Osmanlıların elinden alınmamıştır. Fakat bu talihsiz şehir bir müddet eşkiyaların baskınlarına mâruz kalmış ve Anadolu beylerbeyinin hükümet merkezini Kütahya'ya nakli ile kendi haline bırakılmıştır. Şekilde gördüğümüz yerleşme 17. ve 18. asırdaki esas formunu muhafaza etmiş, hakiki bir Osmanlı yerleşmesidir, ve kalenin ele geçirilmesinden sonra Bizans bakiyeleri üzerine inşa edilmiştir.

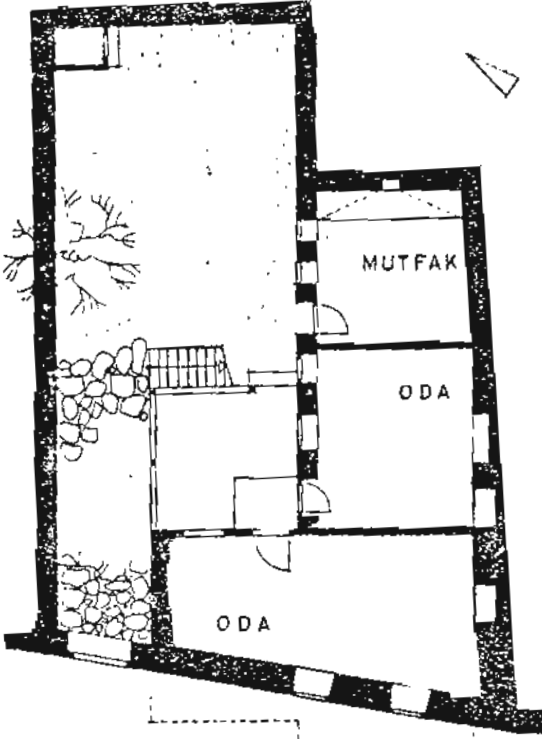
Burada tekrar üzerinde durulacak nokta, orta zamanda Avrupada tabii şekilde gelişen yerleşmelerle form bakımından bir mukayese yapmak olacaktır. Bunun için, sadece orta zamanı seçmemize sebep, gerek antik ve gerekse diğer sanat devrelerinde gördüğümüz yerleşmelerin, ortazamana kıyasla, muntazam, geometrik ve dolayısıyla rijid tesir eden kristalize formlar almış olmasıdır.

Orta zamanda halk sanatının hakim oluşu, otoriter ve nazım kuvvetlerin bulunmaması, reprezentasyonu ortadan kaldırmış ve bu suretle, Osmanlılarda olduğu gibi, sade ve tabii yerleşme formları kendiliğinden meydana gelmiştir. Orta zamanda cumba ve çiçek penceresi gibi mimari elemanlarla süslü olan yol perspektifleri, aynı perspektif hacmi içinde çarpık duran kemerli şehir kapıları veya saat kuleleri ile sona ererken, Osmanlılarda yol perspektifi, ahşap payandalı, veya taş konsollu çıkıntıları ve kırık yolların döndürdüğü bina kitlelerinin kuvvetli hatları ile kesilmektedir. Orta zamandaki Avrupa yerleşmeleri, çatı meyilleri, çatı kaplama malzemesi ve cephe tertibinin

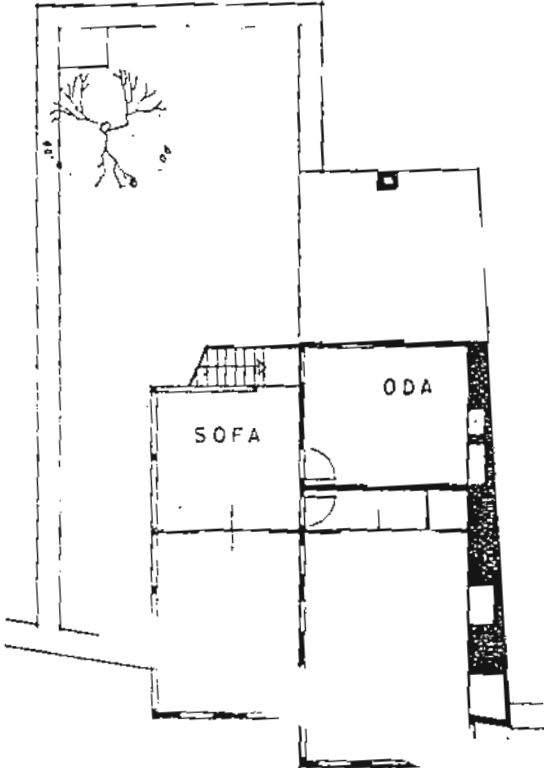

39 Ankara kalesi içi

Ankara evi 1:200

40 a

40 b

benzer proporsiyonlara sahip olması ile bir bütün teşkil eder. ve bu topluluk hâkim kitle olan kilise civarında, renk ve eşit eleman ve kitlelerin tekrarı neticesinde, etkisini artırır. Osmanlı yerleşmelerinde ise cami kitlesi büyüklük ve bilhassa yükseklik bakımından fazla hâkim görünmemekle beraber, minaresi, kubbe veya çatısı ile silüette yerini tabii olarak belli eder. Orta zamanda kilisenin yerleşme üzerindeki hâkimiyeti aynı zamanda çağın ruh âlemini ve din baskısını tebarüz ettirirken. Osmanlı yerleşmelerinde camilerin kitle ve silüet tesirleri, taassup ve baskıdan ziyade, dinin cemiyet hayatındaki varlığını ifade eder. Cami kitlesi civarındaki mesken binaları ile insanî ölçüsünü ve ahşap-taş malzeme kontrastı ile de silüette etkisini tam bir şekilde kazanır.

Şekil 40 da zemin ve üst katı ile bir Ankara evinin plânlarını görüyoruz. İstanbul ve diğer Osmanlı şehirlerinde çok defa tatbik edilen, eğri parsel kenarının, yol tarafında ve üst katta düzeltme yapılarak, iç mekânların dikdörtgen hale getirilmesi, ve bu sayede yol perspektivindeki cumba çıkıntılarının firar hatlarını yol istikametinin firarlarından farklı tutmak, Osmanlı iskân ünitelerinde çok rasgeline bir özelliktir. Mesken bir bütündür ve zemin katta mutbak ve iki oda, üst katta da ayrıca iki oda ve sofalar bulunmaktadır. Diğer misallerimizde olduğu gibi, burada da iç avlu ile esas mekanlar olup, hayat, yani sofa bu münasebetin düğüm noktasıdır. Üst kattaki odalar ayrıca yola açılan pencereler ile dış âlemlle de temas halindedir.

Şekil 41 de, iki katlı bir Ankara evinin zemin ve üst katı görülüyor. İç taksimatı bakımından servis kısımları alt katta düşünülmüş ve bunlara iki oda ilâvesi ile zemin kat bilhassa kış mevsimi için ısıtılması kolay bir grup haline getirilmiştir. Üst katta bir oda ile sofa bulunmaktadır.

Şekil 42 deki Ankara evinde ise bir evvelki şekildeki tertibin akşine olarak üst katta

servis kısımları da yer almıştır. Her iki mesken tipide tek ailelidir. Dikkat edilecek olursa Osmanlı yerleşmelerinde birden fazla ailenin ikâmeti için düşünülmüş tipler pek yoktur. Ancak, Türklükte aile hayatı bütün fertleri ve yakınları ile beraber oturmaya yöneldiği cihetle, içinde birkaç aile tarafından barınılan büyük mesken tipleri görülür. Fakat bunlardaki plân taksimatı, diğer mesken tiplerinden farklı olmayıp, sadece oda adedi fazladır.

İzahlarımız sırasında şekilleriyle tespit ettiğimiz Ankara ve Bursa evleri 17. ve 18. asırda Osmanlı camiasında yapılan mesken tiplerinin iç bünyeleri ve genel karakterleri ile, bu binaların bağlı bulunduğu yol şebekesi ve yerleşme formuna kısaca temas etmiş olduk. 19. asır, Osmanlı mimarisinde dış tesirlerin belirtilerini göstermekte olup bilhassa büyük şehirlerdeki mesken formları ile, yol sistemleri mahalli karakterini artık kaybetmeğe başlar. Bu sebeple, 19. asır mesken şekillerini incelemeye devam ederken, bu devrede memleketimizde garp tesirleri ile yapılan çalışmaları da müştereken ele almak yerinde olacaktır.

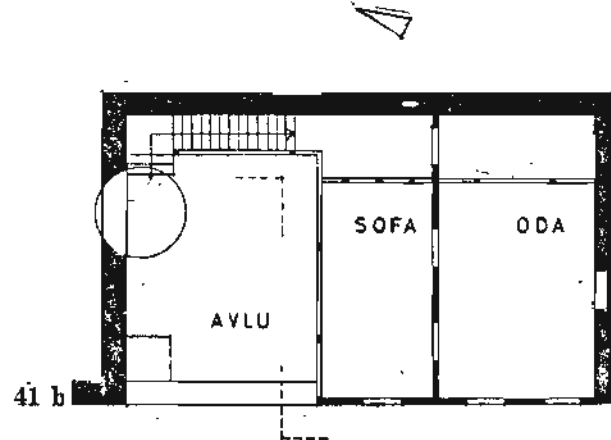
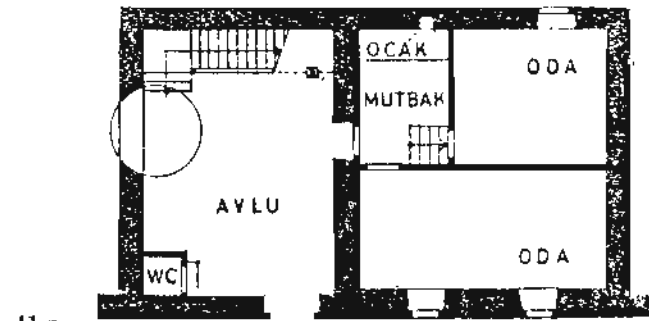
Protestanlığın başlangıcı ve Avrupadaki büyük göçler gibi, Fransız devrimi -ihtilâli- de yeni fikirlerle meydana gelmiş olduğundan, kültür hayatını tamamen değiştirmiş ve 1789 a kadar süren sükûn bozularak, çok hızlı gelişmeler başlamıştır. Kültürel iktisadi, ve sosyal sahalara beraberce sirayet eden yenilik hareketi, idari ve hukuki formları, hürriyet ve şahsiyet esasına göre ele alıyordu. Bu ihtilâli takip eden 19. asır böylece vatandaşa eşit hürriyet, hak ve umumî mevzulara iştirak serbestisini vermiştir.

Fakat büyük kitle hakikatte böyle bir serbesti içinde isabetli kararlar verebilecek kadar olgun olmadığı için, menfaatlerine göre hareket ediyor, ve ekseriyâ cemiyetin müşterek menfaatlerini unutuyordu. Bunun neticesi ola-

rak, serbest ticaret kapitalist bir iktisadi sisteme doğru kaymıştır.

Şehir hayatının değişmesi ve şehirlerin büyümesi bu asırda da görülür. Teknik ilimlerin hamleleri ile, trafik ve ticaretin süratle gelişmesi, dünya iktisadiyatında büyük yenilikler yapmış ve şehirlerin de bünye değişimine sebep olmuştur. Endüstrinin personel ihtiyacı ile başlayan şehirlere akın, o kadar âni ve büyük olmuştur ki, birçok şehirlerde evvelden tedbir alınmamış olduğu için, iskân işleri karışmış ve spekülasyon artmıştır. Mühim bir talihsizlik eseri de bu devirde olgun bir yapı kültürünün mevcut olmayışıdır. Eldeki kânun ve müeyy-

Ankara evi 1:200

servis kısımları da yer almıştır. Her iki mesken tipide tek ailelidir. Dikkat edilecek olursa Osmanlı yerleşmelerinde birden fazla ailenin ikâmeti için düşünülmüş tipler pek yoktur. Ancak, Türklerde aile hayatı bütün fertleri ve yakınları ile beraber oturmaya yöneldiği cihetle, içinde birkaç aile tarafından barınılan büyük mesken tipleri görülür. Fakat bunlardaki plân taksimatı, diğer mesken tiplerinden farklı olmayıp, sadece oda adedi fazladır.

İzahlarımız sırasında şekilleriyle tespit ettiğimiz Ankara ve Bursa evleri 17. ve 18. asırda Osmanlı camiasında yapılan mesken tiplerinin iç bünyeleri ve genel karakterleri ile, bu binaların bağlı bulunduğu yol şebekesi ve yerleşme formuna kısaca temas etmiş olduk. 19. asır, Osmanlı mimarisinde dış tesirlerin belirtilerini göstermekte olup bilhassa büyük şehirlerdeki mesken formları ile, yol sistemleri mahalli karakterini artık kaybetmeğe başlar. Bu sebeple, 19. asır mesken şekillerini incelemeye devam ederken, bu devrede memleketimizde garp tesirleri ile yapılan çalışmaları da müştereken ele almak yerinde olacaktır.

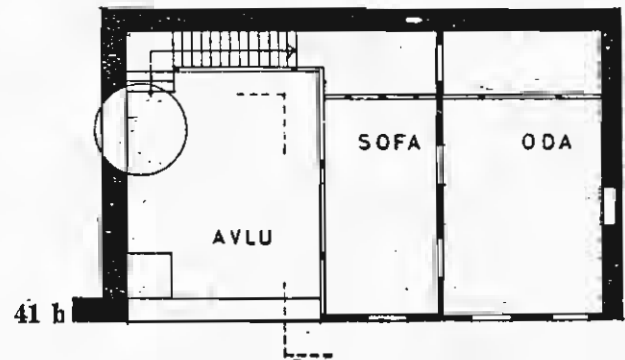
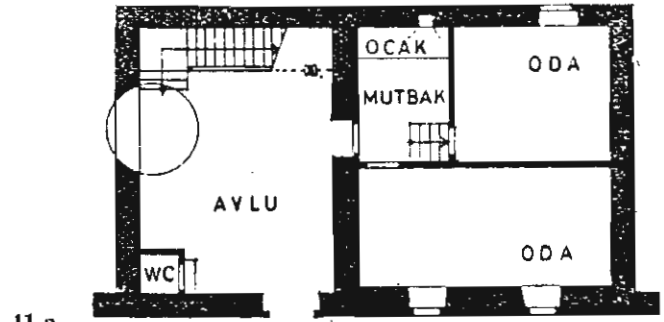
Protestanlığın başlangıcı ve Avrupadaki büyük göçler gibi, Fransız devrimi - ihtilâli - de yeni fikirlerle meydana gelmiş olduğundan, kültür hayatını tamamen değiştirmiş ve 1789 a kadar süren sükûn bozularak, çok hızlı gelişmeler başlamıştır. Kültürel iktisadi, ve sosyal sahalara beraberce sirayet eden yenilik hareketi, idari ve hukuki formları, hürriyet ve şahsiyet esasına göre ele alıyordu. Bu ihtilâli takip eden 19. asır böylece vatandaşa eşit hürriyet, hak ve umumî mevzulara iştirak serbestisini vermiştir.

Fakat büyük kitle hakikatte böyle bir serbesti içinde isabetli kararlar verebilecek kadar olgun olmadığı için, menfaatlerine göre hareket ediyor, ve ekseriya cemiyetin müşterek menfaatlerini unutuyordu. Bunun neticesi ola-

rak, serbest ticaret kapitalist bir iktisadi sisteme doğru kaymıştır.

Şehir hayatının değişmesi ve şehirlerin büyümesi bu asırda da görülür. Teknik ilimlerin hamleleri ile, trafik ve ticaretin sür'atle gelişmesi, dünya iktisadiyatında büyük yenilikler yapmış ve şehirlerin de bünye değişimine sebep olmuştur. Endüstrinin personel ihtiyacı ile başlayan şehirlere akın, o kadar âni ve büyük olmuştur ki, birçok şehirlerde evvelden tedbir alınamamış olduğu için, iskân işleri karışmış ve spekülasyon artmıştır. Mühim bir talihsizlik eseri de bu devirde olgun bir yapı kültürünün mevcut olmayışıdır. Eldeki kânun ve müeyyi-

Ankara evi 1:200

ile ucuz ve küçük meskenler çok katlı olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu halin sonucu inşaat arazisinin pahalılaşması olmuştur.

Avrupada, kira veya faiz kışalları olarak isimlendirilen bu mesken tipi 19. asrın en fena ölçü ve formları ile tatbik edilerek iskân şartlarını her bakımdan uçurumlara sürüklemiştir. Orta zamandan kalan bazı kıymetli yerleşmelerde mesken binalarının arka cephelerine veya avlularına ilâveler yapılmak suretiyle arazi normalden çok fazla yüklenmiş, ve insan kesafeti tahammül edilmez bir dereceye ulaşmıştır. Mesken sıkıntısı dolayısıyla yapılan nizamnamelerin de bu durumu destekledikleri zaman zaman görülmüştür. Meselâ 1858 de Berlin'de Hobrecht tarafından yapılan plâna göre, Berlin - Schöneberg de 5-6 katlı ve 150 m. derinliğinde bir mesken tertibinde 62 adet aydınlık sayılmakta, Fransa'da ise alınan bina vergisi pencere ve kapı adedine tabi tutulduğundan 220.000 adet meskenin hiç penceresiz, ve diğer 2.000.000 adedinin de sadece ikişer pencereye sahip oldukları görülmektedir.

19. asrın sonunda tıp ve hijiyen ilimlerinde esaslı keşifler yapılmış olduğundan, insanın maddi ve mânevî bir çok zararlardan korunması icap ettiği anlaşılmıştır. Kanalizasyon ihtiyacı bunlardan biridir. Tekniğin inkişafı ve bununla ilgili iktisadi ve sosyal toplum problemlerinin ele alınmasıyla amme hizmetlerinde, hastahane, okul, yol ve trafik, gibi ihtiyaçlar artmış ve bu işlerle meşgul mühendisler, bilhassa yeraltı inşaatı ile ilgili mütehassıslar, şehircilik işlerinin yegâne otoriteleri haline gelmişlerdir. Kuru bir teknikten başka halk iktisadiyatı, kültür ve sosyal şartları hiç nazarı itibara almıyan bu plânlarla şehir organizmasının kurulduğu zannedilirken, hakiki gelişmeye mâni olunuyor ve şehirlerde iskân problemleri yerine, bilhassa Avrupada, azametli yollar, parklar, büyük okullar düşünülüyordu. Fakat bu tesislerde eksik olan şey, şehir organizmasında

maksada uymayan yerleri, sosyal ve ilmi kıymetlerine ve iç bünyelerine göre tâyin edilmiş olan görünüşleridir.

Neticenin bu şekilde olmasında ana sebep şüphesiz geçen son yüz yıl zarfında tatbik edilen yapı politikasının ve buna bağlı olması icap eden müeyyidelerin yanlış veya eksik olmasıdır. Ancak birinci dünya savaşından sonra komünal inşaat artan bir alâka ile karşılanmaya başlamıştır.

1918 de başlayan ve sabit gelirli auelere bahçeli bir ev temin eden küçük teşkilâtlar -Kooperatifler- satın aldıkları arazinin, bütünü üzerinde hâkim olduklarından, vaziyet plânlarının tanzim ve tatbiki, gerek mimari ve şehircilik, ve gerekse teknik bakımlardan muvaffakiyetli olmuştur. Tek evlerle başlayan bu hareket, ikisadi sebeplerle sıra evler şekline de girmiştir.

Konumuza etkileri ve önemleri sebebi ile 19. asırdaki şehircilik hareketlerini kısaca sıralıyalım. Bu asrın ilk yarısındaki plânlama henüz absolütizm ve klâsik standartlara göre yapılan kompozisyon tesirlerinden kurtulamamıştır. Buna misâl olarak Rue de Rivoli, Paris — 1800 — ve 1703 de büyük Petro tarafından yaptırılan Leningrad gösterilir. 1883 de Atina şehrinin de genişletilmesi plânları Kral 1. Ludwig'in saray mimarı olan von Klenze tarafından aynı ruhla ele alınmıştır.

19. asrın teknik gelişmesiyle, kurulan şehirler tam bir geometrik şehircilik tatbikatının neticeleridir. Dikdörtgen, üçgen, diagonal, ve radial sistemleri birbirine kaynaştırmağa gayret eden bu tatbikatta, dikdörtgen adaların yanına gelmesini, ruhsuz ve iç bünyesi bakımından organizasyonla hiçbir alâkası olmadan meydana gelen yerleşme formlarını görmekteyiz.

1853 den sonra Sen Prefekt'i Haussmann'ın emirleri ve Deschamps'ın plânları ile Paris'in büyük bir kısmı yıkılmış ve şehrin merkezine doğru çok geniş bulvarlar açılmıştır. III. Napolyon zamanında yapılan bu yenileme işleri

neticesinde 1869 da, yani başlangıcından 16 sene sonra, ve henüz herşey tam olarak bitmediği halde 2.5 milyon Fr. Frangi'nın sarfedildiği görülmüştür. Açılan geniş yolların kenarlarında muhteşem cepheli binalar yapılmışsa da bunun hemen arkasındaki harap iskân adalarına el sürülmemiştir.

1865 de İtalya'da kabul edilen «Legge sulle espropriazioni per causa d'utilità pubblica» isimli kânun ile memlekette de geniş çapta yenileme hareketlerine girişilmiş, ve Roma'da «Quartiere del Rinascimento» muntakaları sıhhileştirilmiştir. Ayrıca dikdörtgen adalardan ibaret olan Turin şehrinde diagonal yollar açılarak merkez kısımla kolay irtibat sağlanmış. Floransa ve Napoli'de şehrin eski kısımlarında yeni yollar açılmak suretiyle yenileşme hareketleri devam etmiştir.

Fransa'da başlayan bu cereyan bazı diğer memleketlere de sirayet etmiş, maksada uygun olmayan ve lüzumsuz genişlikte yapılan yollar, yıldız şeklindeki meydanlar, diagonal ve radial yollar bu memleketlerde de iktisat, trafik düşüncelerinden uzak olarak sadece kopye edilmiştir. Bunlardan başlıcaları, 1913 de Amerikada W. B. Griffin tarafından plânlanan Canberra, 1917 de yanan Selânik şehrinin Fransız şehircisi E. Hébrard eli ile çok sayıda yıldız meydanlarla plânlanması, 1919 da J. Greber tarafından büyük masraflarla Fairmount - Parkway diagonal yolunun (Filadelfiya) inşa edilmesidir.

1893, 1904, 1915 senelerinde yapılan beynelmilel büyük sergiler neticesinde, Avrupadaki meydan tertipleri Amerikalılara da tesir ederek Amerika'da birçok yerlerde taklit edilmiştir. Bilhassa Avrupada idari binaların toplandığı idari merkezler -Civic - Centres- Amerikada yapılan Avrupa benzeri şehircilik işlerinin başlıcalarını teşkil ederler.

19. asrın ortalarında, evvelâ Amerikada F. L. Olmsted'in fikirleriyle yeşil park hareketi başlamış ve 1853 de 340 hektarlık santral - park - Newyork - 1884 de Franklin Park ve Brooklyn Hill (Boston) kurulmuştur. Daha sonra Avrupa'ya sirayet eden bu fikirlerle 1857 de Viyanada geniş bir yeşil saha faaliyetine girişilmiş, eski şehrin müdafaa duvarı civarı amme hizmetine tahsis edilerek park yapılmıştır. Bu duvarın ön kısmındaki, düşmanın geçmeye mecbur bırakıldığı düzlük -Glacis- ring yolu olarak inşa edilmiştir. Bunu takiben Avrupa şehirlerinden, Achen, Koblenz, Antwerpen, Brüksel, Frankfurt ve Köln şehirleri sırasıyla yeşil sahalar ve ring yolları inşa etmişlerdir.

Sosyolog ve Filantrop O. Owen'in neşriyatı ile yayılan fikirleri ve gerçekleştirmek istediği «Cemiyette yeni armoni» esasları zamanla tesirini göstererek, sosyal görüşlü iş verenler tarafından benimsenmiştir. İş sahipleri, sıhhi mesken şartlarının temini ile, fabrikalarına daha bağlı bir işçi sınıfına kavuşacaklarına inanarak 1850 den sonra işçileri için endüstri yerleşmeleri kurmaya başladılar. Bunlar arasında 1853 de Bradfort'da kurulan Saltaire, 1853 de Mülhausen'de Cités ouvrières, 1872 de Essen'de Krupp fabrikası tarafından yapılan işçi sitesi ve 1887 de Lever sabun fabrikasının işçilere site kurmak gayesiyle nakledilerek Port Sunlight -İngiltere- yeni yerleşmesinin meydana getirilmesi sayılabilir.

Kısa zaman sonra Parker ve Unwin tarafından yapılan plâna göre İngiltere'de York şehri civarında Earswick yerleşmesi, 1912 de yine Essen civarındaki 76.000 nüfuslu Margaret-enhöhe de Krup tarafından yapılan ikinci işçi sitesi meydana gelmiştir. Şüphesiz bütün bu tesisler işverenler tarafından kuruldukları ve onların malı olduğu için, işçiler mesken seçmek, veya tercih etmek şansına sahip olmaksızın sadece verilen direktiflere göre si-

tede oturabiliyorlardı. Yukarıda sözü geçen E-arwick'de ise iş sahibi ilk defa olarak, meskenleri inşa etmemiş ve sadece kooperatife mali yardımda bulunmak suretiyle ileri bir hamle daha yaparak, sosyal seviyesi itibariyle mühim olan bu şerefi İngiltereye kazandırmıştır.

Mesken mevzuu ile ilgili olan sosyal faaliyetler, Osmanlılarda, bazı bağış ve ihsanlardan ileriye gitmiş şekilde gözükmemekte ve bu hususa ait elimizde hiçbir vesika bulunmamaktadır. Medreseler ve diğer vakıflara ait hareketler ise çok önemli olmakla beraber meskenle ilgili olan konumuzun dışında kalmaktadır. Osmanlı sanatında III. Ahmet devri (1703-1730) yeni batı fikirlerinin İstanbul üzerinden memleketimize girmeye başladığı bir safhadır. 1724 de Fransa hükümeti ile dostluğu kuvvetlendirmek gayesiyle seksen kişilik bir Türk heyetinin Paris'e gönderilmesi ve bu heyetten bilhassa Mehmet Çelebinin Paris ve Fransa hakkındaki mektuplarının saray çevresinde yaptığı etkiler neticesinde, bütün kapılar batıya açılmıştır. Lâle devri ile başlayan batı tesirlerinin mahsülü olan Çeşmeler, 18. asrın barok abideleri, II. Mahmut zamanında ampir üslubu ile yapılan bütün eserler, Osmanlıların klâsik devir (Sinan ve onun talebelerinin eserleri, yani 17. asrın sonlarına kadar olan devre) eserlerinden tamamen ayrılmaktadır. Bu devre, sanat ve mimari tarihi bakımından, oldukça karışık ve karanlıktır. Abdülâziz zamanında (1867-1876) Avrupadan Hindistan'a kadar muhtelif mimari üslûpların birbirine karıştırılmasıyla meydana gelen gerileme, neoklasik Osmanlı devresine kadar devam eder. Gerek bu ve gerekse Neoklasik devrede mesken mevzuu ile ilgili hiçbir sosyal faaliyet görülmemektedir. Her ne kadar boğaziçinde muhteşem ve kıymetli ahşap yapılar, ve bazı sayfiye semtlerinde büyük köşkler yapılmışsa da bunlar halkın mesken ihtiyacına ve ortalama bir seviyeye uygun binalar olmayıp, zengin bir sınıfın hususi olarak inşa ettirdiği yapılar-

dır. Bu bakımdan eski Türk evleri ile bu binaları birbirinden ayrı mütalâa etmek ve normal mesken olarak isimlendirmemek doğru olur.

Tarihçe bakımından, mesken konusunun sosyal bir problem teşkil etmesi ve tedbir alınması 1870 yılına raslar. 1853 de yukarıda izah ettiğimiz karışık bir üslûp devresinde inşa edilen Dolmabahçe sarayı mensuplarının civarda ikâmet etmeleri için kurulan ve İstanbul'da Akaretler adı ile bilinen küçük bir yerleşme kayda değer. Şekil 43 de vaziyet plânı görülen bu tesis, 1870 de Sultan Aziz tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Nafilyan isimli bir İtalyan'dır. Saray mensubu bazı şahıslara tahsisin sosyal bir konu olup olmadığı üzerinde münakaşa edilebilecek olan bu binalar sıra evler ve apartmanlar şeklindedir. Mimarisi itibariyle önemli bir kıymet ifade etmemekle beraber, bu yerleşme memleketimizde toplu olarak, tip plânlarla, ve belirli bir maksad için yapılan ilk tatbikatlarından biridir. Maçka sırtlarından Beşiktaş istikametinde geçirilen bir yol ile, Beşiktaş içlerine açılan diğer yolun genişmesi neticesinde meydana gelen Y şeklindeki yol güzergâhında meskenler, umumi durumları itibariyle, bahçelli evler şeklinde olmayıp, İstanbul'da 19. asırdanberi feci şekilde gelişmiş olan derinliğine apartman inşaatı tarzındadır.

Şekil 44 de akaretler de 1870 de inşa edilen bu tek ailelik katlı mesken tipinin, bodrum, zemin ve üst katlarının plânları beraberce görülmektedir. Zemin katda giriş ve bir oda ile WC grubu bir katı teşkil etmektedir. Arka cephe meyil üzerinde olduğundan, bodrumdaki mutbak toprak üstünde kalabilmektedir. Zemin katdaki ön mahal bazı tiplerde oda ve diğer tiplerde yerine göre dükkân olarak kullanılabilir. Üst kat iki odalı olup bunlardan yol cephesi üzerinde olanı oldukça büyüktür. Parsel üzerindeki mesken sahası 114.50 m² civarın-

Bilhassa ilksel ve gelişmemiş cemiyetlerin yerleşme formları en cazip olanlardır. Nizami olmayan bir cemiyetin, ancak geleneklere göre yaşayışı, fakat buna rağmen, zengin ve yumuşak mekân ve kitle tertipleri, bizler için iyi örneklerdir. Seyahatler ve bilhassa uçakla yapılan yolculuklar esnasında, yer yüzeyi üzerinde gördüğümüz yerleşme formları bize çok değerli bilgiler verebilir.

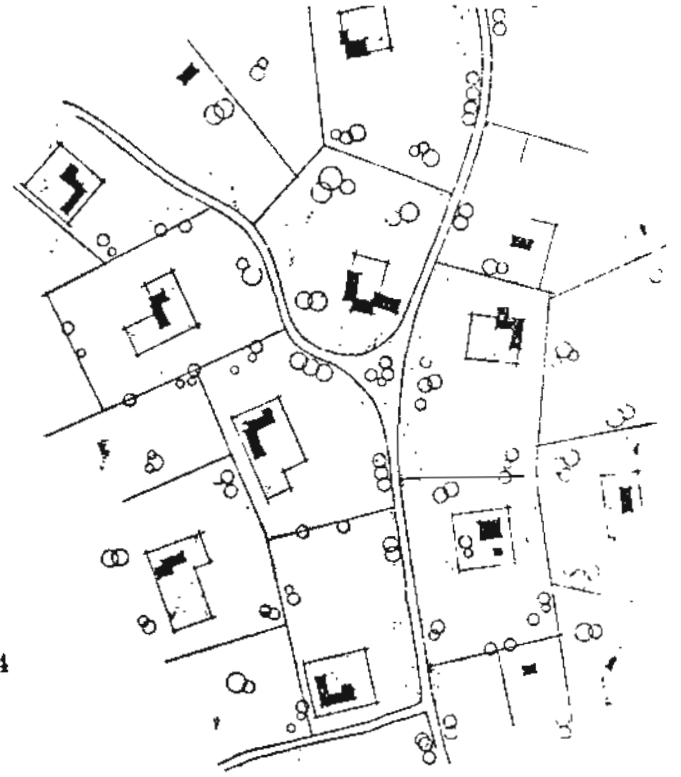
Şekil 1 de, iptidai bir yerleşme elemanı olan basit bir barınağı, şekil 2 de aynı neviden barınakların basit, fakat, form anlayışı bakımından çok güzel bir numunesi olan toplu halini, ve şekil 3 de daha ileri bir cemiyete ait ziraai bir topluluğu görüyoruz .

Yerleşmeleri şekil bakımından başlıca iki mühim gruba ayırmak doğrudur.

A — Kendi kendine gelişen yerleşmeler

B — Tanzim edilmiş yerleşmeler.

4

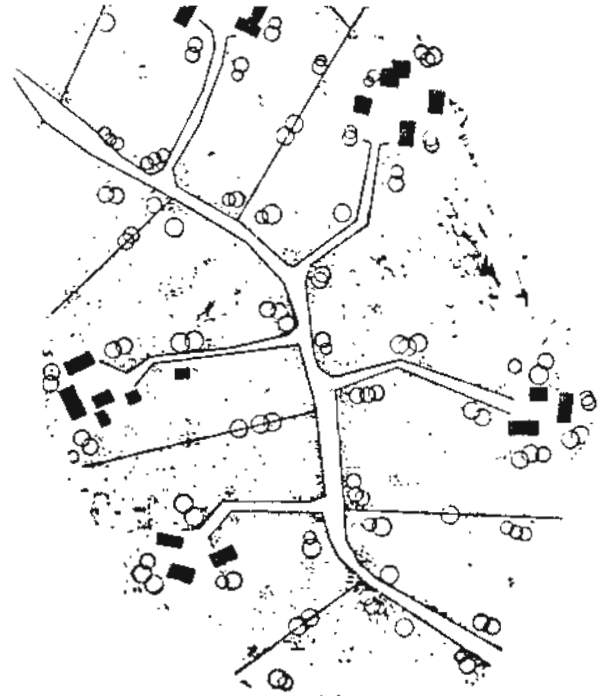
A — Kendi kendine gelişen yerleşmeler :

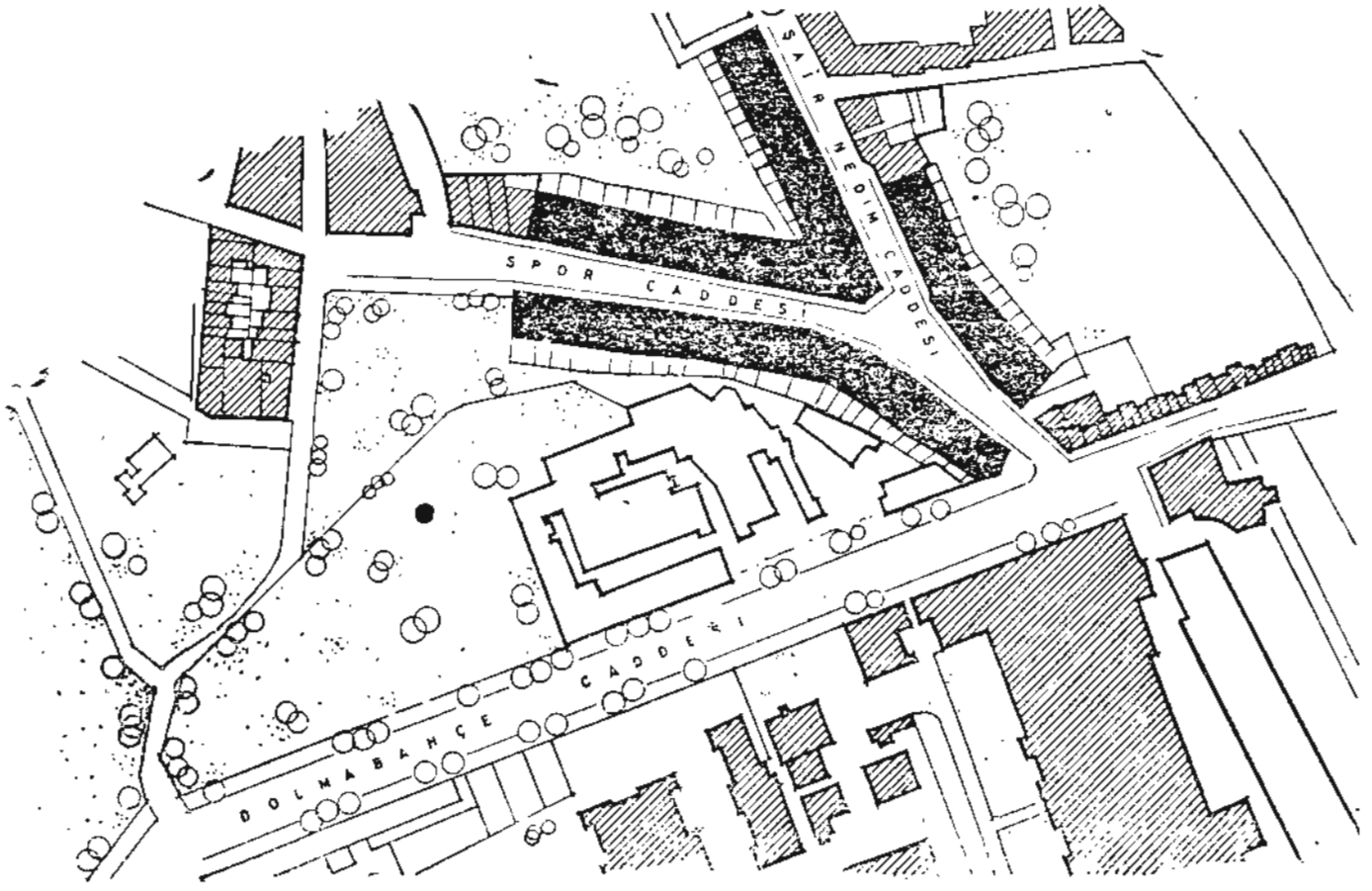
Farklı şekiller gösteren bu tabii yerleşmeleri başlıca dört şekilde görmek kâfidir. Bunun dışında kalan diğer şekiller ekseriya tanzim edilmiş yerleşmelerde karışık halde bulunmaktadır.

1) Dağınık yerleşmeler : şekil: 4.

Ziraatle uğraşan küçük arazi sahiplerinin işgal ettikleri saha, umumiyetle dağınık binalar serpintisi şeklindedir. Burada mesken normalden daha büyük bir arazi içinde oturtulmuş ve ekseriya kendine has bir mesken bahçesi ile ortada bulunmaktadır.

Engebeli arazide daha çok rasgeline bu yerleşme şeklinde, binalar bazen cami, klise, veya belediye binaları civarında sıklaşabilir. Dağınıklığın sebebi toprağın verimsiz oluşu ve bunun için toprakla geçinenlerin daha geniş arazide ziraat yapmaya mecbur kalışlarıdır.

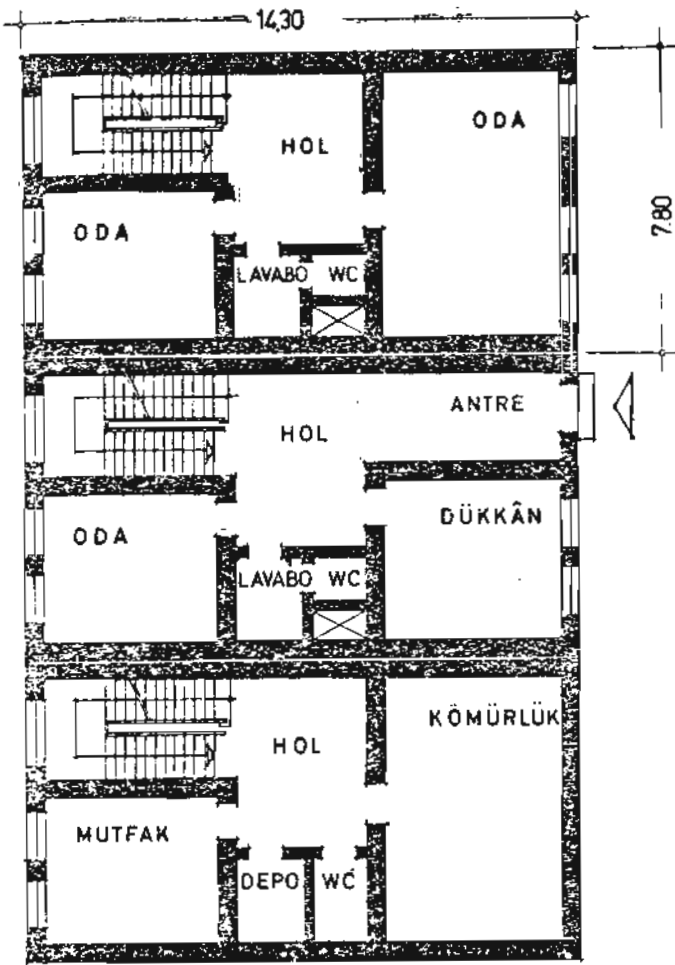

43 — İstanbulda akaretler 1870 de Sultan Aziz tarafından Saray mensublarının ikâmetleri için yaptırılmıştır. Belirli bir maksad için, memleketimizde toplu olarak plânlanan ve tatbik edilen bir yerleşme.

dadır. Katların toplam sayısı, yani bir aileye düşen umumi iskân sahası brüt 342 m² yi bulmaktadır. Bu adet zamanımızda kullanılan ölçülerden oldukça fazladır. Daha evvelki izahlarımızda bu binaların yapıldığı çağın, mimari anlayış bakımından talihsiz ve karışık bir devre olduğunu ifade etmiş olduğumuza göre, hakiki mesken ihtiyacına uygun plân taksimatını bu devirde aramak esasen imkânsızdır.

Şekil 45 de aynı yerleşme içinde bulunan apartıman dairelerini görüyoruz. Umumi merdiven evi esas itibarıyla tiplerden sadece bir tanesinin içinde olup, apartımanları ayıran hu-

44. Akaretlerde mesken tipi 1:200

duvarının delinmesiyle açılan bir geçit, aynı merdiven evine irtibatı sağlamaktadır. Böylece zeminkatta 3 odalı bir daire üst katta ise sahası biraz daha genişleyen ikinci bir daire mevcuttur. Merdiven evine mukabil, diğer bölümde, servis kısımlarının aydınlatılması ve havalandırılması için bir aydınlık boşluğu yerleştirilmiş olduğundan kullanma sahaları her iki komşu tipte de birbirine yakındır. Şekil 45 deki ikinci tipin parsel üzerindeki sahası 115.50 m² dir.

1890 tarihlerine doğru Amerikada yeşil saha fikri yeni inkişaflar kaydederek, Baltimore Roland Park'a, Sanfransisko St. Francis Wood'a, New-York Forest Hill Gardens'e ve Ohio da Mariemont'a sahip olmuşlardır. Avrupada da aynı inkişaf devam etmekte iken, İngilterede mesken ve şehircilik davası bakımından mühim bir ileri görüşlülük meydana gelmiş ve 1903 de, Ebenezer Howard'ın düşünceleriyle ilk bahçeli şehir -yerleşme- kurulmuştur. Letchworth isimli bu yerleşme sosyal şehircilik, ve bahçeli banliyö-veya satelit şehirler plâncılığı bakımından da ayrı bir değer taşır.

H. Howard yaptığı neşriyat ile bahçeli şehir veya bahçe-şehir düşüncelerini açıklıyor ve Londra'da gayrimüsait iskân şartları yerine ana şehrin yakınında bahçeli bir iskân ünitesinin kurulmasının faydalarını izah ediyordu. Bu teşebbüsünü henüz destekliyemiyen resmi makamlar bir tarafa, teklifin meydana getirilmesi için aranan çarelerin sonunda «Garden City Ltd. Letchworth» isimli şirket kurularak hisse senetleri satıldı. 1903'de kurulan şirket 1925 yılında 14 bin nüfusa sahip olan bu yerleşmenin ilk safhasını bitirdi.

H. Howard'ın yanında şehirci olarak Unwin ve mimar olarak da Parker bulunmakta idi. Şirket esas itibariyle yerin ve binaların hakiki sahibi olarak kalıyordu. Kira mukavelesi, varislere de intikal etmek şartı ile 99 senelik mesken kiracılığını garanti ediyordu. Bu usul mesken politikasında daha sonraki senelerde İngilterede mühim bir metod haline gelmiştir ve bu hususa ayrıca temas edilecektir.

1907 de yine Parker ve Unwin tarafından diğer bahçe - şehir Londra'nın kuzeyinde 97 hektarlık bir saha kaplıyan Hampstead inşa edildi. Bu yerleşme genel olarak aynı sıralarda kurulan İngiliz iskân üniteleri arasında en iyi bir numune olarak kabul edilir. Ş. 182

Birinci dünya harbinden sonra kurulan bahçeli şehirlerden bir diğeri de «Welwyn Garden City» dir. Şekil 46 da vaziyet plânının bir kısmı görülen bu yerleşme Londra'dan 35 km. mesafededir. Plânları R. Unwin ve Louis de Soissons tarafından hazırlanmış ve kuruluş tarihi olan 1920 den 15 sene sonra 9000 nüfusa sahip olabilmiştir. Plânlama sırasındaki yerleşme büyüklüğü 40.000 ile 50.000 arasında bulunmakta idi.

Avrupada ise bahçeli şehir fikri benimsenmiş olmakla beraber, henüz cesur ve cömertçe ele alınmadığı için, yapılanlar küçük çaptaki kooperatif yerleşmelerinden ibaret kalıyor, ve bilhassa bunlar şehrin kenarlarında ve eski bünye içinde kalarak, umumî sahanın büyümesine yardım etmiş oluyorlardı. Şehir dışında kurulan bir kısmı ise, henüz başlıbaşına bir küçük şehir organizması meydana getirecek büyüklükte değillerdi. Bunlardan en mühimleri Strassburg civarında 1900 de kurulan Stockfeld 456 mesken ve 2500 nüfusu ile başta gelmekte, ve 1906 da H. Kampffmeyer tarafından plânlanan Karlsruhe-Rippur, ve 1908 de Dresden civarındaki Halleran ile 1911 de Viyana civarında Rosental yerleşmeleri bunu takip etmektedir. Birinci dünya harbi ile tamamen duran yapı faaliyetinden sonra, iskân şartları çok fena bir durum göstermekte ve Fransa, Almanya gibi memleketlerde dar gelirli halkın serbest arazide kendi eliyle basit meskenler inşa ettiği görülmektedir.

Bilhassa Paris civarında boş arazide kurulan binlerce mesken, hijiyen bakımından oturmaya müsait olmadığı, ve mevcut nizamnamele göre yıktırılması icap ettiği halde, seçim endişeleri yüzünden yıktırılmamıştır. 1918 - 1920 de Fransa'da görülen bu hal ikinci dünya harbinden sonra memleketimizde büyük şehirler civarında meydana «Gecekondu» lardan farklı olmayıp siyasî yönelme ve tatbikat da tamamen aynıdır.

Birinci dünya harbinden sonra meydana gelen mesken sıkıntısının giderilmesi için Avrupada da özel teşebbüs derde bir çare olamamıştır. Sadece spekülatif bir para yatırımından ileriye gitmiyen, şahıslara ait yatırımlarla çok cüzi sayıda mesken inşaatı yapılmış isede, asıl ihtiyaç yine devlet eli ile karşılanmıştır. Belediyeler ve devlet, belirli şartlarda yapılacak mesken inşaatları için kooperatiflere uzun vadeli ipotekler yaparak, daha iyi bir şehircilik tatbikatına imkân vermişlerdir. Meselâ 1920 de Hollanda'da Amsterdam, mesken sıkıntısının en fazla olduğu devreye girmişti. Fakat bu şekildedeki tedbirler ile beş sene zarfında inşa edilen 30.000 mesken sayesinde güçlükler 1925 de çok azalmış bulunmakta idi. Belediyeler ve devletten para yardımı görerek yapılan mesken tiplerinin diğeri bir özelliği de, çok sayıda tek ailelik bahçeli evlerin inşa edilmiş olmasıdır.

Halbuki özel sermaye ile yapılan mesken inşaatlarında tek ailelik evlerin adedi oldukça düşük, ve toprak, katlı binaların tesiriyle insan kesafeti bakımından çok yüküldür. Avrupada bir taraftan kooperatifler eli ile komünal mesken inşaatı devam ederken, birçok Avrupa şehirlerindeki mesken sıkıntısı, özel sermayenin faiz kışkırtmaları ile bu durumdan sonsuz istifadesine ve yer, yer fena iskân şartlarının meydana gelmesine sebep olmuştur. İskân probleminin sosyal bir cemiyet davası olarak, şehircilik ve belediyeçilik hizmetleri içinde ele alınmasının zaruri olduğuna zamanında inanmamış memleketlerdeki feci şartlar uzun zaman devam ettiği halde, bu davayı benimsiyerek faaliyete geçen Avrupa memleketleri sıkıntının büyük bir kısmını halletmeye, ve bilhassa kira bedellerinin artmasına mâni olmak suretiyle hayat pahallılığının nispetensiz yükselmesine mâni olmuşlardır.

1. Dünya Savaşı 1914-1918 senelerinde devam ederken dış memleketlerde ölü hale gelen şehircilik gayretleri, harbin bitmesi ile başgösteren mesken sıkıntısı ve iktisadi güçlüklerle tekrar başlamış, fakat eldeki imkânların sınırlı ve uygun olmayışı tatbikatı güçleştirmiştir.

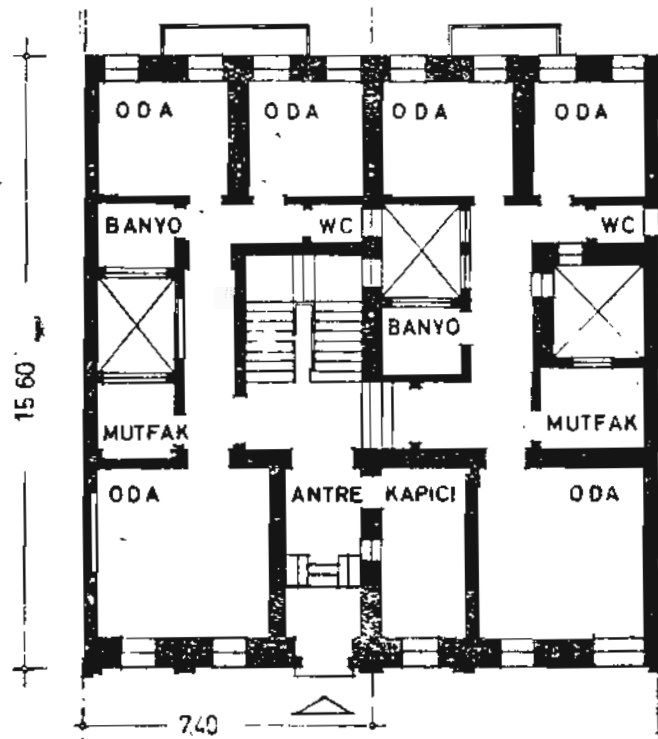
Ancak bu tarihlerdeki durumun problemler ile dolu olması şehircilik ilmi üzerinde yeni fikir ve eserlerin de yayınlanmasına yaramıştır. Önemli olan başlıca eserler:

1919 da 6 şehircilik konferansı T. Fischer, 1920 de Şehircilik dergisi B. Möhring ve C. Gurlitt, 1921 de Şehircilik Sanatı H. Ehigöz tarafından yayınlanan dergi ve kitaplardır.

Durmaksızın büyüyen ve civar bölgeye yayılan Avrupa şehirlerindeki mesken sıkıntısı, şehirlerin desantralizasyonu fikrini destekleyenlerin sayısını arttırmış ve 1925 de R. Unvin «Methods of decentralisation, planning problems of town City and region» isimli eserinde, bu görüşün müdafii olarak, metodlarının definisyonunu yapmıştır. Böylece aynı senelerde yayınlanan eserlerde yeni şehircilik terimleri, bu arada, Satelit şehir veya Trabant şehir deyimleri yer almıştır.

Sateli: yerleşme fikrinin esası, büyümeye yönelmesine mâni olunacak çekirdek-şehir'in iyice sınırlandırılması ve bunun civarında küçük yerleşmeler kurmak suretiyle şehrin gelişmesini bir bütün olarak ele almaktır.

Çekirdek-şehir ile satelitler arasında kalan serbest sahalara bütün şehrin ihtiyaç maddeleri yüzeyi (Ziraat) olabileceği gibi, dinlenme ve büyük yeşil sahaları da sağlamış olacaktır. Harp sonrasında diğer bir özelliği de şehircilik ilmindeki yayılma ve bir nevi ihtisas bölümlerinin ayrılması görüşüdür. Ancak bu görüş bugün anladığımız manadaki bir ihtisaslaşmaya benzer görünmekle beraber, hakikatte meslek adamlarının çeşitli tatbikatları sırasında karşılaştıkları güçlüklerin bir ifadesi olmakla ileriye gidememiştir.

45 Akaretlerde mesken tipi Ö'çek 1:200

1870 de Sultan Aziz tarafından Saray mensupları için yaptırılan bitişik nizam meskenler. (tadilat görmüş plân)

Bütün ilim dallarının şehircilik işlerinde yerini alması is'enirken, sanatkâr, meslekdaş, idareci ve hemen hemen herkesin kendi şahsi fikirlerine göre ele aldıkları şehir problemlerinin daha 1914 den evvel incelendiği, aynı tespitlerin yapıldığı unutuluyordu.

1925 de H. Serisini de «Mesken inşaatı ve şehir genişlemesi» isimli yazısı ile iskân problemlerini iddialı bir şekilde izah ediyor ve özellikle alçak ve yüksek mesken binaları ve bunların şehrin genişlemesindeki etkileri üzerinde duruyordu.

46. Walwyn Garden City
R. Unwin'in görüşü ve
Louis de Soissons'un plân-
larına göre Londraya 35
Km. mesafede 1920 de ku-
rulmuştur.

Harp sonrasının tatbikat karışıklığı Avrupa-
da devam ederken yerleşme formları ve mesken
inşaatı ile doğrudan doğruya ilgili olan arazi
politikası da 1918 den evvel Avrupada plânlt o-
larak görülmez.

Sadece 1903 de isabetli bir arazi politikası-
nın esaslarını tatbik etmeye başlayan Ulm a. D.
sehrindeki tatbikat bu plânsızlığın dışındadır.
Bu şehirde kabul edilen kanunlara göre belediye

100 sene sonra, hususi şahısların elindeki topra-
ğı, üzerindeki binanın yıpranma payı v.s. yi
de hesap ederek geri almak hakkına sahip idi.

İsveçte de (Stockholm) Belediye şehir ci-
varındaki araziye elinde tutmak ve icabında u-
zun müddetle kiralamak suretiyle arsa spekü-
lasyonunun önüne geçecek tedbirleri alıyor ve
Avrupada orta zamanda görülen hukuki bir yo-
lu tercih ediyordu.

İsveç, Finlandiya ve İngiltere'de kullanılan
bu hukuki metod «Law of lease-hold» ile adı
geçen memleketlerde lüzumsuz ve gayri meşru
arazi fiyatı artışı önemli derecede önlenbilmiş-
tir.

1929 ile 1954 yılları arasında meydana gelen iktisadi kriz sırasında bütün memleketlerde görülen işsizlik ve hayatın genel aksınması nedeniyle inşaatın durduğunu olmakla beraber, krizden sonra birçok memleketlerde yapı faaliyeti devam etmiştir. Mesken inşaatının devlet veya belediyeler yardımı ile yapılması şekliaden başka, ikinci bir şekil de bizzat devlet tarafından yapı işinin ele alınması olmuştur. İtalya'da bazı şehirlerin eski kısımları tamamen yıkılarak geniş çapta yapılan yapı faaliyeti neticesinde devlet eli ile bazı gösterişli binalar inşa edilmiştir. Ancak diktatörlük devrelerine rasbayan bu faaliyetler, emir ve nizam içindeki bir ruh ile yapılmış ve daha ziyade kitle psikolojisine göre ayarlanmış olduğundan, neticede kitlenin göreyerek İftihar edeceği, ve diktatörün kudreti ve büyük görüşü ile ortaya çıkabilen eserler vermek arzusundan ileriye gidememiştir.

Fransa'da Haussman vasıtasıyla yapılanlar ne ise, bu hareketlerin ana gayesi de aynıdır. Roma'da Via dell' Impero, Milano'da Dom meydanının teşkili için yıkılan binalar ve meydana inşası, Brescia'da 1930 da 167 meskenin yıkılması ile açılan Piazza della Vittoria, bunlardandır. Ancak İtalya'da kısmen mesken ihtiyacı için yapılmış yerleşmeler de vardır. Bunların başlıcaları Littoria, Sabaudia, ve Pontinia'dır.

Rusya'da bu tarihlerde 4 senelik iktisadi plânlar tatbik edilmekte ve büyük çaptaki şehircilik işleri de bu plâna göre yapılmakta idi. Bir trafik şemasına göre kurulan ve geliştirilen Trabant ve Endüstri şehirleri içinde iskân mevzuu da aynı zamanda yer almıştır. Bunlardan en mühimleri Stalingrad, Elektrovos, Leninkan, ve Magnitogorsk'dur.

Nazi rejimi esnasında Almanya'da da aynı yoneltiler ve 4 senelik iktisadi plânlar görülür. Plânlanma teşkilâtının organize edildiği bu devrede kurulan yerleşmelerden en mühimleri, Kurhessen'de Sontra, Demmin-Pommern'de Stuterhof yerleşmeleridir.

Plânlı binalar çalışmalar arasında, kuzey memleketlerinde Hollanda ve İngiltere'de yapılan tabbikatlar ve elde edilen neticeler, gerek meken, ve iskân politikası ve gerekse şehircilik görüşleri bakımından en iyi en en ileri örneklerdir. Bilhassa İngiltere'deki yerleşmelerde insan kesafetinin az olması ve varislere de imtikal eden kira sisteminin yapıp satma neticesinde artacak olan bina ve arazi fiyatlarını düşürmesi, cemiyet için çok hayırlı olarak kabul edilen özelliklerdir.

Kuzey Amerikada ise durum Avrupadakinden çok farklıdır. Amerika'nın sosyal gücü neticesinde, toprak vergisi sistemi, hızlı bir «şehir civarı» trafiğinin gelişebilmesi ve geniş bir arazi için ammeye park olarak tahsis edilebilmesiyle ve son olarak da büyük şehirler civarında çok çabuk teşekkül eden bahçeli yerleşmelerle özci sermaye mesken dâvasını halletmesini bildiştir. Endüstri bazı hallerde işçilerine ait mesken problemini kendisi halletmiştir. Umumi olarak kalabalık şehirlerde çalışan Amerikalıların büyük bir sayısı hızlı bir trafik sistemi ile banliyölerdeki bahçeli evine gidip dönebilmektedir. Ancak burada yol için sarfedilen zaman şahısların günlük hayatına ayrıca tesir etmekte ve yeni bir trafik mevzuu olmaktadır. Banliyö olarak bahsettiğimiz bahçeli Amerikan yerleşmelerinin şehire mesafeleri de Avrupadaki banliyö mesafelerinin çok üstünde bulunmakta ve hatta «Pendel-Trafiği» olarak isimlendirilen kategoriye girmektedir. Ancak Kuzey Amerikada liman şehirlerinde fakir halkın oturmak mecburiyetinde olduğu bazı mintakalar ile zenci mahallerindeki iskân şartlarının bu memleket için ciddi bir iskân problemi olması icap etmektedir.

Şimdiye kadarki izahlarımızın dışında kalan ve bilhassa ikinci dünya savaşından sonraki gelişmeleri, bundan sonraki bölümde örnekleri veya mesken tipleri ile göreceğiz.

MESKENLER :**Bir ailelik mesken**

- a) Tek ev
- b) İkiz ev
- c) Sıra ev

Parsel bağımsız

**Çok ailelik mesken
(Birden fazla aile)**

- a) Blok meskenler
 - 1 — 3 ilâ 6 katlı Bloklar
 - 2 — 6 kattan yüksek Bloklar
 - 3 — Balkon geçitli Bloklar
 - 4 — İkamet üniteleri
 - 5 — Duplex Bloklar

- b) Yıldız ve Nokta binalar

Parsel Kollektif

18. Mesken tipleri**B****MESKEN ŞEKİLLERİ ve SOSYAL
MESKENLER**

Oturma, yani ikamet maksadına hizmet eden binalar, tek katlı, iki veya daha fazla katlı, ahşekli veya bahçesiz olabilirler. Meskenlerin eği-ik özellik ve şekiller göstermesi çeşitli etiler altında cereyan etmektedir. Bu tesirleri inceliyebilmek için, mesken tiplerini ele alarak mukayeseli bir sıralamaya tabi tutmak faydalıdır. Bu sıralama veya tasnif, zengin sayıdaki mesken tiplerine göre muhtelif şekilde yapılabilir. Ancak burada yapacağımız tasnifin bütün mesken tiplerini ele alabilmesi için, meskenin üzerine oturduğu zeminin de göz önüne bulundurulması, hatta tasnifin esasını teşkil etmesi zaruridir. Arsanın, yani mesleki tarafla parselin, meskenle irtibatlı olarak in-

celenmesi mesken formlarının gelişmesinde rol oynayan en mühim sebeplerdendir. Tasnifimizin iki önemli yönünü aşağıdaki şekilde izah etmek mümkündür.

a) Mesken, şekli ne olursa olsun, üzerine oturduğu parselin kullanılma şekli, yani parselin sadece meskende ikamet eden 1 aile tarafından müstakil olarak kullanılması, veya aynı binada oturan 1 den fazla aileler tarafından kullanılması, birbirinden farklı çözümlerdir.

b) Meskenlerin meydana getirdiği kitlelerin özellikleri ve şekilleri, tasnifin devamını sağlar. Kitle şekilleri, fonksiyon ve form itibarıyla mesken tiplerini ikiye böldüğümüz ana gruplar içinde yerlerine göre ayırmaya tabi tutmak ve şemayı tamamlamak, incelemede kolaylık temin eder.

Dikkat edilecek olursa tasnifin esası, mülkiyet, kiracılık gibi problemler değil, meskenin sadece toprağı ile olan münasebetleri bakımındandır. Yukarıdaki fikirler, şema halinde, şekil (48) de ayrıca izah edilmiştir.

★ Tek Ev (Bir ailelik ev) :

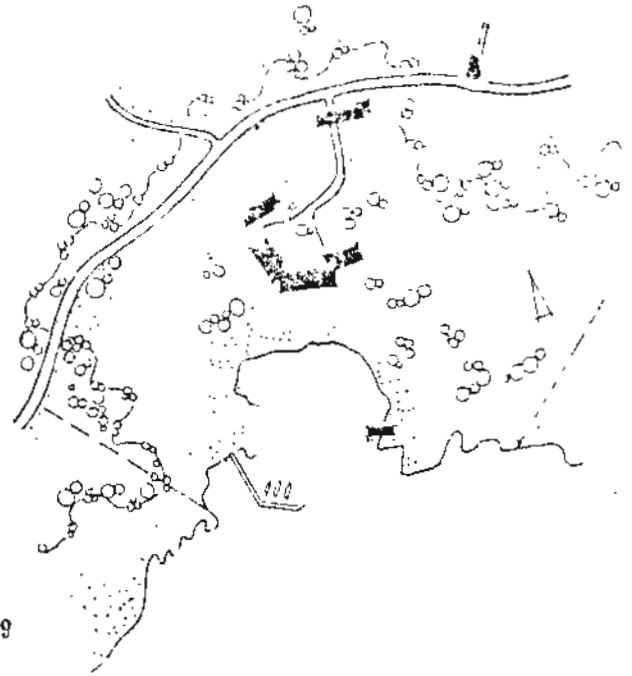
Bir eve sahip olmak, bahçesinde, istenilen ağaç ve nebatları yetiştirmek ve bilenin burada en ideal şekilde, oturma, yemek, oyun imkânlarını sağlamak, hayatımızda en önde gelen arzularımızdandır.

Modern bir insanın ideali olan bütün arzularını bir araya getirerek bunların mesken ve parsel ile ilgili kısmını resim halinde ifade edersek şekil 49 da olduğu gibi, bir vaziyet planı elde etmemiz tabiidir. Burada mesken, sahil kenarında her türlü ihtiyaç binaları - hizmet, garaj, kayıkhanesi, bekçi- ile bir bütün teşkil etmektedir. Medeniyet hamleleri ile - trafik, asansör, gürültü — şehir içinde kaybolan huzurumuz ancak burada sağlanmış ve iş yerimizle olan irtibatımız da, yine modern ve seri trafik vasıtaları ile muhafaza edilmiş olur.

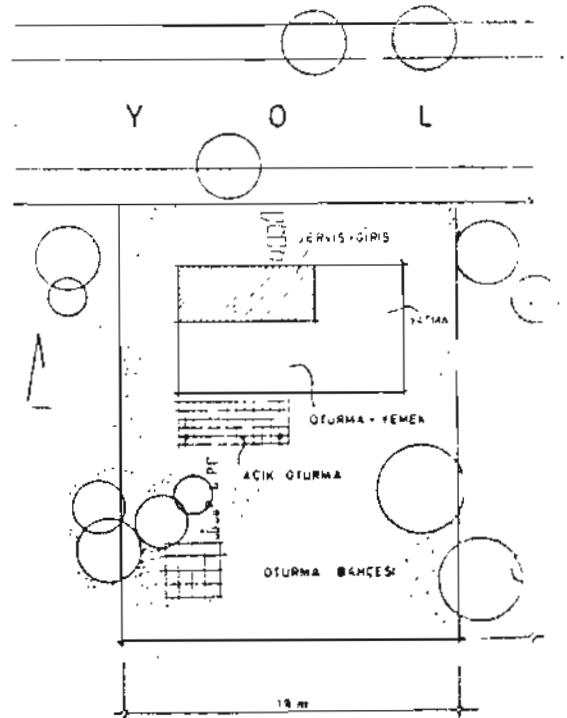
Fakat cemiyet hayatının asırlardır değişmeyen icapları, mesken problemini, sosyal ve iktisadi tesirlerle kademeli bir şekilde geliştirmiştir. Şehir hayatının bugünkü mesken problemleri esas itibariyle geçmişte de aynen mevcut olup, konfor, ve medeni alemin temin ettiği bazı alet ve vasıtalar mevcutlara ilâve olmuştur. Şekil 50. Tek evin ortalama parsel büyüklüğü ve diğer ihtiyaç bölgeleri ile görülmektedir.

Basitten mükemmele doğru kademelenen meskenler vatandaşın, ve cemiyetin maddi imkânlarına göre iç bünyelerini almakta, ve şehir saatinde belirli bir sıra veya tercihe göre serpiilmektedir. Asgari konfor ve en basit imkânlarla da olsa bir aile tarafından kullanılan evde, parsel kendisinin bağımsız hareket sahası olacağı cihetle, tek ev en ideal ve en insani şartları birleştiren bir mesken tipidir. Böyle bir meskenin şekli, tek veya iki üç katlı oluşu, bağımsızlığı bozmayan ikinci derecede bir özelliktir.

Bunlardan başka, tek ev dört cephesinin istenildiği şekilde kullanılabilmesi ve en sihhî

49

50

2) Dağınık gruplar halindeki yerleşmeler:

Şayet ziraatle uğraşan insanlar işlerini bir müessese halinde görüyorlar, ve bunu temin için de kollektif bir grup olarak toprak işi yapıyorlarsa, yerleşmenin şekli de, bu iktisadi şartta göre değişebilir. Birlikte çalışarak, bir iş bölümü yapan bu neviden topluluklara tarihte de rasgeleinmektedir. Orta Avrupanın birçok mntıkalarında şekil 5 de görülen, 5-6 aileden kurulu bina ve insan topluluğunda topraktan istifade şekli, yaz meyva ve sebzeleri, kış mahsülleri, gibi tabii olarak muhtelif şahıslara verilmiş, ve geniş bir sahayı kaplıyan istihsal yüzeyi aralarında taksim edilmiştir. Şekil: 5.

İskân'a ve diğer malzemenin saklanması yarayan bina grupları böylece bir araya gelerek köy anlamını meydana getirirler. Memleketimizde çok sayıda tesadüf edilen bina toplulukları idari bakımdan köy olarak telakki edildiğinden, bunların bakımı, yol şebekelerinin tanzimi ile diğer ihtiyaçlarının temini pahalı, ve hatıca memleketimiz için tatbiki, mümkün olmayan, durumlara sebebiyet vermektedir.

Zamanımızdaki çiftlikler de aynı bünyeye sahiptirler. Böylece bir mntıkada çiftliklerden kurulu umumi bir yerleşme şekli de, vaziyet, plânı bakımından, bize aynı formları göstermektedir. Çiftliğin idaresinde vazifeli bulunanların aileleri için lüzumlu meskenlerin teşkil ettikleri grup yığın halinde, yani küçük bir köy şeklindedir. Bu şekildeki birleşme, iktisadi etkilerden ayrı olarak, bir müdafaa kolaylığı da göstermektedir ki, tarihte benzer çözümlere de çok defa tesadüf etmekteyiz.

3) Göçebe - Gezici - lerin yerleşmeleri : Şekil: 6.

İnsan topluluklarının, iklim şartları, iktisadi tesirlerle geçim imkânlarının daralması neticesinde, göç ettikleri, ve buldukları verimli arazide, muvakkaten yerleştikleri, oradan daha iyi topraklar aramak üzere tekrar harekete geç-

tikleri tarihte daima görülmüştür. Göçlerin diğer bir sebebi veya şekli de tamamiyle askeri ve istilacı bir zihniyetle yapılmış olmalarıdır. Orduların bir yerden diğer bir noktaya hareketleri sırasında, yolları üzerindeki bazı mntıklarda konaklamaları, bakiyeler bırakmaları değişik şekildeki yerleşmeleri meydana getirmiştir. Geçim darlığı sebebi ile yapılan göçler ise çok defa, yeni hayat sahasındaki insanları tarafından mukavemetle karşılandığından, savışlara sebep olmuştur.

Böylece kuvvetli tarafın insanları, sahipsiz araziye yerleşerek tabii formlardaki toplulukları kurmuşlardır.

Şekil 6 a da, yabancı diyarlardan, göç veya istilâ sebebiyle gelen insan topluluğunun müsait gördüğü bir mntıkada, çadır veya diğer tabii malzemeleriyle konaklama durumunu şematize etmiş oluyoruz. Bu konaklama başlangıçta geçici olabilir. Ancak muhtelif tesirler bu duraklamayı uzatabilir, veya bir grup göçe devam ettiği halde diğer bir grup ikâmete devam edebilir. İkâmetin uzaması, şüphesiz, geçimini topraktan temin eden topluluğun o mntıkada toprağı işleme ile mümkün olur ki, bu bir müddet için dahi olsa, normal bir günlük hayatı, meskenler arasındaki yolların teşekkülünü, ve zamanla her ailenin sahip olmaya başladığı sınırların meydana gelmesini, yani topluluğun yerleşme olarak form almaya başlamasını icap ettirir.

Zamanla bu insan topluluğu seçmiş olduğu mntıkada daimi olarak kalmayı benimsiyebilir, ve bu yüzden daha müsait barınaklar inşasına başlar ve basit hücreler yerine mahalli mesken formu kendini gösterir. Evvelce teşekkül etmiş yol şebekesi gelişerek, mesken sınırlarına göre sabitleşir. Mülkiyet artık başlamış ve yerleşme ana hatlarıyla, değişmemek üzere meydana gelmiştir. Şekil 6, b.

Böyle bir yerleşme iktisadi şartlara göre geçimini ve kendi hayatiyetini temin ederek, müsait olan durumu sebebiyle ayrıca civardan da

bir mesken tipi olması bakımından da tabii olarak tercih edilir. Bu faydaların yanında tek ev veya tek evler için mahzur olmaktan ziyade, düşündürücü olan şu hususları da kaydetmek yerinde olur.

Arsasının maliveti bakımından tek ev müşterek binalara nazaran daha pahalıdır. Şehircilik görüşü ile tek evlerden yapılan mahallelerde, yol, kanalizasyon ve diğer tesisat işleri genişlemek'e, şebeke uzamakta, dolayısıyla pahalı olmaktadır. Bu neviden vaziyet planlarının tanzimi bugünkü şehircilik görüşümüze göre, kompozisyon elde etmek bakımından daha güçtür. Çünkü fena imar nizamları ve arazi spekülasyonu tesiriyle tek evlerden teşekkül eden diziler ve hareketsiz tertipler elde etmek her zaman mümkündür. Tek evleri diğer mesken tipleri ile birlikte ele alarak, alçak ve yüksek, sıra ev ve tek evlerden kurulu toplu ve hamur edilmiş yerleşme kompozisyonları aramak son seneilerde tercih edilen bir çözüm olmuştur. Mesken adedi itibariyle büyük yerleşmelerde de çok sayıdaki diziler yerine parçalanmış küçük grupları, birbirlerinden ölçülü boşluklar ile ayırmak, yerleşmelerin sıkıcı ve fazla şematik şekillerinden kurtarıcı bir çare olarak görülmektedir.

Şekil 51 de tek evlerden yapılan bir grubun fazla nizamlı ve yol perspektivini bina saçakları ile sınırlayıcı şehircilik anlayışına göre sıkıcı diziler haline gelmiş şeklini görüyoruz. Yapı nizamlarının tayin ettiği komşu mesafeleri, yola olan uzaklık ölçüleri, yalnız meskenin şeklini değil şehirlerimizin de karakterini peşinen tayin etmektedir. Burada a ile gösterilen meskenler arasındaki mesafe, memleketimizde yan bahçe mesafeleri kadar minimum bir ölçüye inmekte ve mesken binaları çok küçük olan komşu mesafelerinden ibaret bir bahçe şeridi içinde kalarak, şekil 50 de gösterilen esas bahçe mekânı ve oturma bahçesinden de

mahrum kalmaktadır. Şekil 51 de aynı zamanda, yol profilini teşkil eden açıklığın binaları beraber olarak ele alındığını ve binaların yan kenarında sıralanmasıyla, yol perspektifini de lüzumsuz bir sınır içine girdiğini görüyoruz. Böyle bir nizam meskenin ve bahçesinin oriyantasyonunu da karıştırmaktadır. Dikkat edilirse, burada yolun sol tarafındaki meskenlerin yönleri, kıymetli iç mekânların oturma bahçesi ile münasebeti bakımından uygun olduğu halde, yolun sağ tarafındaki meskenlerin esas bahçesi kuzeyde kalmaktadır. Buna mukabil sağ ve soldaki meskenler arasındaki mesafe parsel ölçülerinin büyüklüğüne göre maksimum açıklıktadır.

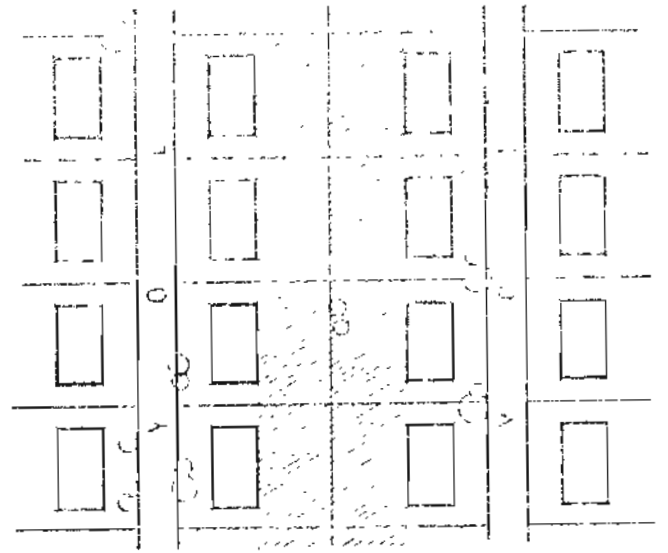
Meskenlerin oriyantasyonunun daha iyi bir şekle getirilmesi için şekil 52 de görüldüğü gibi yolun sağ kenarındaki mesken sırasının arka komşu mesafesine kadar geriye çekilmesi kâfidir. Bu halde meskenler arasındaki açıklık azalacak fakat, sağ kenardaki meskenlerin oturma bahçeleri kuzeyden güneye geçmiş olacaklardır. Her iki şekilde a ve b olarak gösterilen bina mesafeleri normal ve lüzumlu ölçüyü kaybetmemek şartıyla a ve b olacaktır.

Mecburiyetler karşısında, şekil 52 deki çözümlü tercih etmek yukarıdaki izahata göre faydalıdır. Bu faydalardan başka yol perspektifinin genişlemesinde de, meskenlerin geriye alınması rol oynayabilir. Meselâ yolun sağ tarafındaki meskenlerin bahçe duvarları kaldırılır, bahçeler arasındaki yola dik hudutlar zemin üzerinde belirsiz hale getirilirse, üstteki şekilde her iki kenarı saçaklar ve bina yüzleri ile sınırlanmış olan yol perspektifi sağdaki meskenlerin cephelerine kadar yayılabilir. Burada yegâne mahzur sağdaki meskenlerin oturma bahçesinin yol ile olan müşterekliği bakımından sakinliğini kaybetmesidir. Fakat bu neviden tek evlerden meydana gelen mahalleler esasen az sayıda motörlü trafığe sahip yollar kenarındadır ve şehrin en sakin mıntakası olan kenar bölgededir. (İskân sahası)

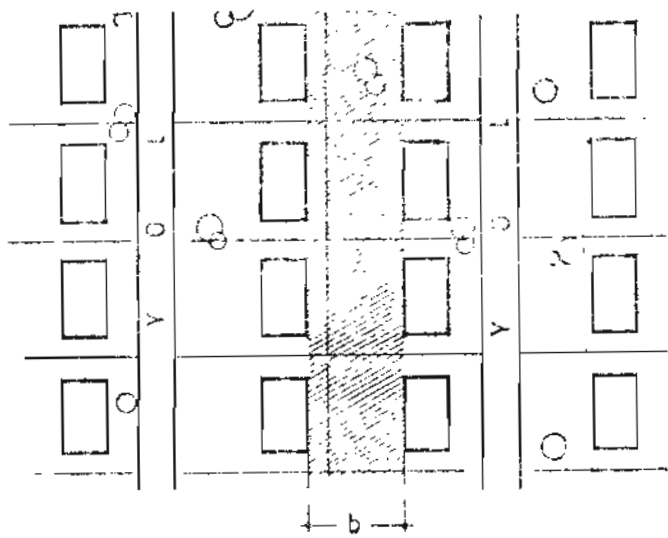
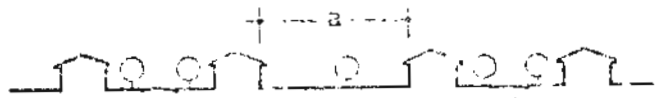
Üstteki birinci şerh, birinci maddede, "Yapı kaidelerinde ve diğer binalarda yapılacak meskenlerin inşaatında kullanılacak ölçülerin belirlenmesi için" diye yazılmıştır. İkinci maddede ise "Yapı kaidelerinde ve diğer binalarda yapılacak meskenlerin inşaatında kullanılacak ölçülerin belirlenmesi için" diye yazılmıştır.

Bu tür bir yapılaşma için güneşin belirli mesafelerde doğulduktan sonra binaların kademeler için eğilimi değiştirilirse, bu eğimin her mesafede eş olmadığı ve dolayısıyla güneş ışınlarının eğiklik açılarının da değiştiğini, ne kadar binaların zemin üzerine düşen gölgelerinin kış aylarında daha geniş ve yaz aylarında daha topla bir şekilde yayıldığı ifade edebiliriz. Şu halde bir meskenin sakınlığı için lazım olan mesafeden başka gölge durumu da düşünmek icap eder. Yapılan araştırmalar neticesinde orta Avrupa ülkeleri ve bu alan dereceleri üzerindeki bulunan diğer memleketler için basit kaideler elde edilmiştir. Uzun tecrübelerle belli olan bu kaideye göre meskenler arası mesafe b ise, bu açıklık en az, bina yüksekliği olan h kıymetinin 2.5 veya 3 katı olmalıdır.

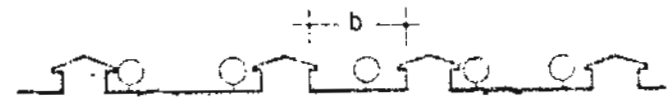
Tek taraflardan kurulu mesken topluluklarında şekil 55 ve 56 da görülen serbest formları yapılabilmek için şekil 51 ve 52'deki dizi formunu tatbik edebilmek için yapı nizamnameleri ve talimatnameleri ile hareket etmek kâfi değildir. Bilindiği gibi genel talimatnameler daha ziyade dizi sistemine sebep olmakta ve aynı cinsten meskenlerin tümünü aynı şartlara sokmaktadır. Halbuki dizilerden kurtulabilmek için menzih emir planları ile meskenlerin yol ve komşu mesafelerini farklı bir şekilde tertiplenmek gerekir. Özellikle yapılan sosyal mesken inşaatı da bu arzuyu yerine getirebilmek için emniyetli yollardan birini eşkil etmektedir.

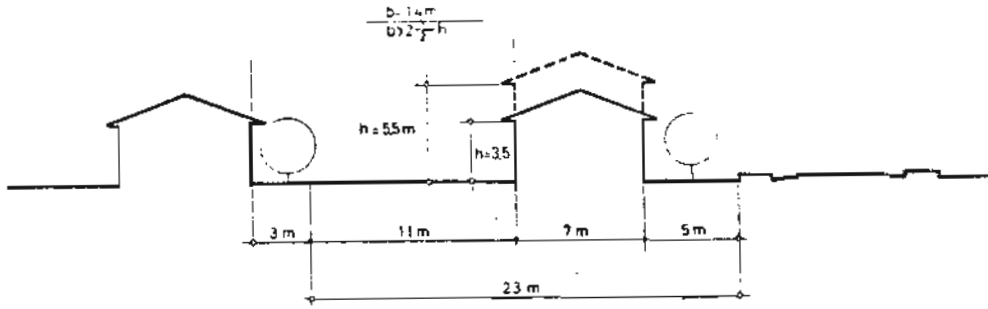

51

52

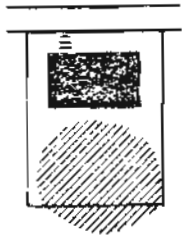

53. Meskenler arası boşluk kontrolü.

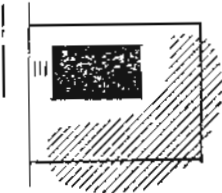
Şekil 53 de, $h=3,50$ m. ve $h=5,50$ m. olduğuna göre meskenler arasındaki 14 m. açıklığın normal olduğu görülmektedir. Burada bir meskenin komşu mesafesi 3 m. ve diğerinin esas bahçesi 11 metre olarak alınmıştır. Demek oluyor ki 5,50 m. saçak irtifai içinde bazı hallerde iki kat yapıldığı takdirde 14 m. lik açıklık meskenlerin birbirine zarar vermiyeceği fikrini $b=2,5 h$ kaidesine göre ifade etmektedir.

Şekil 54 bize kuzey sabit kalmak üzere muhtelif yol durumlarına göre, tek bir meskenin esas bahçesini ve girişlerini göstermektedir. Burada, gerek meskenin oriyantasyonu ve gerekse dış hacimlerin tertibi bakımından oturma bahçesinin normal olarak hangi bölgelerde olabileceği taranmış yüzeylerle gösterilmiştir.

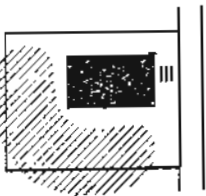
Oturma bahçesinin yeter büyüklükte tutulmasından başka tertibi de, gerek optik ve gerekse pratik olarak kullanılmasında rol oynar. Optik olarak oturma bahçesinin ağırlık merkezi meskenin iç bünyesi ile bağdaştırılmalı ve dıştan içe ve içten dışa olan hakim perspektifler meydana getirilmelidir. Bahis konusu olan iç ve dış bağlantısı yalnız tek ev için değil hemen hemen bütün mesken tipleri için söylenebilir ve oturma bahçesinin meskenin iç aleminin ile olan beraberliği şüphesiz bir ailelik meskenler için daha çok önemlidir. Esas bahçenin ağaç grubları, yol, tarh gibi bahçe elemanları ile bölünmemesi de iç ve dış alemin birliğini ve bahçenin bütünlüğünü sağlayan önemli bir tercih yoludur. Şekil 54 d de bina yola göre geride kaldığı halde giriş yolunun yandan geçirilmesi aynı gayeyi gütmektedir.

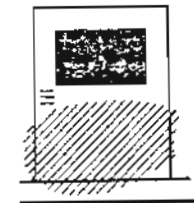
54 a

54 b

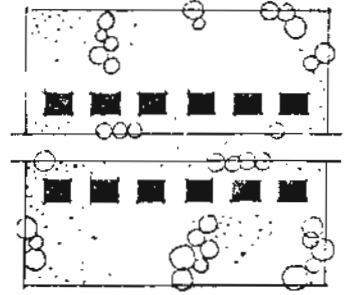
54 c

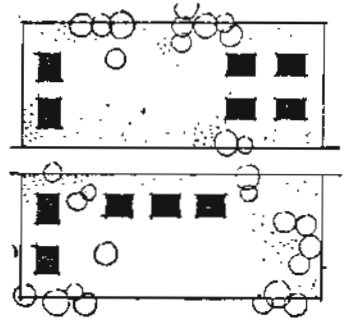
54 d

Şekil 55 de tek evlerle yol kenarını sınırlamak yerine bina kitleleri ve dış mekânlar arasındaki dengeyi yatay ve dikey olarak sağlayarak elde edilebilecek vaziyet plânı kompozisyonlarının 2 şemasını a ve b de ve geleneklere göre tatbik edilen imar mevzuatının verdiği diğer şemayı da a da görmekteyiz.

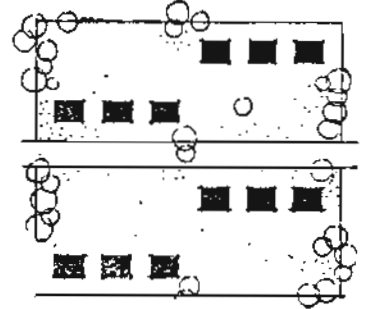
55 a

55 b

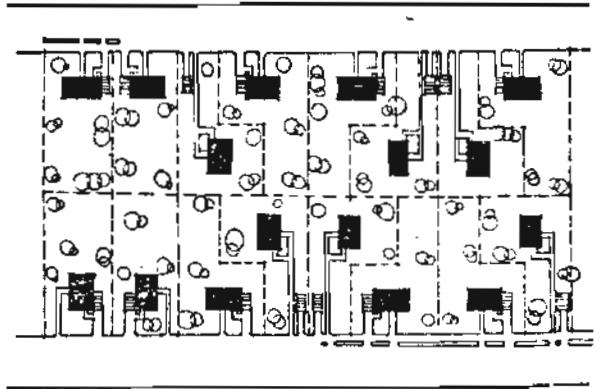

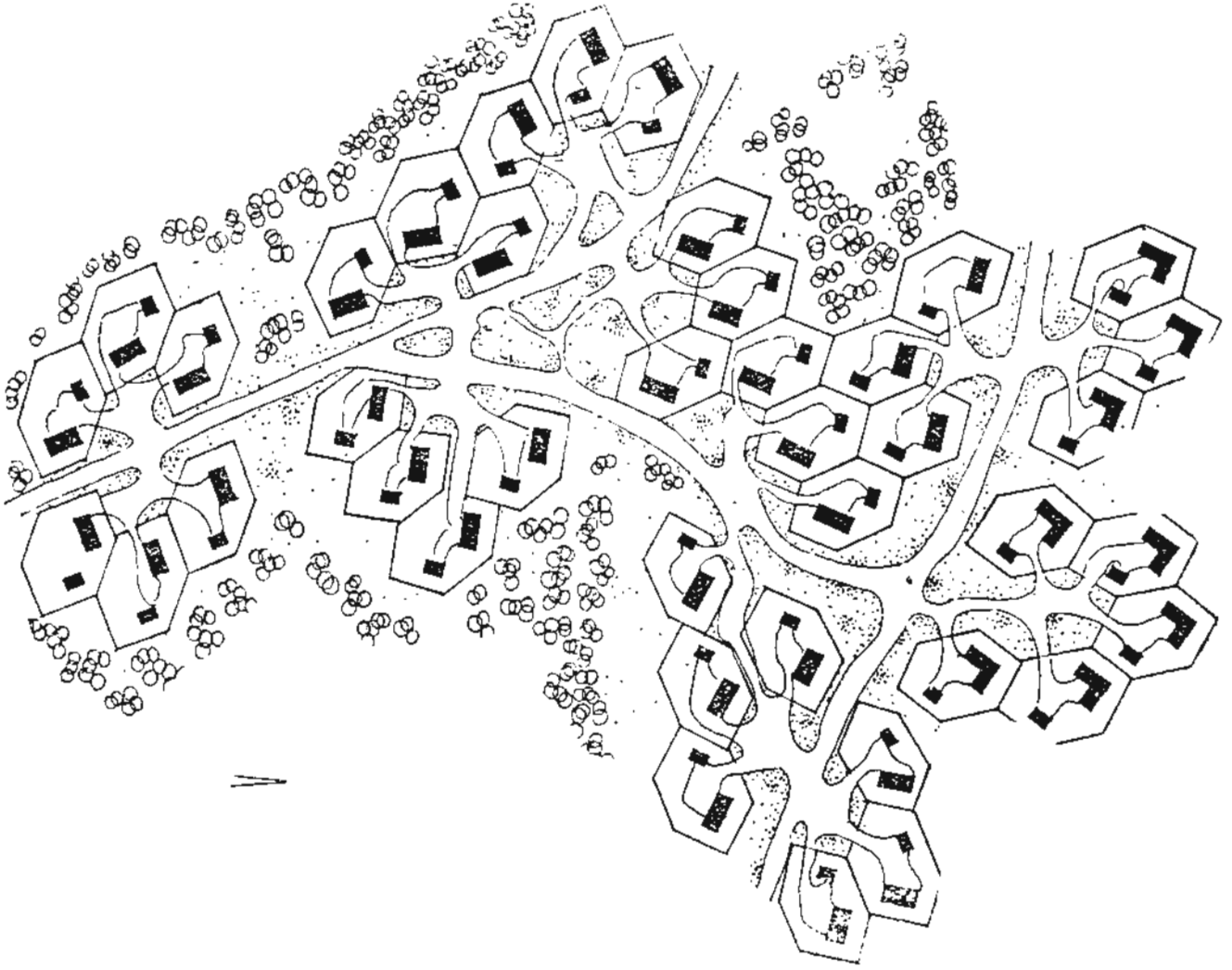
55 c

Şekil 56. dizi sisteminin önüne geçmek gayesiyle düşünülen diğer bir teklif. Yola cephesi olan ve birbirlerine dişli şekilde geçen parsel hudutları, binaların kaydırılması ile meydana gelen bahçe boşlukları.

56

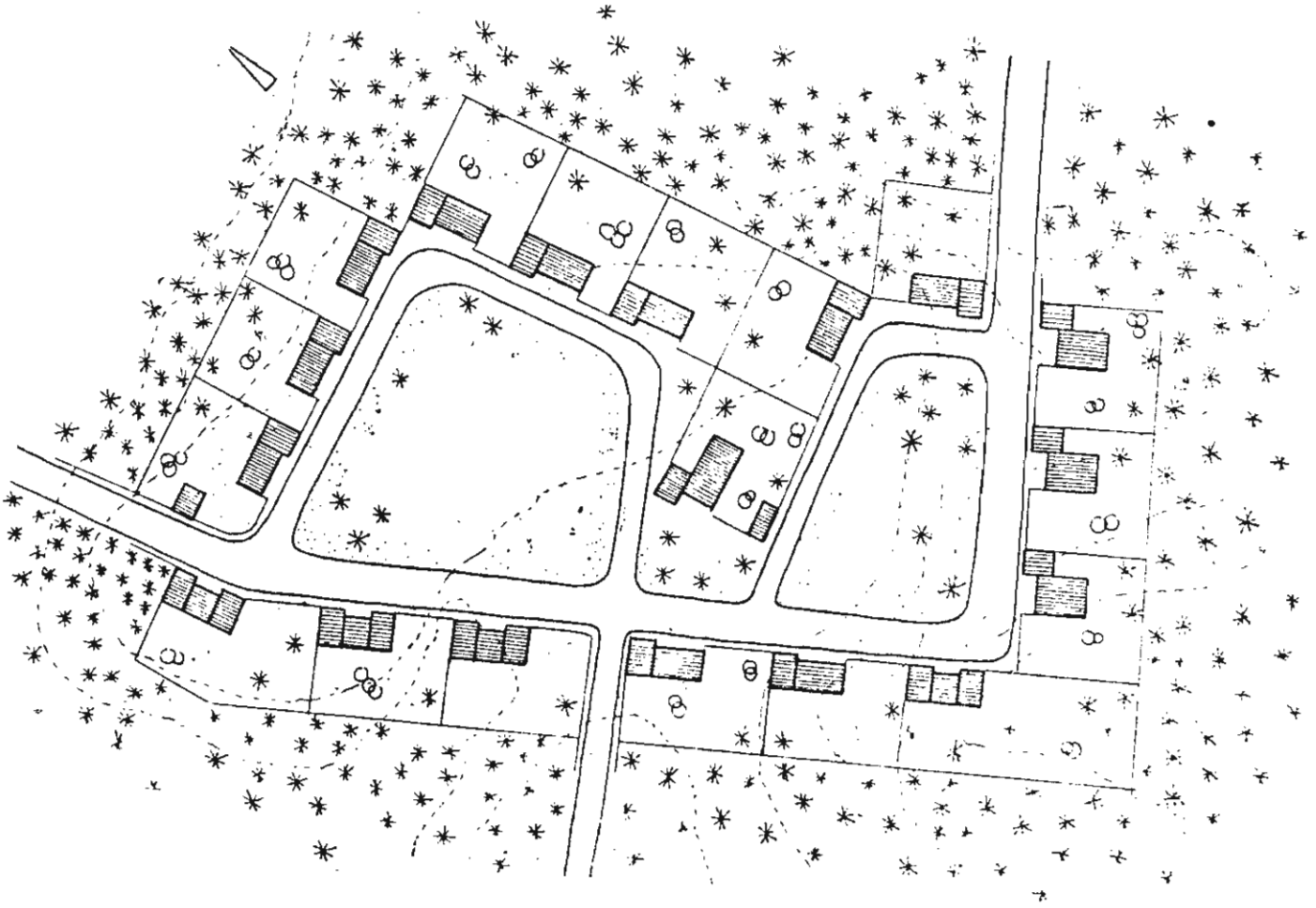

57. 6 köşeli parsel formu ile bir deneme

Şekil 57 de şimdiye kadar gördüğümüzden çok farklı ve tamamıyla serbes bir araştırmayı görüyoruz. Burada dik dörtgen şeklindeki normal parsel tamamen terk edilerek altı köşeli bir parsel ünitesi ile küçük yerleşme gruplarına ayrılmıştır. Binalar istikametleri bakımından da hareketli tutulmuş ve umumi yerleşme formu, az sayıdaki mesken kümelerine bırakılmıştır.

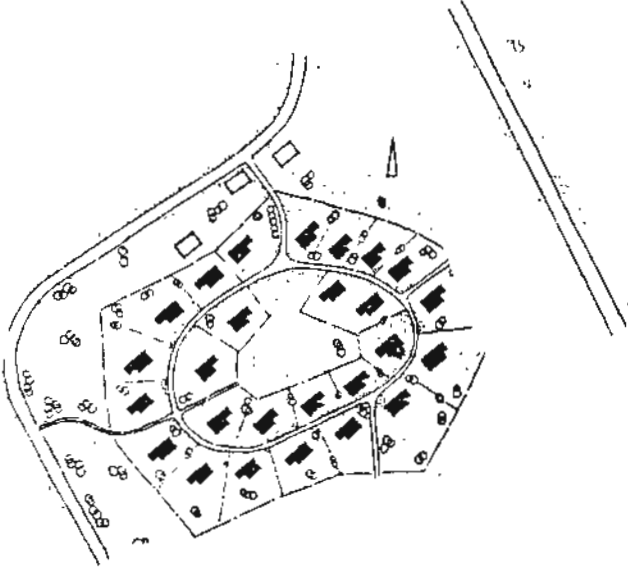
Tip binalar ile, çatı meyilleri, kitle istikametleri, cephe boşluklarının nispetleri gibi bütün geleneksel elemanlar mevcut olduğu halde, bunların temin edeceği bütünlük ve beraberlik, mesken kümelerinin birbirleri ile olan kompozisyon eşliği ve benzer kümelerin aynı karakterde tekrarı ile elde edilmiştir.

58. Finlandiyada ormanlık bir bölgede tek evlerle kurulu küçük bir yerleşme.

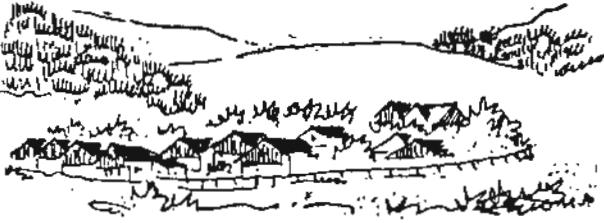
Şekil 58 de ormanlık bir mıntakada, boşluklar çevresinde tertiplenmiş bir kuzey yerleşmesi görülüyor. Evvelki örneklerimizden farklı olarak bu yerleşmede, her meskenin kendi hudutları içinde sakin ve küçük bir bahçesi mevcut olmakla beraber, dış mekânların en büyüğü, iskân yolları ile kaynaşan dış avlulardır. Topluluğun bütün hayatı bu serbes sa-

hada cereyan edebilir. Boşluğun mesken camiasına oranla fazla büyük olmaması için avlu, dengeli bir yerinden boğulmak suretiyle iki esas dış mekâna bölünmüş, fakat aralarındaki bağlar tamamıyla koparılmamıştır. Aynı zamanda bu avlular kesif ormanlık bölge içinde insan gözüne, yatay bir tesir veren yegâne boşluklardır.

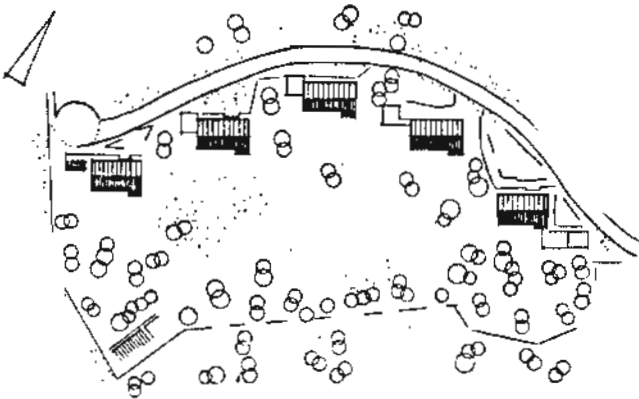
59

Şekil 59, yerleşme formları ile ilgili bölümde görülen rejijyonel karakterde inşa edilmiş bir İsviçre yerleşmesinin tek evlerden kurulu vaziyet plânını göstermektedir. Küçük bir ring yolunun her iki kenarında yer alan bahçeli evlerin mahya yönleri çatı vaziyetleri ve malzemelerindeki eşitlik yerleşmeyi kolaylıkla bütün haline koymaktadır.

60

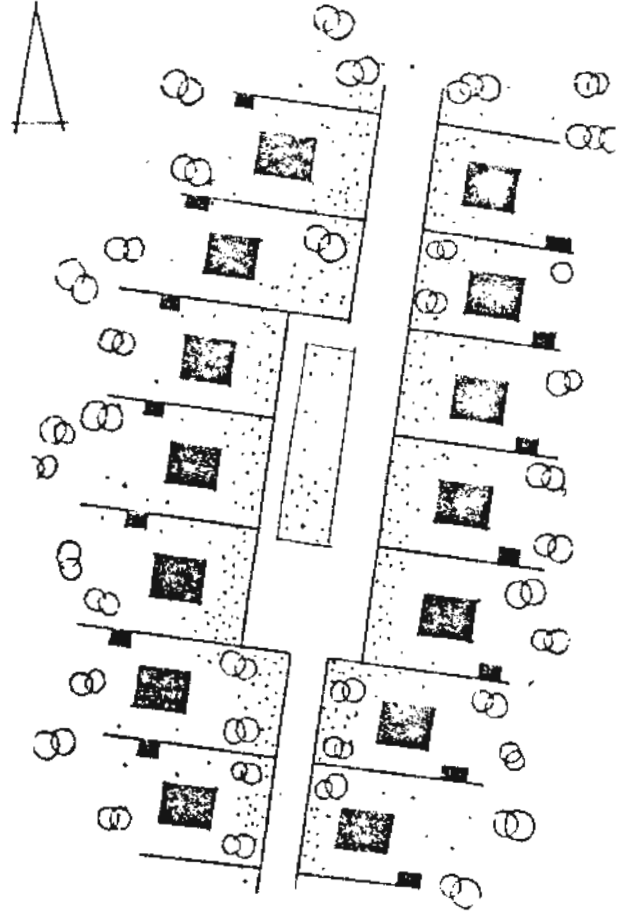
Şekil 60. aynı yerleşmenin silüetidir. Birçok çözümlerde plân tipleri eş olmadığı halde bütünlüğü veren diğer şartların yerine getirilmesi aynı gayeyi zedelememektedir.

61

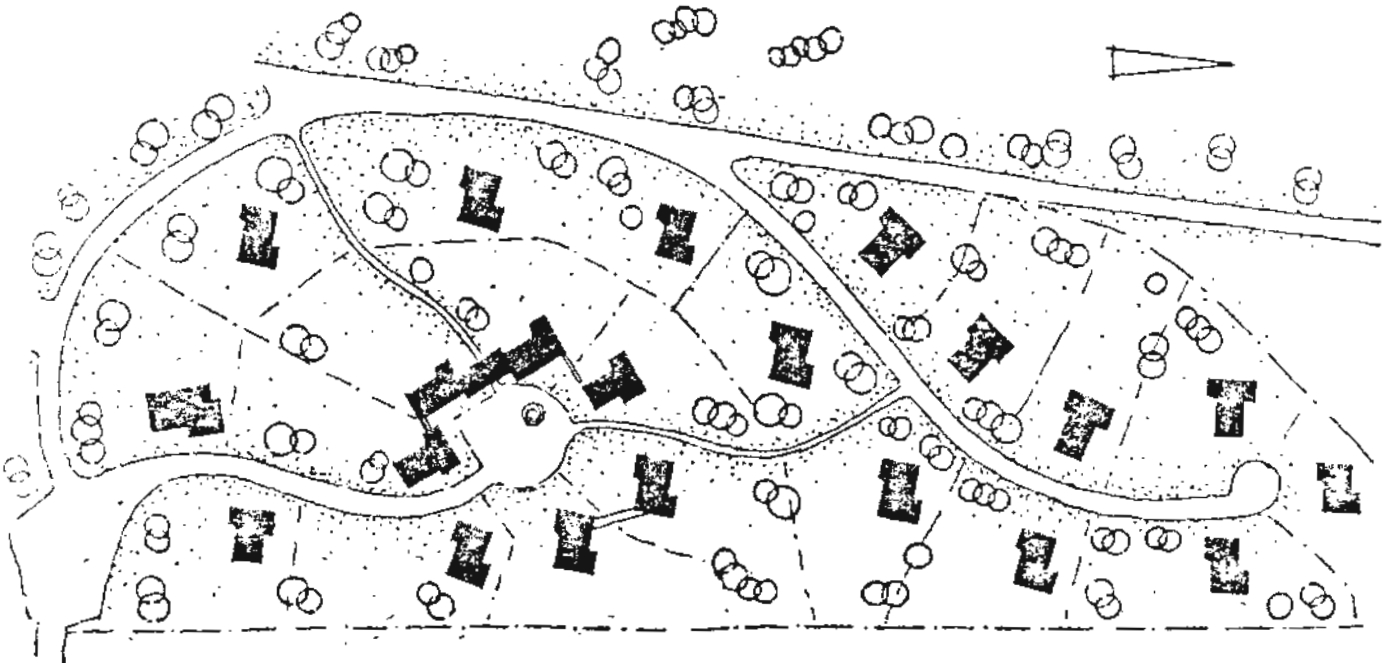
Şekil 61. de 5 adet tek ev ile kumları bir iskân grubu ve güney bahçelerinin birleştirilmesiyle elde edilen zengin bir dış mekân (esas bahçe) görülmektedir.

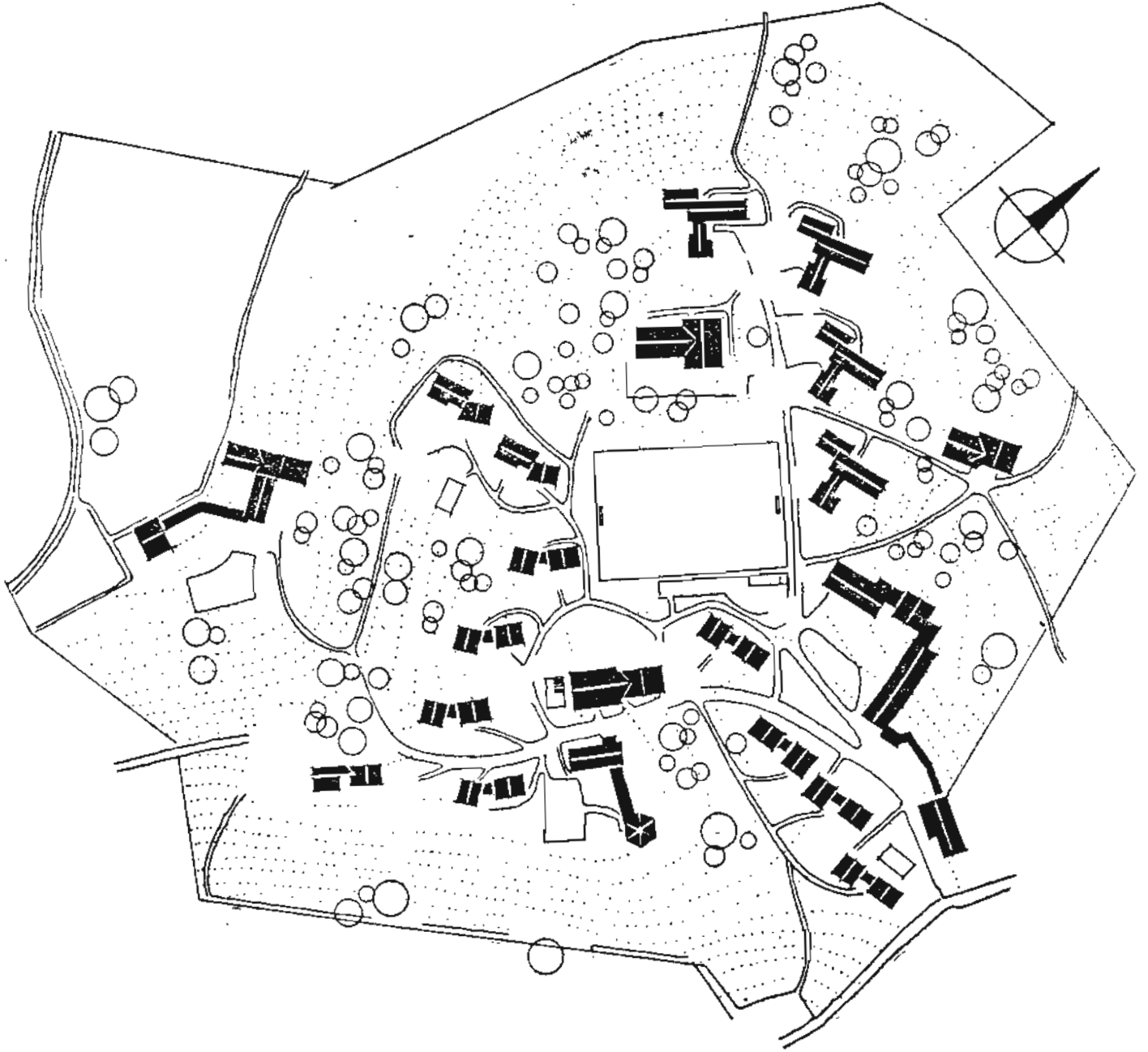
Şekil 62 de iskân yolu güzergâhını küçük bir meydan ve sakin bir boşluk olarak tertipliyen bir vaziyet plânını görüyoruz. Bu çözümle yol kenarındaki bina sıraları basit bir şemanın sert ve sıkıcı düzeninden kurtarılarak parsel içindeki mekânlardan başka, mesken civarındaki dış mekânlara da kıymet ve form verilmiştir.

Şekil 63 de cep şeklindeki basit yol şebekesi etrafında büyük -1000 m²- parsellerle kurulmuş tek meskenler grubu görülmektedir. Parsel sahaları uygun olduğundan binaların birbirleri ile olan münasebetleri nispeten azalmış-ve çözülmüştür. Orta kısımda binalar yan yana getirilerek, sıra evlerle tek evlerin çevrelediği bir meydancık, kompozisyonun tek evle tamamlanması yerine, karma bir tertibin de düşünülebileceğini göstermektedir.

63

64.

Şekil 64: Tabii yerleşmelerde gördüğümüz formda, serbest ifadeli bir iskân grubu. Binaların oriyantasyonları zararlı bir hale getirilmeden, değişik yönlerde ve sıra sistemleri adeta kaçarak yerleştirilmiş, fakat dış mekânların bina fonksiyonları ile ve kendi aralarındaki bağlantılar tabii olarak kurulmuştur. 1950 de inşa edilen bu binalar topluluğunda, vaziyet

yet planı fikri bu suretle kendi kendine gelişmiş yerleşmelerdeki yumuşaklığı muhafaza etmek ve mahalli yerleşme formuna uymaktadır. İkinci dünya savaşında kimsesiz kalan Avrupalı çocukların barınması için İsviçre'de kurulan bu köy, civardaki köylerin bünyesine benzer olmakla rejijonal plânlamada da karakter bakımından, çevrenin büyüklüğü içine girmiştir. (Pestalozzi köyü).

65. Tek evlerle kurulu yerleşme.

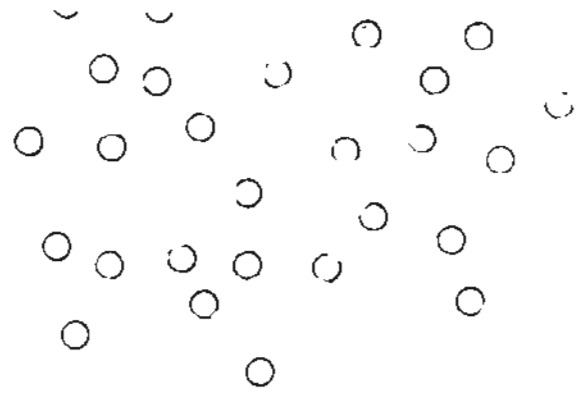
Şekil 65: Sayı bakımından fazla olan tek evlerin gruplar halinde parçalanarak, arazi üzerinde başlangıç ve sonu belirsiz olan dizilerin teşekkül etmesine meydan vermemek amacıyla düzenlenmiş bir yerleşme.

yeni toplulukları kendisine çekebilir, yani gelişebilir, kesafeti yükselir, adalar sarıh olarak ayrılır ve yol sistemi de, son şeklini böylece almış olur. Şeki 6 C de görüldüğü gibi, bu şekildeki yerleşmelerde tesadüfîlik, ve belirli bir nizamın olmayışı, yol şebekesinin ve ada taksimatının hiçbir esasa bağlı bulunmaması başlıca karakteristiğidir. Anadoludaki yerleşmelerde görülen bu form anlayışı İstanbul'un eski mahallelerine kadar gelmiş, ve Bizans'tan sonra kurulmuş, ve yaşamıştır. Ancak, memleketimizdeki yerleşmelerin büyük bir kısmı da eski devir bakıyeleri üzerine kurulmuş ve temel formunu buna göre almıştır.

Burada üzerinde durulacak diğer bir nokta da bu tipteki yerleşmelerde tekerlekli yük taşıma vasıtalarının bulunmayışı ve dolayısıyla yol sisteminde virajlar yerine köşeler bulunuşudur. Yük nakli insan veya hayvan sırtında yapılmaktadır.

4) Yığın şeklinde -kapalı- yerleşmeler :

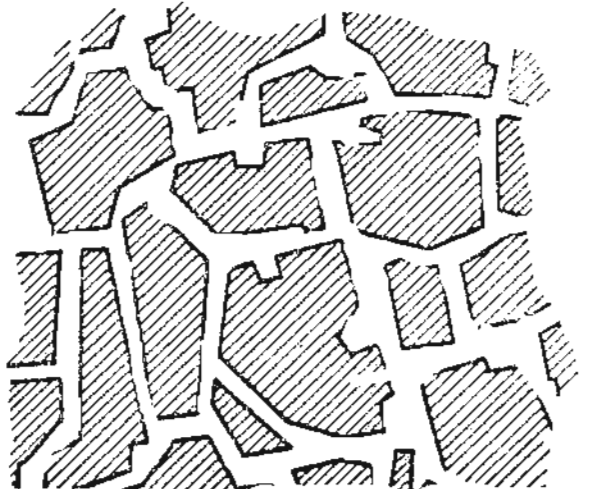
Ticari veya askeri sebeplerle, yerleşmeler, mühim geçitlerde, vadilerde nehir ve su kenarlarında teşekkül etmişlerdir. Ekseriya zamanla inkişaf eden bu yerleşmeler şehir haline girmiştir. Gelişmelerinde şahısların da tesiri büyüktür. Mühim bir din adamının rolü olduğu gibi, çok defa varlıklı iş sahiplerinin yerleşmeye sebep olduğu görülür. Küçük el tezgâhlarında çalışan zenaat sahipleri ve zirai işlerde çalışan işçiler, geçimlerini temin için işveren tarafından yerleşilen ve dolayısıyla iş verilen muntıkaya giderek, gelişmede başlıca nüfusu meydana getirirler. Sebepleri tamamen iktisadi olan bu gelişmelerle kurulan yerleşmeler, tesadüfi olarak, tanzim edilmeksizin, şekil aldıklarından, gösterdikleri form da bu olaya bağlıdır, ve muntazam değildir. Şekil 7 de bir göl kenarında ve şekil 8 de bir nehrin iki kıyısında kurulan yerleşmelere ait şema görülmektedir. Müdafaa tesisi olan çevre duvarı, şehir kapıları, tarihi oplulukların her zaman rasgeline elemanlarıdır.

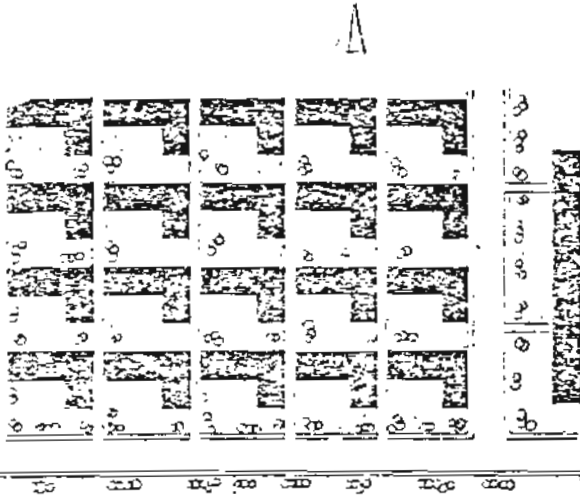
6 a

6 b

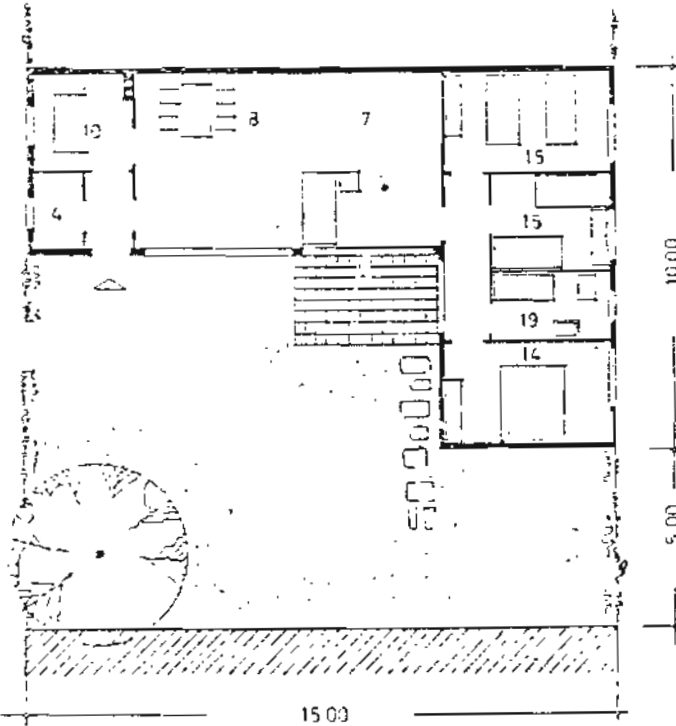
6 c

66. Halı şeklindeki yerleşme (Atrium)

Şekil 66. Minimum parsel yüzeyi, Maksimum konforu ana fikir olarak kabul ederek, sınırlı fakat yeter genişlikteki ölçüleri ile «Halı» şeklindeki yerleşme.

Tek katlı meskenler kendi avlularına bütün iç mekânlarını açmakta, buna mukabil aralı bina kitlesi ve bahçe duvarları ile dış mekânı kapamaktadır. Bu hal tarzı, mesken tiplerinin sıra ev şekline gelmesine bir geçiş safhasını da ifade etmektedir. Tek meskenin bu arzdaki bir şema içinde tekrarı ile elde edilen yerleşme, zemini halı şeklinde kaplamakta, parsel hudutları dışında kalan dış mekânlardan feragat edilmekte, ve böylece dalkılı ve yatay bir kitle elde edilmektedir. Bu yerleşme kitlesi bize, yerleşme formları bahsinde gördüğümüz, eski Mısır yerleşmelerini hatırlatmaktadır. Alçak ve yüksek mesken inşaatını, beraberce vaziyet plânına alındığı çözümlerde bahis konusu yatay kitle yüksek binalar arasındaki boşluğa getirilmektedir.

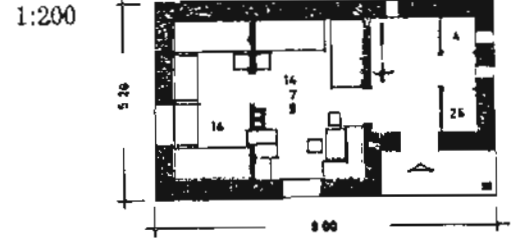

1:200

67. Halı şeklindeki yerleşmelere ait vaziyet plânında kullanılan mesken tipinde, kat şeklindeki mesken tiplerindeki kolektif yaşama şartlarını benimsemiş insanlar için bağımsızlığın bütün özellikleri muhafaza edilebilmektedir.

Şekil 68 : Malzeme yokluğu neticesinde t. ve iptidai yapı malzemesinin kullanılması zarureti, mimarlara bu malzemenin kalitesini ve özelliklerini hatırlatmaktadır. İkinci dünya savaşı esnasında, mesken darlığı yüzünden, minimum yer ihtiyacı ve ucuz mesken inşaatı bütün Avrupa'da eski ve basit yapı malzemesinin tekrar ele alınmasını ve bu suretle malzeme karışıklığı içinde hüviyetini kaybetmiş mimariyi, şekil kâprislerinden ve sun'î malzemenin tesirlerinden kurtarmıştır. Memleketimizdeki gecekondü inşaatının bu düşünüşle incelersek, plân tertibindeki sadelik ve basitlik, irtibat sahalarının azlığı, minimum ihtiyaç sahasına göre ikamet şekilleri ile Avrupa'daki ön şartlara yaklaşıldığını kolayca tespit edebiliriz. Aradaki yegâne fark, memleketimizdeki bu neviden inşaatın bir disiplin altına alınmaması ve mesken sahiplerine yol gösterilememesidir. İşçiliğin ve fenni diğer şartların eksikliği, her sene büyük çaptaki inşaatın geliş güzel yapılmasına ve para olarak, memleketimiz için mühim bir meblâğın kötü şekilde inşaatı yatırılmasına sebep olmaktadır.

Şekil 69 : Yeni inşaat tarzları ve özel bir iskân politikası şüphesiz yeni mesken formlarını da beraber olarak getirirler. Mahalli malzeme ve mahalli ananeye göre inşa edilmiş eski mesken binalarına mukabil olarak endüstri yolu ile inşa edilen mesken tipleri, seri halinde inşa tekniğine ve malzemesine göre değişik şekiller almaktadır. Burada Mimar M. Wagner tarafından Türkiye'nin zelzele mıntakasında kullanılmak üzere teklif edilmiş olan portatif binaları görmekteyiz. Her hücre meskenin bir elemanı olarak vazife görmekte, ihtiyaca göre az veya çok hücreli olarak kullanılabilir. Bu form, maksada hizmet için zaruri olup, aynı zamanda göçebeliliğin, çadırî ikamet, ve kurulan meskenlerin geçici oluşunun da ifadesidir.

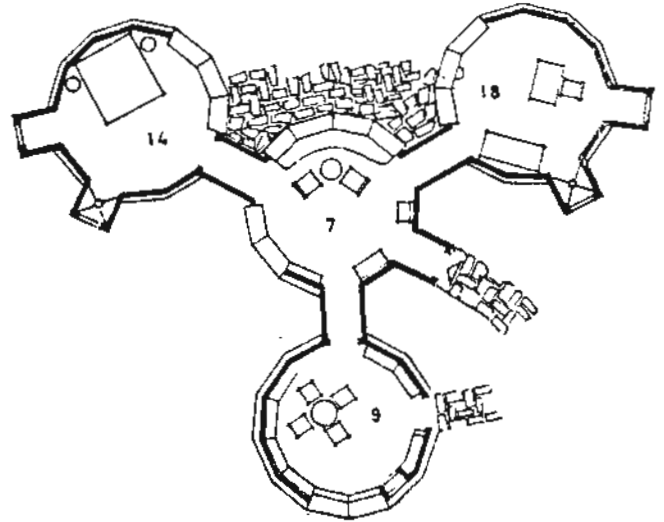

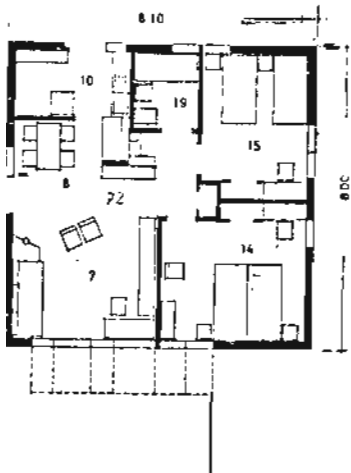
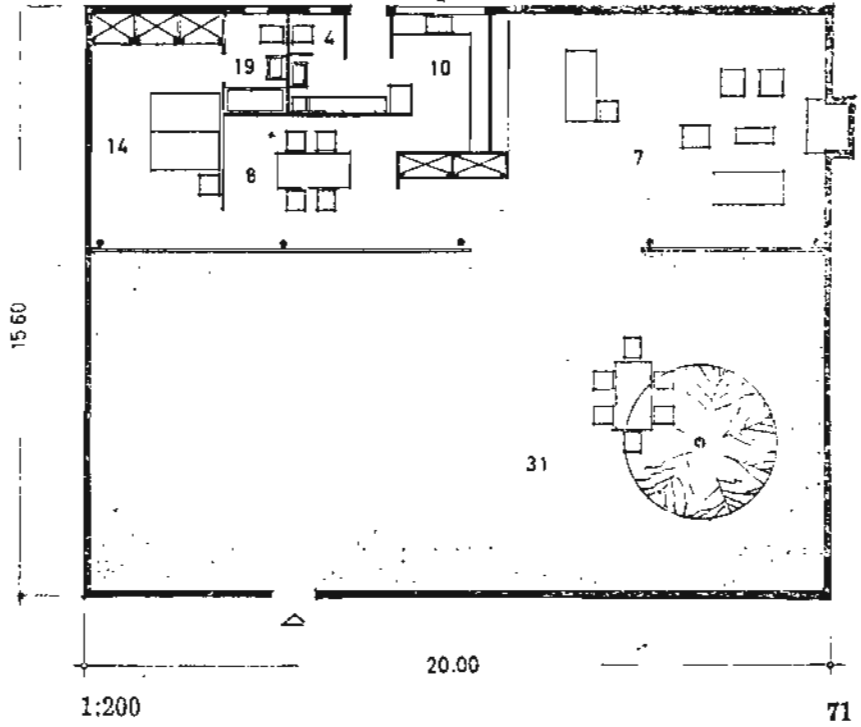
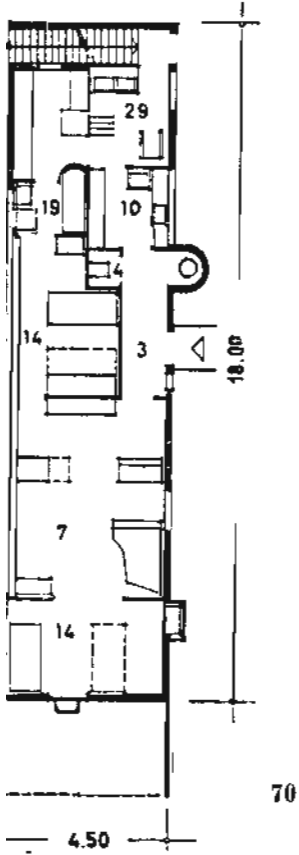
68. Minimum ihtiyaç yüzeyi ile mesken.

1:200

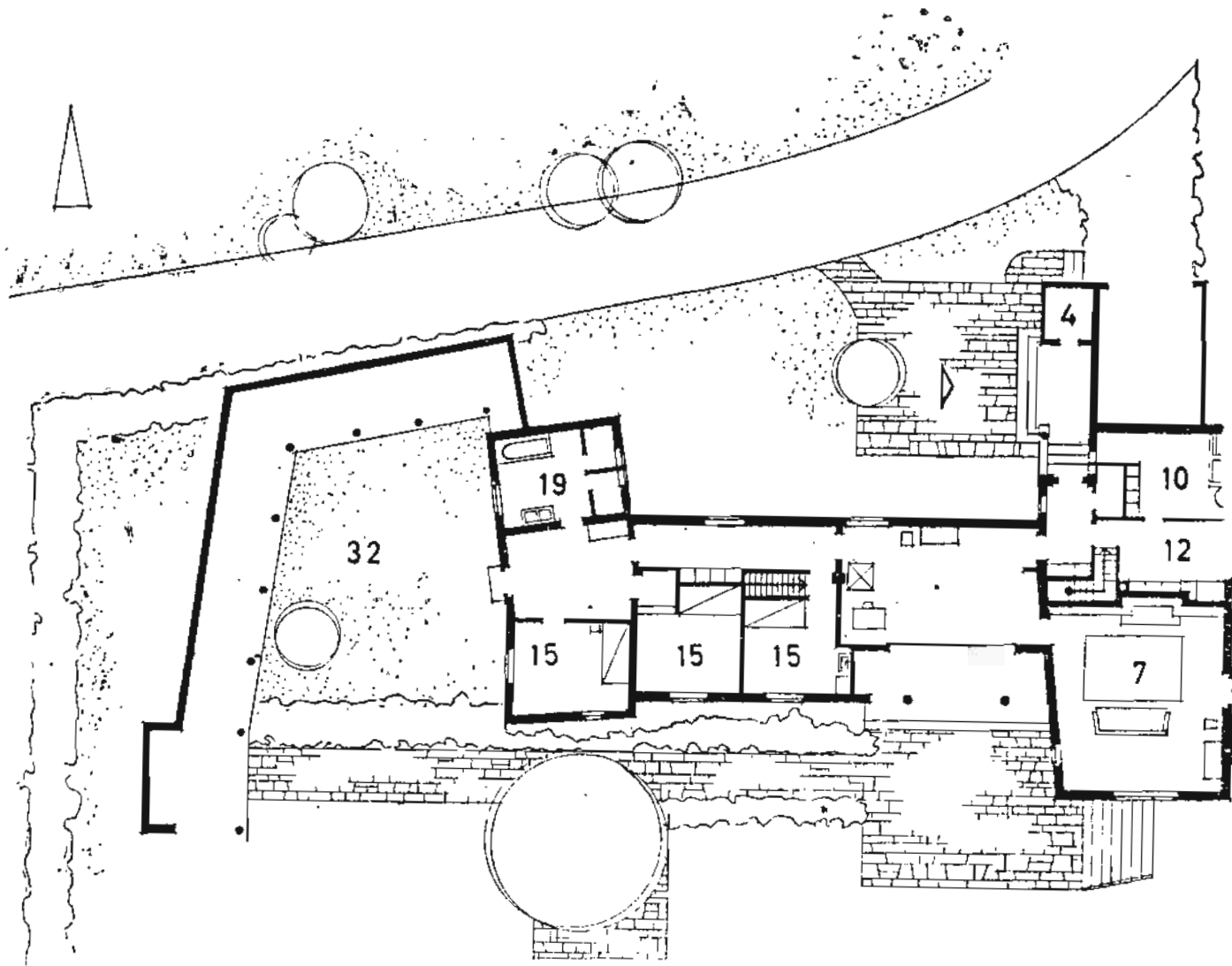

69. Zelzele bölgesi için pre-fabrika mesken.

Şekil 70 : İç mekânların, bilhassa oturma mahallerinin dış mekânlarla optik irtibatı büyük ve camlı pencerelerle, yani cephenin dış mekâna doğru açılması ile kabildir. Bunun neticesi olarak iç mekânlar imkân nispetinde cephede boyuna olarak tertiplenerek oturma mahallerinin derinlikleri azaltılmıştır. Hatta bazı misallerde binanın eni, oturma mahallinin genişliğinden ibarettir ve boyuna olan cephe büyük deliklerle dış mekânla olan kaynaşmayı sağlar. Cephe üzerindeki şeffaf cam yüzeyi bir ayırıcı değil, birleştiricidir. Bu özellik en fazla bir katlı binalarda daha iyi derecede tatbik edilebilir. 1925 de Le Corbusier tarafından Le-man gölü sahilinde yapılmış olan bu misal bize 55 m² gibi minimum büyüklükteki binanın taksimatını göstermektedir.

73

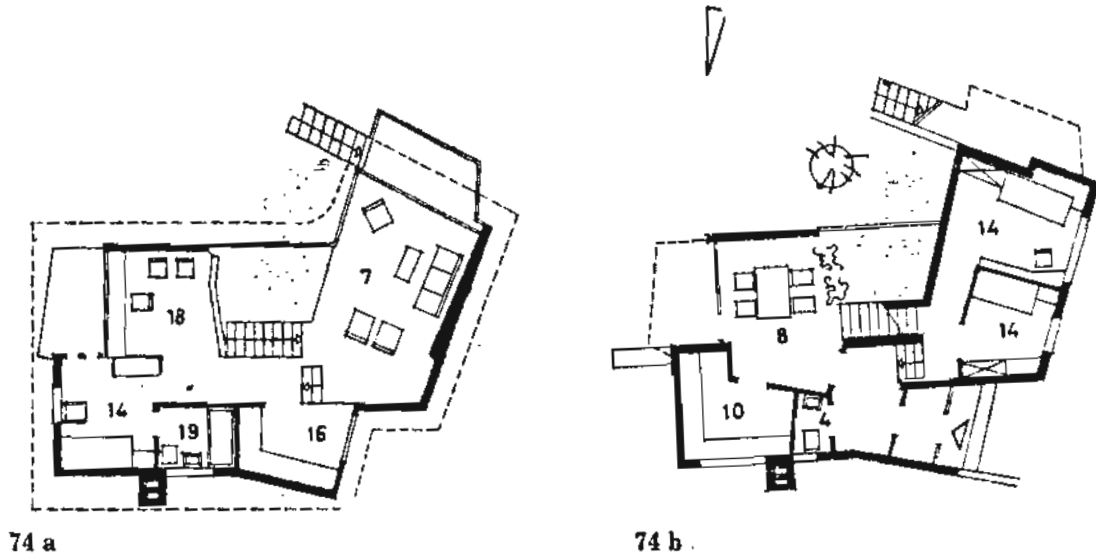
1:200

Şekil 71 : Mesken ve bahçe arasında tamamen açılmış olan duvar, cam yüzey ile iç ve dış münasebetleri temin etmekte, fakat bu irtibat bahçe duvarı ile hudutlandırılmaktadır. Böyle bir hal çaresi bize, azami derecede kaynaştırılan iç ve dış mekânların, bu kucaklaşmayı dış çevrenin tahdidi ile arttırmak üzere ve adeta bir gösteri şeklinde ifade etmektedir. Bu suretle mesken ve bahçesi birbirinden ayrılmaz tam bir bütün haline gelmektedir.

Şekil 72 : Güneşli mıntakalarda kullanılmak üzere, rüzgârlıksız basit mesken tipi. Se-

ri halinde yapılan bu Amerikan evinin malzemesi ahşaptır.

Şekil 73 : Konstanz gölü sahilinde 10 dönümlük büyük bir parsel üzerinde inşa edilmiş olan bu mesken binası tek ailenin ideal iskân şartlarına sahip bulunmakta ve şekil 49 ile izahına çalışılan özelliklere yaklaşmaktadır. Rejyonel ve ananevi bir mimari özleyişinin serbes piân tertibi ile kaynaştırılması ve tabii bir yapının elde edilmesi, yol cephesinde giriş avlusu, göle bakan güney cephesi ve önündeki büyük bahçe, ile kolonadlı avlu, 3 dış boşluk olarak meskenle beraber dengeyi sağlıyorlar.

74 a

74 b

1:200

Şekil 74: Almanya'da tek ailelik mesken. Şekil 73 deki ananevi mimari anlayışın dışında kalan ve tek ailelik meskeni yeni bir form ve malzeme özleyişi ile ele alan mimar, birbirinden farklı üç düzlem -3 seviye- kullanmakta ve zeminin meyillerinden faydalanarak aynı zamanda güney tarafında kalan dış mekânı -bahçeyi- geniş camlı cephesiyle içeriye çekmek suretiyle bütün düzlemlere bağlantısı olan iç ve dış perspektifleri elde etmektedir.

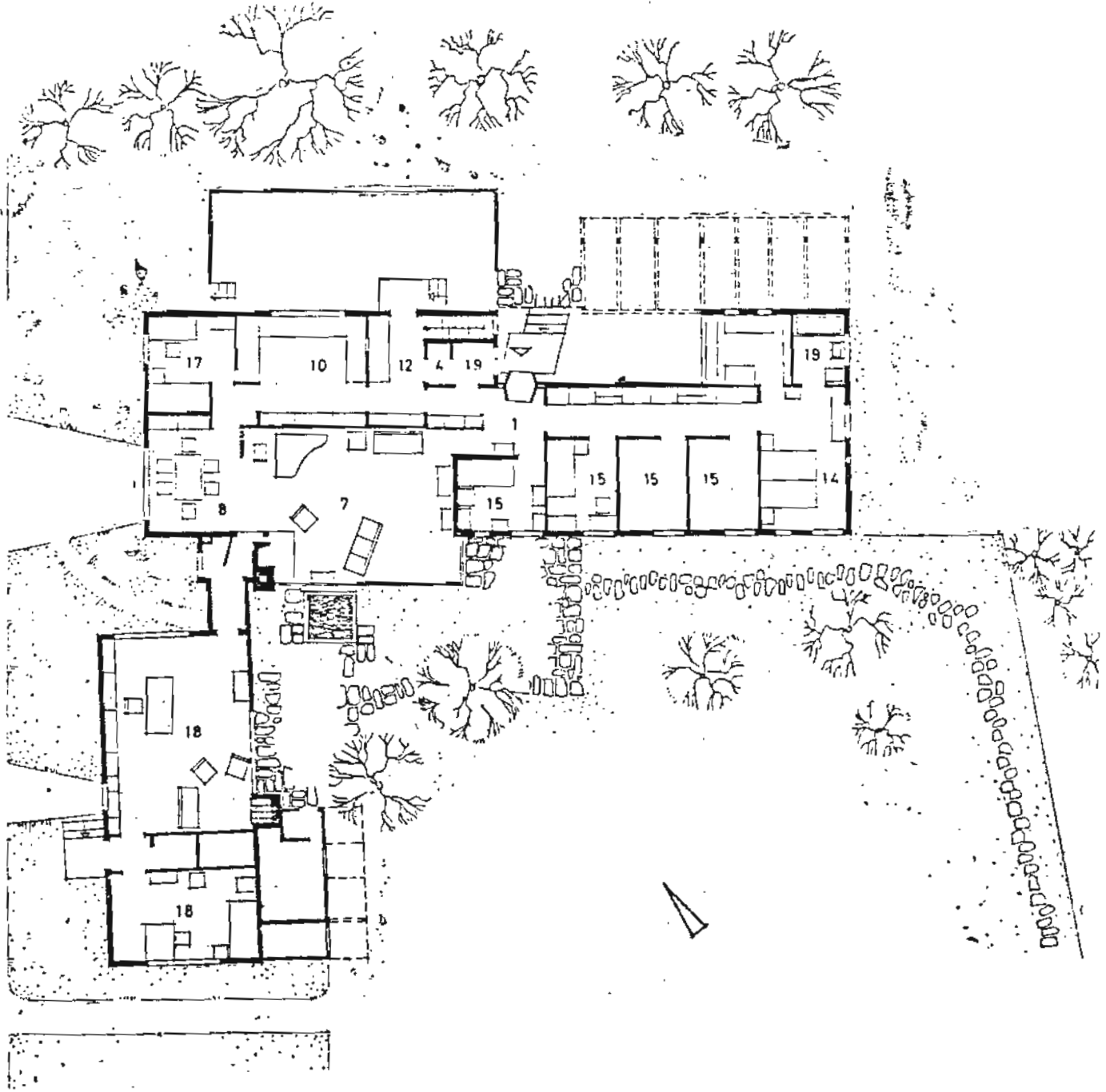
Bir evvelki mesken tertibinden çok farklı olarak burada meskene birbirine dik olmayan duvar yüzeyleri ve bunların arasında kalan

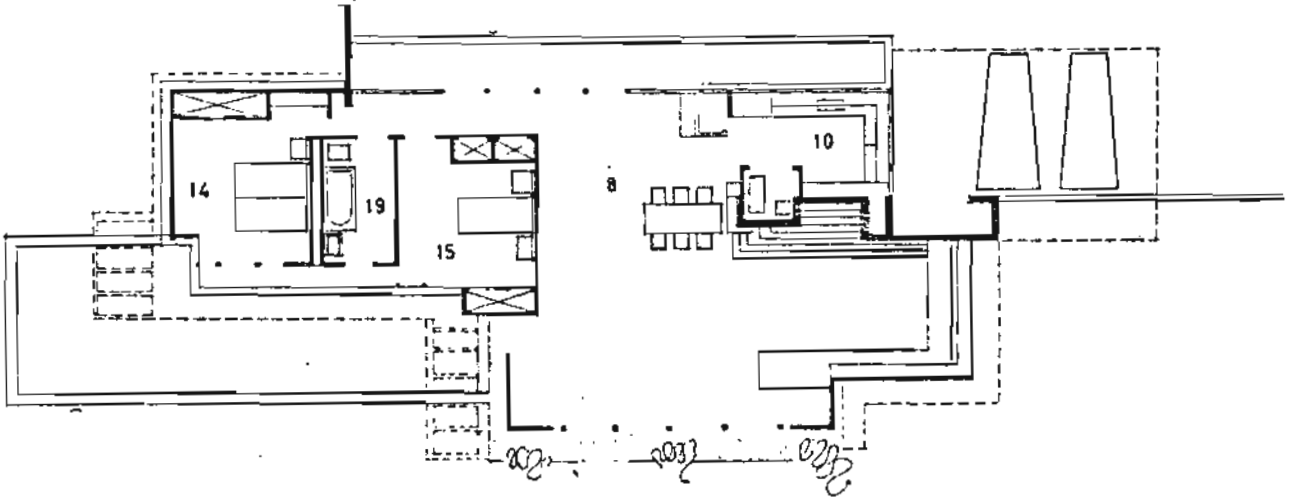
camlı açıklıklar ile kati formlar verilmiştir.

Şekil 75 de İsveç'li mimar S. Markelius'un, prefabrikte ahşap elemanlarla kendi için inşa ettiği mesken plânı görülmektedir.

Gösteriş ve aşım form verme gayretlerini hedef tutmaksızın zengin bir plân anlayışı ile bu mesken tipi iskandinav mimarisinin hakiki bir örneğidir.

Oturma, yemek ve yatak odaları ile kurulan ana kitle dar bir mafsal parçası vasıtasıyla çalışma bölümü ile bağlantılıdır. Bu küçük kanat içinde özel giriş, kütüphane, çalışma odası ve Fin hamamı bulunmaktadır.

76. Amerikada 1 aile için mesken
F. L. Wright 1939.

1:201

İnsan karakteri, zevk ve güzellik hakkındaki görüşler, belirli bir konunun çeşitli şekillerde ve birbirlerinden çok farklı formlarda ele alınmasına veya meydana gelmesine sebep olurlar. İklim ve malzeme etkileri çeşitliliği arttıran diğer faktörlerdendir. 3 odalı olmasına rağmen şekil 76 da plânını gördüğümüz mesken, kuvvetli bir mimari ifadeye ve büyük hatlara sahiptir. İç mekânların zenginliği ile dinamik formu destekliyen büyük yatay çizgiler, saçaklar, plân yüzeyinde dahi etkilerini

göstermektedir. Yatak odaları bölümünün dışında kalan mesken alanı içte ana mekânı teşkil etmektedir. Laboratuvar - mutfak kapısız bir iniş halinde yine aynı ana mekân içindedir. Ev kadını mutfakta olduğu zaman oturma odasındaki aile hayatı ve hareketi ile beraberdir.

Frank Lloyd Wright'ın bu karakteristik eseri 1939 da yani 24 sene evvel Okemos, Michigan'da inşa edilmiştir. Yapı stürüktüründe ahşap duvarlar hakim olup alt kısımlarda sıva ve tuğla taşıyıcı vazifesini görmektedir.

bina giriŖi	1
Daire giriŖi	2
Hol	3
WC	4
vestiyer	5
salon	6
Oturma	7
yemek	8
mutfak yemek	9
mutfak	10
kiler	11
ofis	12
koridor	13
yatak	14
çocuk yatak odası	15
sandık odası	16
hizmetçi	17
çalışma odası	18
banyo	19
teras	20
garaj	21
atelye	22
merdiven evi	23
asansör	24
Balkon	25
depo	26
kalorifer	27
kömürlük	28
çamaşırılık	29
ön bahçe	30
oturma bahçesi	31
avlu	32

★ Bağımsız (İndividüel) veya Kollektif ikâmet:

İnsanın kendisi tarafından kurulan çevresi, insani ölçüleri muhafazaya mecburdur. Resmî binaların büyük ve heybetli ölçüleri, onu görenlerin, etkisi altında kalmalarını elde etmek gayesini güdebilir. Fakat büyük bir yapının yücelik hissi veren bu nispeti ile, insan kendi ölçülerine indiren bir meskenin iç bünyesini, teşkil eden hücreleri, şüphesiz maksat ve gayelerine göre birbirleri ile tezat halindedir.

Yakından dahi bütün kitlesini tam olarak ihata edebildiğimiz bir mesken binası, insan kendine doğru çekerken, büyük binaların tamamını görebilmek için ona yaklaşımadan evvel durmak, hatta bazen geriye girmek ihtiyacımız bu tenakuzun ayrı bir ifadesidir. Keza bir mesken, küçük bir çocuk tarafından iç teşkilâtı bakımından bütünü ile bilinir sevilir ve kullanılabilirken, teknik vasıtalarla işlemeye mecbur büyük bir bina, içinde oturanlar tarafından tam olarak her mahallî ile bilinemez ve kullanılmaz, dolayısıyla, insan büyük bina içinde bir iç münasebet kuramaz.

İnsanın tam huzurunun ve çalışma gücünün tazelenmesi bakımından, günlük iş hayatının etkilerinin dinlenme zamanındaki intibaları ile değiştirmesi çok büyük bir kazançtır. Bu görüşe göre, iskân ve ikamet muhiti ile, çalışma yerinin atmosferi arasındaki esaslı farklar, hakikatte insan için müspet sonuçlar vermektedir. Serbest zamanlardaki aile hayatı, iş yeri hayatına nispetle, bambaşka bir çevre içinde cereyan etmektedir. Ancak mesken hayatının en iyi şartlarını, şüphesiz, bahçeli ve tek evlerden kurulmuş küçük yerleşmelerde temin etmek mümkündür. Yerleşmeye giriş, sakin ve gölgeli-bacit yollardan geçiş, işyerininin gürültülü hayatını rahatlıkla unutturan unsurlardır. Buna mukabil kira kışlalarındaki kolektif ikametın mecburiyetleri olan park yeri kangaşalığı, kapıcı ve âsansör meseleleri, üniform dairelerin

kapı numaraları, bize daha ziyade iş yerinin karakteristiğini hatırlatmakta ve iş muhitinden uzakta olduğumuzu tam manasıyla hissettirmektedir. Şu halde aile hayatı, mesken içinde komşu ve civar tesirlerden uzak olduğu derecede bağımsızlığını kazanmaktadır. Aktine olarak ikameti ucuzlatabilmek için bu bağımsızlıktan feragat etmek ve müşterek -kollektiv- meskenler hayatına boyun eğmek elzemdir.

Sathi bir görüşle, bahçeli bir meskende oturanların hertürlü cemiyet münasebetlerinden, beraber yaşamak hislerinden mahrum ve kendilerini izole ederek yaşamaları, cemiyet hayatı için zararlı, buna mukabil, müşterek olarak büyük binlarda oturanların ise kollektiv olmak gibi mühim bir toplum ruhunu destekledikleri için cemiyete faydalı oldukları iddia edilebilir. Fakat, tek ailenin, bahçesi içindeki tabiat ile başbaşa, münferit bir mesken hayatı geçirmesini aşırı ve zararlı bir indiidüalizm olarak ifade etmek ne kadar yanlış ise, büyük insan kitlelerinin yüksek kesafetteki mahallelerde ikametini, cemiyet icaplarına uygun bir kollektivizm şeklinde mütalaa etmek de, ideal olmayan bir realiyeyi yanlış tefsir etmek demektir.

Büyük şehir hayatı, insanları, kendilerini içinde kaybettikleri, gürültülü, mekanik, sıkışık ve ani değişikliklere hazır bir kitle içine sokmaktadır. Buna mukabil, adeta mekanik hale gelen insan kitleleri, karşılıklı ve samimi itimatlarını kaybetmekte, dış tesirlere karşı peşin bir mukavemete, dolayısıyla kendine yabancılaşma sürüklenmektedir.

Bilhassa iş hayatının, insan ölçüsünün ve onun ruhi kapasitesinin dışına çıkan mecburiyetleri karşısında fertlerin huzura kavuşabilecekleri yegâne muhit mesken ve çevresidir. Bu sebeplerle mesken hayatının, şehir hayatının benzeri şekilde tecelli etmemesini hedef tutmak elzemdir. Bu hedefe ulaşmak ise iktisadi

faktörlerin, iskân politikasının ve mesken davasının halli yolunda cemiyetçe gösterilecek başarının derecesine bağlıdır.

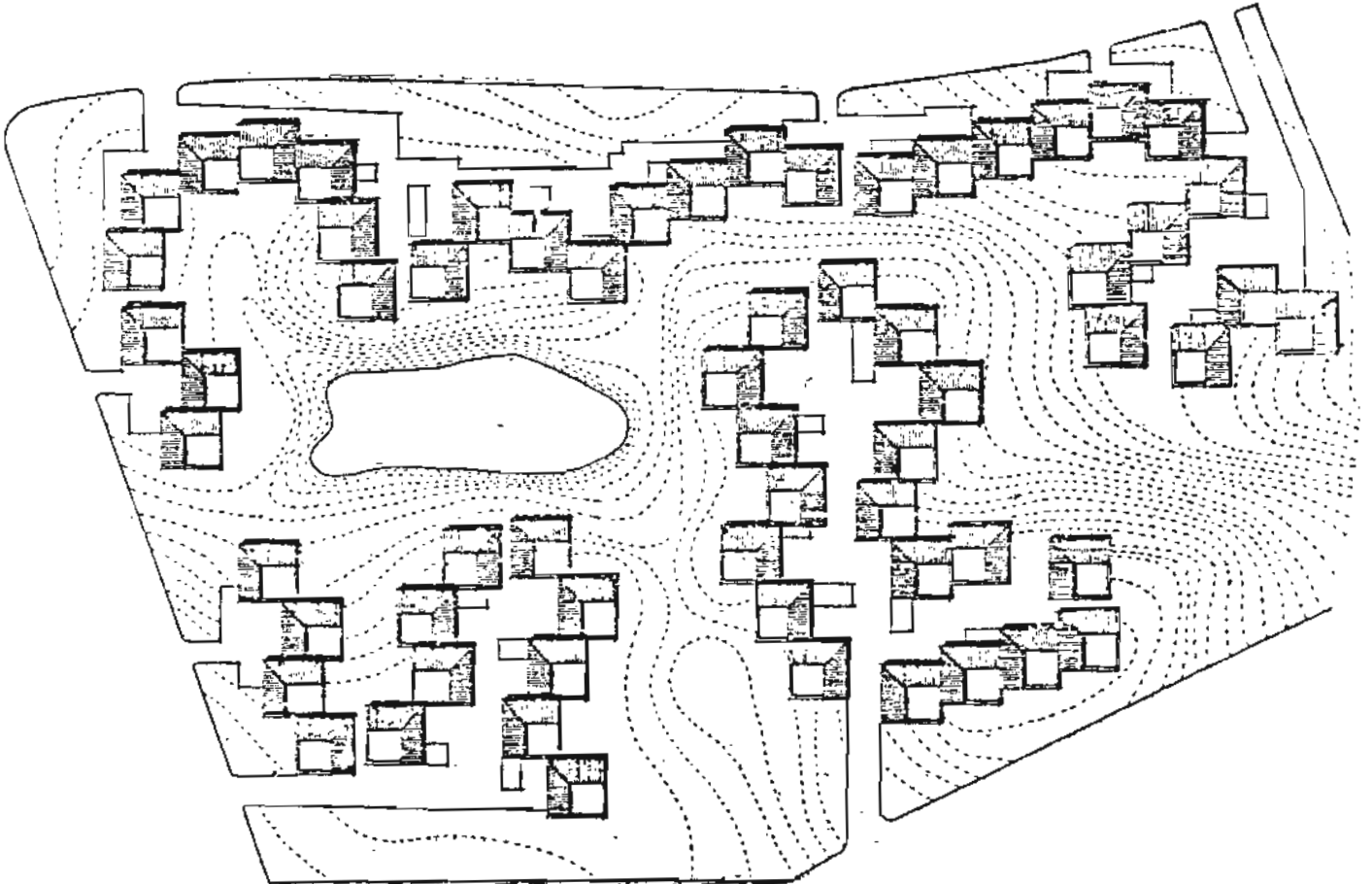
Beraber olmak arzusu, yanlış kalmanın bir neticesi olduğu gibi, cemiyet'in problemlerine karşı anlayış göstermenin şartları insanlar arasındaki anlaşma ile kabildir.

Asırlardanberi değişen toplum şekillerinin herbirinde mesken ve yerleşme formları farklı özellikler göstermeğe ise de, başlıca değişmeyen bir özellik, toplum içindeki ailelerin kendi imkân ve şartlarına göre tek ailelik veya çok ailelik meskenlerde oturmuş olmalarıdır. Eski yerleşmeler veya şehirler büyük çapta nüfus-

lara sahip olmadıkları için, bunlarda görülen mesken tiplerinin büyük bir kısmı tek ailelik bahçeli meskenlerdir. Bitişik ve ayrık nizamda görülen mesken tiplerinin yanında birden fazla ailenin kullandığı tiplere az sayıda rasgeleinmektedir. Bugün için üzerinde durulacak ana dava, çok aile için yapılan mesken sayısının artması ve diğerinin azalmış olmasıdır.

Bahçe içindeki tek ailelik meskenden sonra kolektif ikâmete doğru yönelme ikiz evlerle, mü'terek bir komşu duvarı ile başlamakta ve sıra evler de dahil olmak üzere tek ailenin bağımsızlığı bunların hiçbirisinde önemli derecede zedelenmemektedir.

77. Danimarkada atrium meskenler.

★ İkiz Ev (bir ailelik ev)

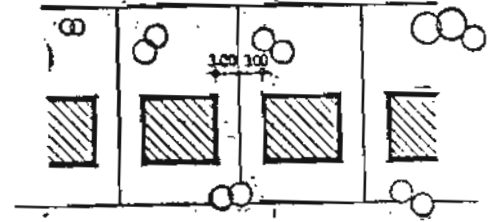
Komşu mesafelerinin mesken sahası olarak, veya bunun artırılması ile bahçenin bir kısmını daha iyi kullanmak fikri, ikiz evleri meydana getirmiştir. Komşu duvarlarının birbirine yapışması ile kollektif ikâmete ilk temayüller başlamış olmaktadır. Ancak mesken bir aile tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 78 de tek evlerin komşu mesafeleri toplamı 6 m dir. Bina ölçüleri ve parsel genişliği değişmemek şartı ile ikiz ev yapıldığı takdirde, diğer komşu mesafeleri 6 m. ye ve toplamı da 12 m. ye çıkarılabilir. Şekil 79. Veya şekil 80 de olduğu gibi kazanılan komşu mesafesi kadar mesken boyu uzatılır.

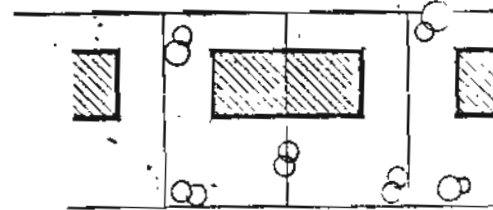
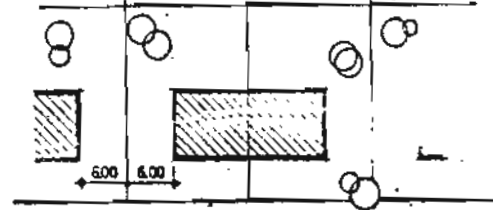
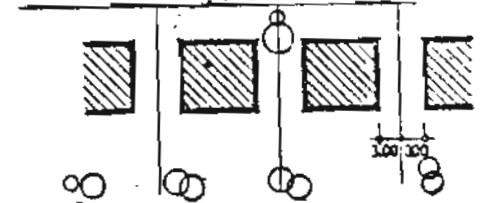
İkiz evler ekseriya simetrik yapıldıkları için cephe kompozisyonlarını meskenin sade ve mütevazı ölçüleri içinde simetrisinin sertliğinden kurtararak halletmek elzemdir. Diğer taraftan ikiz evin sırası Kuzey - Güney istikametinde olursa, yan cephelerden biri tamamen kuzeye diğeri ise güneye geleceğinden, plân tertibinde bu cepheleri farklı kıymetlendirmek isabetli olur. Bu hal benzer olan tiplerin ayrılmasına yol açabilir ve yukarıda söylediğimiz simetri mahzurları da ortadan kalkmış olur.

Parsel cephelerinin uzunluğu, tek eve nazaran azaltılarak yol, su, kanalizasyon ve diğer tesisat şebekesinin yayılmasına mâni olur ve araziden iskân kesafeti bakımından daha iyi istifade sağlanır. Bunların haricinde küçük çaptaki iki kilitlenin birleşmesi bir yerleşme elemanı olan mesken binasının biraz daha büyük şekilde görünmesine yardım eder. Teknik bakımlardan 3 cephesi ile ikiz bir evin hava ile ve dış tesirlerle temas halinde olan yatışları kısmen azalmış, hararet zayıfatı tek eve nazaran daha düşük bir duruma getirilmiş olur. İki mesken arasındaki duvar ayırıcı ve taşıyıcı bir yapı elemanı olarak müşterek kullanılırsa aynı zamanda malzeme ve işçilikten yani inşaat maliyetinden bir tasarruf da sağlanmış olur.

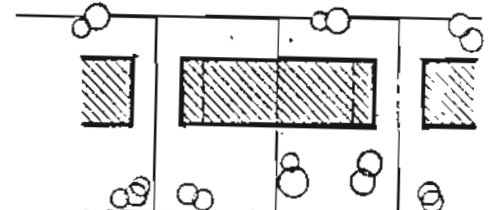
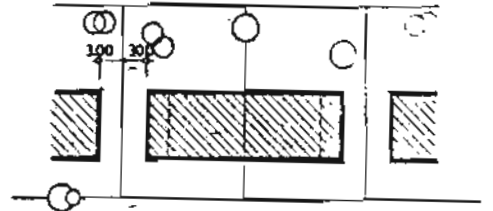
78

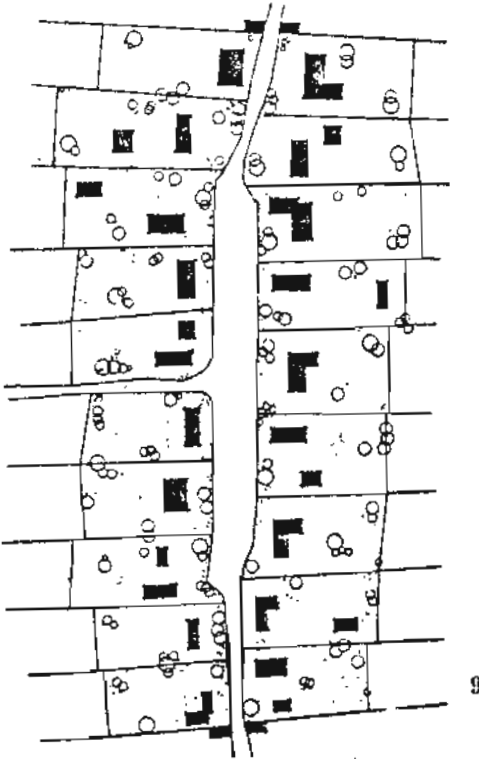
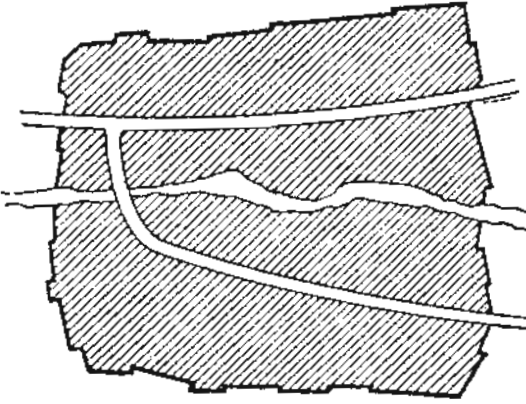
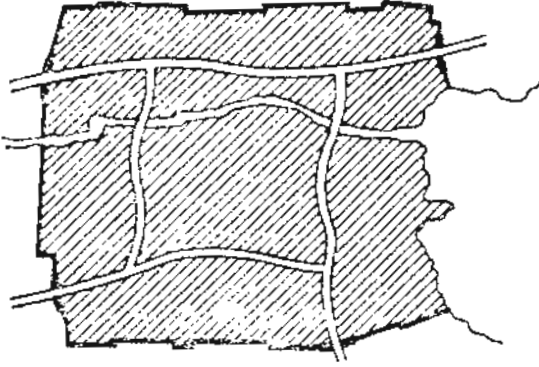

79

80

B — Tanzim edilmiş yerleşmeler :

Peşinen bilinen bir arzunun sonucu olarak, plânlanan ve bu plâna göre tatbik edilen yerleşmelerdir. Diğer yerleşme tiplerinde olduğu gibi, bu neviden yerleşmeler de, Koloni kurmak gayesiyle, yeni zaptedilmiş bir yerin emniyeti için, veya yeni istilâlara hazırlık ve çıkış noktası olarak kullanılmak üzere tanzim edilmişlerdir. Tanzim edilmiş olmalarına rağmen başlıca iki şekilde tatbik edilmişlerdir.

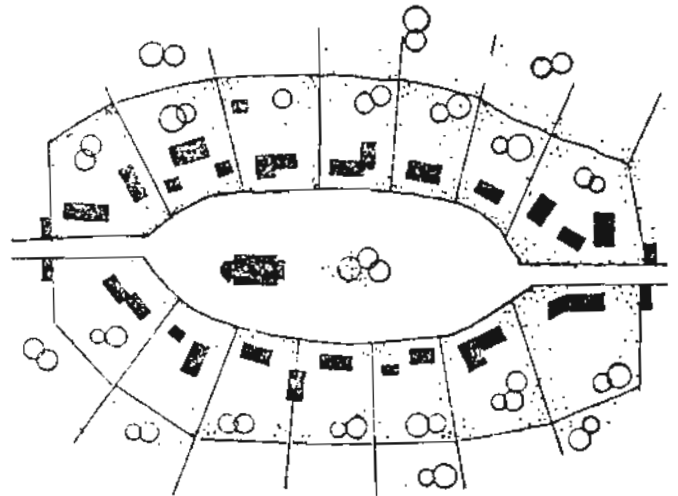
1) Serbest şekilli yerleşmeler :

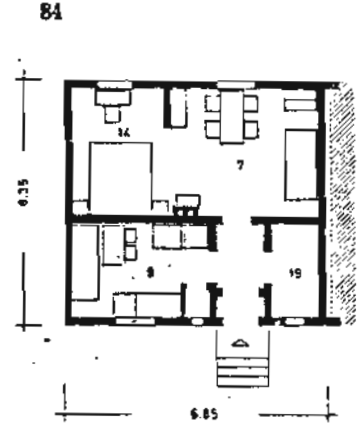
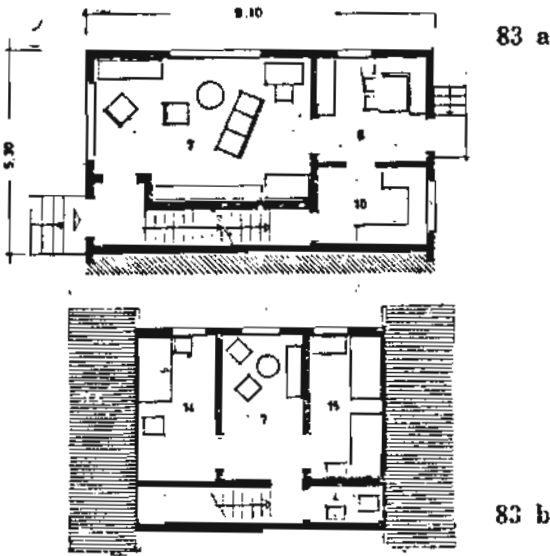
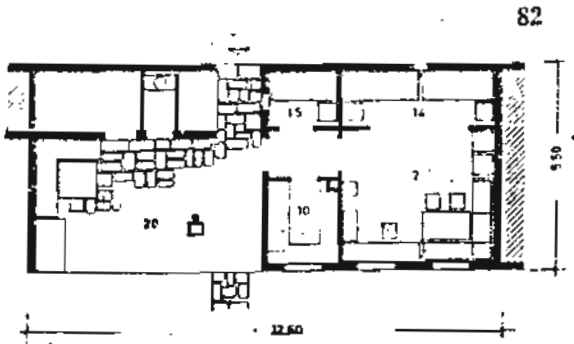
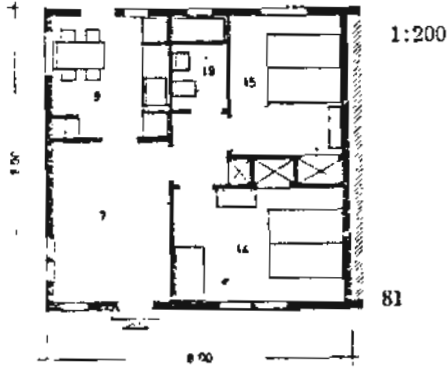
Tanzim edilmiş yerleşmelerin bir başlangıcıdır. Zirai maksadlarla kurulmuşlardır ve kuruluşları ordu nizamı dışında kalan çiftçiler oldukları için, şekilleri serbest, umumi hatları daha yumuşak ve tabiidir. Şekil 9 da tanzim edilmiş zirai bir yerleşmenin en basit şeklini yol güzergâhındaki «Köy» ü görüyoruz.

Şekil 10 da yol güzergâhının genişletilerek köy meydanı halini alması görülmektedir. Her iki şekilde de yol başları yerleşmenin emniyeti ve kontrol bakımından giriş kapıları ile sınırlandırılmıştır. Köy hayatı, orta boşlukta cereyan etmekte ve böylece yol güzergâhı, bundan sonraki şekilde görülenden farklı olarak, aynı zamanda meydan, pazar yeri vazifesini görmektedir.

Şekil 11 de şimdiye kadar gördüklerimizden farklı olarak, yol boyunca terk edilmesini ve cep şeklindeki bir boşluk etrafında, esas yol

10

Şekil 81 Oturma kısmını çok asgari bir ölçüye indirerek iki yatak odasını ayrı ayrı kullanan, tek katlı ikiz bir Amerikan evi.

Şeki 82 Bir hafta sonu evi kadar basit ve tek katlı ikiz bir evin, diğer komşu bina ile olan bahçe mesafesi WC, duş, giriş ve depo ile doldurulmak suretiyle elde edilen zincirleme inşaat. Mesken kitlesine göre daha alçak olan bu kısım ile sıra ev sistemine yönelme başlamaktadır.

Şekil 83 Bodrum katı da mevcut olan ve 1925 sıralarında inşa edilmiş olan ikiz evde, çatı boşluğu içinde yatak odaları yerleştirilmek suretiyle yapı 1.5 katlı olarak düşünülmüştür. Esas giriş ile oturma ve yatak odaları bağlanmış ve yemek odası veya mutfak gibi yerler için arka bahçeden ulaşılan bir servis girişi yapılmıştır.

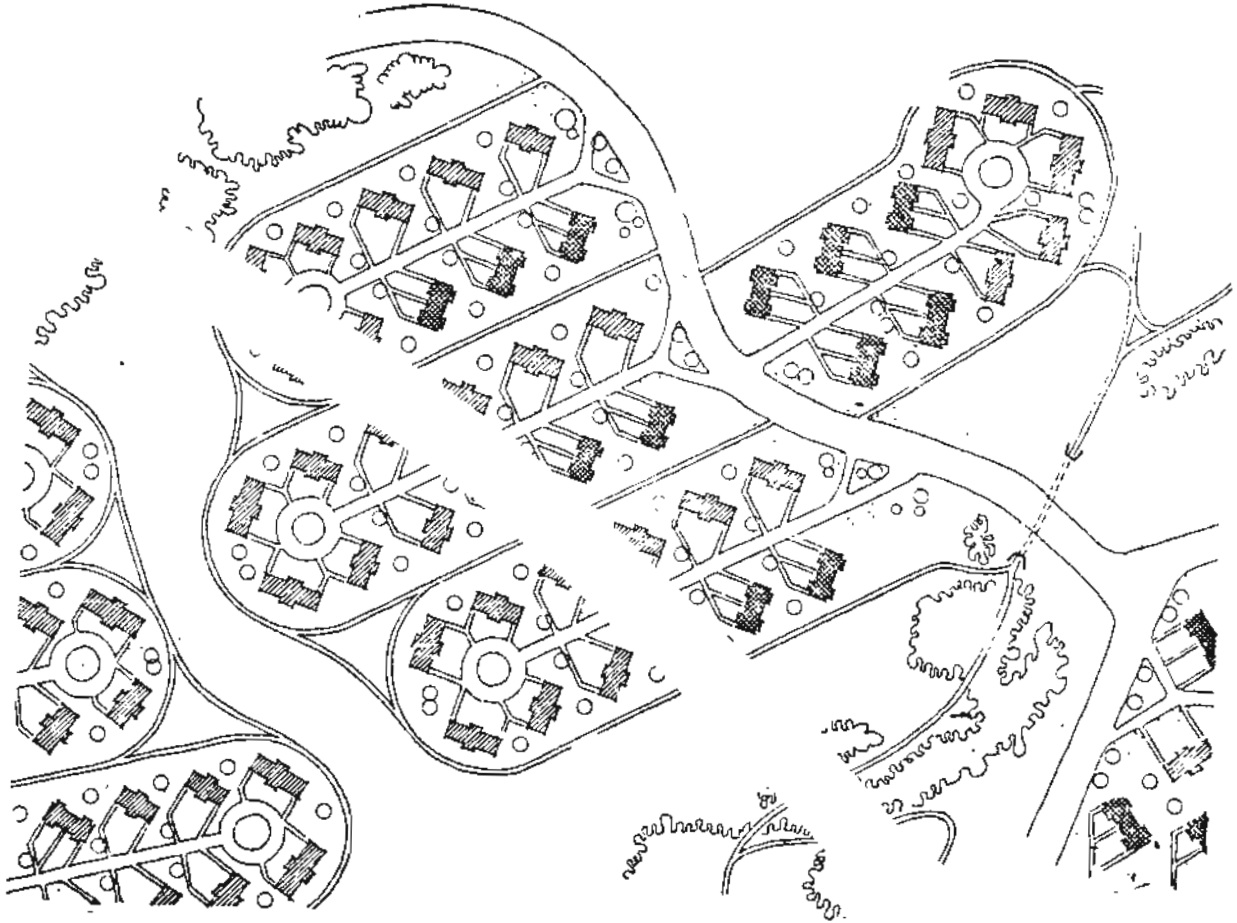
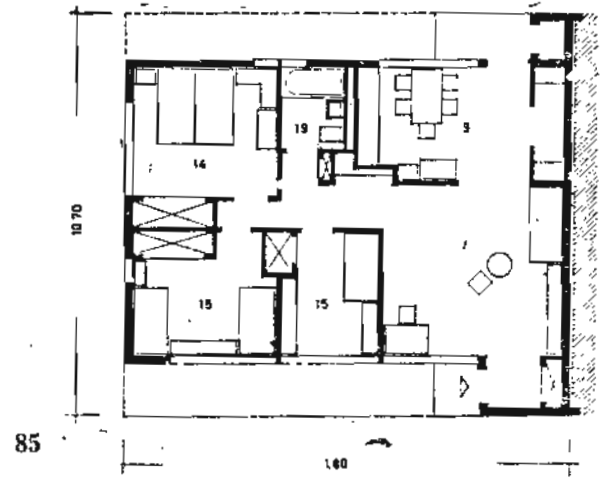
Bir birlerine yan yana veya iç içe geçilen odalar ile koridorlar kaldırılmış ve kullanma sahası artırılmıştır. İsviçre.

Şekil 84 Oturma, yemek, yatmak gibi başlıca elzem fonksiyonları küçük ölçüler içinde tertipliyen diğer bir Avrupa örneği. 43,50 m² lik ikiz ev tipi.

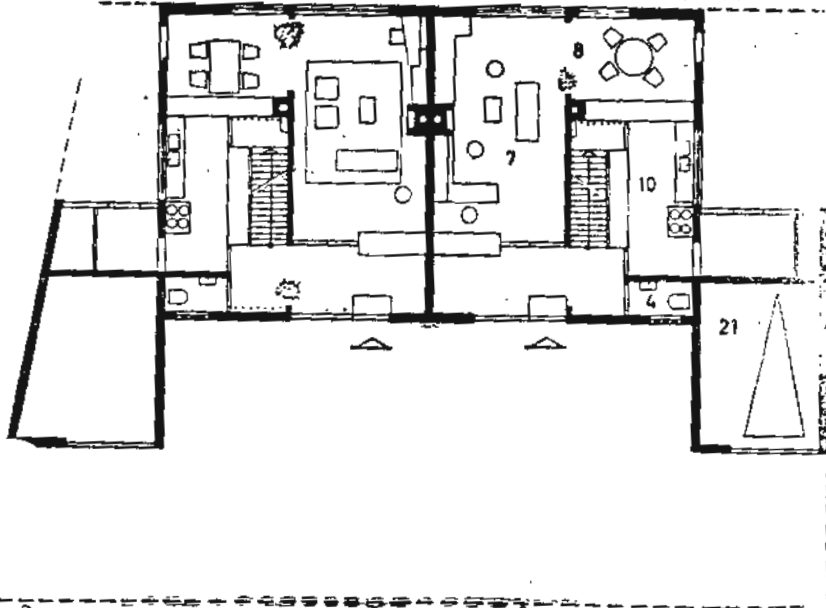
Şekil 86 : 1942-43 yıllarındaki ikinci dünya savaşı sırasında, Amerikan tersanelerinde çalışan işçinin mesken problemini halletmek için Los Angeles civarında kurulan bir iskân ünitesi.

Aşağıdaki şekilde mesken tipi gönülen binaların hepsi ikiz evlerdir, ve yalnız ihtiyaca göre ev tipleri oda adedi bakımından çeşitlidir. Bazı binalar tek, bazıları ise iki katlıdır. Bir kısım tipler iki adet ikiz evin yanyana getirilmesi ile meydana gelmiş, ve böylece sıra eve geçilmiştir. Bu tiplerde daireler iki katlıdır; ve yatak odaları üst katta toplanmıştır.

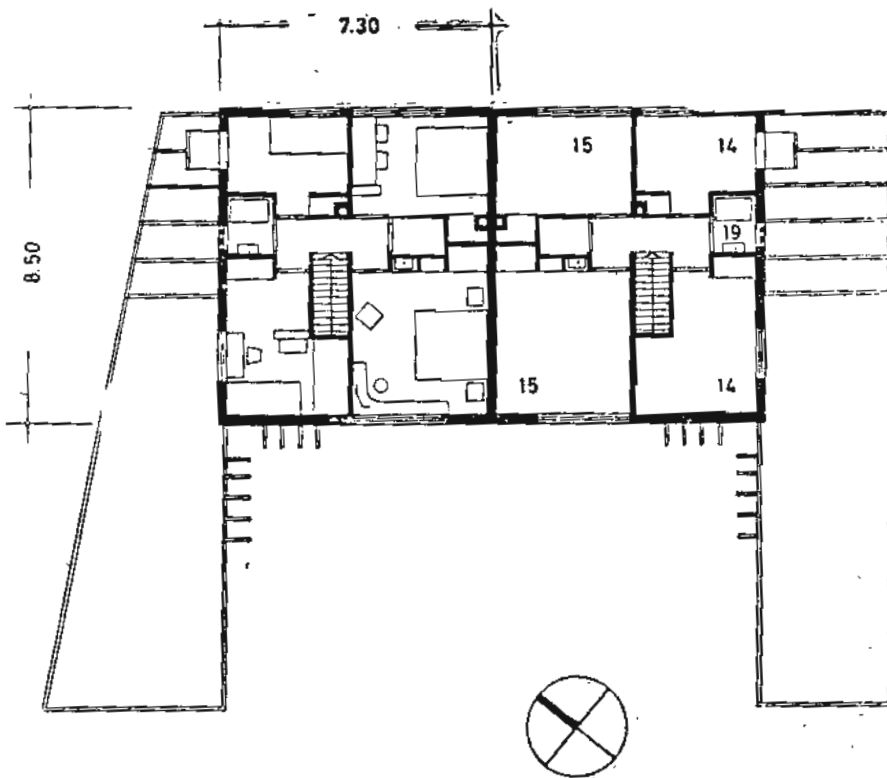
San Pedro — Los Angeles: Mimar R. Neutra: aile büyüklüğü 4,9 mesken adedi 600, bina adedi: 222.

62

87 :

87 b

Şekil 87 : Şimdiye kadar görmüş olduğumuz örneklerden daha geniş bir iç program ve ölçülere sahip diğer ikiz evin kat plânlarını incelediğimizde, her iki meskenin kitle bakımından tam bir bütün olarak ele alındığını ve üzerine ancak tek ailelik büyük bir mesken inşa edilebilecek parselde iki küçük meskenin yerleştirilmiş olduğunu görüyoruz. Almanya 1957

★ Sıra ev (Bir aile için)

Tek ve ikiz evlerden sonra bir aile için daha ikisadi diğer bir mesken tipi sıra evlerdir. Tek evlerin ve hatta ikiz evlerin normal olarak tanzimi için lüzumlu parsel sahası yerine, sıra evleri tercih etmek ihtiyacı, ailenin bağımsızlığını muhafaza etmek şartıyla, daha küçük parseller kullanabilmek ve arsa maliyetini düşürmek gayretinden doğmaktadır. İkiz evlere ait kısımda tek evlerin ikiz haline getirilmesiyle parsel cephelerinden tasarruf edilebileceğini kaydetmiş ve bunun sıra ev sistemine bir geçiş olduğunu ifade etmiştik. Aynı tasarruf fikirleri burada da şüphesiz mevcut olup birçok şehirciler tarafından sıra ev, bilhassa, yol uzunluklarından ve hertürlü tesisat (kanalizasyon, su, elektrik, havagazı) şebekesinin büyümemesinden dolayı tercih edilmektedir. Bilhassa yol şebekesinin kısalığı veya uzunluğu, iş yerine olan yol müddeti, yol ücreti, ve yerleşmenin umumi trafik sisteminin işletmecilik bakımından elverişli olup olmaması ile ilgili bulunmaktadır. Memleketimizdeki yapı talimatname ve nizamnameleri henüz rasyonel bir şekilde sıra ev inşaatını sosyal görüşlerle ele almıya müsait değildir. Asgari parsel cepheleri diğer endişelerle fazla geniş tutulmuş olduğundan sıra ev inşaatı memleketimizde hertürlü iktisadiyatını kaybetmiştir.

Birçok memleketlerde sıra evler için kullanılan parsel yüzeyleri iktisadi olup, muhtelif ölçüler göstermektedir. Tek evler için 500-1000

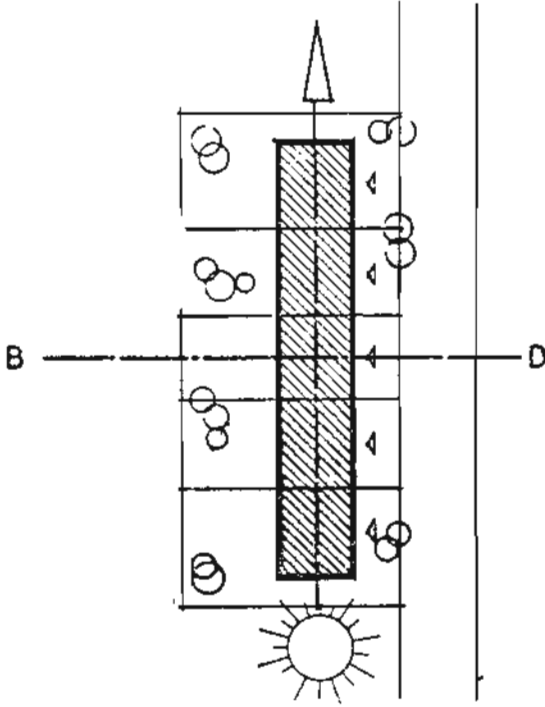
m² lik parseller kullanılırken sıra evler için Londra'nın eski mahallelerinde 115 m², Amerikada 100-150 m² lik parseller ile yenitilmiştir. Osmanlı iskân ünitelerinde bu ölçü şehirlerde bitişik nizam yapılarında 100-140 m² civarındadır.

Daha sonraları inşa edilen modern İngiliz «bahçeli şehirleri» nde -Welwyn- bu adet ortalama olarak 240 m² civarındadır. Avrupada Hollanda bu istikamette çok güzel misal teşkil etmekte ve asgari ölçüler içinde azami konfor ile kurulmuş küçük «Yeşil Şehirlere» sahip bulunmaktadır. Hollandada sıra evler 4,5-6,5 m. genişlikte ve parseller 10-20 m. derinliğindedir. Bazı işçi mahallelerinde 85 m² lik parsellerde, küçük, fakat tek ailenin bağımsızlığını temin eden meskenler inşa edilmiş, ve bir hektar araziye 75 adet mesken sığdırılmıştır. Şu halde aile büyüklüğünü asgari olarak 4 kişi kabul edersek hektar başına 300 kişilik bir kesafe elde edilir ki bu nispet oldukça yüksektir. Fakat bir şehrin bünyesinde bu gibi yerleşme sahalarının bulunması, bir taraftan iktisadi birçok meseleleri hallederken, diğer taraftan şehrin diğer yüzeyindeki kesafe i ferahlatmaktadır.

Sıra evlerin, tek veya ikiz eve nazaran farklı olan bazı özellikleri vardır ki bunlar esas itibariyle meskenin iç bünyesi ile dış münasebetlerindeki prensiplere aykırı değildir. Meselenin çözümü, sadece ve sadece, bazı fedakârlıklar -ik. cepheden feragat - asgari ölçü içinde azami konfor ve hijiyeni temin etmekten ibarettir. Sıra evin sadece iki cephesi ve iki ayrı bahçesi olduğuna göre, meskenin oriyantasyonu, ve dizinin tertibi, daha fazla önem kazanmaktadır. Meseleyi izah için sadece iki esas istikameti ele alalım.

Kuzey-Güney istikametindeki sıralar:

Meskenin iç hacimleri bu durumda doğuda veya batıda yer almak zorundadır. Bu imkânları en iyi oriyantasyonla ve tercih sırasına göre yerleştirmek mümkündür.

88. Kuzey - Güney istikametinde sıra ev dizisi.

Şekil 88 de kuzey — Güney istikametindeki meskenler dizisini ve bu dizinin tercihan parseller doğusunda yerleştirilerek, batı bahçesinin esas bahçe olarak tercih edildiğini görmekteyiz. Bu suretle zemin katta esas mahaller batıda, ve üst katta yatak odaları doğuda yer alacaktır. Fakat cephe genişliği üst kattaki odalarının hepsi için doğuda yer almasına müsait olmayabilir, ve ozaman yatak odalarının bir kısmı veya bir adedi batıda yer alabilir.

Bu yerleştirmeye göre meskenin iç tertibi ve bununla ilgili dış mekânlar esas itibariyle şu şekilde tespit edilebilirler.

	B a t ı	D o ğ u
tercihan	Oturma	Yatak odaları tercihan
	Yemek	Mesken girişi
tercihan	Oturma bah-	
	çesi	Giriş bahçesi
»	Pergola, Bal-	
	kon	Mutbak, WC Banyo
»	Mutbak	Mutbak
	Yatak odası	Kömürlük

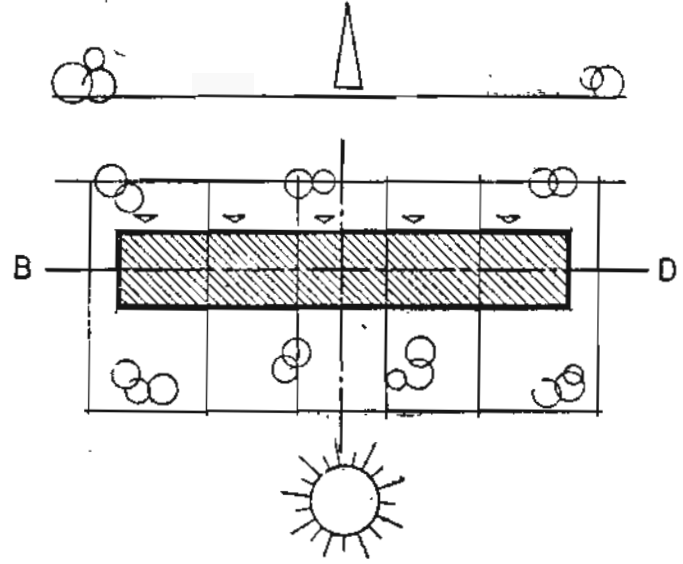
Şehirlerin kenarlarında büyük iskân mahallelerinin içinde veya şehrin dışında, banliyö mntikalarında küçük yerleşmeler halinde sadece sıra evlerle kurulu mesken toplulukları 1930 senelerindeki iktisadi krizin sonunda kullanılmaya başlanmıştır.

Tek katlı olarak yapılan sıra evlere, iki katlılara nispetle, az rasgelinmektedir. Basel de Vogelzang 1926, Zürich'de Friesenberg 1926, Krefeld'de Klein-Linn 1950, Viyana'da Mannersdorf 1951, Düsseldorf'a Ellbruchpark 1956-57, tek katlı sıra evlerin yapılmış olanlarıdır.

Doğu - Batı istikametindeki sıralar :

Bu nizamdaki sıra evlerin iç tertipleri daha kolay ve oriyantasyon bakımından da daha müsaittir. Çünkü Kuzey cephesi sadece servis mekânları için makbul olabileceğinden, bütün esas ve büyük mekânlar güneyde yer almaktadır. Böylece bilhassa yığma olarak yapılan sıra evlerin beden duvarlarının üst üste getirilmesi, kıymetli odalar ile ikinci derecede kalan diğer mahaller arasındaki yüzey nisbeti, plân tertibinden de sarıh bir şekilde meydana çıkabilir. Doğu - Batı istikametinde Şekil 89 da görülen sıra evlerdeki tertip aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

	Kuzey	Güney	
tercihan	Giriş, WC,	Oturma	tercihan
»	Yemek odası	Balkon, Pengola	»
»	Kömürlük	Yatak odaları	»
»	Mutbak	Oturma bahçesi	»
		Mutbak	»

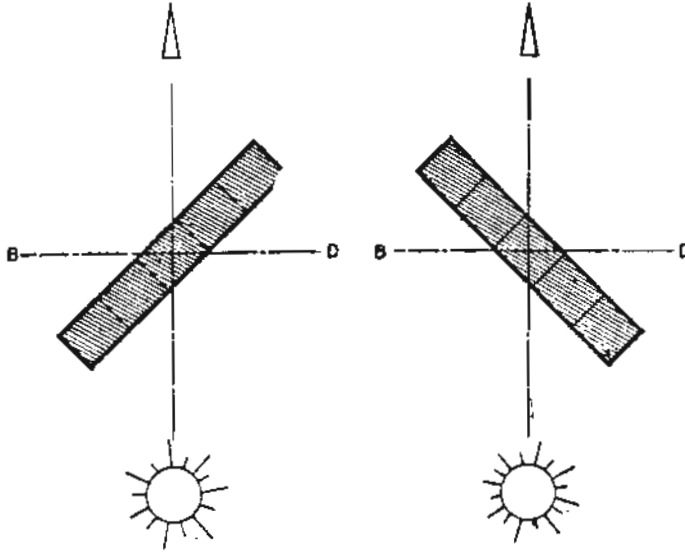
89. Doğu - batı istikametinde Sıra

Her iki şekilde de güneyde veya batıda yer alabilecek mutbak, ev kadınının günlük hayatını geçirdiği bir mahal olması sebebiyle, oturma bahçesi, ve muhtemelen, bahçedeki çocuklarla göz irtibatında bulunması bakımından ayrıca önem kazanmaktadır.

İki katlı sıra ev tipi, tek katlıya kıyasla daha iktisadi olduğundan bol sayıda kullanılmış ve olgun hale getirilmiştir. Çeşitli tatbikalara ait plân tiplerini ve vaziyet plânı örneklerini ileride göreceğimiz katlı sıra evin, memleketimizde kullanılmasına büyük ihtiyaç olmakla beraber halkımızın bu mesken tipine yabancılık çekmesi ve çok defalar apartıman katlarını tercih etmesi, üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır. Büyük şehirlerde oturan ve elindeki bütün maddi imkânlarını ölçsüzce kullanarak bir mesken sahibi olmayı arzulayan aileler, kapasitelerinin dışında tek ailelik mesken inşaatına girişmekte veya bu gayelerini gerçekleştiremezlerse apartıman katlarına yerleş-

meyi uygun bulmaktadırlar. Sosyal mesken inşaatı ile ilgili ilerideki bölümlerde ayrıca temas edilecek olan bu konu üzerinde şimdilik kısaca imâr mevzuatımızın sosyal ve ucuz mesken yapımını destekleyecek şekilde düzenlenmemiş olduğunu ve hatta aksine buna mâni teşkil eder durumda bulunduğunu kaydediyoruz. İstanbul'da koşu yolu yerleşmesinde tatbik edilen sıra ev tiplerinin halkımız tarafından tam manasıyla benimsenmediği bir realite olduğuna göre ilgili mevzuatın değiştirilmesinin yanısıra, halk külesininde psikolojik yönden sıra ev lehine kazanılması şarttır.

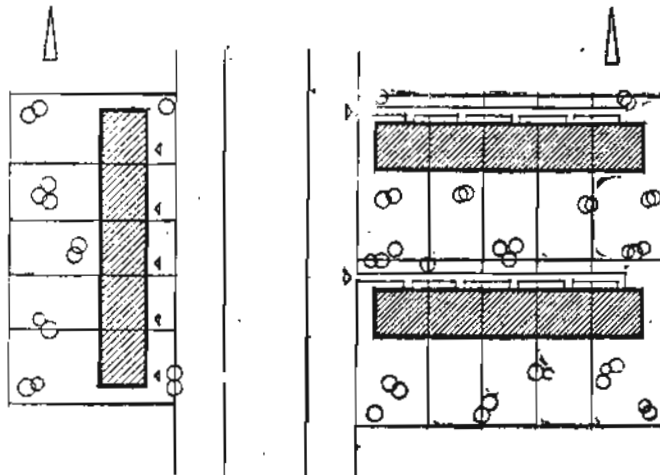
Tanınmış şehircilerden Höring, Heinicke, Hilbersheimer, ve Rainer sıra ev hakkında çok müspet yayınlarda bulunmuşlardır.

90

Sıra evlerin iki esas istikâmete göre çevrilmesi:

Sıra evler şüphesiz her zaman ve tam olarak Kuzey-Güney veya Doğu-Batı istikametinde dizilemezler. Bu istikametlerin haricinde sıra evlerin teşkil ettiği dizi yanda şekil 90 a da olduğu gibi batı-güney — kuzey doğu istikametinde ise kış aylarında daha fazla güneş alan yatak odalarına mukabil batı mekânları güneşsiz kalacak ve kuzeye mârüz bulunacaktır. Neticede esas mahalleri doğu güney arasında tertipliyerek, iç bünye itibariyle doğu-batı istikametindeki sıra evlere yaklaşacağız. 90 b de ise dizi batı kuzey-doğu güney istikametindedir. Esas mekânları batı-güney arasında tertiplenebilir, ve yatak odalarının bir kısmı doğu-kuzey de yer alabilir. Bu suretle kış aylarında az, yaz aylarında normal güneşten istifade edilebilir. Umumi olarak sıra evlerde blokbaşı meskenlerinin parselleri, komşu mesafeleri bakımından büyük tutulur ve bunlara ait meskenlerin üç cephesi de kullanılabilir. Fakat mesken tipi esaslı bir değişikliğe tabi tutulmaz ve imalat bu şekilde standart ölçülerde kalır.

91

Şekil 91 de sıra evlerin parsel şekillerine ait iki ana şemayı görmekteyiz. a da mesken dizisi yola paraleldir; girişler her meskenin kendi parseli içindedir ve gerek mesken ve gerekse parsel müstakildir. b de ise dizi istikameti yola diktir ve yol bu sayede derinliğine bir perspektif kazanmakta, meskenlere ait dış mekânlar ile yol boşluğu birbiriyle kaynaşmaktadır. Meskenlere giriş için parseller arasında bir geçit hakkı (irtifak hakkı) teessüs eder ki, bu hale göre mesken ve parsel nazari olarak bağımsızlıklarını kaybetmektedir. Vaziyet plânı kompozisyonları, ve oriyantasyon bakımından kolaylıklar temin eden bu hal tarzı 1953 denberi irtifak hakkının kaldırılması ile memleketimizde yeni yapılan imar plânlarında ve özel parselasyon işlerinde kullanılmamaktadır. Sosyal mesken inşaatı için önemli olan bu ifraz şeklinin

yokluğu mesken inşaatının iktisadiyatına aksi yönde tesir etmektedir.

Şekil 92 : 45 m² lik bir bina sathı içinde yapılmış iki katlı ve kısmi bir bodrumu olan sıra ev tipi. Zeminkat bölmesi az olan basit bir plân anlayışını bu suretle elde edilen ferah bir iç mekân görülmektedir. Oturma ve yemek mahalli olan ana mekân, aynı zamanda mutfakla iç içe olduğu için, geçit veya koridor gibi hareket sahaları ana mekâna geçmektedir. Üst kat sadece yatak odalarına ayrılmıştır. İktisadi bir tesisat sistemi ve kullanma fedakârhkları neticesinde, yıkanma ve çamaşır mahalleri bodrum kata alınmıştır.

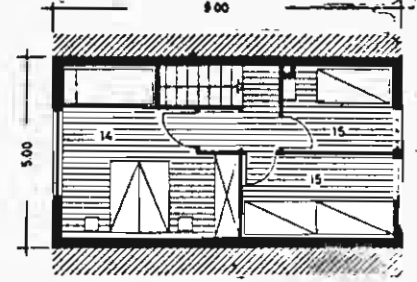
Pencere açıklıkları asgari olarak kabul edilmiş ve hararet zayıyatı ile umumi inşaat masrafı indirilmiştir.

Şekil : 93 Minimum cephe ölçüsü ile küçük bir sıra ev tipi. Komşu duvarları ev dizisinin yegâne taşıyıcı elemanını teşkil etmekte ve döşemeler bu duvara dik olarak teçhiz edilmektedir. Bodrumda dışarıdan da kullanılabilen bir mahal vardır. Beher normal kat, duvarlar dahil, 29,45 m² lik brüt ikâmet ve 25,05 m² lik net ikâmet sahası (yani istifade sahası) verebilmektedir. Mesken böylece toplam olarak 72 m² kadar brüt ikâmet sahasına sahiptir.

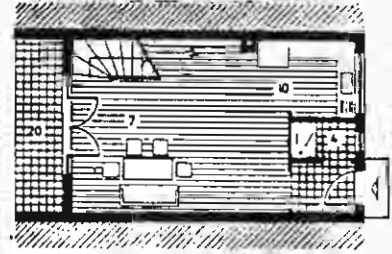
Duvarlar, yerinde dökülen beton malzeme ile, ve döşemeler prefabrike kirişler arasına serilen asmolen parçalarla, çatı ise betondan imâl edilmiş dalgalı beton elemanlarla yapılabilmektedir.

Plân tertibi asgari mekân ölçülerini göstermekle, merdiven kısa çıkış mesafesi ile normal ölçüleri kaybetmektedir. Fakat buna rağmen iki çocuklu bir ailenin sıhhi bir şekilde ikâmet edebileceğini göstermektedir. Teras veya pergola gibi kısımlardan fedakârlık edilerek, zemin kat toprak seviyesinden yukarıya alınmak suretiyle bodrum hafriyatı azaltılmış ve buraya giriş kolaylaştırılmıştır.

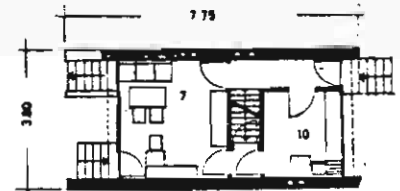
1:200

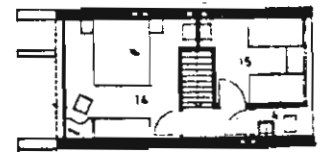
92

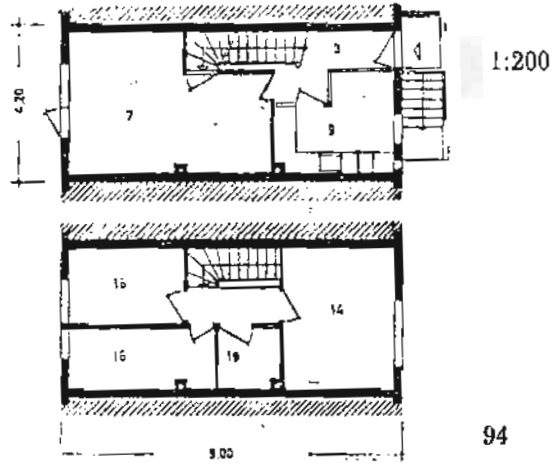

1:200

93

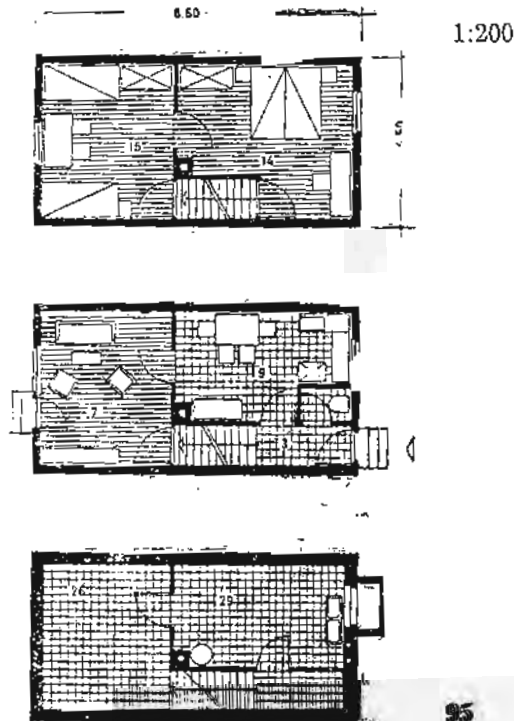

94

Şekil : 94 Danimarkada kullanılan küçük ara ev. Zemin kat oturma ile mutfak mahallinden ibarettir. Giriş cephesinde, yani tam doğuda olan mutfak boşluğu camlı bir bölme ile giriş ve merdivenden ayrılmış ve mutfak içinde bir oturma köşesi meydana getirilerek yemek mahalli de bu kısımda halledilmiştir.

Bodrum ile irtibat hem içten ve hemde dıştandır. Üst katta normal bir aile yatak odası ile iki adet (1,72 m. genişlikte) çocuk yatak odası, cephenin darlığına rağmen ayrı ayrı düşünülmüştür. İnşaat sıvasız tuğladır ve meskenler arasındaki aks mesafesi 4.20 m. dir.

Zeminkat seviyesi tabii zemine çok yakındır ve bu suretle oturma bahçesi, teras veya pergolasız olarak, oturma mahallinin hemen önüne alınmış ve komşu hudutları üzerinde bahçe bölmeleri yerleştirilmek suretiyle batı tarafında yanları kapalı açık oturma veri elde edilmiştir.

95

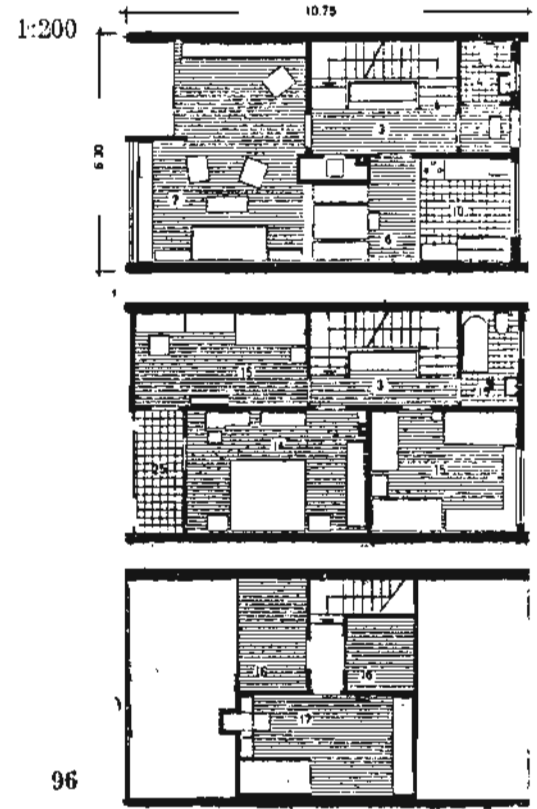
Şekil : 95 Şimdiye kadar gördüğümüz plân tertiplerinden farklı bir zeminkat düzeninde mutfak ve yemek mahallinin birleştirilmesi ile elde edilen geniş yerden geçit olarak istifade ederek oturma kısmına geçilmesi görülüyor. Mutfakın tesisata bağlı olan kısımları pencere önünde ve ayrı bir şekilde yerleştirilmiş olduğundan bu geçit, yemek yenilebilen bir hol durumuna da girmektedir.

Üs katta da aynı fikir hâkimdir. Çocuk yatak odası batı cephesi üzerinde bir holdür ve aile yatak odasına geçit olarak kullanılabilir. Bu katta ayrıca hiçbir sıhhi tesisat elemanı yoktur, ve bodrumdaki çamaşırlık, ayrıca yıkanma yeri olarak kullanılmaktadır.

Her katın brüt ikâmet sahası 36,70 m² olup bütün mesken 110.10 m² lik brüt ikâmet sahası göstermektedir.

Şekil : 96 Merdiven evi boşluğunun irtibat mahalli olarak kullanılması birçok memleketlerde eskiden beri kullanılan klâsik çözümdür. Plân tertibi, her mahallin bağımsız olarak kullanılmasını, ve bunu temin için merdiven mahallinin bağlayıcı eleman olarak ele almayı gaye edinmiş bir mesken tipi. Ölçü ve konforu bakımından zengin olan bu sıra evde mutbâk ve yemek mahalli iki grup olarak, fakat tek mekânda birleştirilmiş, ve yemek grubu, oturma mahallinden şeffaf bir möbiye elemanı ile ayrılmıştır.

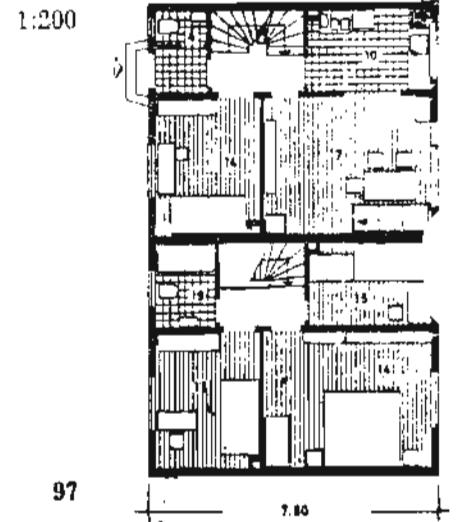
Üst katta 3 yatak odası ve banyo, çatı katında da ayrı bir yatak odası ve sandık odaları ile bu sıra ev tipini bahçeli tek evden ayıran başlıca özellik, meskenlerin yan yana dizilerek, 6,30 m. cepheli parsellerde kurulmuş olmasıdır.

96

Şekil : 97 Merdiven evi boşluğunun irtibat mahalli olarak kullanılmasına diğer bir örnek. Bu tipdeki diğer bir özellik, yemek ve oturma mahallinin tek mekân içinde veya günlük yemek yeme fonksiyonunun mutbâk içinde halli ile zemin-kata ayrı bir yatak ve çocuk odasının yer almasıdır. Bu suretle çok çocuklu ailelerde bütün çocuklar ayrı birer odaya sahip olabilirler veya çok küçük iki çocuğun bir odada kalması ile diğer yatak odalarındaki yatak adedi daha elverişli bir duruma getirilir.

Beher katda 45 m² lik brüt ikâmet sahası, balkon ve pergola gibi kısımlardan fedakârlık edilmek suretiyle düşünülmüş 5 odalı normal bir sıra ev tipi.

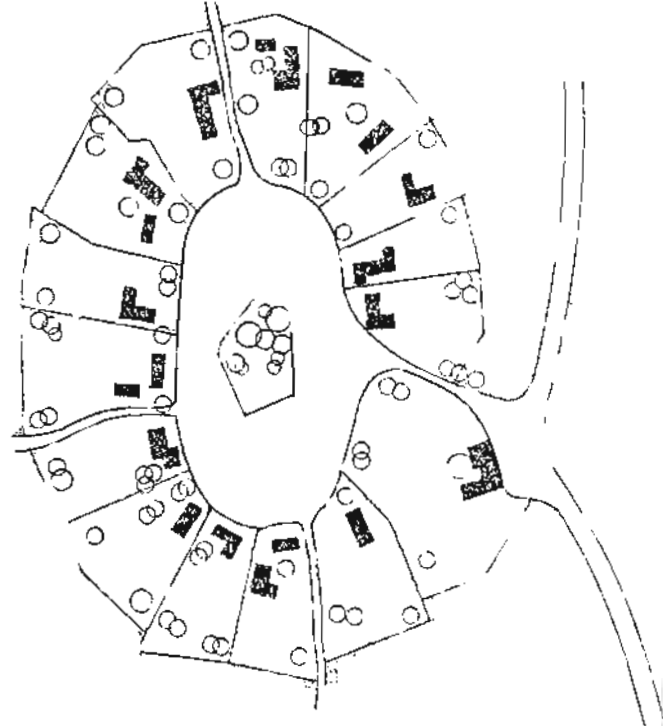
97

ile irtibatlı bir şekilde, köy toplumunu yığın halinde görüyoruz. Köy evleri ve parselleri bir halka teşkil etmekte, ve müdafaası kolay, rijid bir kapalı form almaktadır. Eski yerleşmelerde ana yoldan içeriye dar bir yoldan girilerek, orta boşluğa ulaşılmakta ve bu köy meydanı geceleri hayvanların muhafaza edilmesine de yararmakta idi.

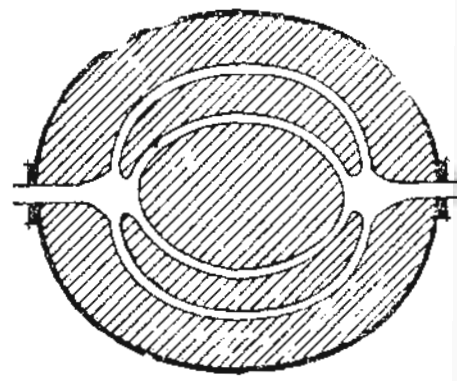
2, Geometrik şekilli yerleşmeler :

Biraz daha büyük yerleşmelerde, yol sistemi, askeri, topografik, ve ıktisadi sebeplere göre, muntazam bir şekle girmektedir. Yol güzergâhı yerleşme içinde değiştirilmekte, onun yerine ikili, dördü, bir yol şebekesi meydana gelmektedir. Şekil: 12.

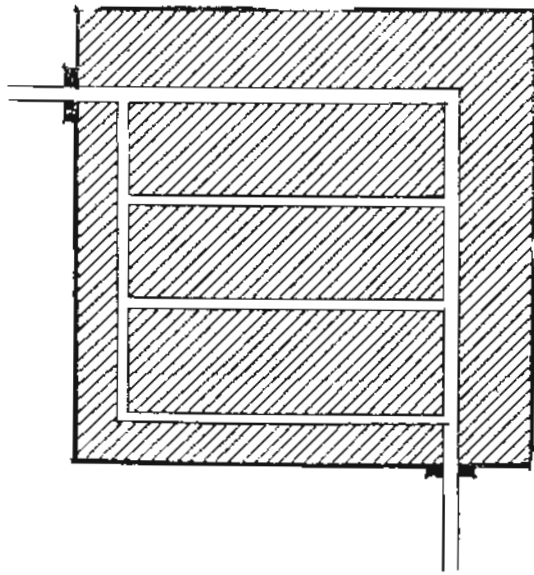
Tanzim edilmiş eski batı yerleşmelerinde, zahire arabaları ile odun yükü vasıtaları, yos sisteminde göz önüne alınmıştır. İleride bu neviden inşa edilmiş veya teessüs etmiş yerleşme tarihçesinde göreceğimiz gibi, eski istihkâmcılar aynı zamanda yerleşmelerin müdafaası sistemini tâyin eden, ve ancak 2. cı aerecede şehircilikle meşgul kimselerdi. Bununı sebebi, birçok devre-

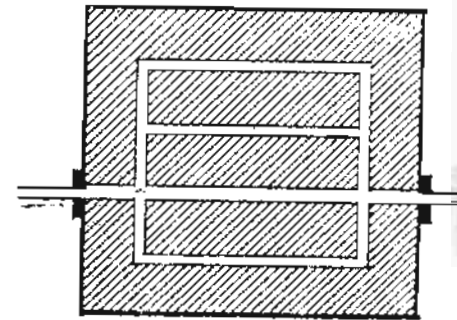
11

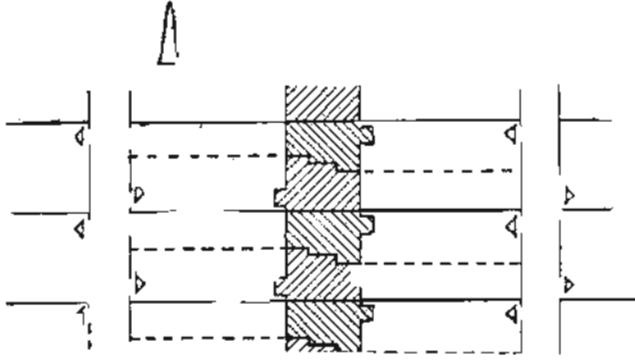
12

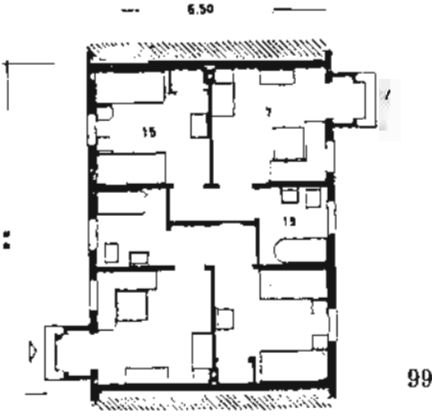
14

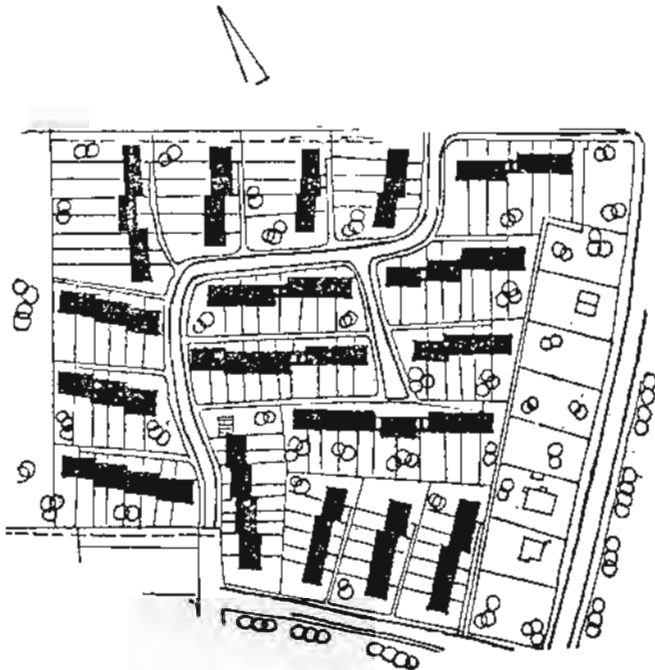
13

98

99

100

Şekil : 98 Sıra evlerde, ev dizilerinin her iki cephesinden giriş yapmak suretiyle, dizideki meskenleri iki istikâmetli olarak kullanmak da düşünülmüş ve tatbik edilmiştir.

Mesken dizisi parselin ortasına alınmak suretiyle giriş bahçesini aynı zamanda oturma bahçesi haline getirmek ve mesken girişlerini her iki cephede dağıtarak elde edilen vaziyet plânı Ş. 98 de görülmektedir. Her iki mesken arasındaki yangın duvarı plân tertibine göre dışı olabileceği gibi düz de olabilir. Şekil 98 de bu duvar dışı olduğu için mesken parselleri ön ve arkada ayrı cephe ölçüleri almakta ve buna mukabil plân birbirine geçen dışlar sayesinde daha istifadeli olabilmektedir. Şekil 99 da küçük ve basit tek katlı sıra ev programının başlıca iki mahal ve yıkanma yeri ile halledilmiş tertibini görüyoruz. Burada yemek pişirme (davlunbaz) köşesi ve oturma mahalli aynı mahal içinde, yıkanma ve yatak mahalleri de küçük bir koridor ile ana mahal ile bağlanmış durumdadırlar. Fakat harp senelerinde bombardımanlar neticesinde meskensiz kalanlara verilmek üzere geçici olarak inşası düşünülen bu mesken tipinde aynı ikâmet sahası kullanılmak şartı ile değişik tertipler de yapmak kabil olduğu gibi, iki taraflı sıra evleri iki katlı olarak düşünmek de mümkündür.

Bu durumda üzerinde başlıca durulacak husus ev dizisinin mutlak surette ve esas itibarıyla kuzey-güney istikâmetinde olması ve böylece meskenlerden birinin batı ve diğerinin de doğu bahçesine hâkim olabilmesidir. Aksi halde bu dizi doğu-batı istikâmetinde kurulacak olursa meskenlerden birisi kuzeye mâruz kalacak ve şüphesiz maksada uygun olamayacaktır.

Şekil : 100. Tamamen sıra evlerden kurulan bir iskân grubunun vaziyet plânı. Dizilerin kuzey-güney ve batı-doğu istikâmetinde yerleştirilmesiyle elde edilen batı veya güney bahçe-

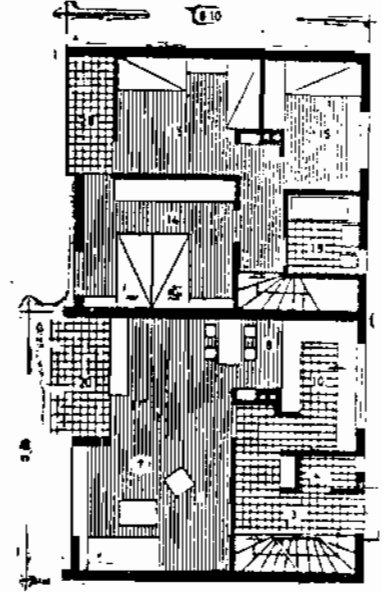
leri, parsel taksimatı ile yol ve geçitlerin esasını teşkil ediyor. Diziler arasında normal boşluklar bırakmak suretiyle iki ana istikâmetin iyi bir şekilde kullanılarak sert ve şematik diziler yerine, basit kitle hareketleri ile, tanzim edilmiş bir yerleşmede form baskısının yerini tabii ve yumuşak hatlara bırakması.

Şekil : 101. Sıra evlerden kurulu iskân gurubu. Almanya. Dizilerin esas istikâmeti Kuzey - Güney, Doğu - Batı.

Şekil : 102. Merdiven evi dış duvara gelen bir sıra ev tipi. Mesken ölçüleri kareye yakındır. Mutbak şeffaf bölme ile yemek yerinin hemen yanında ve arada kapı olmamasına rağmen her iki mekân arasında çok sıkı bir irtibat sağlanmış durumdadır. Mutfakta çalışan ev kadınının, giriş bahçesi ve yemek mahalli üzerinden oturma bahçesi ile olan optik irtibatı da mümkün olabildiği gibi, meskenin aynı kesit üzerinden enine havalandırılması da kabildir.

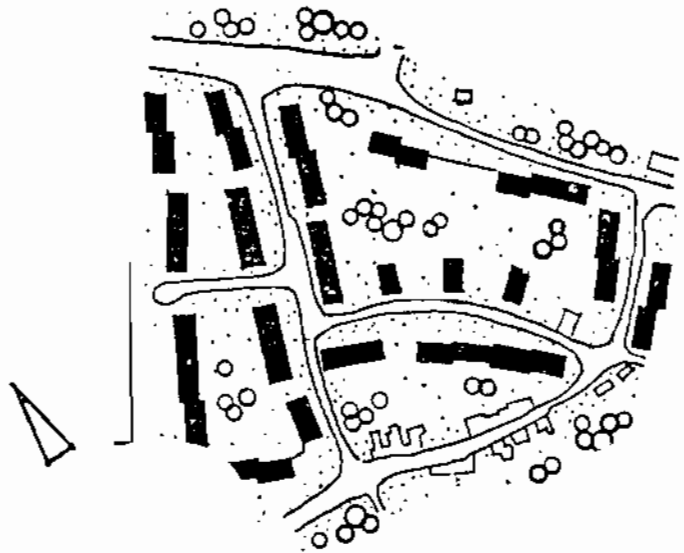
Şekil : 103. Mesken girişinin oturma bahçesi istikâmetinden halledilmesi. Oturma bahçesi umumi olarak güney veya batıda ve çok nadir olarak da doğuda bulunmaktadır. Her üç halde

1:200

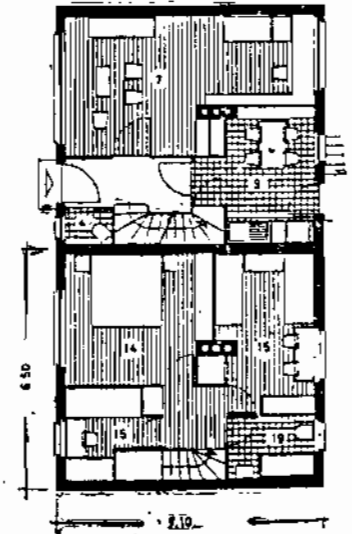

102

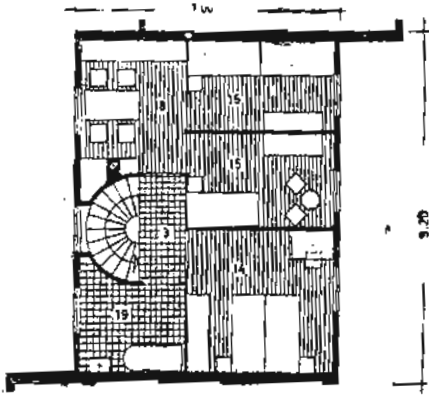
101

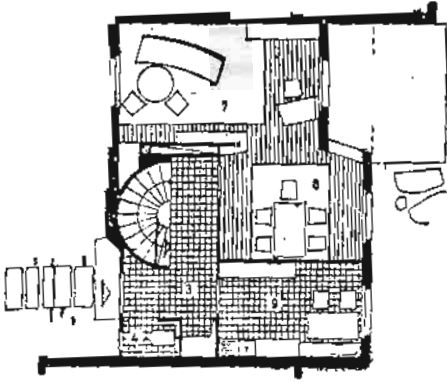
1:200

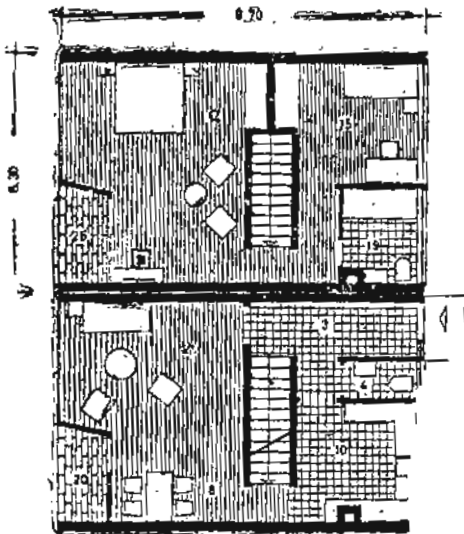
103

1:200

104

1:200

105

de kıymetli cepheler aynı taraftadır. Girişin kıymetli cephe üzerinden halli bu bakımdan mahzurlu olduğu gibi, oturma bahçesinin esas giriş yolu ile kesişmesi de bu açık mahallin sâkinliğini bozabilir. Ancak vaziyet pânı bakımından bazı yerleşmelerin halli güç köşelerinde kullanılabilir.

Şekil : 103 de bu mahzurlarla beraber iyi bir plân terâbi, oturma - mutbağı, ve meskenin oturma kısmının her iki bahçe ile irtibatlı oluşu, enine havalandırmanın bu şekilde tam olarak mümkün olması, görülüyor.

Şekil : 104. Mesken cephesinin, dolayısıyla parsel cephesinin genişletilmesi. Sıra evlerin ekonomik olabilmesi parsel cephelerinin normal ölçülerden -3,80-6,80- fazla olduğu takdirde, güçtür. Çünkü bu durumda parseller büyük olacak ve araziye az sayıda mesken sığdırılabilecektir. Beher meskene isabet eden toprak hissesi büyüdükçe, umumi maliyet de şüphesiz yükselecektir. Fakat şekil 104 de görülen doğu-batı istikametindeki diziyeye ait mesken tipinde olduğu gibi, bütün iç mekânların güneye bakması arzu edilince mesken cephesinin uzaması tabiidir. Bu mesken tipini bahçeli tek ev şeklinde düşünür, ve buna asgari komşu mesafelerini ilâve edersek parsel cephesi daha büyüyecek ve toprak da o nispette pahalılanacaktır. Sosyal mesken mevzuunda ekseriyetle daha dar cepheli meskenler faydalı olmakla beraber, gördüğümüz tip de mükemmel ikâmet şartlarını birleştirmektedir.

Zeminkatta derinliğine oturma sayesinde ön ve arka bahçe ile optik bağlar sağlanmış ve bilhassa mutbak güney tarafına alınmak, ve içinde normal yemek yenebilecek şekilde tertiplenmek suretiyle, bu mahal diğer iç mekânlardan farklı bir servis mahalli olmaktan ziyade, günlük ihtiyacı karşılayan sevimli bir hücre haline getirilmiş, ve oturma bahçesi ile beraber düşünülmüştür. Üst katta bütün yatak odaları güneye alınarak güneşten bol miktarda faydalanıl-

miş ve çocuk yatak odalarının ön kısmındaki boşluk, çalışma yeri olarak kıymetlendirilmiştir.

Şekil : 105. Yukarıdaki örneğimizin aksine derinliğine plân tertibi. Net bir plân anlayışı ile tek ailelik bir sıra evin iç hacimlerinin zengin bir şekilde kullanılması.

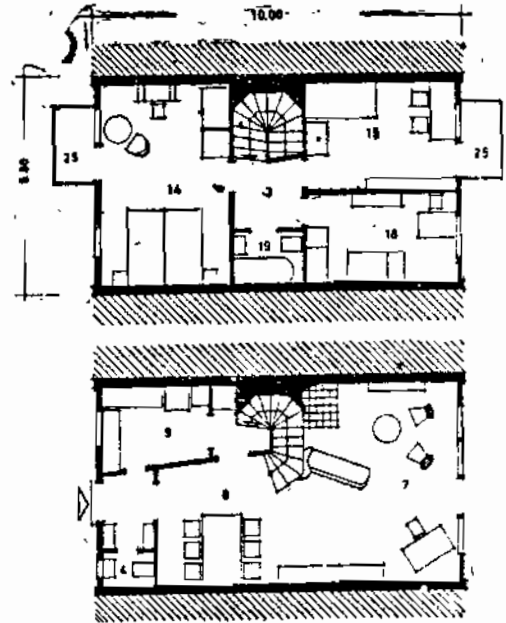
Merdiven iki taşıyıcı duvar arasında ve yangın duvarlarına dik istikamettedir. Bu şekilde kullanılması, bilhassa dar cepheli mesken tiplerinde, büyük hol ve koridorlardan kaçınmak için faydalıdır. Bu tipde üst katta mükellef bir aile yatak odasına rağmen çocuklar için sadece bir tek yatak odası ile yetinen plân teşkilâtı ve bilhassa çok az bölme duvarı kullanılmış olması göze çarpmaktadır.

Şimdiye kadar gördüğümüz sıra ev tipleri içinde, şekil 92 deki müstesna, diğerlerinde merdiven, iç mahalleri birbirleri ile bağlayan, hol ve koridorlarla birlikte görülmekte ve meskenin ağırlık merkezi olan oturma kısmının dışında kalmakta idi.

Halbuki merdiven katları birbirlerine bağlayan bir irtibat elemanı olduğu kadar, iç mekanlarda çok güzel tesir yapan dekoratif bir yapı parçasıdır. Diğer taraftan oturma kısmının, bir meskende bağlayıcı mekân olarak kullanılması hakikatte mahzurlu olmayan bir çözümdür. Şayet merdiven dekoratif bir yapı parçası olarak kabul edilir ve oturma mahallinin içinden üst kata ulaşan bir eleman olarak kullanılabilirse, şekil 106 da görüldüğü gibi, iç hacim bakımından çok zengin ve ferah tertipler elde etmek mümkündür.

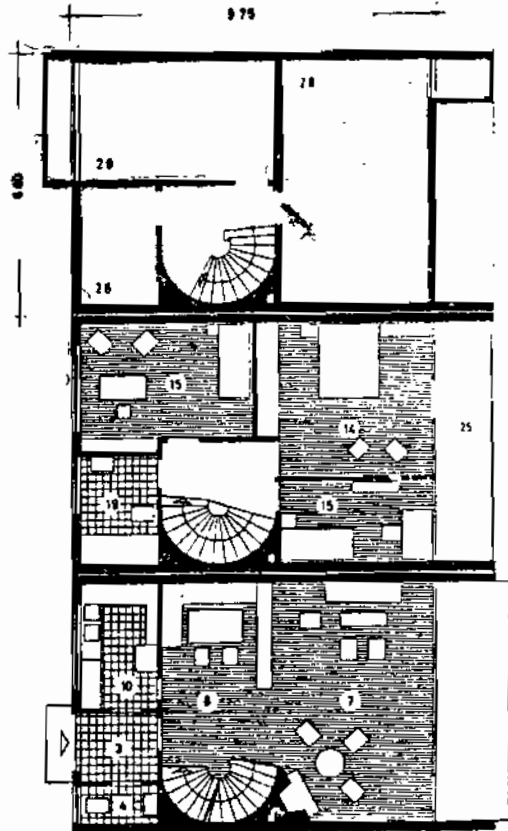
Birden fazla aile için inşa edilen mesken tiplerinde (apartmanlarda) kullanılan merdiven evi hakikatte meskenlere ulaşmak için kullandığımız üstü örtülü, ve bina içine alınmış olan bir sokaktan başka birşey değildir. Bu bakımdan katlı bir blok apartmandaki merdiven sistemi ile tek ailelik bir meskenin merdiveni arasındaki kullanma şekli, farklıdır.

1:200

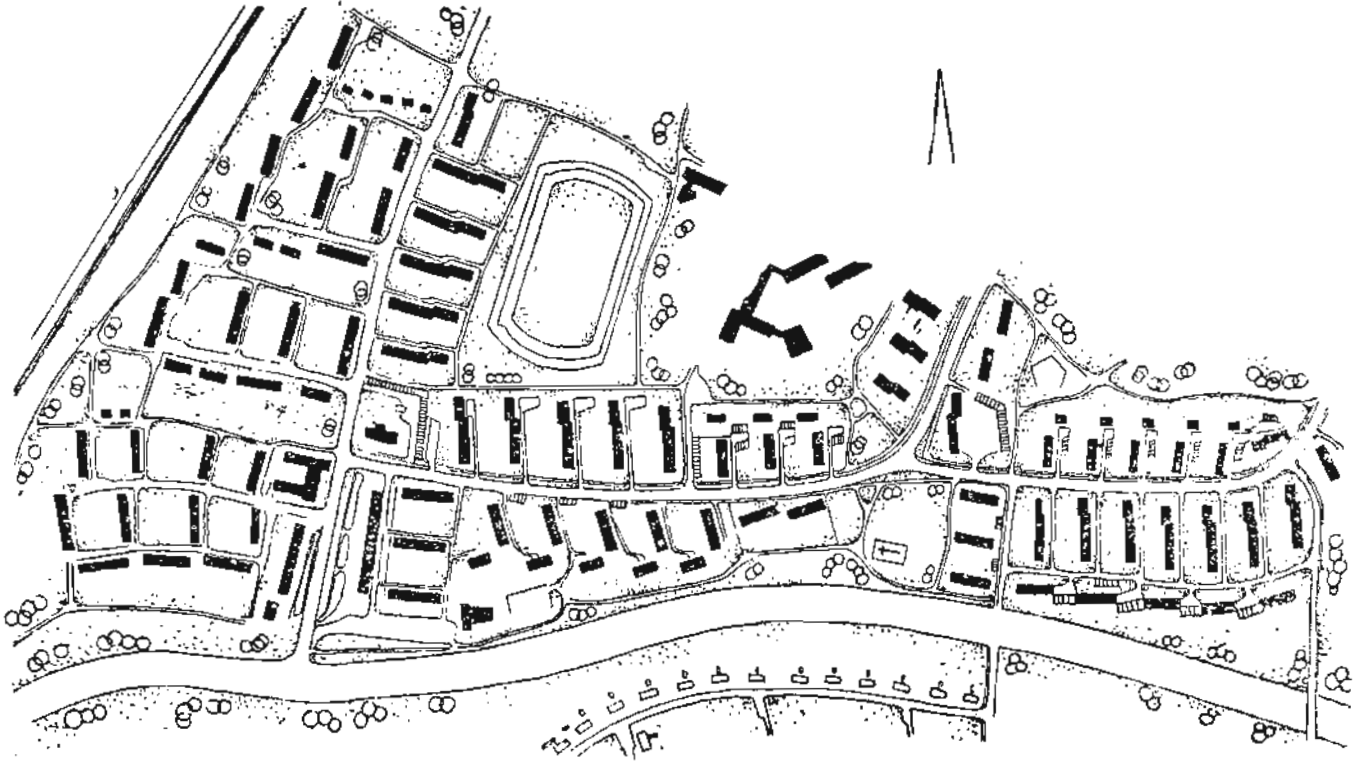

106

1:200

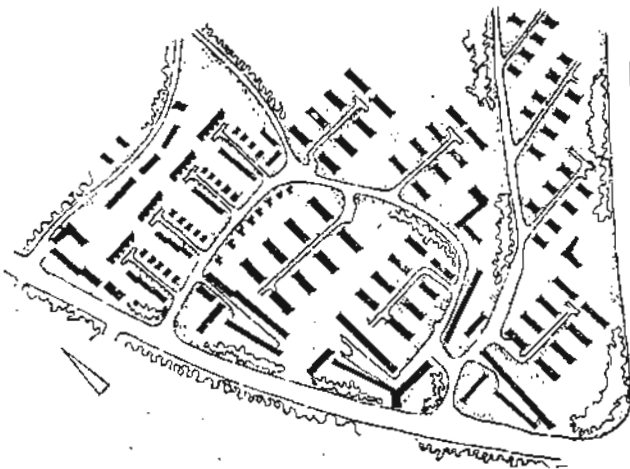

107

108

109

Tek ailelik meskenlerde, iç bünyeye göre, merdiven elemanını şekil 106 daki gibi kullanmak bu bakımdan yerindedir. Şekildeki İsveç mesken tipinde, sun'i olan hertürlü form araştırması yerine, sade ve kullanışlı bir plan tertibini ve birçok villalarda dahi rasgelinemiyen iyi bir iç mimari anlayışını görmekteyiz.

Şekil 107 : İTO öğrenci çalışmalarına ait bir sıra ev tipidir. Burada da merdiven oturma ve yemek mahalleri ile birlikte düşünülmüştür.

Şekil 108 : Çoğunluğun sıra evler olduğu bir yerleşme formu. Hansestadt — Lübeck, Almanya.

Hakim mesken tipi Kuzey-güney istikametindeki sıralardır. Bunun yegane sebebi, bu istikametdeki dizilerde üst katlarda hem batı ve hemde doğu cephesindeki odalar ile çok çocuklu aileler için «ya'ak odası bol» mesken tiplerini ve minimum ölçülerdeki mesken cephelerinin elde edilebilmesidir. Şeklin sağ ve orta

kısımındaki mesken grubu sıra evler, sol tarafındaki de kat halindeki (3-5 katlı) çok ailelik meskenlerden kurulmuş Blok gruplarıdır.

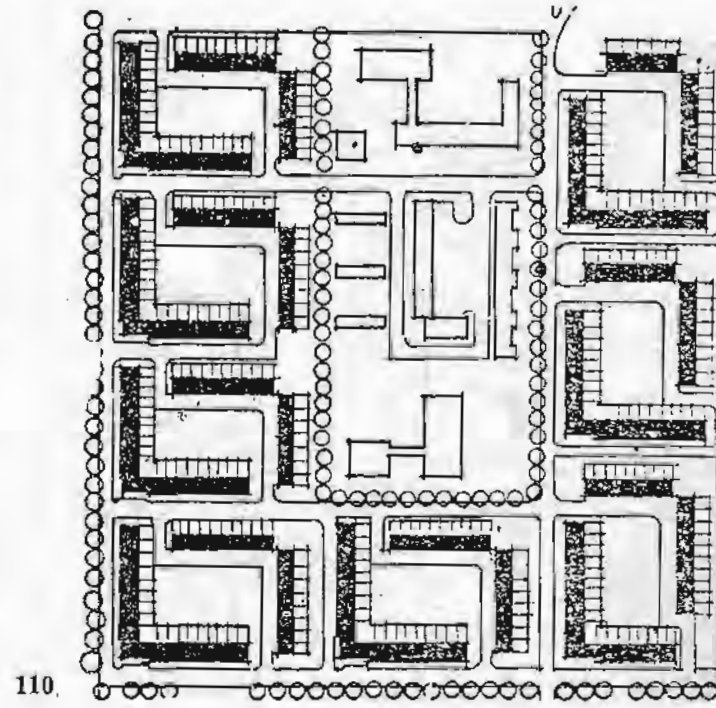
Çok küçük ölçüdeki iskan grupları bir tarafa, umumiyetle yerleşmeler, muhtelif tipdeki meskenlerle, tek ev, sıra ev, blok apartıman gibi, bina kitleleri ile birlikte tertiplenmekte. ve bu sayede, sadece bir tek tip bina ile meydana gelebilecek monotoniden kaçınılmaktadır. Şekil 109 da Almanya'da bir müsabakada yapılan yerleşme tertibini ve bina istikametleri bakımından rijid bir anlayışa sahip olan teklifte cep şeklindeki yol sistemi ile gruplar haline ayrılan iyi bir kademelemeyi görmekteyiz. Yüksek ve büyük bloklar geniş yolun kenarında ve daha alçak kitleler iç kısımlarda yer almışlardır.

Şekil 110 : Hollanda da sosyal mesken inşaatı, Amsterdam. Bir kartiye ünitesinin vaziyet plânı Oestzaan.

Kuzey - güney ve doğu - batı istikametindeki sıralarla elde edilen avlularda 3 çeşit bahçe elemanı bulunmasına rağmen bu avlu bütün meskenlerin optik olarak faydalandığı bir dış mekândır. Bahçe elemanlarından birincisi, sol alt köşeyi teşkil eden ve iki dizinin girişini ayrılan yol, ikincisi sağ üst köşeyi teşkil eden dizinin güney ve batı bahçeleri, üçüncüsü ise bütün meskenlere ait olan ortadaki yeşil avlu parçasıdır.

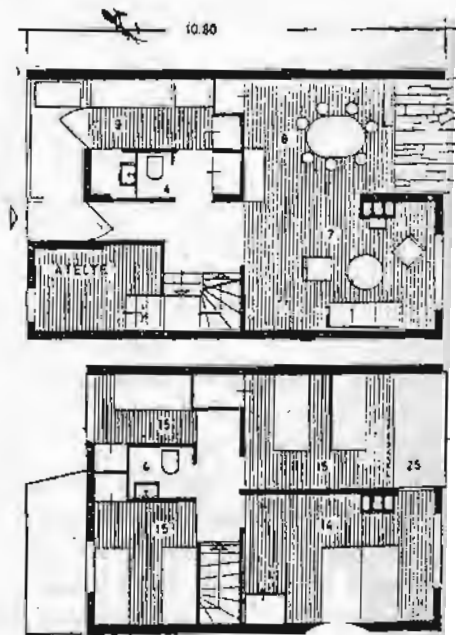
Vaziyet plânının ana hatları, muntazam ve belirli bir küçük iskân grubunun tekrarından ibaret, fakat sarîh bir anlayışla kurulmuştur. Bildiğimiz gibi Hollanda'da toprak denizin doldurulması ile elde edilir ve üzerinde tabii meyiller tepeler bulunmaz. Bu yüzden vaziyet plânlarında tabita uymak gibi faktörler yer alamaz, ve tanzim işi sonradan doldurulan zeminin üzerinde yapıldığından, elde edilecek formlar da doğru olarak rijid olmaktadır.

Şekil 111 : Aynı yerleşmede inşa edilmiş bir sıra eve ait kat plânlarını göstermektedir. Giriş kısmında ve mutbağın önünde alçak bir duvarla

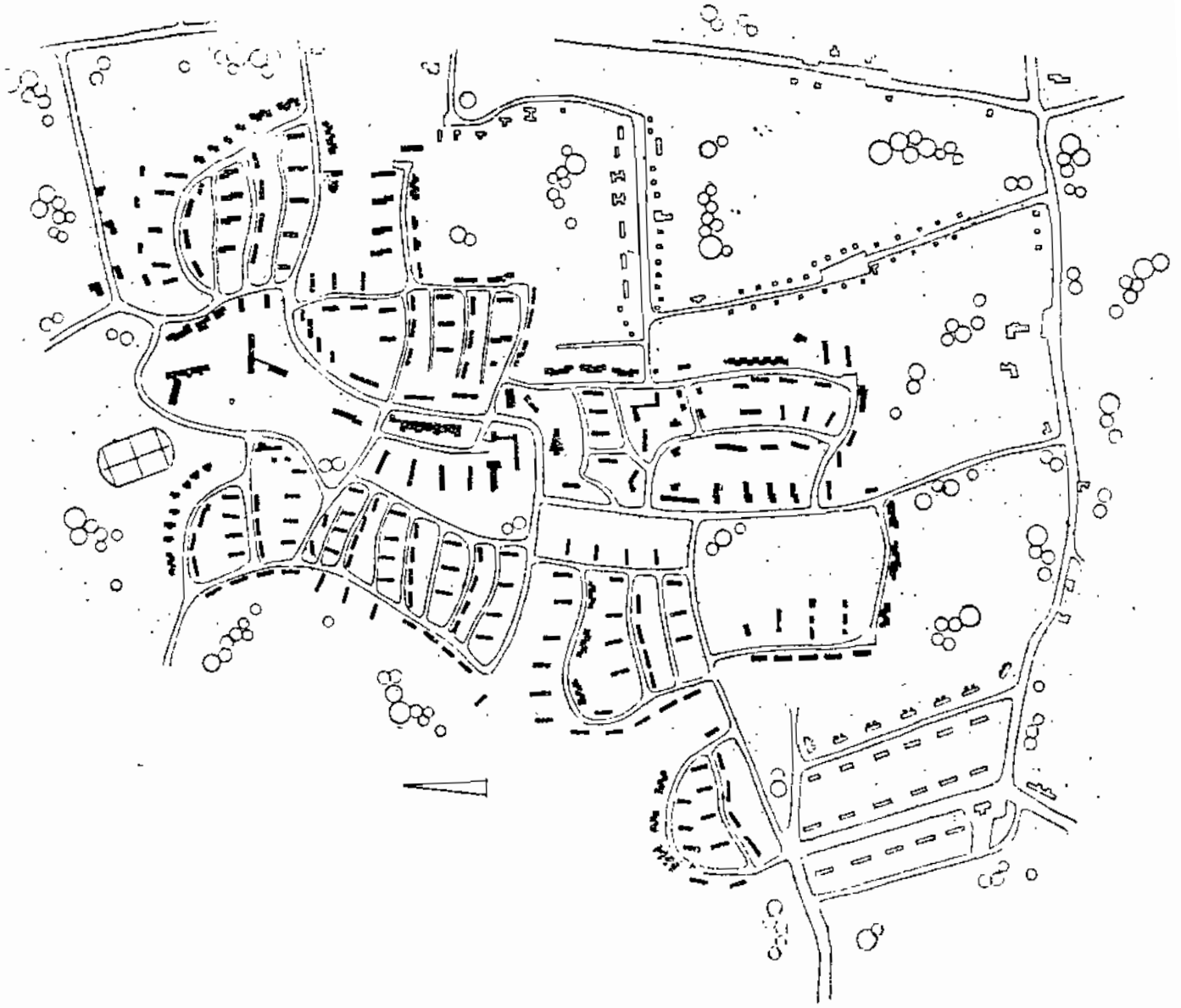

110.

1:300

111

çevrili (çok küçük çocuklara ait) oyun yeri, ve ve girişin diğer yanında depo veya ev işleri için amatörce kullanılabilir bir atelye mahalli mesken tiplerinin özelliklerindedir. Üst kat taksimatında, yıkanma yeri çok küçük ölçülere sığdırılmak suretiyle bina cephesinden tasarruf edilmiş ve 3 adet normal yatak odasından başka dördüncü ve kendibaşına olabilen diğer bir yatak odası daha kazanılmıştır.

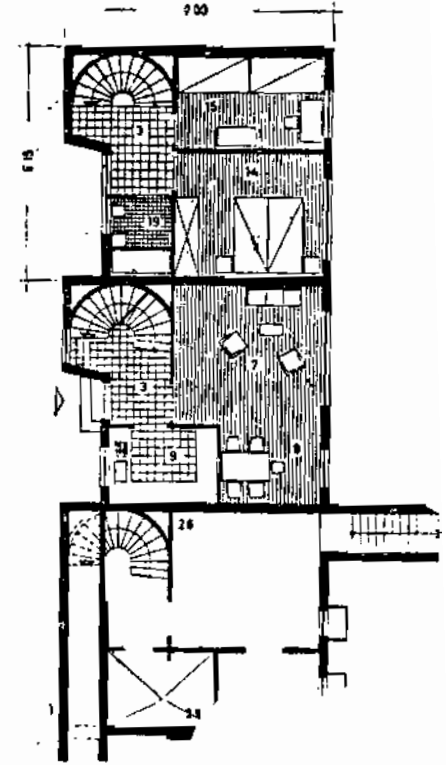
Şekil 112 : Büyük bir kısmı sıra evlerden kurulu olan bir yerleşme planı. Almanya, Dortmund - Derne.

Geniş bir sahaya yayılan mesken binalarını gruplara ayırarak yerleşmeyi parçalı olarak tanzim etmek, çok sayıdaki benzer mesken binalarının ortaya çıkaracağı yeknesaklığı dağıtmak, daha evvelce de üzerinde durduğumuz bir çözümdür.

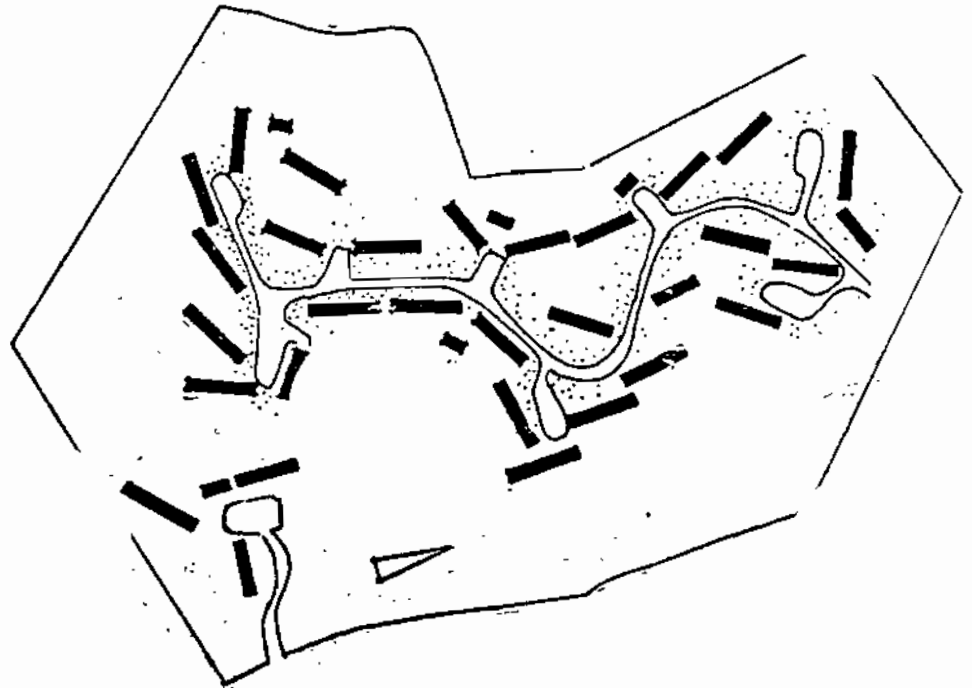
Şekil 113 : Dortmund - Dorné de kullanılan sıra ev tiplerinden birinin kat plânları. Zemin-katta normal mahaller mevcut olup, ayrı bir WC yapılmamış ve üst kattaki banyo ile yetinilmiştir. Mesken cephesi müsait olmakla beraber inşaat sahasını az tutmak gayesiyle derinlik küçük bir ölçüye indirilmiş olduğundan zemin katta bir ve üst katta iki esas mekân ile iç program bitirilmiştir.

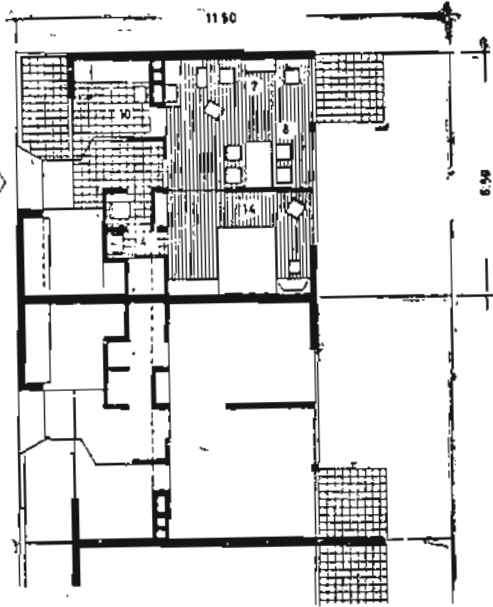
Şekil 114 : Evvelce görmüş olduğumuz muntazam ve geometrik bir form gösteren Hollanda iskân ünitesine mukabil burada rüzgâr ve güneş istikametlerini göz önüne alarak ve bilhassa dizi, sıra ve benzer kitlelerin aynı şekilde yol kenarında tekrarından peşinen vazgeçmiş bir vaziyet plânı tertibini görüyoruz. Bütün kitleler sıra evlerden meydana gelmiş ve mesken bahçeleri daima güneyde veya batıda ve kısmen de doğudadır. Kısa ve uzun dizilerin dış mekânları sağlıyan yön çeşitliliği yerleşmenin bütünlüğüne zarar getirmemekte ve genel yerleşme formuna canlılık vermektedir.

1:200

114. Aluminium - City
Amerika: Gropius - Breuer.

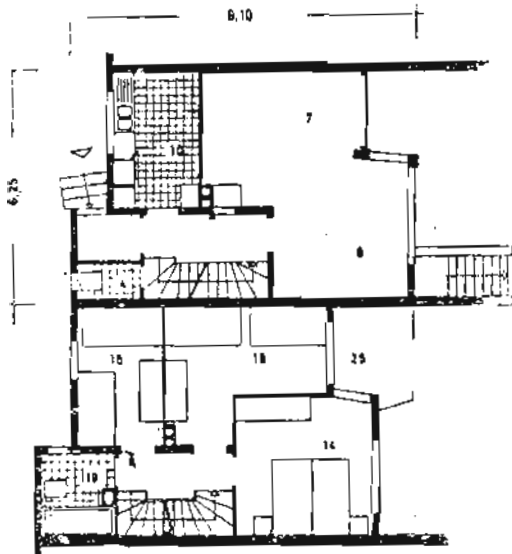
1:200

115

Şekil 115 : Hollanda'da sosyal meskeni davasının ele alınmasında toplum problemi olan «Yaşlılara mesken» işi de ele alınmıştır. Yetişmiş aile mensuplarının zamanla evlenerek yeni aileler kurmaları neticesinde yalnız kalan yaşlı çiftler çok odalı olan normal meskenlerde rahat edememekte ve aynı zamanda bu gibi büyük meskenlerin bakımı ve kirası da son aile durumuna göre iktisadi olmamaktadır. Hakikat olan bu durum medeni cemiyetlerin de bugünkü önemli problemlerindedir.

Yaşlı ailenin ihtiyacı olan mesken bir veya iki odalı, kullanışı basit bir daireden ibaret olmalıdır. Buradaki misalimizde plânı görülen mesken tipi sadece zemin kattan ibaret olup hiçbir suretle yükselen veya inen basamaklara sahip değildir. Yerleşmenin diğer mesken tipleri ile beraber olarak ve sıra evler şeklinde inşa edilmiştir. Yıkama ve aynı gruba dahil olan WC hariç diğer bütün mekânlar direkt havalandırılmıştır. Mesken girişinin hemen yanında yer alan penceresiz, fakat antre kapısından aydınlanan sandık odası, az odalı ve küçük ölçüleri olan bu meskenin dolap v.s. gibi bütün ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.

Amsterdam - Sloterveer.

1:200

116

Şekil 116 : Giriş cephesinde yapılan bir çıkma ile mesken kapısının yana alınması, üst katlarda çok sıkışan ve çok defa baca ile havalandırılan banyo ve yıkama yerlerinin cephe üzerinde ve yandan pencereli tertiplerle halli ne yarayabilir.

Şekil 117 : Değişik ve zorlu bir form anlayışı içinde halledilmiş bir sıra ev plânı. İsviçre - Englen.

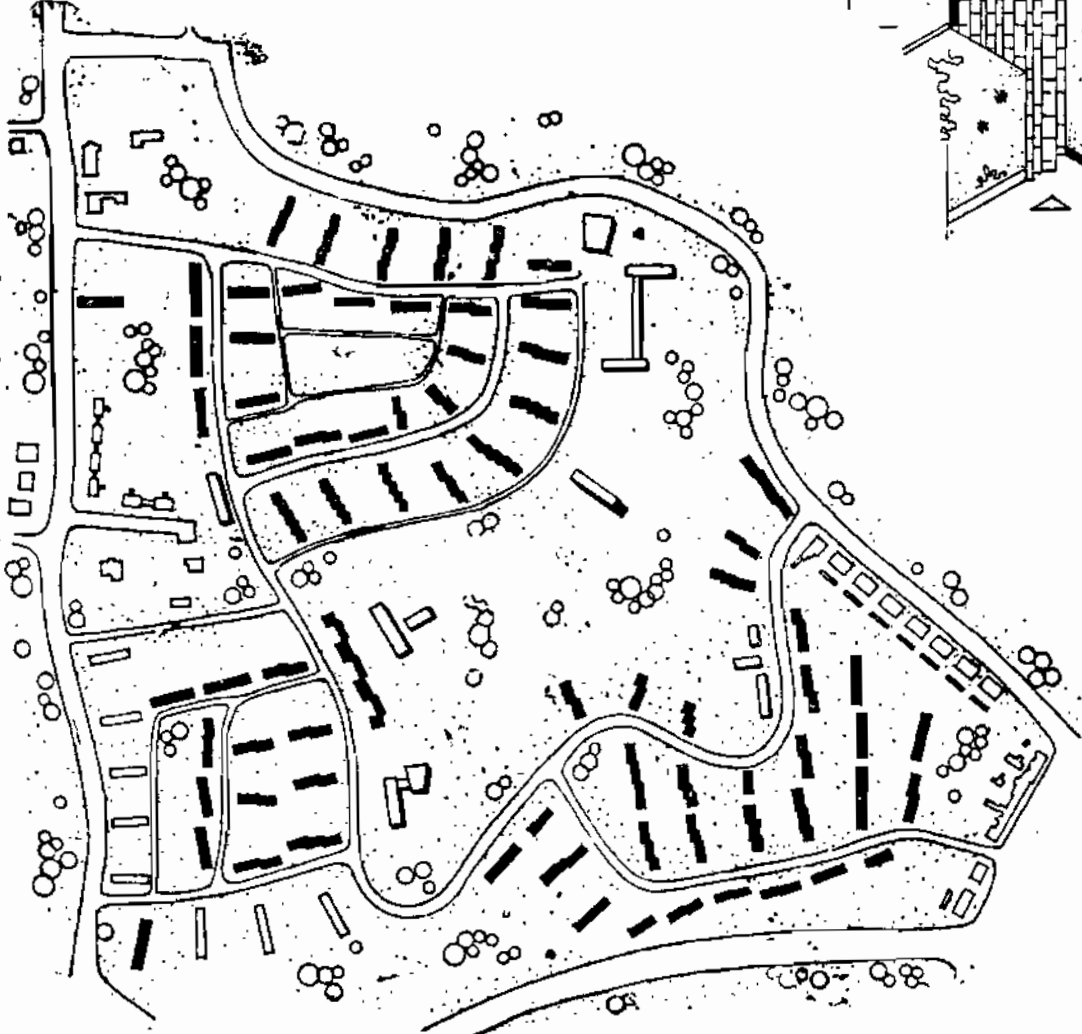
Sıra evler, evvelce de belirttiğimiz gibi, sosyal ve iktisadi faktörlerin meydana getirdiği, ve tek evlere nazaran daha uuz meydana gelmesi icap eden mesken tipleridir. Bu şartlar altında bir sıra evin iç teşkilâtında yapılabilecek tevziat ve bölmeler birbirlerinden çok farklı ve çeşitli imkânlar vermezler. Şekilde gördüğü-

müz sıra ev plânı, form anlayışı farklı olmakla beraber iç bünyesi ve mekânların yerleştirilmesi bakımından diğerlerinden ayrılmamakta, sadece form baskısının bu sonucu olarak entresan bir etki yapmaktadır.

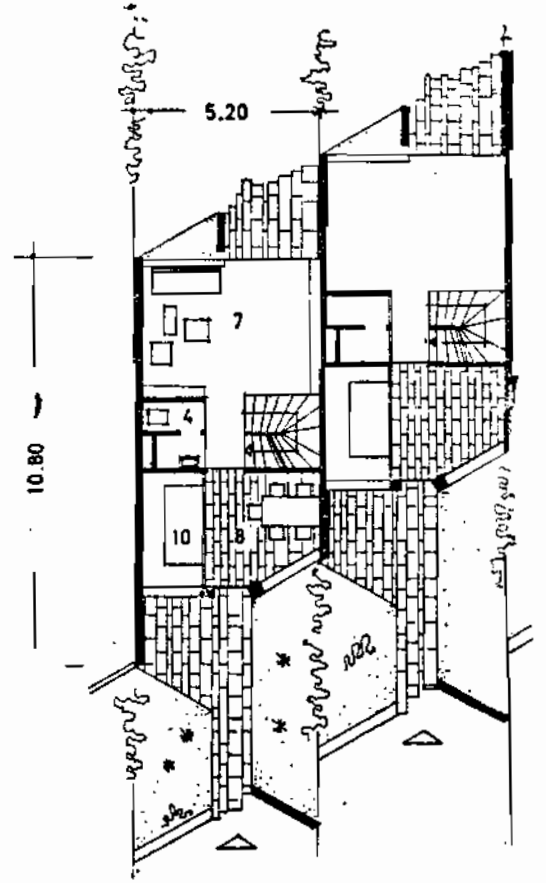
(Vaziyet plânı için şekil 157 ye bak.)

Şekil 118 : 3 grupta toplanan meskenlerle orta boşluk amme tesislerine ve yerleşmede yaşayan insanların serbes saha ihtiyacına ayrılmış bir Alman yerleşmesi. Sıra evler bu yerleşmede başlıca mesken tipidir.

118

117

lerde yerleşmelerin müdafaasının ön plâna alınması ve bu suretle şehir formunun müdafaası sisteminde göre halledilmesidir Şekil 13. ve 14. tanzim edilmiş diğer yol sistemlerini ve yerleşmelerini ana şemalarını göstermektedir.

★ Eski yerleşmeler ve formları :

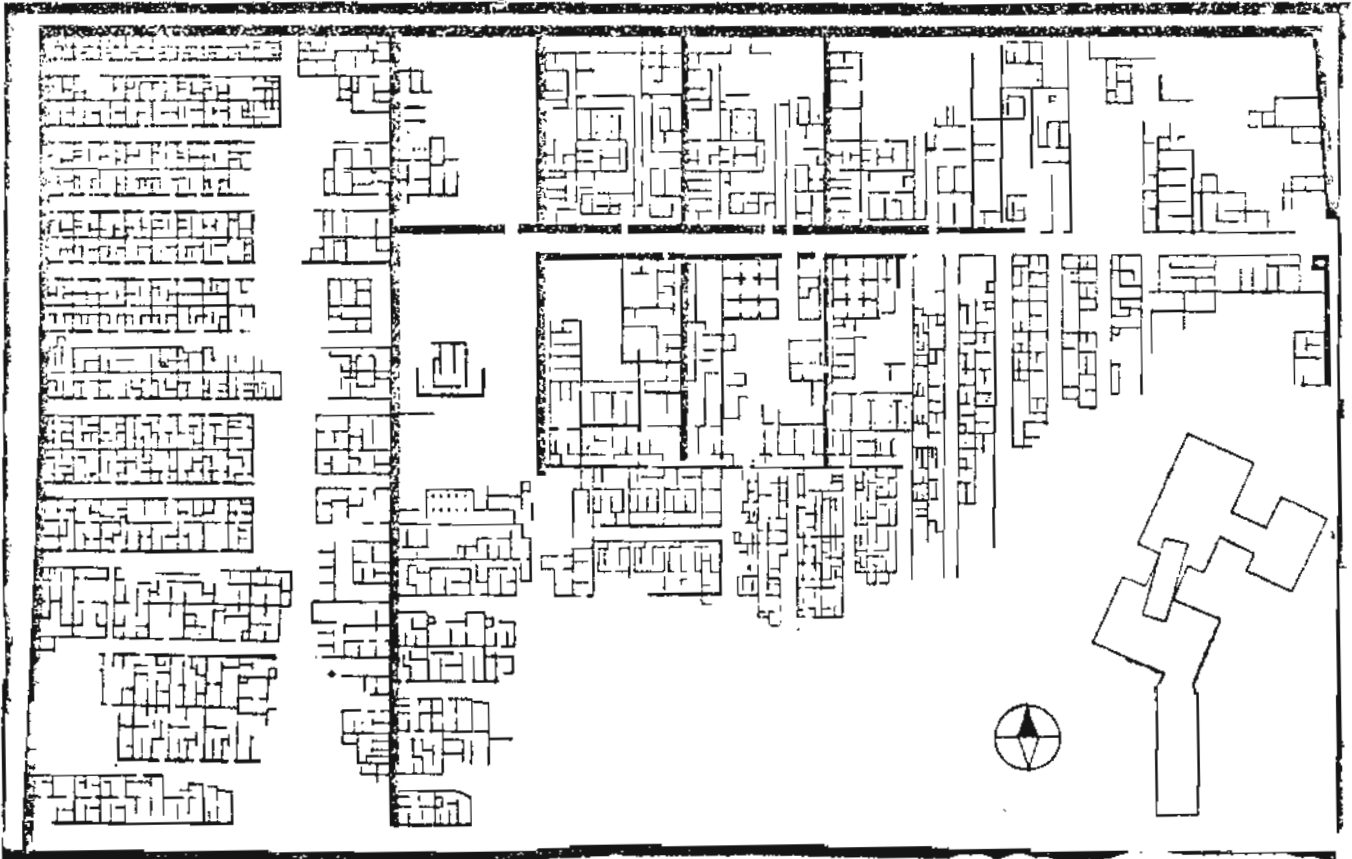
Elimizdeki bilgilere göre, en eski yerleşme plânı, antik Mısır'a ait olan Kahun şehrinin plânıdır Şekil 15. Bu yerleşme 12. sülâle ve ait Sesostris isimli Firavun tarafından, ehlâmınca, içinde çalışan işçilerin barınmaları için kurulmuştur. Plân taksimatı muntazamdır. Yol sistemi ve meskenler eşit ünitelerden meydana gelmiştir.

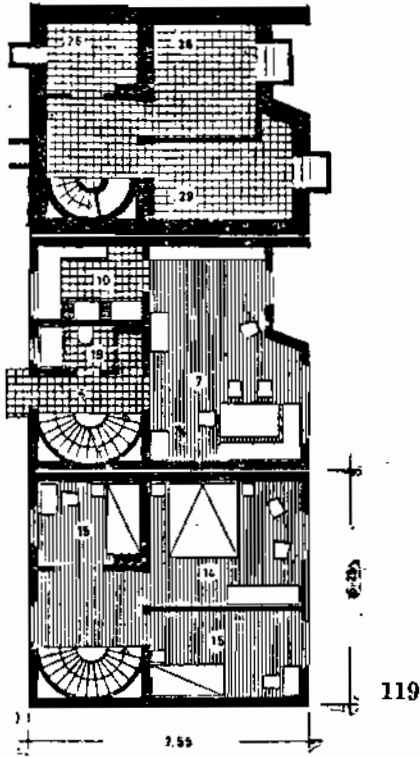
Sesostris'in ME 1994-1790 yıllarında yaşamış olduğu sabit olduğuna göre, yerleşmenin inşa

tarixinin ME 2000 senelerine isabet etmesi icap eder. Ancak bazı eserlerde Kahun yerleşmesinin ME 2500 de kurulduğu yazılı olmakla beraber, kurucusu hakkında bir ihtilâf yoktur.

Şekilde Kahun'un kuzey kalıntıları ve batı bölümünde küçük, kuzeyde ise büyük mesken tipleri görülmektedir. Mesken dizilerinin Doğu — Batı tarafları komşu duvarı. Kuzey ve Güneyleri mesken yüzleridir. Bu suretle Doğu — Batı yönünde iskân yolları ve Kuzey — Güney yönünde meskenler kurulmuştur.

Eski Mısır yerleşmelerinden bir diğeri de Te. El Amarna'dır Nil nehrinin orta kısımlarında yaklaşık olarak 3.7 km boyunda ve 1.4 km. eninde sahil şehri olarak kurulmuştur. Kalıntılara göre muntazam bir formu olmayıp diğer Mısır yerleşmelerinden farklı, daha serbest bir kompozisyona sahiptir Şekil 16 da büyük Te.

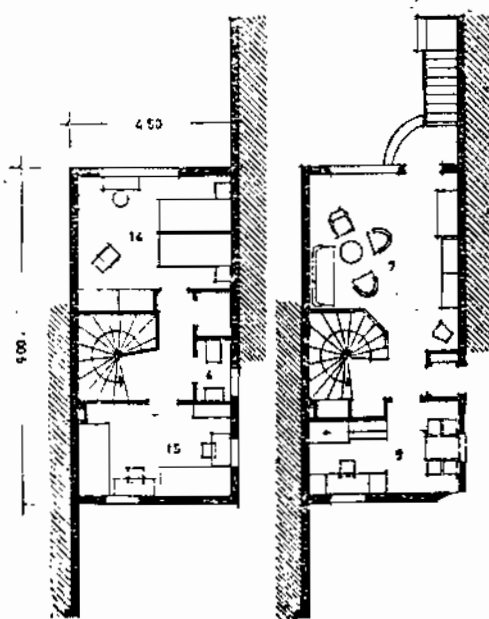

Şekil 119 : Vaziyet planını şekil 118 de gördüğümüz yerleşmede kullanılan mesken tiplerinden sıra evlere ait olan bir tipe ait kat planlarına aittir.

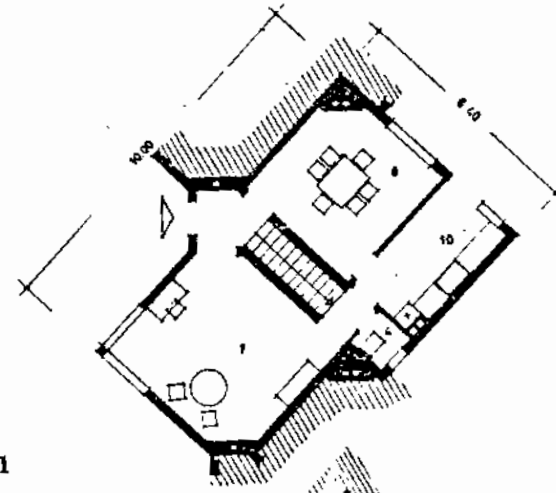
Mutbakk, günlük oturma, ve ev hayatının bir köşesidir, ve bu sebepten dış kapı ile direkt bir irtibatı olmadan da, yani sadece oturma mahallinden geçmek suretiyle de kullanılmasında bir mahzur yoktur. Ev kadını bütün işlerin hem başı ve hem de tatbikatçısıdır. Hizmetçi v.s. ile görünmez bir servis sistemine ihtiyaç bulunmamaktadır. Yıkama yeri WC ile birlikte sadece zeminkatta düşünülmüştür.

Şekil 120 : Sıra ev dizilerinde yatay ve düşey olarak kademeler yapmak mümkün ve çok defalar zaruridir. Meyilli bir arazide oriyantasyon bakımından hafif meyil istikametine dik olarak yerleştirilen bir mesken dizisinde, arazi aşağıya doğru indikçe meskenleri de bu mine uygun bir şekilde dikey istikamette kaydırmak ve giriş seviyelerini farklı yapmak mümkündür. Bundan başka meskenleri birbirlerine nazaran yatay olarak kaydırmak suretiye kitle tertibinde değişik formlara girmek faydalı olduğu gibi, iki cepheli olarak ele aldığımız sıra evin cephe adedini arttırmış, ve plan taksimatında da yeni ve daha kolay hal çarelerine yol açmış oluruz. Şekil 120 de meskenlerin kademeli şekli neticesinde elde edilen yan girişin ve bunun verdiği değişik iç taksimat imkânlarını görüyoruz.

Kaydırma halinde, aynı zamanda, doğu-batı istikametindeki sıralarda, sadece güney veya kuzeyden ışık almak yerine, doğu ve batı cepheleri de meydana geleceğinden bunlardan da faydalanmak suretiyle, mecburi olarak kuzeye açılan bazı pencereler hiç yapılmaksızın halledilebilir. Bundan başka, yangın duvarının komşu tarafında uzaması ile elde edilen rüzgârdan muhafazalı köşelerde çok az yapı masrafı ile açık veya kapalı oturma yerleri teşkil edilebilir.

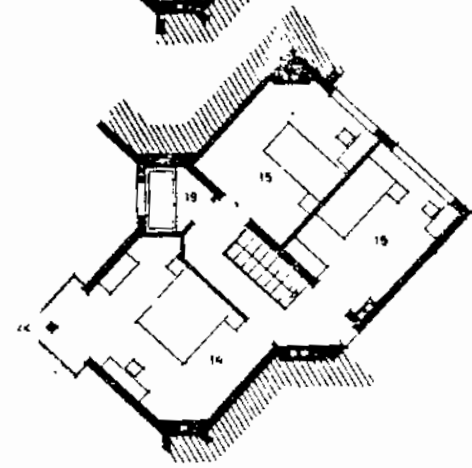
Şekil 121 de kademelemeyi köşeli olarak kullanan bir Belçika örneğini, zemin kat ve üst kat plânları ile görüyoruz. Burada mesken sıra ev durumunda olmasına rağmen birbirine nazaran aynı büyüklükte olan dört ayrı cepheye sahip bulunmaktadır. Bu mesken tipindeki köşelerin oriyantasyon ve fonksiyonu, Osmanlı yerleşmelerinde rasgeline ve yol perspektivinde dönük görülen cumba ve şahnişler'e çok benzemektedir.

121

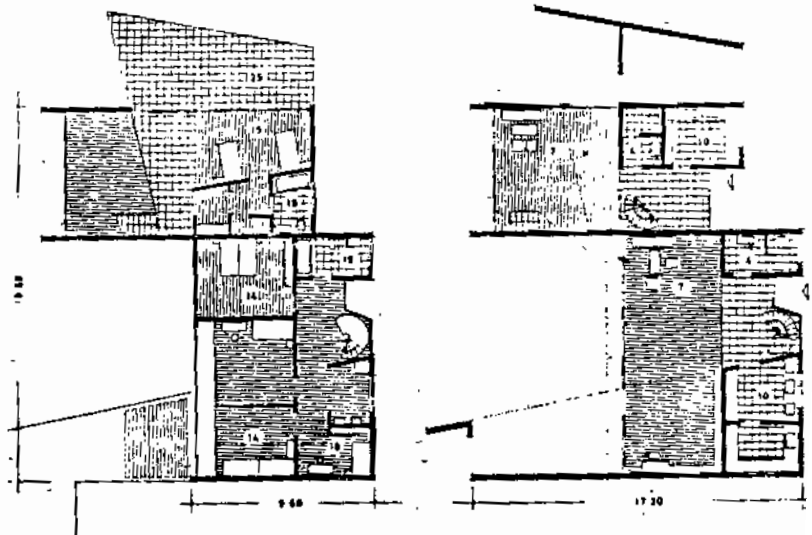
Şekil 122, de normal tek evin bütün şartlarını bünyesinde toplayan bu şekildeki bir sıra evi, şekil de aynı fikri taşıyan ve biri büyük, diğeri daha küçük iki ayrı meskeni beraberce halleden teklifleri görüyoruz.

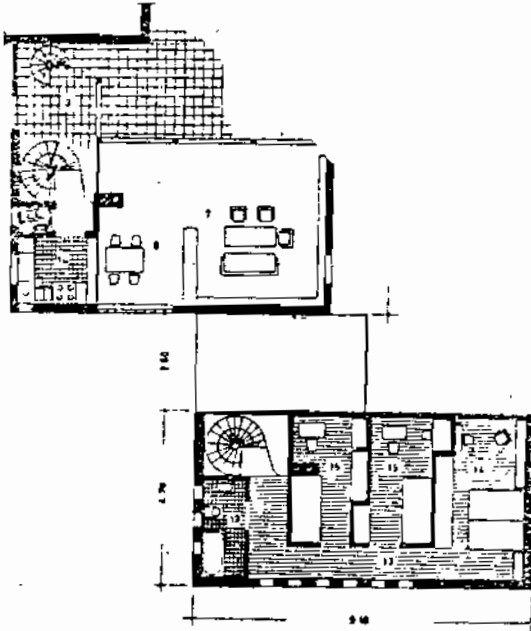
1:200

122. Küçük ve büyük
Sıra ev

1:400

123

1:200

Şekil 123 : Sıra ev dizisinin alçak ve yüksek şekilde yani tek ve iki katlı olarak halli.

Bu çözüm tarzı aslında tek evden sıra eve geçişte kullanılan bir mesken tipidir. Esas mesken, iki katlı, ve mafsal vazifesini gören garaj oturma yerleri tek katlı olarak düşünülürse, tek evin komşu mesafesi servis kısımları veya oturma yerleri ile doldurulmuş olur. Bu suretle sıra teşkil edildiği halde, esas mesken kitlesi, komşudan daima uzakta kalabilir.

Her iki hal tarzıda (122-123) şüphesiz, parsel boyu normal olan sıra evlere kıyasla iktisadi değildir. Fakat buna rağmen bahçeli bir tek evin komşu mesafelerinin kullanılması sebebiyle, arsayı yüklemek ve arsanın kullanma kapasitesini arttırmak bakımından avantajlıdır.

Blok meskenler (birden fazla ailelik meskenler), apartımanlar :

Şekil 49 da meskenleri ele alırken tek aile için bahis konusu olan mesken tipi olarak tek ev, ikiz ev, ve sıra evleri göstermiştik. Sıra evlerin kat halinde üst üste getirilerek unrumi bir merdiven evi ile yola bağlanmaları, yatay düzlemler arasında kalan ve aralarında ayrıca düşey bölmeler bulunan mesken tiplerini meydana getirmektedir. Katlarda ikâmet yeni bir olay olmayıp, Roma şehrinin tarihçesi bize bu şekildeki binaların asırlardanberi mevcudiyetini göstermektedir.

Bina kapıları yollar ile irtibatlıdır ve vaziyet plânlarının tertibinde, yola yakınlık arzu edilen bir hal şeklindedir. Tek aile tarafından oturlan mesken tiplerinde bina kapısı aynı zamanda meskenin giriş kapısıdır. Birden fazla aileler tarafından kullanılan kat halindeki binalarda ise giriş kapısı, kolektifliğin başladığı yerdir, ve mesken (daire) kapıları bu kapıdan sonra erişilebilen girişlerdir. Bina kapısı ile, mesken (daire) girişleri arasındaki mesafe (merdiven evi) hakikatte bir iç sokaktır ve düşey bağlantıyı kurmaktadır. Bu sebeplerle, tek evlerden kurulan bir iskân ünitesinin, kat halindeki binalardan kurulmuş mesken topluluklarına nazaran daha fazla bir yol ve tesisat şebekesine ihtiyaç gösterdiğini iddia ederken, bu mukayesenin ihtiyathı yapılması şarttır. Yüksek binalardaki merdiven tesisleri birer iç sokak vazifesini gördüklerinden, irtibat yollarının uzunluklarına merdiven mesafelerinin de ilâvesi, veya kolektif olarak kullanılan merdiven tesislerinin maliyetleri ile, amme hizmetinde olan yolların maliyetleri arasında yakın bir bağlantı kurmak faydalıdır.

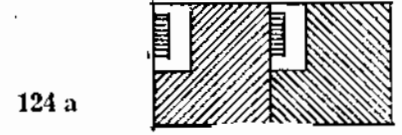
Şekil 124 de, dış memleketler ile yurdumuzda, şehirlerde, en fazla görülen merdiven bağlantılarının şemaları görülmektedir. Tek merdiven evinin her katta sadece bir meskeni yol ile bağlaması tek, iki meskeni bağlaması çift bağlantılı olarak isimlendirilir ve bağlantılar

arttıkça, adede göre her kattaki bağlantı ve daire adedi ifade edilmiş olur.

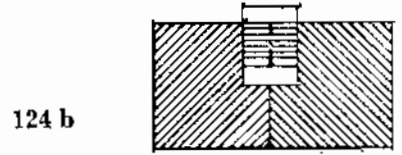
Çift bağlantılı tipler sık görülmektedir. Üç bağlantılı blok apartimanlarda orta bağlantı daha ziyade iki mekânlı küçük dairelerle çözülmekte, dört bağlantılı tiplerde bina boyuna olarak ikiye ayrılmakta, (şekil 124 d) ve meskenlerin bir kısmı doğuya diğerleri batıya yönelmektedir. Blok istikameti kuzey-güneydir. Doğu-batı istikametindeki bloklarda kuzeye bakan meskenler mahzurludur. Bağlantı adedi dört iken daireler yine küçülmekte ve genel olarak 3 odadan fazla olamamaktadır. Bağlantı adedi 4 den fazla olursa meskenler daha ziyade çocuksuz ailelere tahsis edilen iki veya tek odalı tiplerden ibarettir. Şekil 167-168 de görüldüğü gibi çok bağlantılı bir merdiven evi meskenlerin hava ve ışık ihtiyacını sağlayabilmek için, blok teşkilinden ziyade, tersine olarak, çözülmeye ve nokta veya yıldız şekline geçişe zorlamakta ve Blok inşaat terk edilmiştir.

Kollektif -müşterek- olarak kullanılan bahçe, merdiven evi yolu ile erişilebilen bir sahadır. Bu bakımdan düşey olarak işleyen bu hücre, meskenleri ayrı ayrı yola bağladığı gibi binanın içindeki umumî yerlere, çamaşırılık, kömürlük, depo gibi mahallere de erişirebilir. Son senelerde blok binalarda teras katlarının da kullanılması kollektif olarak istifade edilen kıymetli bir yer daha kazandırmıştır. ,

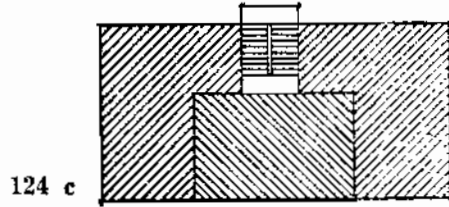
Daha evvel meskenin tarihçesini ve yerleşme formlarını izah ederken, Roma evinin Atrium ve Peristil'ini görmüştük. Burada meskenin genel karakteri dışarıya kapalı bir iç bünyenin avlu ile olan sıkı bağları ile kendini bilhassa tanıttıyordu. 1900 sıralarında Avrupa şehirlerinde meydana gelen iskân grupları, yolların meydana getirdiği adalar üzerinde meydana gelmiştir. Antik devrin muntazam ve rijid yerleşme formlarında görülen ada üzerindeki bina kitlesi ile yirminci asır başlangıcında

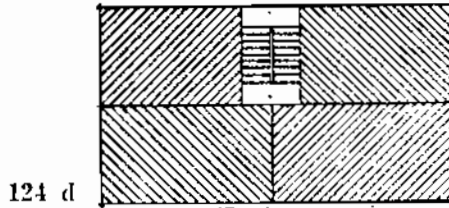
124 a

124 b

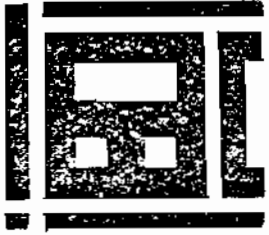

124 c

124 d

124. Blok inşaatında en fazla kullanılan merdiven evi şekilleri

125 a

1880 - 1900

125 b

1910

125 d

1920

125 c

1930

125 e

1935 - 1945

kurulan bu adalar arasında yatay kesit bakımından bir benzerlik olmakla beraber düşey kesitlerde görülen yol ve avlu profilleri çok farklıdır ve ikincide bina kitleleri çok yüksektir. Meskenler katlara yerleştirilmiş olduğundan avlu sadece katlara ışık ve hava veren bir boşluktur ve bazı örneklerde, açıklık müsaade ettiği zaman, bu saha çocukların oyun yeri olarak müştereken de kullanılmıştır. Meskenlerle, yani onların iç hacimleri ile bu avlunun fazla bir optik irtibatı yoktur, ve esas cepheler yol tarafındadır. Daha spekülatif tertiplerde büyük avlu, kendi içinde tekrar bina kanadları ile bölünerek aydınlık bacaları haline getirilmiştir. Şekil 125 a. Roma evinde, ise, meskenin iç bünyesi devrin mimari elemanlarının sağladığı imkânlarla göre tamamen orta boşluğa bağlanmış ve atrium ve persitil meskenin hayat sahası olmuştur. Bak. Şekil: 22

Kısa bir müddet sonra 1910 sıralarında tam kapalı olan avlu, blokların bir tarafının açılması ile U şekline girmiştir. Barok tesiriyle Rönesanstan sonra görülen U şeklindeki bina tipleri ile bu hareketler arasında bir münasebet kurmak zordur. Şekil 124 b. 1910 sıralarında görülen açık avlu daha ziyade mesken bloklarında ve kısmen yol şebekesinde yapılan değişiklikler neticesinde ortaya çıkmıştır. Avlunun açılması ile başlayan bu çözülme devam ederek 1920 de bloklar birbirlerinden tamamiyle ayrılmış, ve blok dizileri kurulmuştur. Şekil 125 C. Fakat birbirinden ayrı blokların vaziyet plânları tertibinde değişik gruplar elde edebilmek için, dış mekânların bina kitleleri ile hudutlandırılmasına tekrar başvurulmuş ve ekseriya köşeleri birleşmiyen fakat esas itibariyle rijid bir topluluk olan şekiller elde edilmiştir. Şekil 125 d.

Ortalama olarak 1935 den sonra çözülme tamamlanmış, ve vaziyet plânı tertiplerinde eski şehircilik görüşlerinin avlu taassubu, tamamen kaybolmuş, ve zamanımıza kadar geçen sürede birbirinden çok farklı kompozisyonlara gidilebilmiştir. Şekil 125 e de çözül-

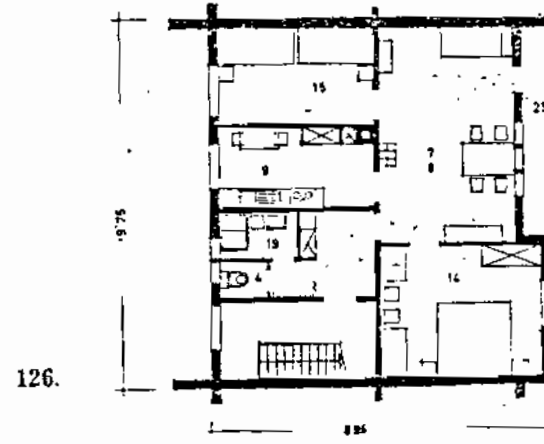
meden hemen sonra ilk başlıyan araştırmalarda blokların ayrılmasından başka, kitlelerin de kırılması ve döndürülmesi görülmektedir.

Şekil 126 da bir merdiven evinin sadece tek bir daireye bağlandığını görüyoruz. İskân kesfetini fazlaştırmamak ve katlarda oturan aileleri çok yüksek binalarda ikâmete mecbur etmeksizin üç veya 4 katlı bloklarda yerleştirmek kabildir. Misalimizde bu maksada bilhassa dikkat edilmiş, ve meskenin iç bünyesi ve işleme, mahalli karakterdeki diğer basit evlerdekine eşit tutulmuştur.

Yığma sisteminde yapılan inşaat ile cephelelere dik olan bölme duvarlarının dışarıya çıkarılması, dizinin bünyesindeki rijidliği ve cephelelerde düşey taksimatı sağlamış, sadece orta kısımda boyuna konulan beden duvarı ana taşıyıcı olarak kullanılmıştır.

Plân tertibi basittir ve bilhassa (7-8) oturma ve yemek mahallini meskenin ve ailenin ağırlık merkezi olarak kullanmak arzusu, ön plândadır. Bu gaye ile mutfakın ve aile yatak odasının giriş holü ile olan irtibatları yerine, oturma mahalli ile beraber kullanılmaları tercih edilmiştir. Koridor ve arka hollerle yer kaybı bulunmamasına rağmen, meskenin sahasına nispetle oda adedi azdır. Brüt mesken sahası = Brüt ikamet sahası = 97,26 m² ve net ikamet sahası = istifade sahası = 87,76 m² dir. İsviçrede sosyal mesken tipi.

Şekil 127, iki bağlantılı bir daire tipi. 3 1/2 odaya eşit olan bu mesken, tertibi bakımından, sobalı bir ısıtma sistemini gözeterek kurulmuş bir işleme şemasına sahiptir. Yatak mahalleri giriş kısmına alınmakla oturma kısmı komşu tarafına itilmiştir. Mahallerin irtibatını temin eden koridor normalden geniş tutulmak suretiyle giriş holü haline getirilmiştir.

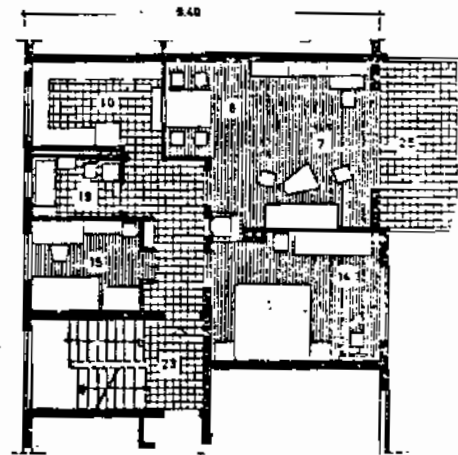

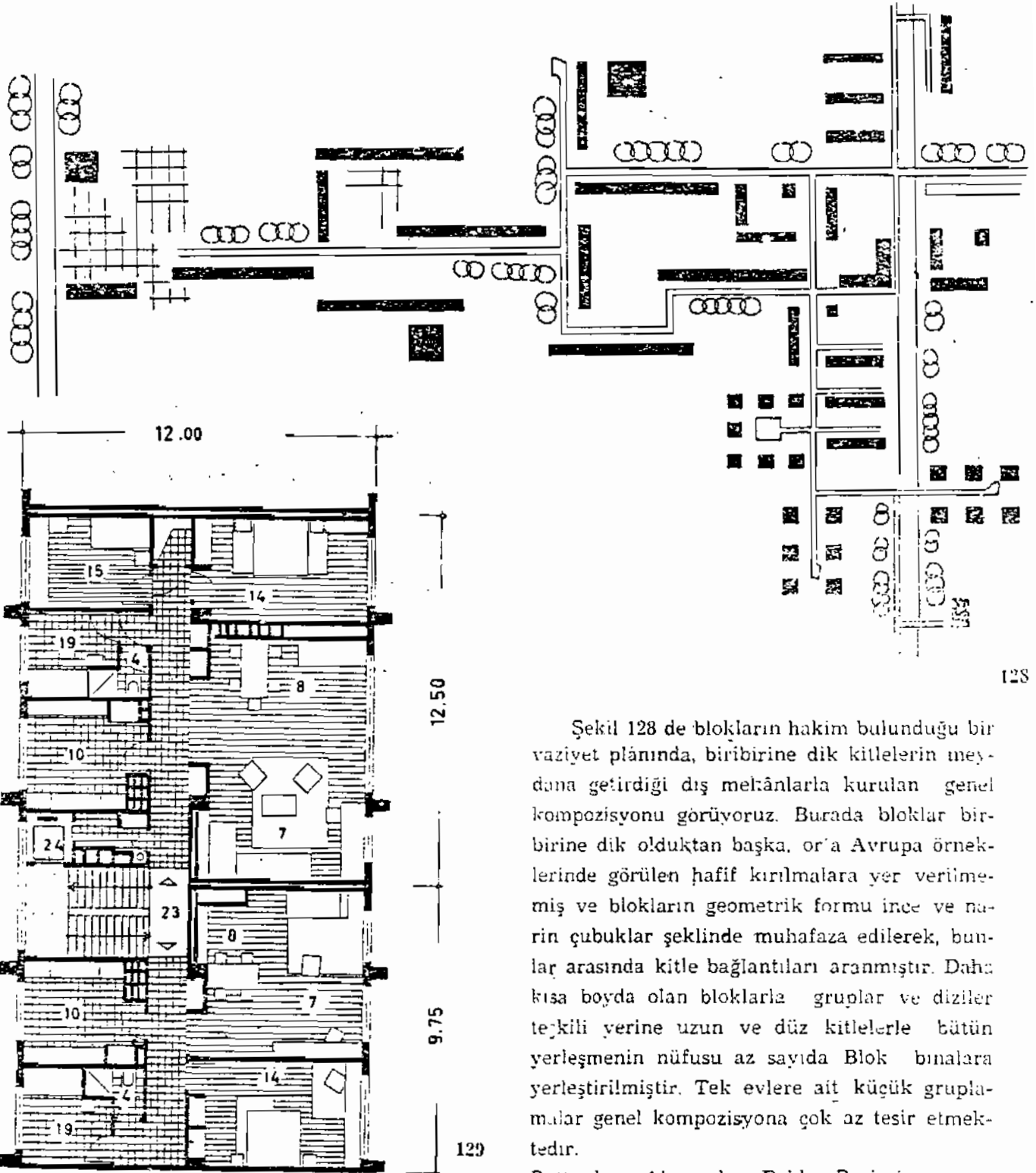
126.

İsviçrede tek bağlantılı sosyal mesken tipi

127. İki bağlantılı mesken.

1:20

128

Şekil 128 de blokların hakim bulunduğu bir vaziyet plânında, birbirine dik kitlelerin meydana getirdiği dış mekânlarla kurulan genel kompozisyonu görüyoruz. Burada bloklar birbirine dik olduktan başka, or'a Avrupa örneklerinde görülen hafif kırılmalara yer verilmiş ve blokların geometrik formu ince ve narin çubuklar şeklinde muhafaza edilerek, bunlar arasında kitle bağlantıları aranmıştır. Daha kısa boyda olan bloklarla gruplar ve diziler teşkili yerine uzun ve düz kitlelerle bütün yerleşmenin nüfusu az sayıda Blok binalara yerleştirilmiştir. Tek evlere ait küçük gruplamalar genel kompozisyona çok az tesir etmektedir.

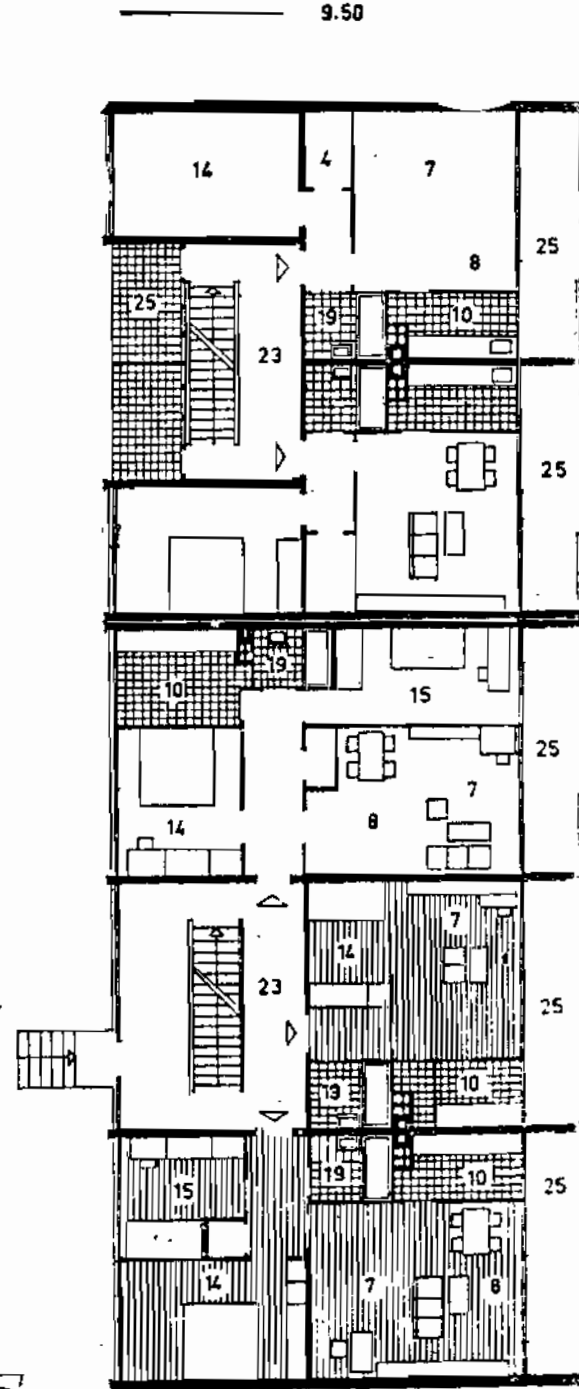
Rotterdam, Alexander - Polder Projesi

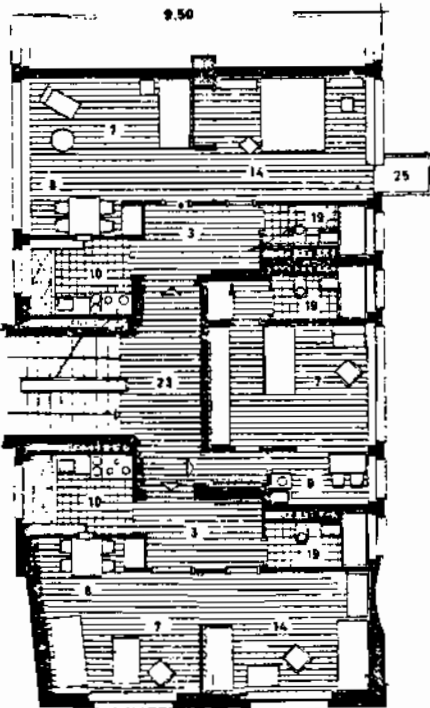
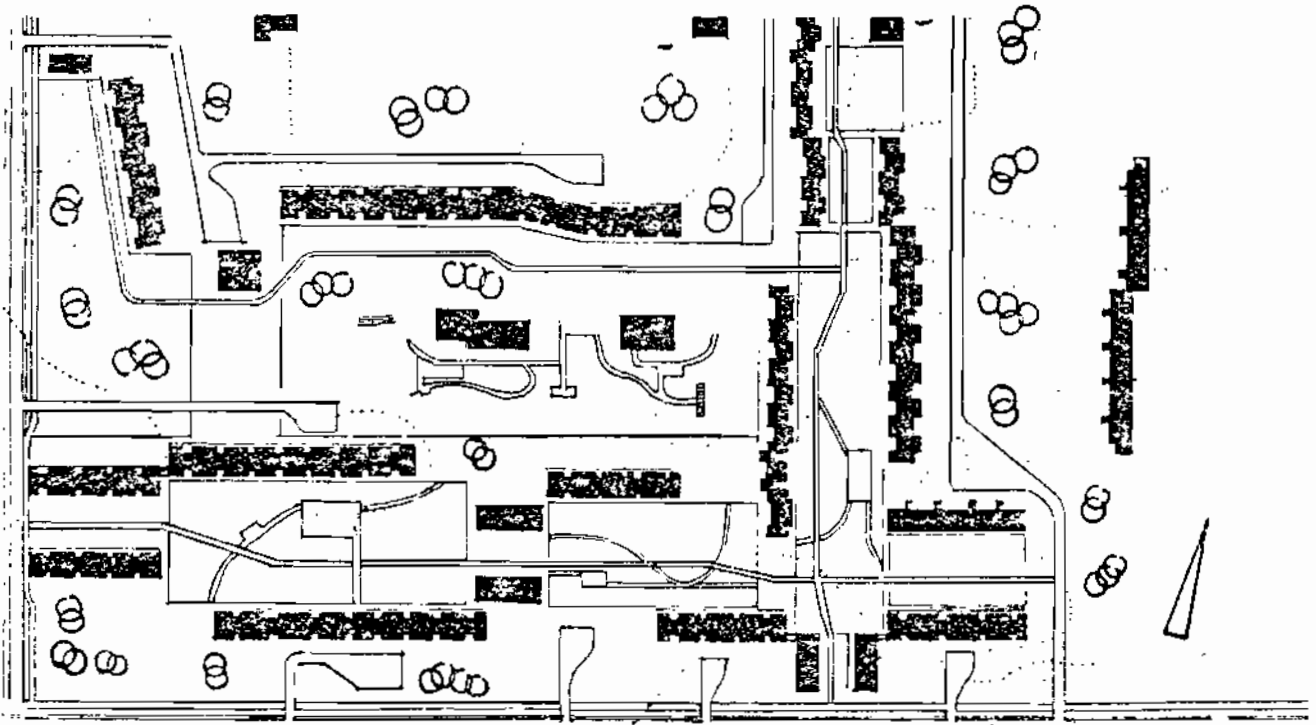
129

Şekil 129: İki bağlantılı bir Fransız örneğinde merdiven evi asimetrik yerleştirilerek, solda büyük ve sağda küçük daireler düzenlenmiştir. Her-iki meskenin iç taksimatı oturma odasının aynı zamanda geçit vermesini önleyecek yönde olduğundan koridorlar meydana gelmiş, ve toplam sahası çok müsait olan bu blokun istifade yüzeyi oranı azalmıştır. Mutbak mahalleri de normalden fazla olup ailenin rahatlıkla yemek yiyebileceği bir köşeye sahip bulunmamaktadır.

Saint Etienne -Fransa- daki bu bina topluca yapılan bir yerleşmenin bloklarından olmayıp hususi bir şirkete ait ve şehrin gelişmiş bir kısmında büyük bir parsel üzerinde inşa edilmiştir ve 14 katlıdır.

Şekil 130 da 3 ve 2 bağlantılı ve az katlı -aransörsüz- bir Blok plânı 2 varyant olarak görülüyor. Merdiven evi tek kollu bir merdiven şekli ve her kattaki dairelere ait balkonları il. diğer tiplerden ayrılmaktadır. 130 a da 2 adet 2 odalı ve 130 b de 2 adet 3 odalı ve 1 adet tek hacimli (yatma nişi ile) mesken plânları ve güney cephesi boyunca devamlı balkonlar, zengin bir cephe ve iç ve dış mekânlar arasında sıkı bir bağlantı kuran mimari düzenlemeyi ifade etmektedir.

1:200

132

Şekil 131 : Varşovada Kolo yerleşmesi vaziyet planı. Bir evvelki misalimizdeki gibi, burada da yerleşme uzunca blokların tertibi ile bitirilmektedir. Blokların hemen hepsi 4 katlıdır. ve plân tertiplerinde 50X50 cm. lik bir modül kullanılmıştır. Tek veya sıra evler gibi ailenin bağımsızlığını temin eden mesken tipleri düşünülmemiştir. Vaziyet planında görüldüğü gibi, yerleşme iki yol kavşağının bir köşesinde sınırlı bir arazi üzerinde kurulmuş, ve bu sınırların dışındaki diğer mesken tiplerini topluca plânlayacak şartlar temin edilememiştir.

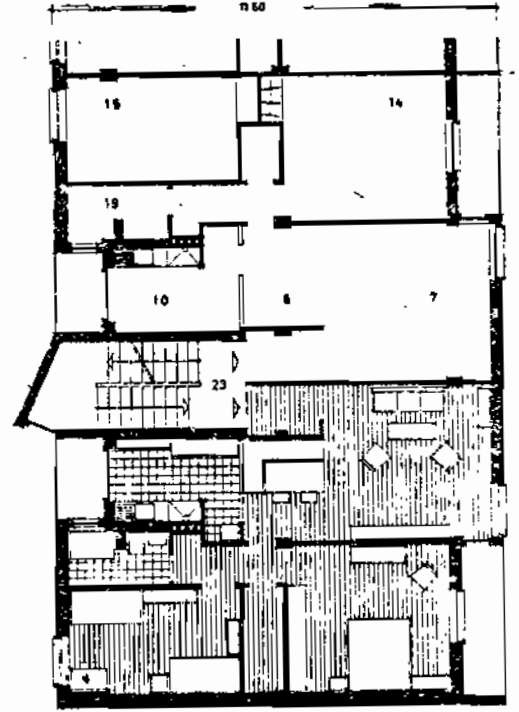
Şekil 132 de aynı yerleşmenin kuzey - güney istikametinde olan bloklarındaki üç bağlantılı ve küçük dairelerden tertiplenmiş bir kat planını görüyoruz. İki odalı tipte doğu, yatak odasına ve batı oturma ve yemek kısımlarına ayrılmış ve blokbaşlarında duvar taksi-

matları değişmeksizin pencereler güneye alınarak daha iyi bir oriyantasyon sağlanmıştır. Orta kısımdaki daire tek mekânlı ve tesisatla ilgili komforu tam olan küçük bir mesken tipidir.

Şekil 133, iki bağlantılı bir İtalyan tatbikatı; 1800 kişi için hazırlanan küçük bir yerleşmede kullanılan blok apartman tipi. 4 katlı betonarme iskelet bina içindeki duvarlar yarım tuğla inceliğindedir ve daireler arasındaki bölmelerde de aynı kesit muhafaza edilmiştir.

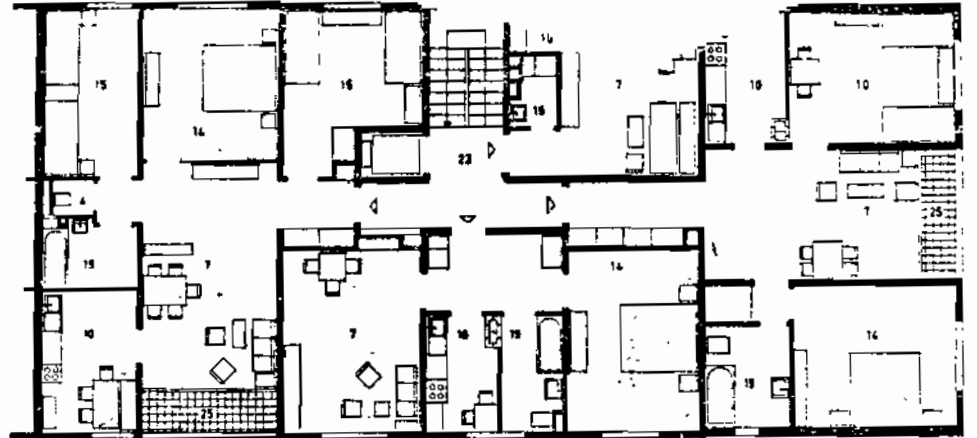
Plân tipinde oturma ve yemek mahalli bütün mekânların irtibatını sağlamakta ve bu yüzden mutbağın da merdiven evi ile ayrı bir irtibatı bulunmamaktadır. Meskenin merdiven hissesi dahil olarak brüt ikâmet sahası 93,96 m² dir. Bunun takriben 10 m² si duvar sahasıdır ki, geriye kalan 83 m² lik hacim istifade sahası dediğimiz net ikâmet sahasıdır. Bu nispetlere göre toplam mesken sahasının duvarlara oranı yüzde 10,5 civarındadır.

Şekil 134, dört bağlantılı bir İsviçre misalini göstermektedir. Blok başındaki dairenin, görüş istikameti net olarak dar cepheye çevrilmiş ve iç bölme duvarlarının karşılıklı gelmesi-

133

1:200

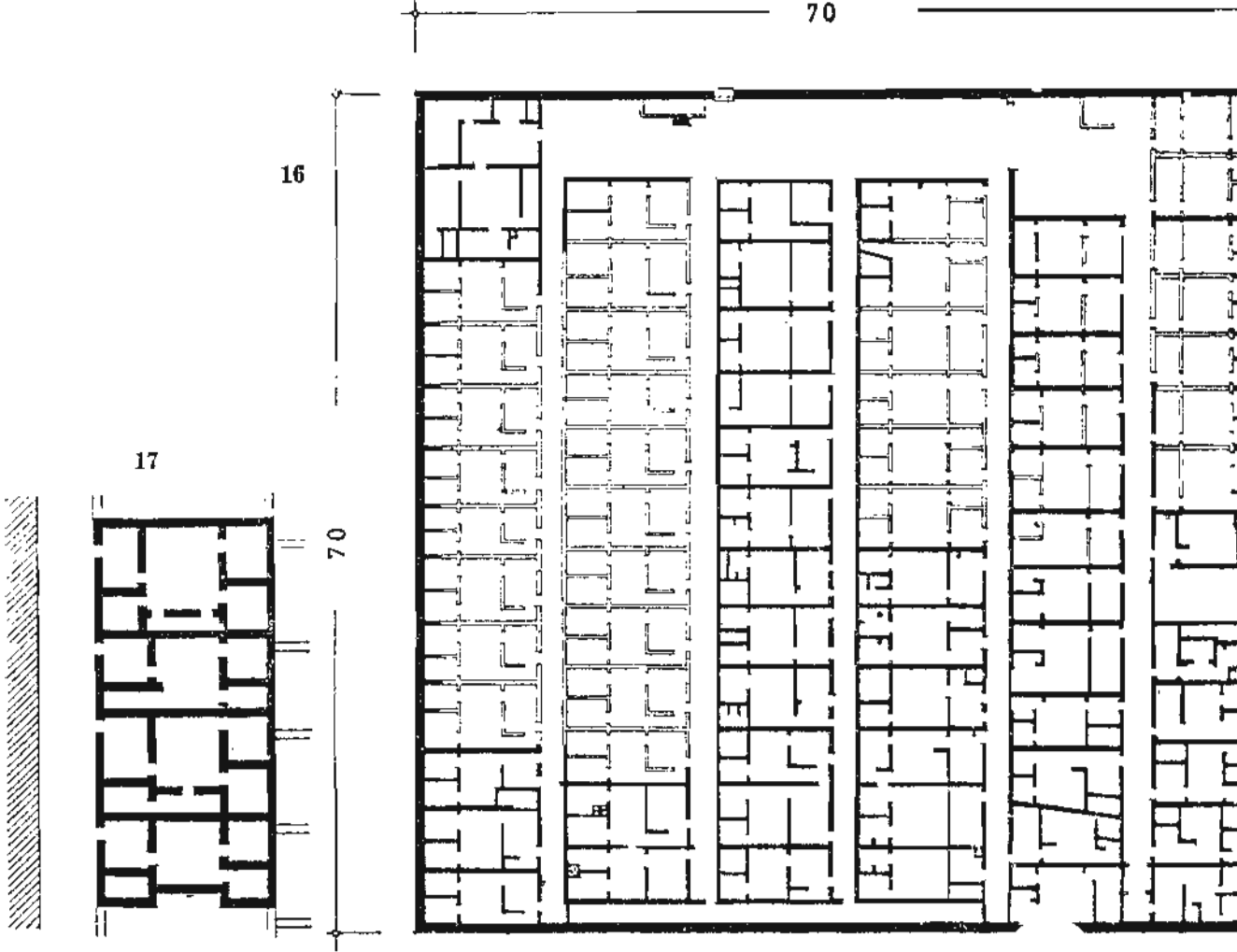
134. 4 Bağlantılı Blok başı. İsviçre.

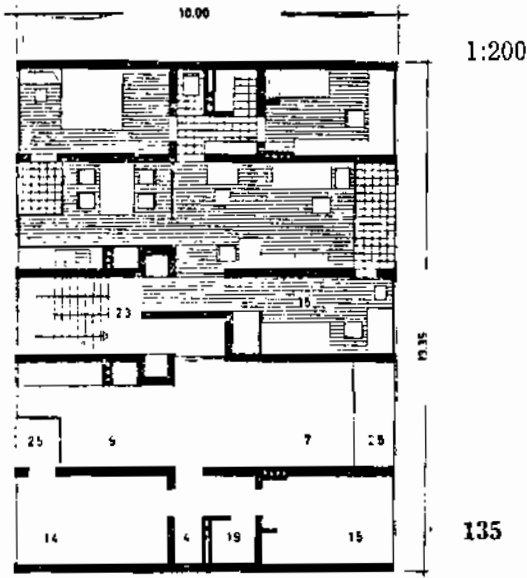
Amarnanın doğusunda kurulan bir işçi sitesi görülmektedir. Yerleşme 70X70 m. lik dış ölçüye sahip olup, Kahun da olduğu gibi etrafı çevre duvarı ile kapalı bir karedir. Orta Mısırda olan bu yerleşme Firavun Amenofis tarafından — ME 1375 — 1358 — ikâmet sitesi olarak yaptırılmıştır. Yol sistemi ve meskenlerin teşkil ettikleri adalar, diğer Mısır misallerindeki gibi muntazamdır. Şekil: 16.

İklim şartları ve güneş etkileri, dar yolları ve kapalı iç avluları icap ettirmektedir. Şekil 17 de aynı yerleşmenin mesken tipini beden duvarları ile görüyoruz. Orta boşluk, üstü muhtemelen büyükçe bir tonoz ile örtülü avludur.

ME 1400 de Kahire civarında kurulan Heliopolis, Hititliler tarafından inşa edilen dairesel şeklindeki Zincirli yerleşmesi — ME 1300 — ve Kadeş, belirli bir plana göre yapılmışlardır. Mikenik kültür devresinden, ME 2000 — 1500 arasında Troja, Knossos, Tirnys'ten ve Fırıkya. Kıbrıs ile Filistinden ise çok az izler kalmıştır. Asuriler için de aynı şeyler söylenebilir, çünkü yerleşmeleri — Mezopotamya ME 900-70- — Babilonya Hititliler tarafından tahrip edilmiştir. Tarihçi Herodot'un yazılarına göre, Babil de muntazam yani geometrik bir şekil göstermekte idi. Herodot bu hususta «Şehir 3-4 katlı mesken binaları ile dolu, birbirine dik ve nehre doğru uzanmıştı»

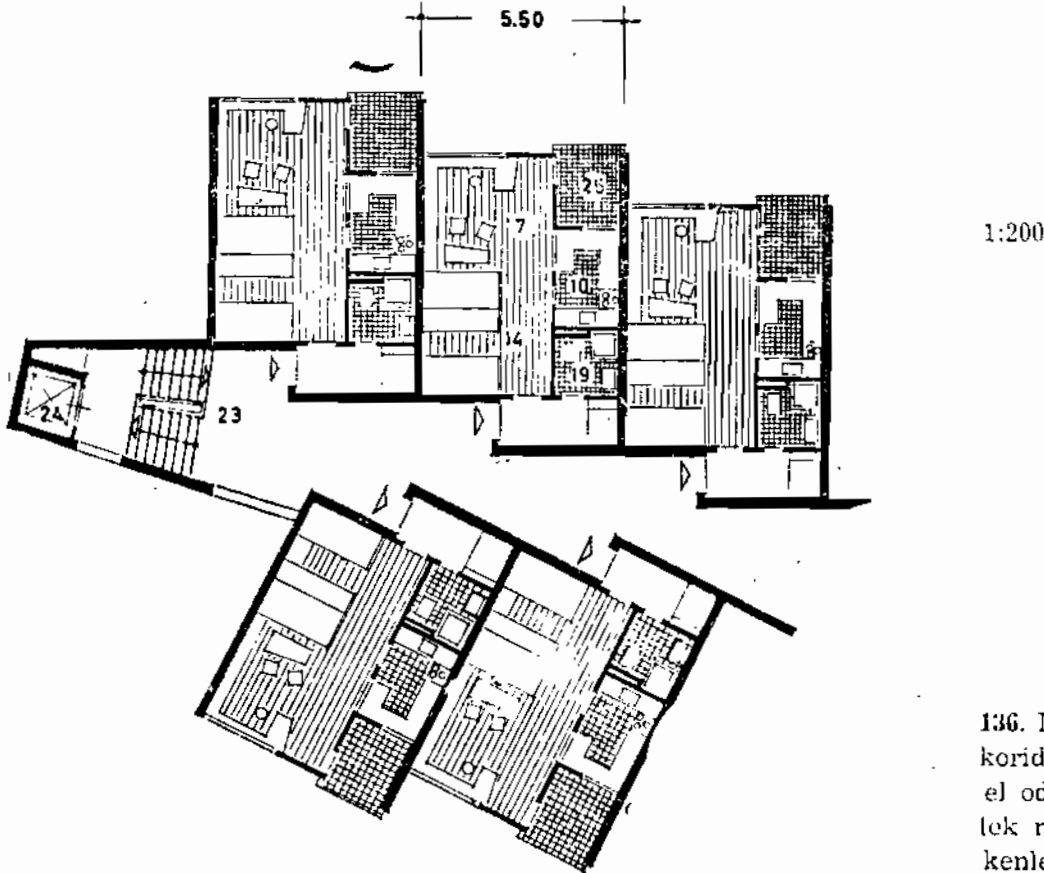
70

ne bilhassa dikkat edilerek, basit bir duvar şeması içinde birbirlerinden farklı dört adet daire yerleştirilmiştir. Bu plân tipinin diğer bir özelliği de dört bağlantılı diğer tiplerde görülen, ve blok istikametinde daireleri sağ ve sola ayıran bir çözümden farklı olmasıdır.

Şekil 135, iki bağlantılı bir Hollanda misali. Çok sade bir duvar taksimatı içinde, asgari ölçülerle plân düzenlemesinin de müspet neticeler verebileceğine ait iyi bir örnek. Her iki dairenin, merdiven hisseleri ile beraber olan toplam sahası 133.50 m² dir. Bu toplam saha içinde bir adet 3 odalı ve bir adet dört odalı iki daire yani iki ayrı mesken sığdırılmış, ve gerek sosyal ve gerekse hijyen bakımından asgari ölçü dışında hiçbir fedakârlıkta bulunulmamıştır.

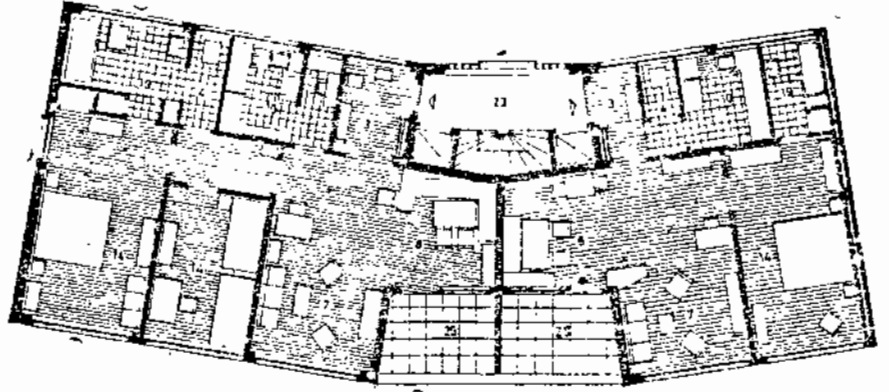

1:200

136. Merdiven evinin bir koridora bağlanması ile o-el odaları düzenine giren tek mekânlı küçük meskenler.

137. Merdiven evi sisteminin ters oturtularak arka cephedeki sahanlıkların döşemelerle aynı seviyeye getirilmesi.

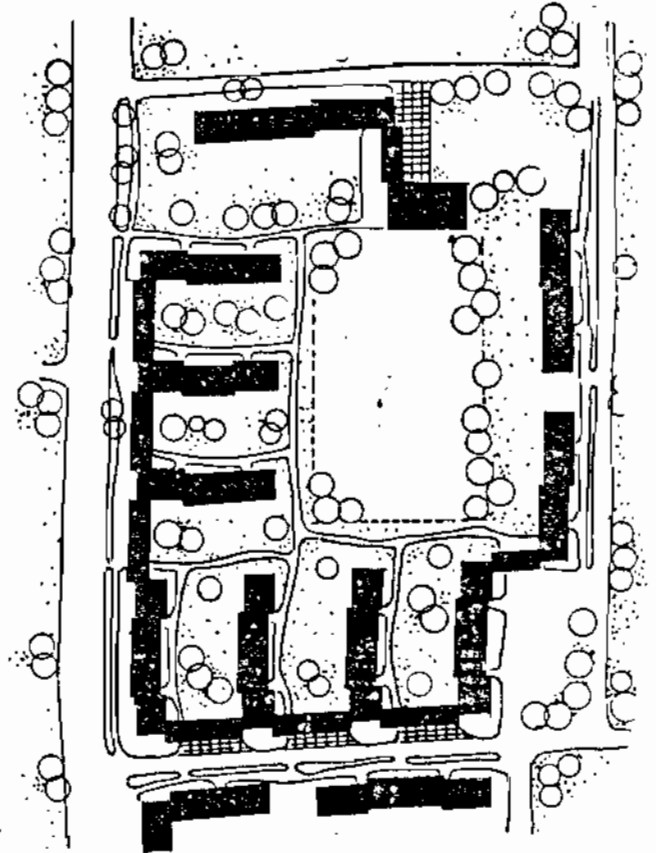
1:200

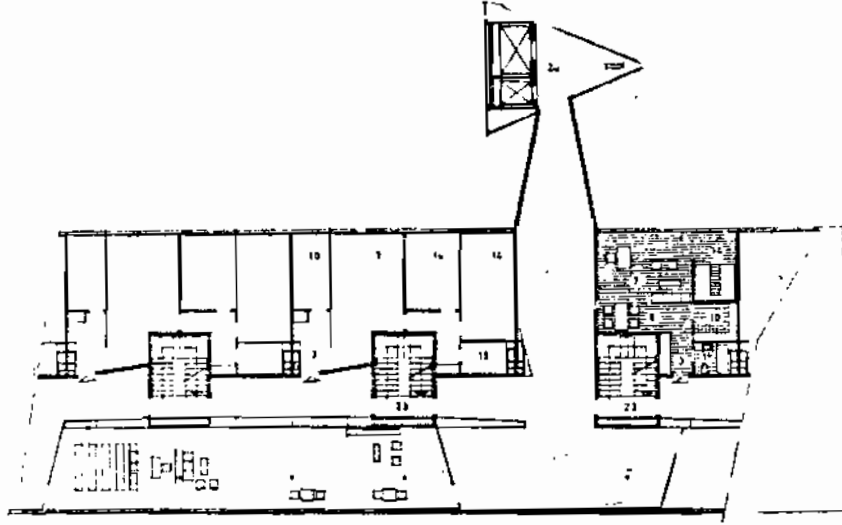

Mutbak elemanı, dışarıya bir yapı sistemi içinde doğrama ile ayrılan bir servis balkonu ve aile için yemek yeme imkânını veren serbes sahası, buz dolabı boşluğu ile maksada uygun bir çözümle dikkati çekmektedir.

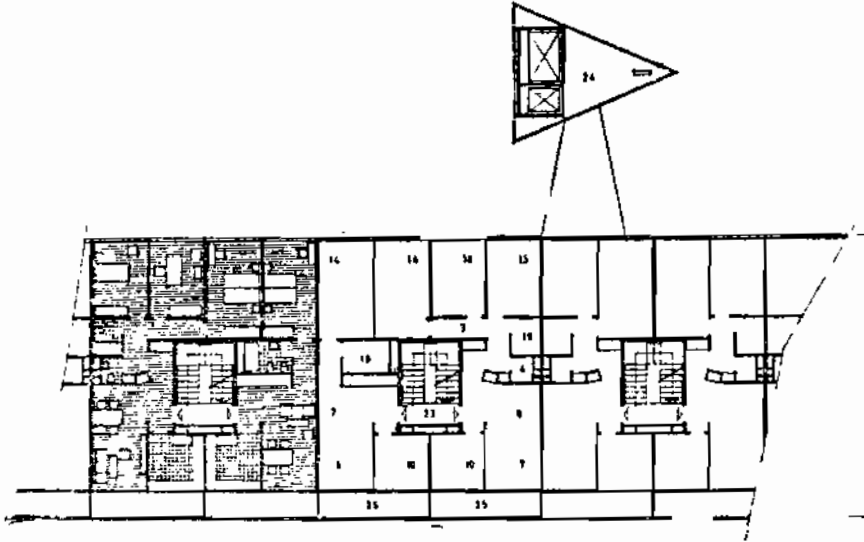
Şekil 136. şimdiye kadar görmüş olduğumuz şemalardan farklı olan bir blok tipine aittir. İleride bahsedeceğimiz balkon geçitli bina tipinin iki taraflı olarak kullanılmasıyla, orta koridordan merdiven evine bağlanan küçük dairelerle de blok binalar inşa edilebilir. Ancak bu daireleri sınırlayan aks mesafelerinin minimuma indirilmesi ve yıkanma veya WC mahallerinin hava bacaları ile havalandırılması, ve herşeyden evvel bu meskenlerin bekârlar veya çocuksuz aileler tarafından kullanılması şarttır. Bu neviden çözümler otel kat plânlarındaki düzenlemelere yaklaşmaktadır.

Şekil 137: Tabikatına az sayıda rasgelenen diğer bir Blok apartıman plânındaki merdiven evi çözümünü ile sahanlık problemi ve sahanlık seviyesinin giriş cephesindeki bütün etkileri kaldırılmaktadır. Böylece mesken (Daire) girişi arka cepheye yakın bir noktadan başlamakta ve plân taksimatında değişik çözümler sağlanmaktadır.

139 a

139 b

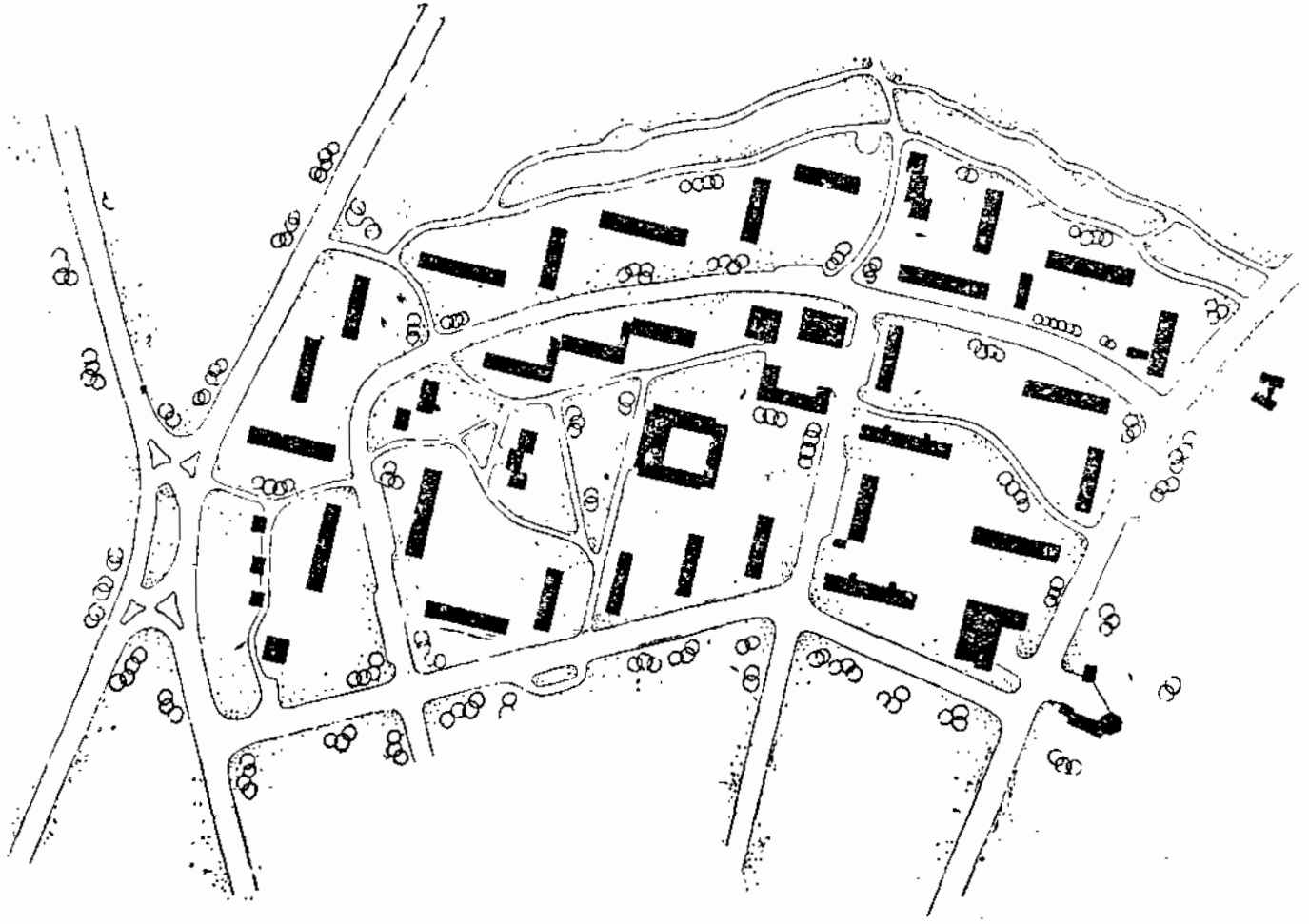
139. Hansa - mahallesinde büyük blok. O. Niemeyer Berlin.

1:400

Şekil 138 : Az katlı Blok mesken tipleri ile kurulmuş bir iskân grubunda Bloklar arasındaki esas bahçe mekânlarının, iskân grubunun ana boşluğu ile kaynaştırılmasının iyi bir örneği. Aşağıdaki ilk okul binası ile tamamlanan yerleşme formu.

1957 yılında Berlinde Hansa mahallesinin tanzimi, beynelmîlî mimarların yaptıkları, birbirlerinden farklı mesken tipleriyle meydana getirilmişti. Yerleşme, vaziyet plânı itibariyle

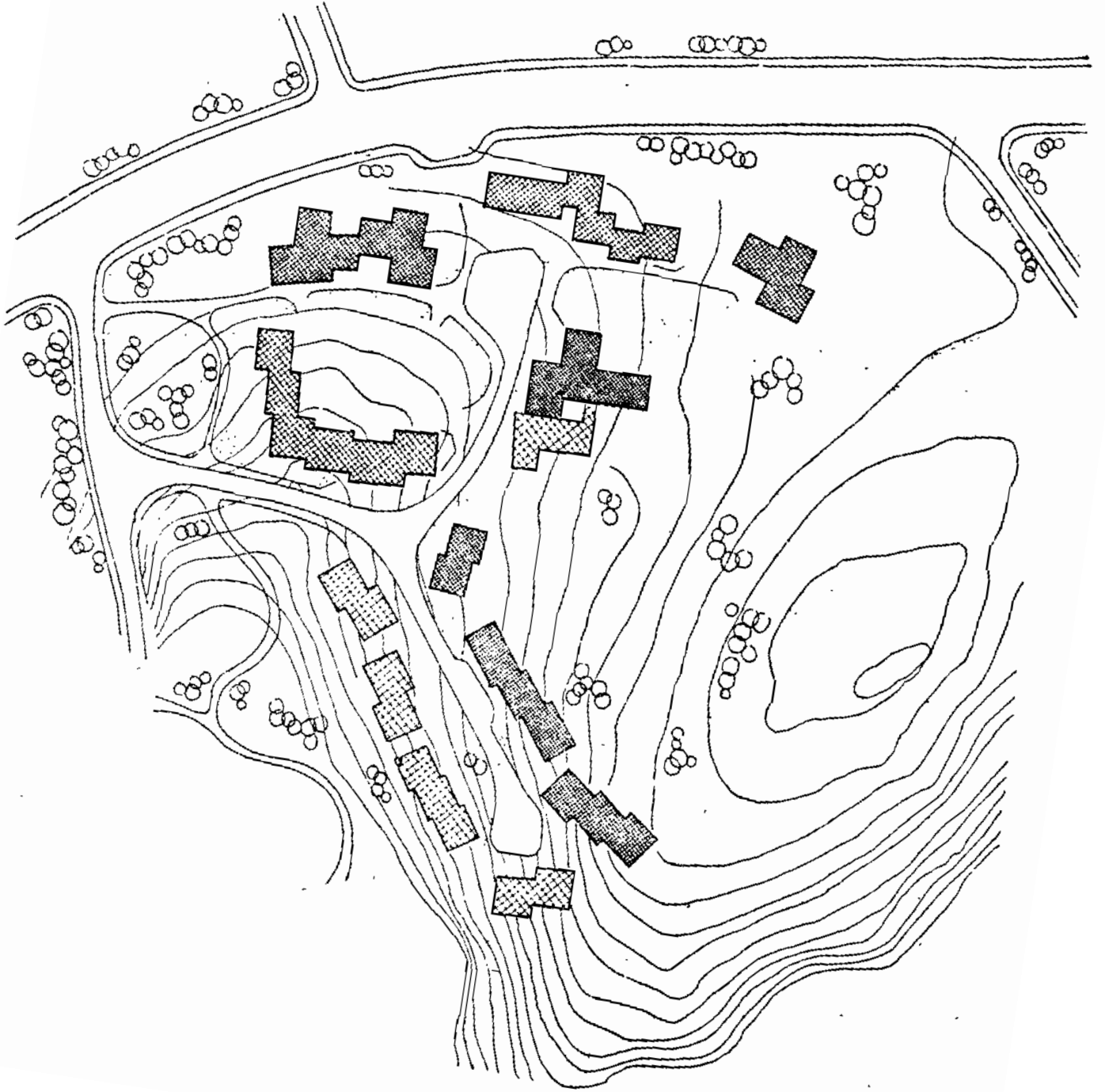
aralarında herhangi bir münasebet bulunmayan, dağınık ve yüksek blok binalardan kurulmuş ve zamanımızın tanınmış mimarlarından bir kısmı davet edilerek, kendilerinden sosyal mesken davasına yararlı olabilecek mesken tipi araştırmasının tatbikat olarak yapılması istenmiştir. Yukarıda iki değişik kat plânı görülen tina, kitlenin ortasındaki merdiven yuvaları ile düşey olarak bağlantılıdır. Fakat en mühim özelliği, sekiz katlı blokun asansörlü merdiven

kulesinin sadece üst katlar ile bağlı olmasıdır. Kulenin teras ve sadece 5. katla bağlantısı vardır, ve 1. 2. katları yaya olarak, ve 4. 5. katları da 5. kattan inilme suretiyle kullanılabilir. Ayrıca 5. katın bir yanı, toplantı, konferans v.s. gibi sosyal tesislere ayrılmıştır. Bütün blok şekillerinde de görüldüğü gibi iki türlü merdiven sistemi ile dışarıya bağlanmaktadır. Daireler 2,3, ve dört odalı olarak ayrılabilir. Blok tabii olarak kuzey-güney istikametinde ve iç mekânlar da doğu-batı cepheleri üzerindedir. Oscar Niemeyer.

Şekil 140. Zürih, Hirzenbach'ta yeni iskân ünitesi. Şehir civarında hektar başına 270 kişi kesafetinde küçük bir yerleşme. Daha evvel

görmüş olduğumuz Fransız misallerinde olduğu gibi burada da hâkim bina tipi blok apartimanlardır. Fakat bloklar kısa ve çok parçalıdır. Kitlelerin parçalanmasının bir sonucu olarak meydana gelen dış mekânlar da sayı itibarıyla daha fazladır. Ancak çok sayıdaki bu boşluklar kendi aralarında bağlantılı olduklarından birbirlerine geçmek suretiyle kademeli bir bütün de teşkil edilmektedir. Yerleşmenin ana elemanları dört ve dokuz katlı bloklardır. Bunlar arasında, okul, çocuk bahçesi, klise ve çarşı birbirlerine dik olan iki esas istikamettedir, ve bütün gruplamalar veya ana mekân tesirleri kitlelerin karşılıklı olan dış bağlantıları, sayesinde elde edilmiştir.

141. İstanbulda küçük bir yerleşme.

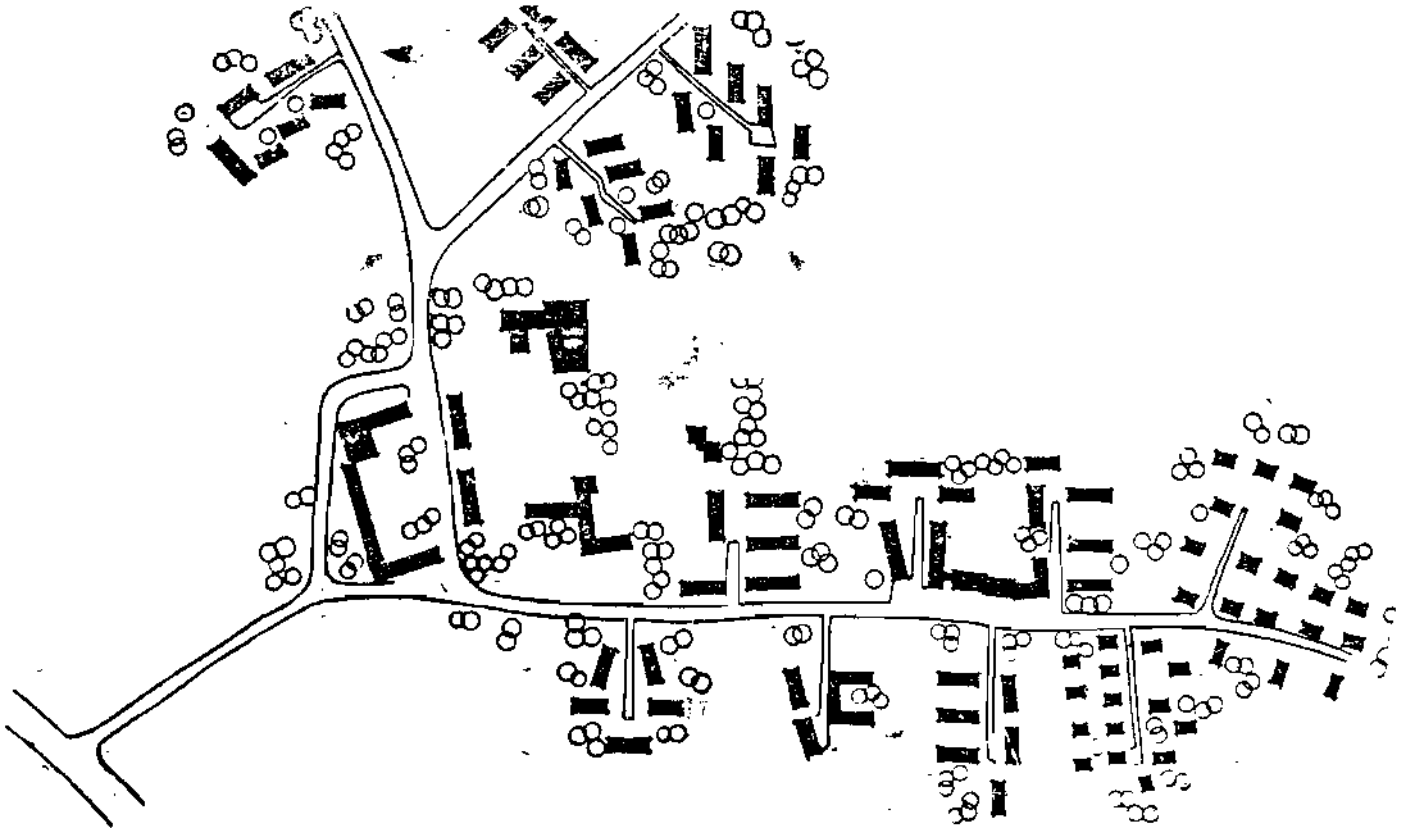
Şekil 141. İstanbul'da küçük bir yerleşme. Etiler otobüs yolunun güney eteklerinde takriben 13 hektarlık bir arazi üzerinde hektar başına 150 kişilik bir kesafettir. Şekil 128 deki Hollanda yerleşmesinin veya şekil 140 da İsviçre'deki diğer örneğin aksine, burada kitleler yatay ve düşey olarak parçalanarak, binaların plâstik tesirleri, büyük dikdörtgen prizmalar yerine parçalı ve gölgeci olarak düşünülmüş ve zeminin seviyesine uyularak serbes şekilde serpiştirilen bloklar kendi bünyelerinde de bölünmek suretiyle blok cepheleri dağıtılmıştır. Bakış noktalarından düz blok cepheleri görülmesi hedef tutulmuştur. Yerleşmenin kuzey topluluğu, yol sistemi bağımsız olan bir avlu

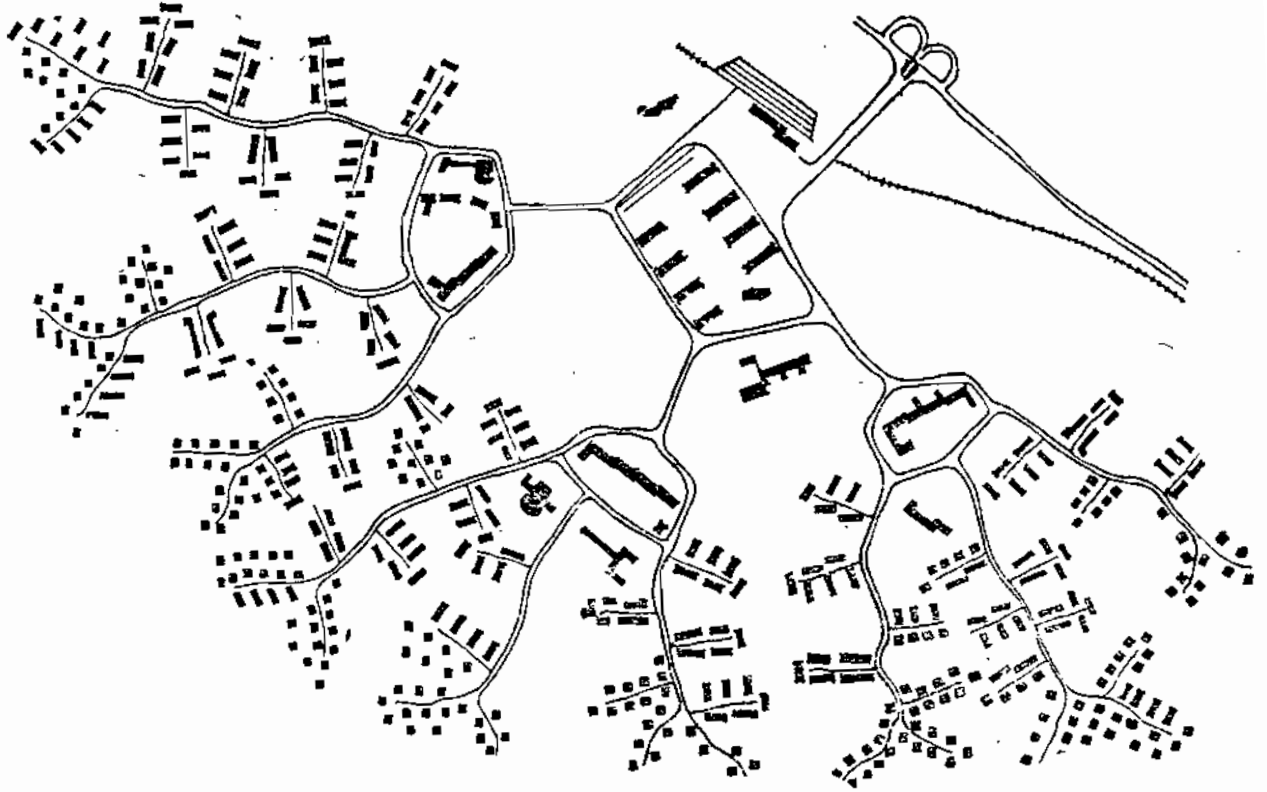
tertibini ve güney grubu ise yol güzergâhının dış mekân olarak kullanan ve bunun için alt ve üst başları kapalı bir kompozisyonu göstermektedir. Yerleşmedeki daire adedi 380 dir. Bloklar 3,4, ve 5 katlıdır. Kuzeydeki avlu sağ yandaki ve altındaki çarşısı bulunan 14 katlı yüksek bir bina ile tamamlanmaktadır.

Tek ev, sıra ev, blok binalar ve çarşısı ile gruplanan yerleşme, organik olarak bir bütün olabilir ve vaziyet plânı kompozisyonun en tabii formunu almış olur. Şekil 142

Çok sayıdaki benzer kitlelerin sıkıcı ve yaygın tertipleri yerine, tanzim edildiği halde bir şemanın basitliğinden kurtulan ve demiryolu

142

civarındaki endüstrinin iskân sahası olarak, yaprak damarlarının incelenen uçları gibi son bulan bir yerleşme formu. Burada da gruplama mevcut olup, yol şebekesi ayrı bir özellik taşımaktadır. Şekil 143.

Şehrimizdeki Blok inşaatın formları ile mesken tipleri dış memleketlerdeki gelişmiş benzerlerinden çok farklıdır. İstanbul'da son senelerde kurulan, Levend Ataköy gibi bazı yeni yerleşmeler müstesna, şehrin diğer kısımlarında yapılan blok inşaat tatbikatı iyice gözden geçirilecek olursa, meydana gelen kitlelerin ve bunların içindeki mesken tiplerinin büyük bir kısmının henüz ortaçağ şemasından kurtulama-

dığı maalesef Avrupa şehirciliğinin en kö ü senelerindeki (1850) dejenerasyonlardan her bakımdan daha geri şartları taşıdıkları kolaylıkla görülebilir.

İstanbulda, Aksaray ve Lâleli semtlerinden başlıyan ve Cihangir sırtları ile, Nişantaşı, Maçka ve Şişliye kadar uzanan iskân sahaları son 30-40 sene içinde aynı şekil ve şartlar altında gelişmiş yerlerdir. Şekil 144 de Şişli civarında bulunan bir adanın plâni ile profili görülmektedir. Son yirmi seneye kadar yüzde 40 nispetindeki parsellerinde bina bulunan bu sahanın, şu sırada boş olan 3-4 parselinin de mevcut imâr şartlarına göre birkaç sene içinde dolmaya

mahkûm olduğu kabul edilirse, elde edeceğimiz tablo şöyledir:

Adanın sahası 7560 m², Daire adedi 389

Aile büyüklüğü asgari 4,3 kişi olarak düşünülerek ikâmet kesafeti ve istifade adedi:

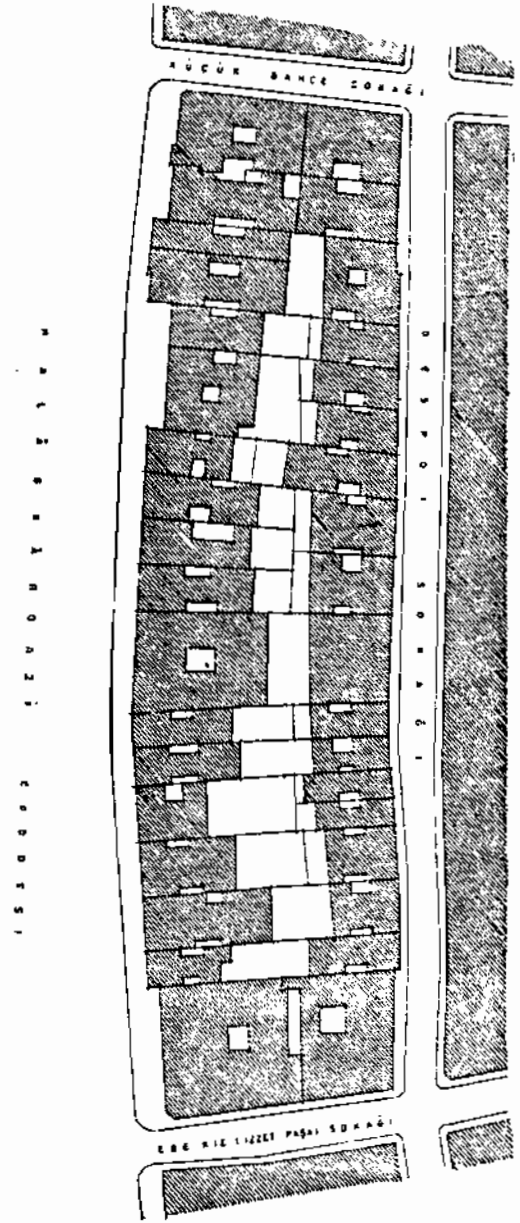
$$1) \text{İK} = \frac{1672 \times 10.000}{7560 \text{ m}^2} = 2212 \text{ kişi/ 1H.}$$

$$2) \text{İs. A} = \frac{40825 \times 100}{7560 \text{ m}^2} = \text{yüzde 540}$$

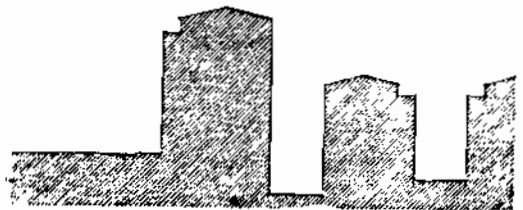
(NOT: 1961 yılında adada özel bir sayım yapılarak tespit edilmiştir.)

Şişli tranvay hattı üzerindeki bu iskân adasının şehrin en kesif bir yerinde bulunduğu göz önüne alınsa dâhi, yukarıdaki nispetlerin çok fazla olduğu meydandadır. Bazı büyük şehirlerde City'de insan kesafeti bu adetlerin üstüne çıkmakta ise de, bu gibi yerler iskân sahası olmadığı için, mukayeselerde iskân ile iş yerlerini kendi aralarında ölçmek doğrudur. Ele aldığımız adanın diğer özellikleri de yol ve avlu kesitlerindeki sıhhi olmayan şartlara sahip bulunmasıdır. Şekil 144 b'deki profil de bina kesitleri ile avlu ve yol derinlikleri görülmektedir. Meskenlerin plân taksimatı, dar cephe ve fazla derinlikler yüzünden aydınlık bacaları, bu bacalara bakan oda pencereleri ile 100 sene evvelki kötü şartlara uymakta ve yapı hijiyeni bakımından geri dâhi kalmaktadır. Çünkü ortaçağda ve daha sonraları eski ustaların eli ile kurulan bitişik nizamdaki birçok yerleşmeler, bugün muhtelif memleketlerde millî mimarının iyi ve kıymetli örnekleri olarak ayıklanmakta ve restore edilerek muhafaza edilmektedir. Sıhileştirme hareketinin ilk hedefi de evvelce sıhhi olarak yapılan bu binaların arka cephelerini ve avlularını doldururcasına yapılan ilâve inşaatın temizlenmesi ve avluların eski haline getirilmesidir. Şekil 145 de İsviçre'de Bern şehrindeki sıhileştirme faaliyetini gösteren iki vazi-

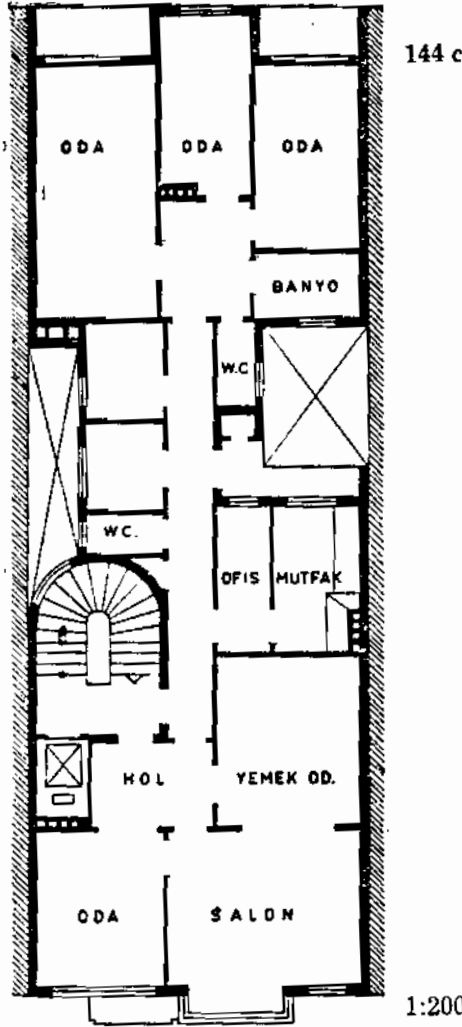
144 a

144 b

yet plânı görülmektedir. Elimizdeki ortaçağ misali ile şehrimizdeki durumu karşılaştıracak olursak, Şişli'deki iskân adasında normal bir avlunun dahi temin edilemediği, alt katlardaki meskenlerin güneş ve iyi ışıktan mahrum olduğunu ve bütün bu fedakârlıklı

9 m. Cephe 26 m. Derinlikte yapı nizamı içinde mimarların kurtarabilecekleri çok az şey kalmıştır.

men elde edilen bina kitlelerinin mimari bakımdan da hiçbir kıymet taşımadığını kolayca ifade etmiş oluruz.

Şehrimizdeki mesken ada ve bloklarının bu şekilde gelişmesinin başlıca sebebi, şehircilik çalışmalarının eksikliği ve yapılan müspet davranışların da, normal gelişme temposu kadar hızlı olamayışıdır. 30-40 sene evvel büyük şehirlerimizde tedbirler alınmış olsa idi, tenkide sebep olan tesadüfi adalar ve sıhhi sayamayacağınız iskân şartları ile iktisadi olmayan durumlar önlenebilirdi. İstanbul şehri için çok büyük bir fırsat senelerce evvel kaçırılmış durumdadır.

Hakikat şudur ki, tedbir alınmamış ve Avrupa'da başlıyan şehirlere akın, bizleri uyandıramamıştır. Bilhassa bugün için İstanbul şehrinde bitişik nizam dediğimiz blok inşaat grubunda, mevzii imâr plânları veya yeni yerleşmeler için yapılan plânlamalar müstesna, mimarların kurtarabilecekleri hiçbir şey kalmamış gibidir. Blok inşaat adalarında bulunan parsellerin plân şemaları imâr durumlarındaki şartlarla esasen dondurulmuştur. Bir yolun kenarında dizilen parsellerin yapı şartları aynı olmakla beraber, her parseldeki projenin ayrı mimarlar tarafından ve kaprisli cephe araştırmaları içinde ele alınması, çok sık değişen kat adedi ve bina derinlikleri sebebi ile blok inşaatın fena neticeler alınmakta ve hatta aynı sebeplerle mimari bir blok teşekkül edememektedir. (bak şekil: 143 ve 144 C).

Memleketimizde dar cephe ve fazla derin binalarla yol uzunluklarının azaltılacağı, su gaz ve kanalizasyon şebekesinin daha ucuza mal olacağı düşüncesi uzun zaman hakim olmuştur. Ancak tek ailelik bahçeli evlerin çok sayıda yapılamamasının müdafaasında faydalı olan bu düşünce, blok inşaat için zararlı olmakta ve şehirlerimizi toprak ve yapı spekülasyonu yapanların menfaatçi politikasına terketmektedir. Aksine olarak bugün için asgari cepheli tek veya iki katlı sıra evlerle iktisadi yerleşmeler kurmak çok zordur, çünkü bitişik nizam için as-

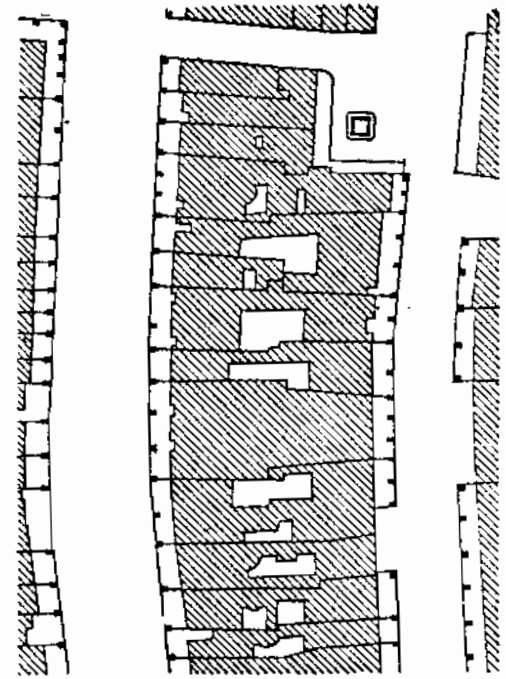
gari cephe boyu 8 m. olarak tespit edilmiştir.

Şehirlerin anormal yayılması uygun ol-
makla beraber, iskân adalarının misalimizdeki
şekilleri alması da arzu edilemez. Dar cepheli
ve derinliği fazla olan tek apartımanların yan
yana gelerek teşkil ettikleri bloklarda lüzumsuz
yere ayrı ayrı yapılmakta olan kalorifer, a-
sansör, ve muhtelif tesisat şebekesi ile merdi-
ven evlerinin imalât ve işletme masrafları, mem-
leket iktisadiyatı ve yapı politikası bakımından
üzerinde en fazla durulacak problemlerdir. Di-
ğer taraftan belediyelerin dar bütçelerine göre
yurdumuzda müsait görülen dar cephe ve derin-
liğine apartıman inşaatı, iskân kesafetinin art-
masına, ve toprak spekülasyonu yapanların
yerlerinin kıymetlenmesine, yani istifade ade-
dinin sun'i olarak büyütülmesine sebep ol-
maktadır. Veraset ve imâr nizamlarının ged-
klerinden faydalanarak bölünen şehir arazisi, şehirci-
lik işleri ile idari ve hukuki birçok güçlükleri
beraberinde getirmektedir. Bu bakımlardan sa-
ray emri ile 1870 de inşa edilen Akaretler yukarı-
daki hatalara girmeksizin yapılmış binalar o-
larak kayda değer.

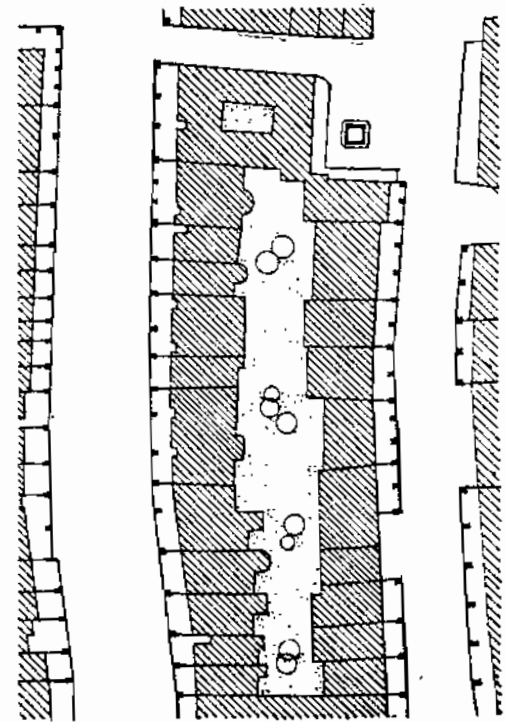
Şekil 144 deki misalimizde Şişli'de ele alı-
nan iskân adasının benzerleri İstanbul'da diğer
bölgelerde ve büyük şehirlerimizde de mevcut-
tur. Bu şekildeki blok adaların iktisadi olmıyan
diğer özellikleri de her apartıman binası içinde
yapılan ısıtma, sıcak su, ve merdiven-evi tesis-
lerinin ayrı ayrı her parsel üzerinde ve birbi-
rinden alakasız ve bağımsız olarak yapılması-
dır. Avrupai manadaki bloklar yola paralel ola-
rak teşekkül edemediği için tesisat şebekesi de
dar bir bölgede kalmakta ve gerek kuruluş ve
gerekse bakım masrafları meskene ağır külfet-
ler yüklemektedir. Bu görüşü daha iyi ifade
edebilmek için Şişlideki İskân adası üzerinde-
ki şu tespitlerle göz atalım:

21 adet kalorifer tesisi yani kazan yeri, 21
adet kalorifer bacası, 21 adet kömürlük, 14 adet
sıcak su kazanı ve deposu, 33 adet yedek su de-
posu, 108 soba bacası grubu yani 365 münferit

145 a

145 b

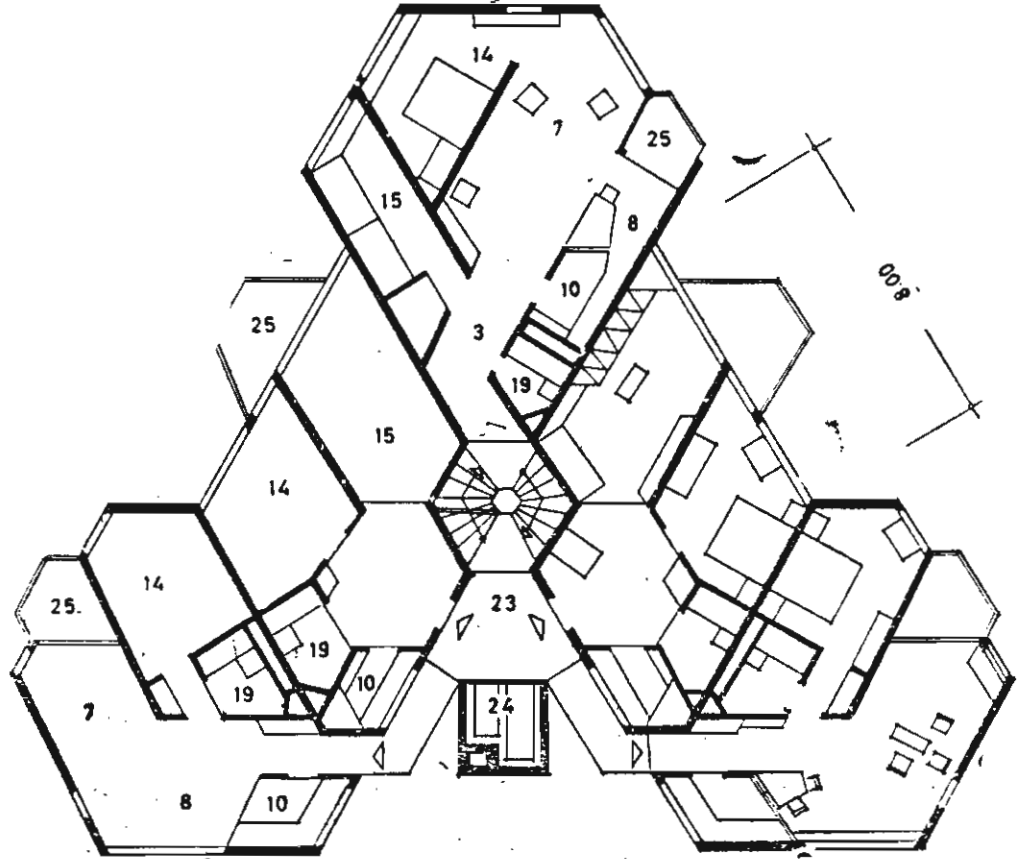
rafında kalan yüksek binalar -iki adet- gölge bakımından diğer kitlelere bir zarar vermemektedir.

Şekil 158 de bahis konusu iki yüksek bina-
nın normal kat plânını görüyoruz. Yıldız şekli

burada kuzey tiplerindeki netliğini kaybetmiştir, ve bir tek merdiven evine 5 daire bağlanmaktadır. Vaziyet plânındaki belirli açılarla yapılan avlu tertibi kat plânlarında da duvar istikameterinde görülmekte ve dairelerin iç hacimleri aynı espri ile teşekkül etmektedir.

1:200

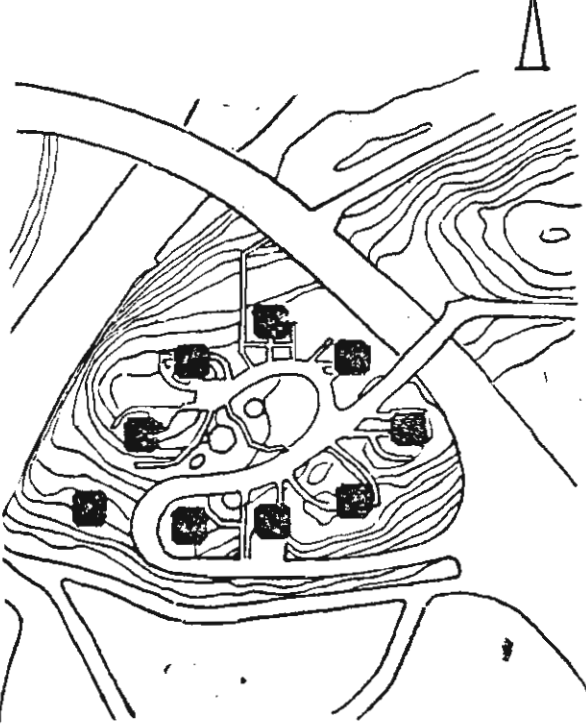
158

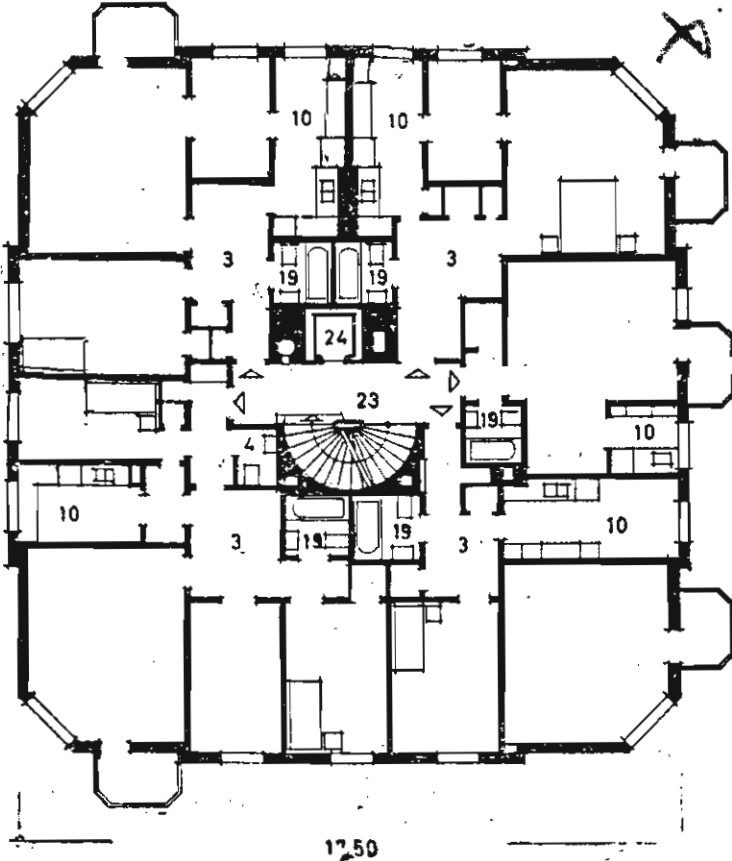
★ **Nokta ve yüksek binalar :**

Genel olarak 6 katlı veya daha yüksek olan yapılara yüksek bina ismi verilebilmektedir. Bunlardan, plân kesitleri toplu olup yüksekliği ile düşey bir prizma teşkil edenlere nokta bina ismi de verilmektedir. İlerideki bahislerimizde de görüleceği gibi, 4-5 kattan daha yüksek olan binalar son yıllarda yapılan tecrübelerle göre yüzde 20-30 pahalı inşa edilebilmektedir. (İnşaat güçlükleri, merdiven, asansör, çöp bacası) Buna mukabil asgari yüzey ölçüleri içinde ve, modern konforlu yapı malzemeleri ile inşa edilerek çocuksuz aileler, ve bekâr insanlar tarafından tercih edilmektedirler. Kiraları da bu şartlarla, ve normal meskenlere kıyasla yüksektir. Tabii arazi ile ilgileri kesilen ve insan kesafeti çok artan yüksek binalarda oturanlar, hafta sonlarında gezilere, hafta sonu evlerine kamplara en fazla hücum eden insanlardır. Sadece yüksek binalardan kurulu bir iskân mahallesi veya kartiyesi, bu sebeplerle anormal yaşama şartlarına

159

160

1:200

17,50

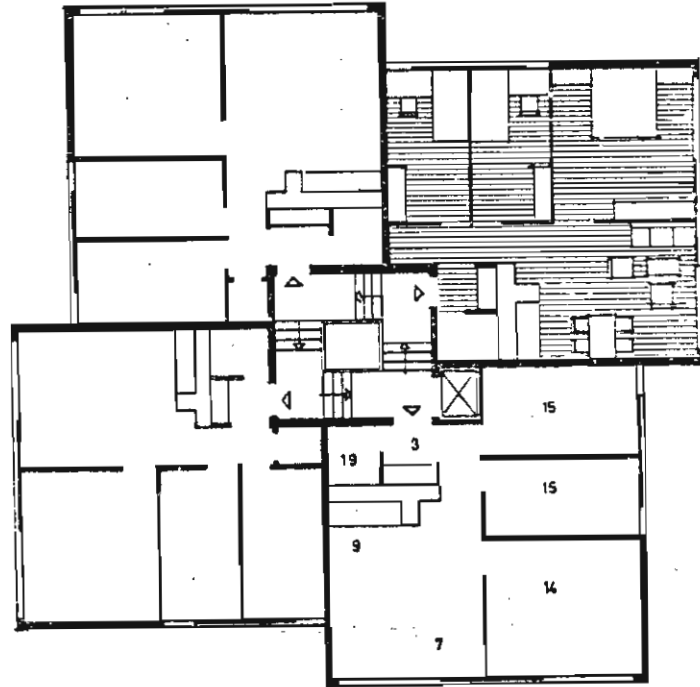
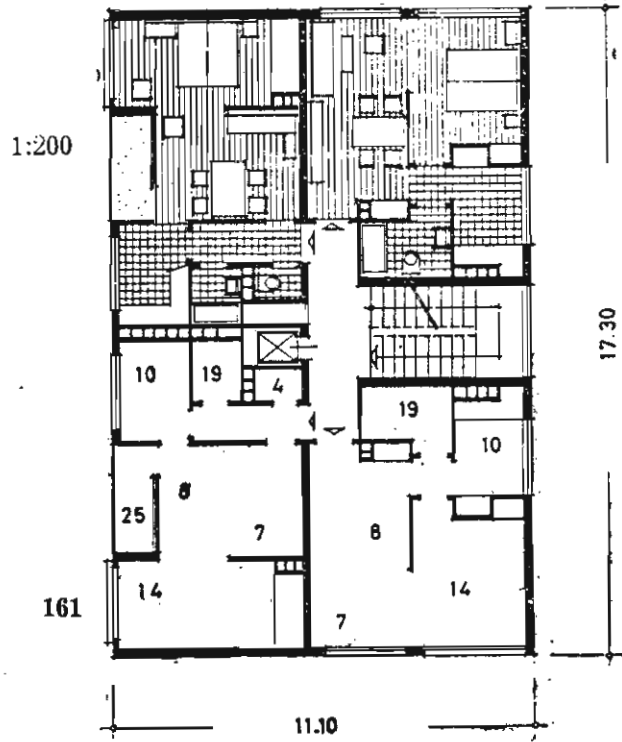
ve hatta bir manâda ölüme mahkûmdur.

Şekil 159. Stockholm'de Danviksklippen sitesi vaziyet plânına aittir. 1948-49 yıllarında 10 katlı olarak inşa edilmiştir. 9 adet yüksek bina grubu diğer mesken tipleri ile beraber olmayıp su kenarındaki hafif bir tepe üzerinde topluca bir demet teşkil etmektedirler. Şehir silüetinde de bu yüksek binalar grubunun yaptığı etki son derece ölçülüdür.

Şekil 160 da aynı yerleşmeye ait binaların normal kat plânını görüyoruz. Her kat 5 farklı meskeni içine almaktadır.

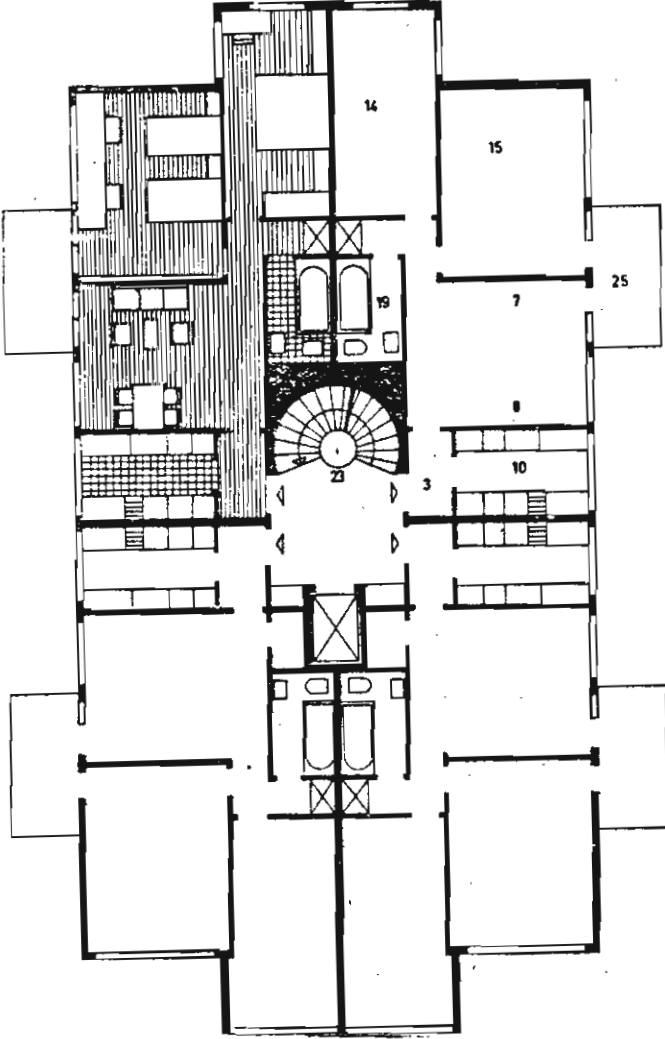
4 Bağlantılı normal bir blok apartıman plânının, kat adedi arttırılmak suretiyle nokta bina olarak kullanması çözümüne de rasgelinmektedir. 1954 de Fransa'da yapılan 8 katlı nokta binanın kat taksimatı şekil 161 de görülmektedir.

4 bağlantılı diğer bir kat plânı da şekil 162 dedir. 1952/1953 tarihinde Cenevrede yapılan bu nokta binada merdiven evi 4 sahanlıklı olarak

162. 4 bağlantı, 4 farklı düzlem, ve 4 prizmanın beraberce noktâ bina olarak çözümü.

1:200

163. İsviçre'de 12 katlı yığma yapı.

1:200

düşünülmüş ve her sahanlık seviyesine 4 odalı bir mesken bağlanmak suretiye meskenler arasındaki yatay döşemeler kaydırılmıştır. Böylece kare formulu olan her mesken, düşey duran bir prizma ve kitlesini teşkil etmiş ve yaygın olan kitleyi parçalıyarak incelmesini sağlamıştır.

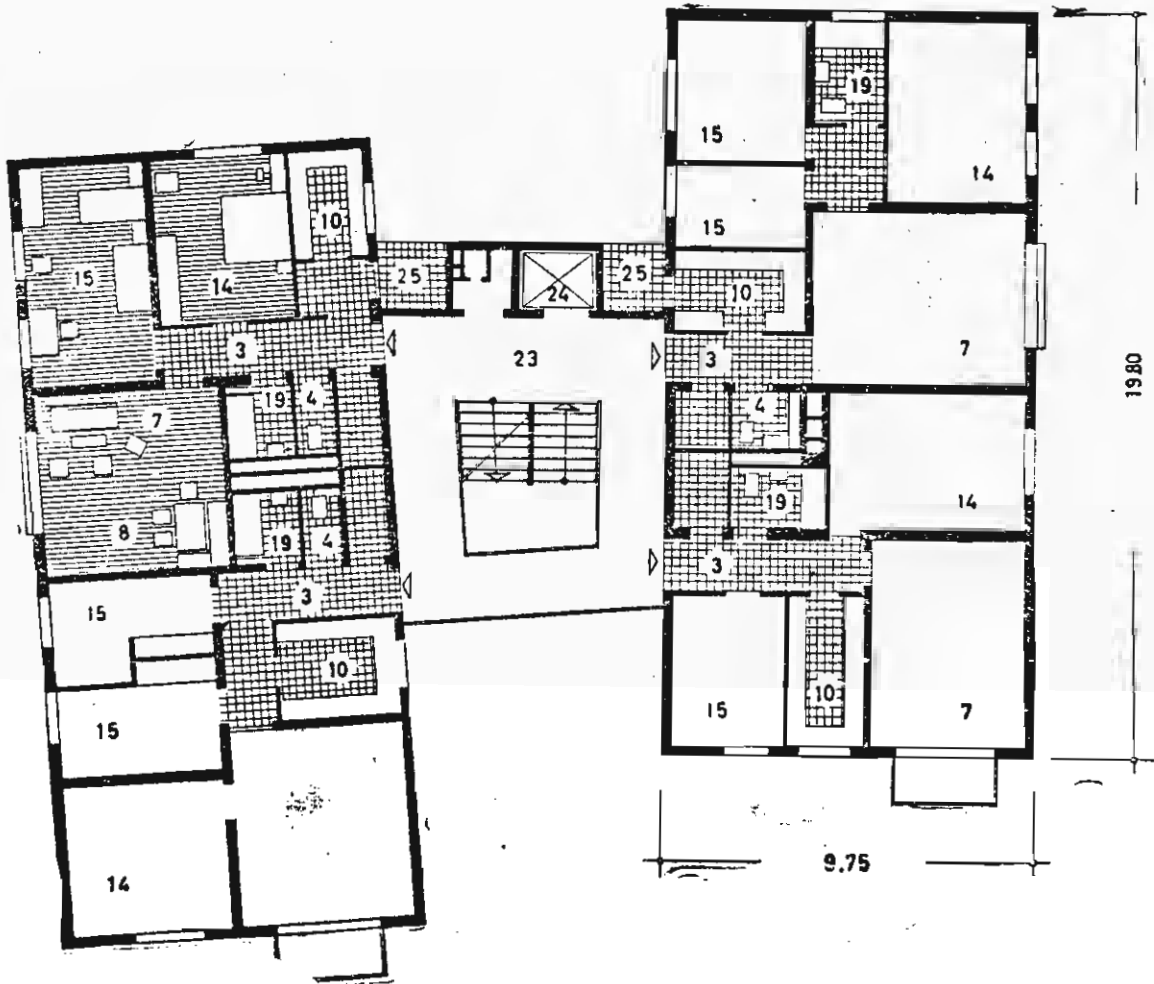
Yüksek binaların inşaatındaki güçlükler neticesinde pahalılaşma görülmesi üzerine, bazı memleketlerde iskelet sistemleri yerine yığma yapı metoduna dönülerek etüdler yapılmış ve tatbikata geçilmiştir.

Yandaki şekil 163 de 1949/50 senelerinde İsviçre'de Basel şehrinde tatbik edilen 12 katlı yığma bir yüksek bina plânı görülmektedir. Basel Gfeller ve Mahly.

Orta kısımdaki merdiven ve asansör yuvasını teşkil eden mafsal ile 2 ayrı yüksek bina kitleşi bağlanmaktadır. Her bir kitle içinde eşit olmayan 2 daire, yani her katda 4 daire ile 4 bağlantılı çamaşırhanaya gelmektedir. 1956 da Münih'de inşa edilmiştir. Şekil 164. Ruf ve Roemmich.

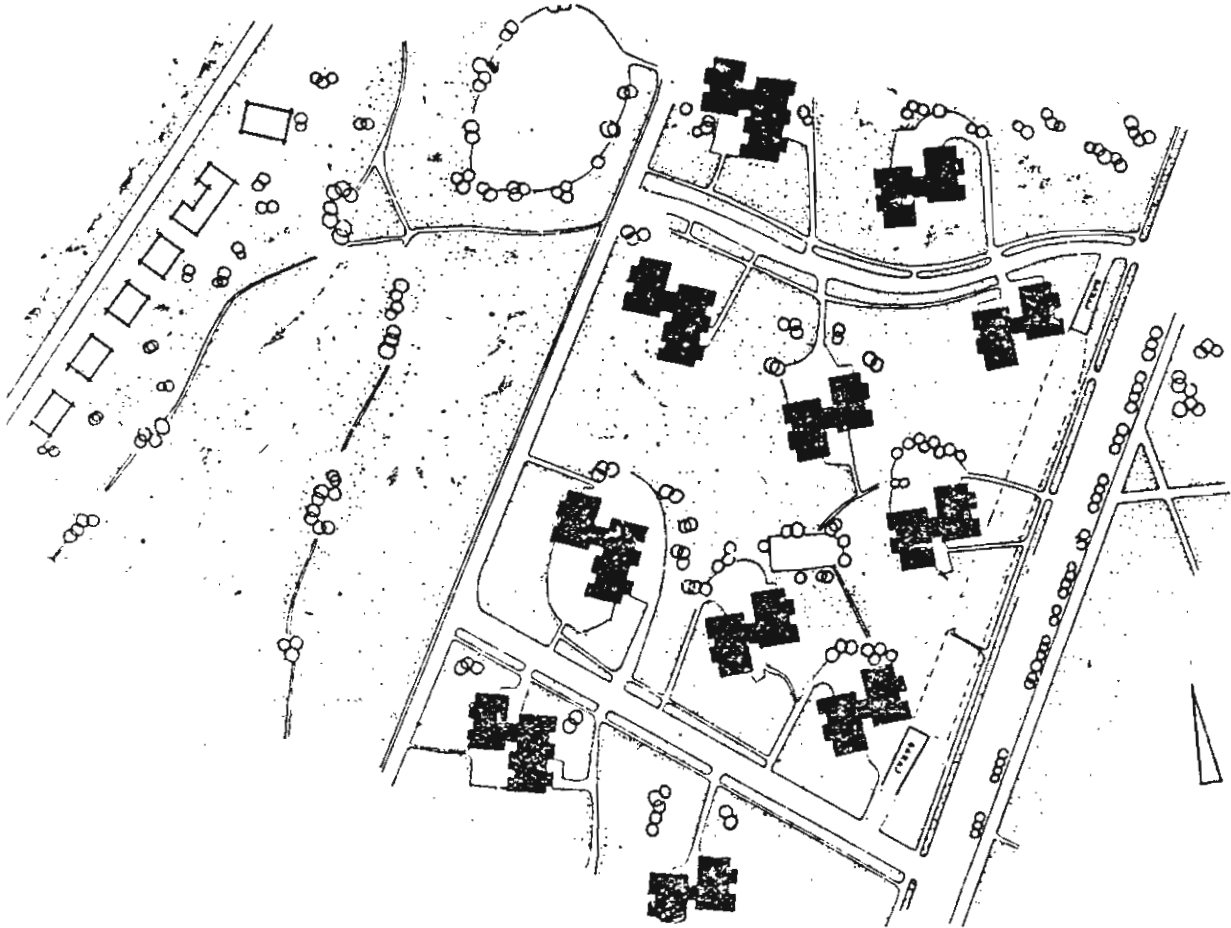
164

1:200

Yüksek binaların iç bünyesinin işlemlerini sağlayan ve düşey olarak meskenlerin dış alemle bütün bağlantılarını kuran tesis elemanı, merdiven evi ve asansör grupları ile çöp bacalarıdır. Bunlardan merdiven evi ve asansör birçok plân tertiplerinde zengin bir merdiven evinin iç mimarisini teşkil etmekte ve özellikle merdiven basamak profilleri ve küpeşesi ile gerek giriş holünü ve gerekse katlara ait sahanlıkları süslenmektedir.

Tek ev şeklindeki büyük meskenlerle diğer bütün mesken tiplerinde çok önemli bir yapı elemanı olarak karşılaştığımız merdiven genel olarak mimaride her zaman sanatkârın özenddiği ve ona göre detaylandığı bir konu olup bu realite tarihçe bakımından da çok eskidir. Bu sebeple diğer binalarda görülen süsleyici merdiven teşkili yüksek binalarda da, hakikî fonksiyonuna uymamasına rağmen, çok görülmektedir. Fakat çok katlı binalarda daima a-

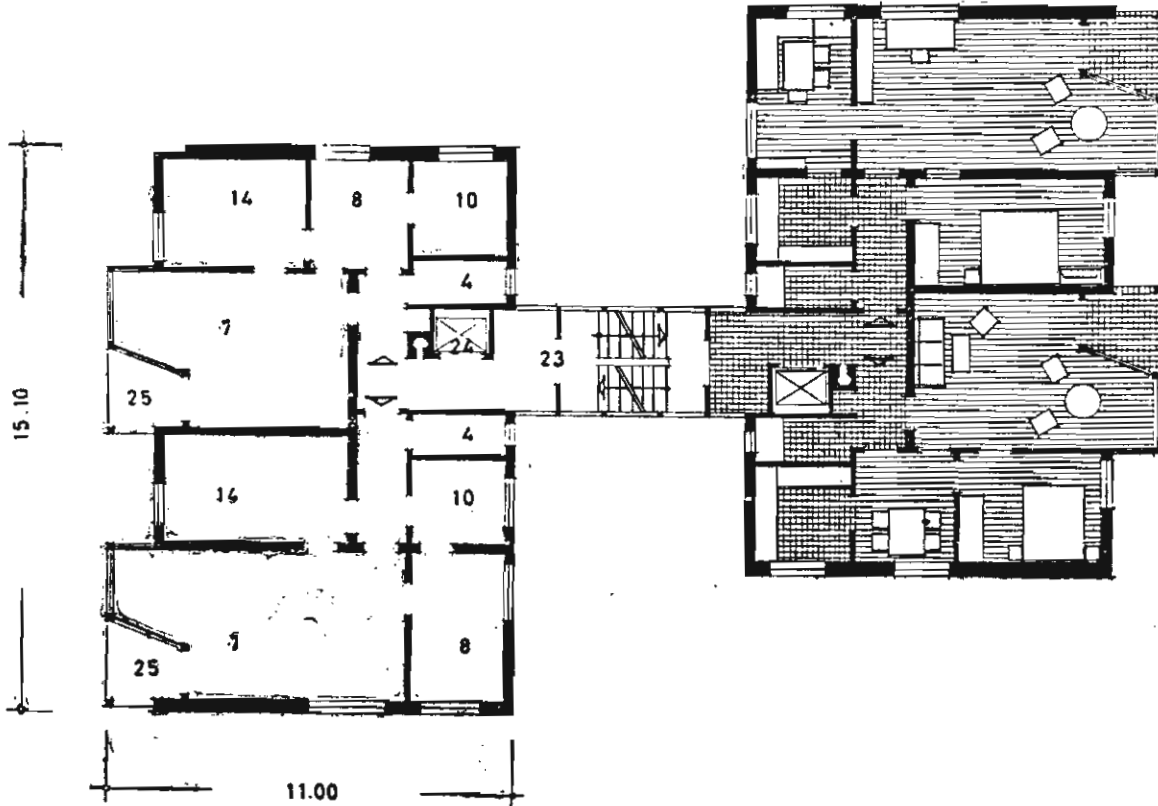

sansör kullanılması ve hatta 1. ve 2. katlarda oturanların da aynı kolaylıktan faydalanmaları, böyle bir çözümü icap ettirmemekte, sadece asansör sistemi ile bunlara ait ön hacimleri kıymetlendirmektedir. Aynı düşünce ile, şekil 166 ve 167 deki plân tiplerinde olduğu gibi, merdivenin lüzum halinde (yangın, asansörlerin işlememesi v.s. tehlike anları) kullanılan bir tipte kapalı ve asansör holünden ayrı bir hücre şeklinde olması maksada daha uygundur.

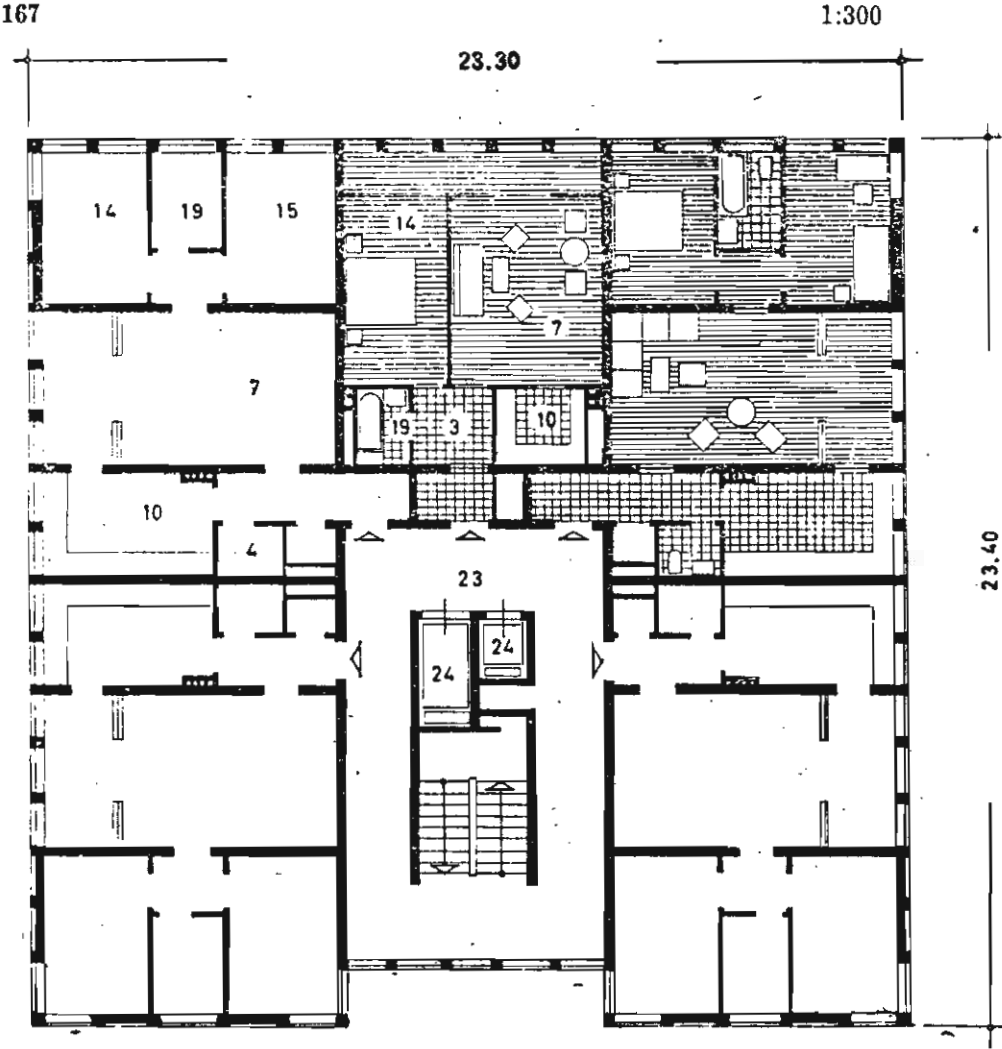
Şekil 165. Danimarkada sadece yüksek binalar ile kurulu Bellahøj sitesi vaziyet plânına aittir. 8, 10 ve 12 katlı olarak tatbik edilen nokta binalar alçak inşaatla örtülü olan bir iskân bölgesinde demet şeklinde ve toplu olarak bulunmakta ve az odalı mesken tipleri ile özel ihtiyacı karşılamaktadır. Şekil 164 deki örnekte olduğu gibi burada da iki ayrı kitle nokta binayı teşkil etmekte ve mafsal vazifesini gören merdiven evi 4 bağlantıyı sağlamaktadır.

1:200

166. Bellahøj - Danimarkada nokta bina tipi.

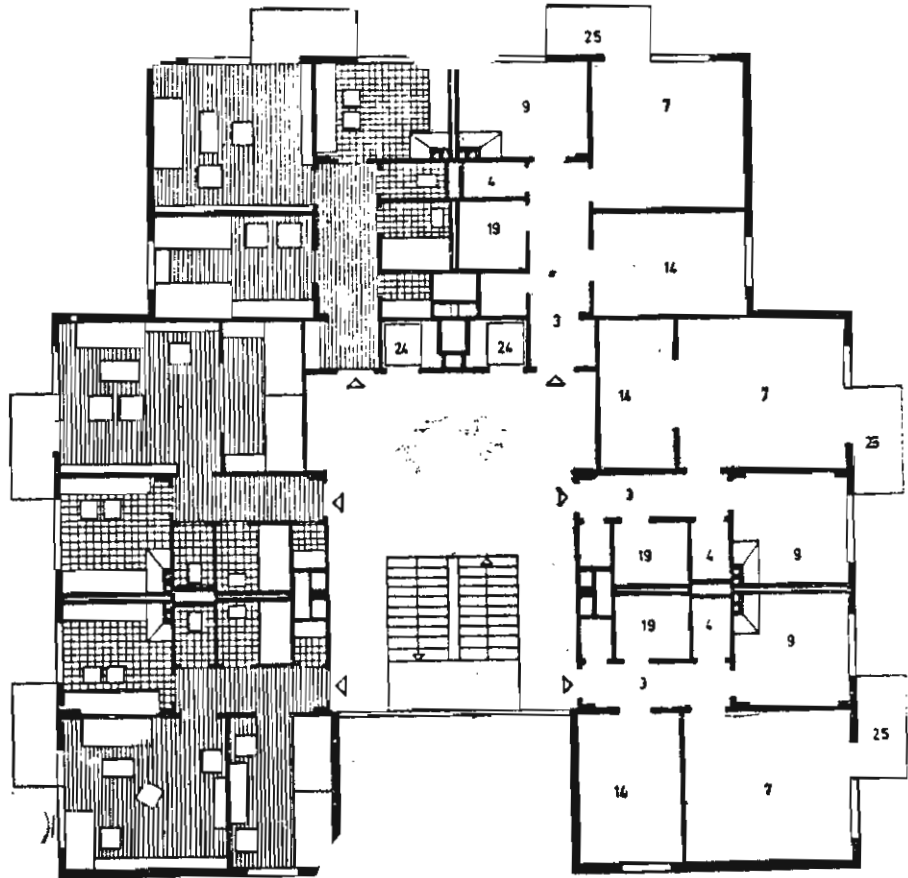
167 : 1957 de Berlin'de kurulan Hansa mahallesinde tatbik edilen büyük bir nokta bina plân şeması. Yüksek binaların kullanımına ve karakterine uygun olarak küçük dairelerden kurulan plân şemasında her katta 5 daire bulunmaktadır. G. Hassenpflug.

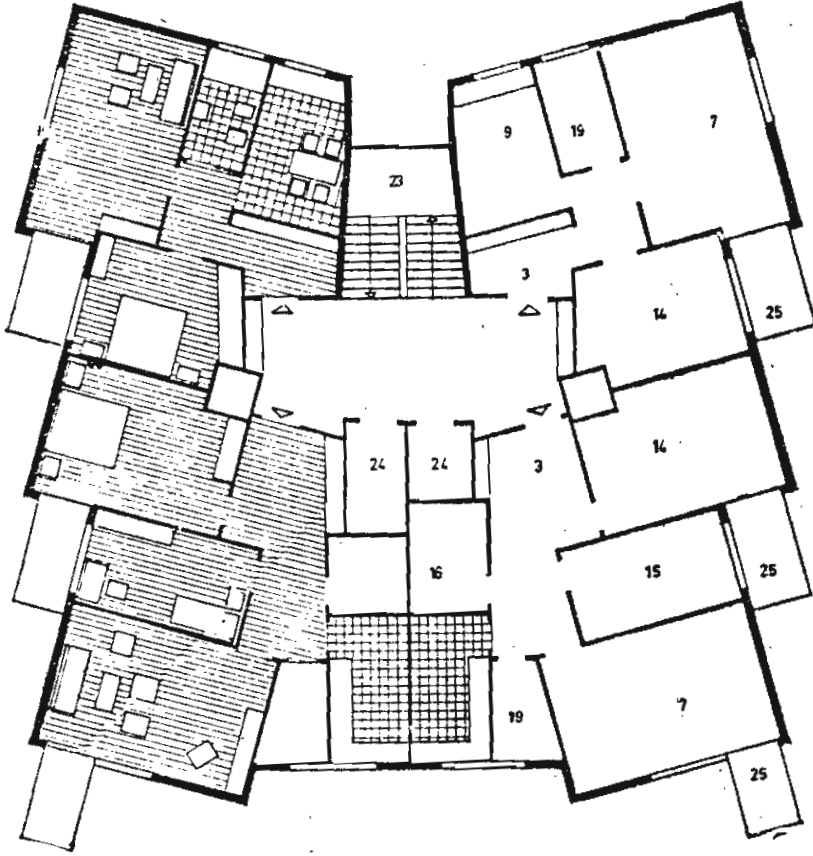

168 : 1950 sıralarında Peşte'de inşa edilen ve her katta 6 dairesi bulunan 9 katlı nokta binanın plân taksimatında 3 odalı mesken tipleri ile yetinildiğini görüyoruz.

168

1:200

1:200

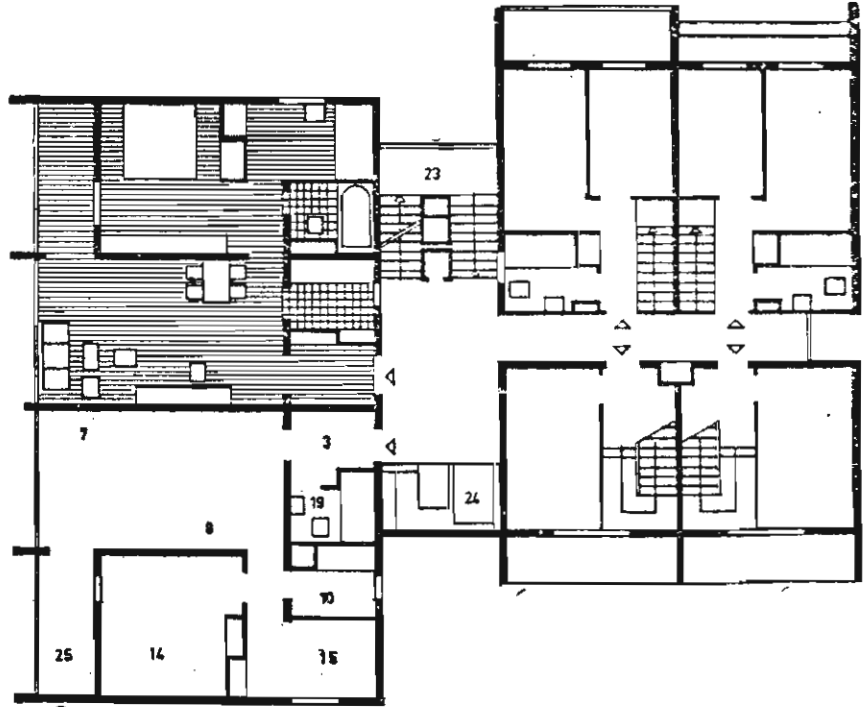
168

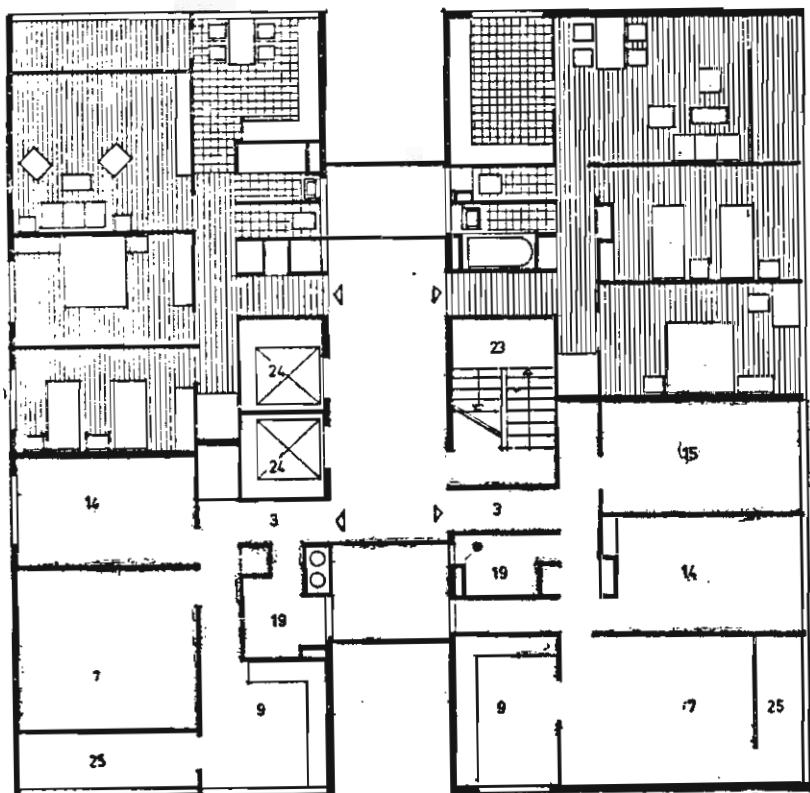
169 : Zürich'de 1956/57 de inşa edilen Hirzenbach sitesinde kullanılan 18 katlı yüksek bina elemanına ait plân şeması. (Bak. vaziyet plânı şekil 140)

170 : 1957/58 de Bern - İsviçre - de 12 katlı olarak tatbik edilen diğey bir yüksek bina plân şeması. İki düşey prizma ve ortadaki mafsaldan kurulu olan mesken kitlesinin yarısı iki bağılantılı, diğey yarısı 4 bağılantılı duplex sistemini göstermektedir.

170

1:200

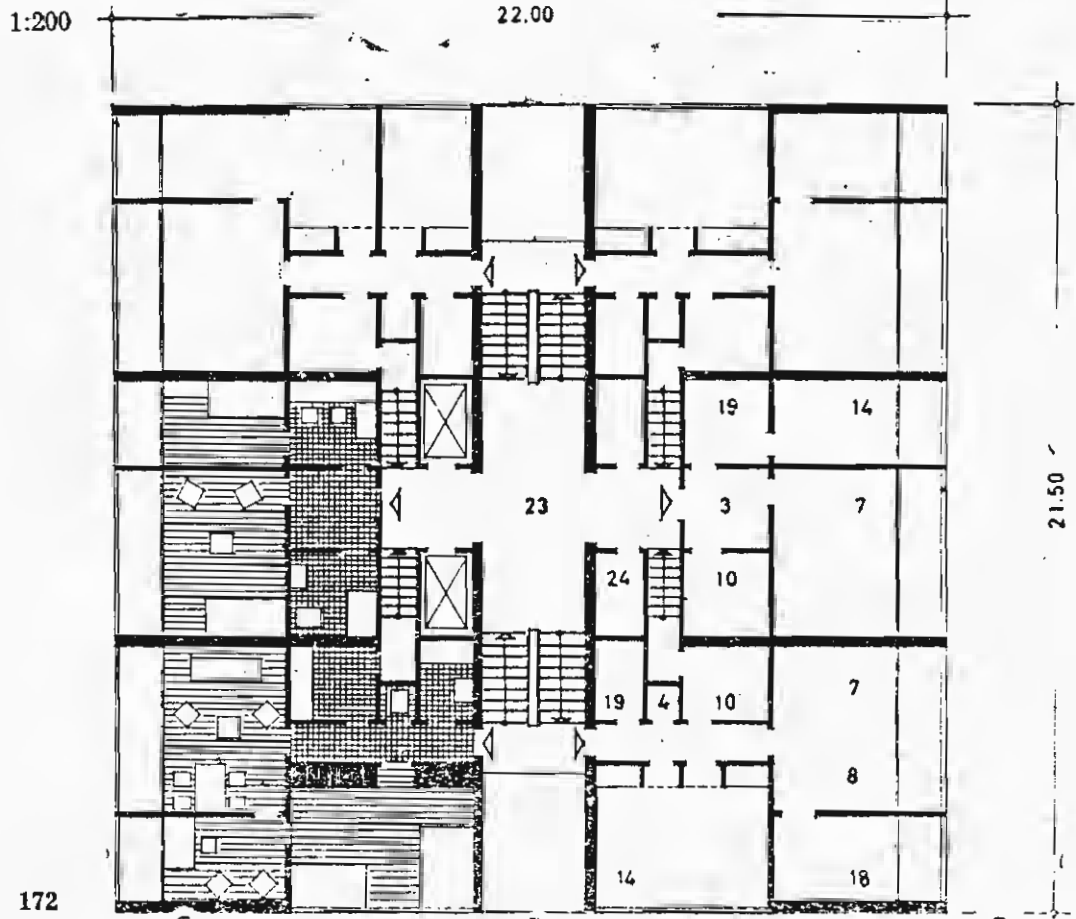

171

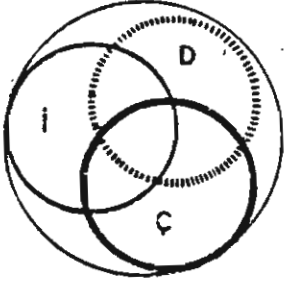
1:200

Şekil 171 de İngiltere'de Greenwich için tek-
lif edilen 11 katlı ve 272 daireli yüksek binanın
plân şeması görülmektedir. Şimdiye kadar ras-
geldiğimiz plân tiplerinden farkı, merdiven sis-
teminin ana kitleler içine çekilmesi ve ortada-
ki mafsal parçasının daireleri düşey olarak so-
kağa bağlayan yüzey olarak kullanılmasıdır.
Merdiven evinin süs elemanlığından kurtarıl-
arak anormal hallerde kullanılan bir hücre şekli-
ne sokulması yüksek binaların iç bünyesi ve iş-
leme fonksiyonu bakımından daha avantajlıdır.

Şekil 172 de Berlin - Hansa mahallesi için Fransız mimarları Lopez ve Beaudouin'in teklif ettikleri yüksek binanın normal kat plânı çift merdiven sistemi ve 6 bağlantısı ile görülmektedir. Kitlenin köşelerini teşkil eden 4 mesken burada, ortadaki meskenlere kıyasla yarım kat yüksekliği kadar farklı düzlemde bulunmakta-

dır. Böylece köşe meskenleri, acansör yuvasını yanından hole ulaşan servis merdivenlerine d sahiptir. Şimdiye kadar gördüğümüz plân tiplerinin çoğunluğu bize yüksek binalarda topl ve yaygın olmayan kat plânları elde edebilme için banyo, W.C. mutfak gibi elemanlarını ort kısımda toplanması ve özel araç ve bacc havalandırılması gerektiğini gösterir.

173

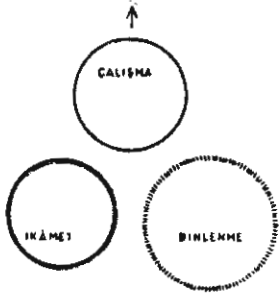
MESKEN ve YERLEŞME MEVZUU İLE İLGİLİ DİĞER PROBLEMLER :

★ Çalışma, oturma ve dinlenme sahaları arasındaki münasebetler.

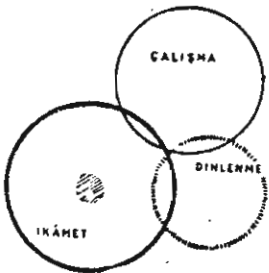
İnsan topluluklarında tabii olarak meydana gelen iş bölümü ve bazı işlerde makine kullanılması, oturma ve çalışma sahalarını birbirinden ayırmıştır. İskân üniteleri içinde görülen küçük bir kısım iskân mantıklarından iş yerlerinin bulunduğu diğer yerlere gitmek zorundadırlar. Cemiyet içindeki tabii iş bölümüne uyarak çalışmak ve geçimini temin etmekle vazifeli bulunan aile reisleri, birçok hallerde de genç kızlar ve kadınların büyük bir kısmı tam manasiyle arzu etmedikleri işleri yaparak enerjilerini sarfederken, çok az sayıdaki insanlar da (resam, yazar gibi) sevdikleri işlerde çalışmak suretiyle çalışma güçlerini yenileyebilmektedirler.

Çalışmak mecburiyetinin sertliği ve iskân şartlarının düzensizliği insanları diğer taraftan değişik çevrelerde istirahate veya kısmi dinlenme megalelerine sevk etmektedir. Böylece yerleşmelerdeki oturma, çalışma ve dinlenme sahaları da kendiliğinden olarak meydana gelmektedir.

Eski yerleşmelerde, oturma, çalışma ve dinlenme (Şekil: 173) birbiri içinde kaynaşmıştı. Endüstri ve seri imâlat henüz ortada yok iken, zenaat oturma sahasına çok yakın olan atelyelerde tatbik edilmekte ve genel olarak küçük yerleşme sahası içinde dinlenmek de mümkün bulunmakta idi. Bugün ise meskenlerin çoğu, sadece yemek, yatmak ve yıkanmak gibi maksatlara hizmet edebilen ve belirli zamanlarda kullanılan yerlerdir. Mesken ile iş yeri arasındaki mesafeyi trafik yolu sayesinde kateden insan, böylece dinlenmek ve değişiklik için tekrar meskenin dışına çıkmakta ve tekrar trafiği kullanmaya mecbur kalmaktadır. Şekil 174.

174

175

Son asrın yerleşme bünyesinde yukarıdaki sebepler yüzünden oturma çalışma ve dinlenme sahaları arasında aşırı bir çözülme ve uzaklaşmayı görmekteyiz. Çağımızda çalışma, oturma ve dinlenme zaman bakımından birbirinden ayrı olduğu kadar yer ve mekân bakımından da tamamen ayrıdır. Aralıksız hareket halinde bulunmak, trafik ve bunun insanı sarsan güçlükleri arasında yıpranma, ve cemiyet nizamının belkemiği olan aile hayatının zedelenmesi gibi hal-ler içinde bulunduğumuz ağır şartların neticesidir. İdeal şartların elde edilmesi için varılacak hedef, meskenin aile hayatının ve günlük yaşayışın ağırlık merkezi olmak şartı ile çalışma oturma ve dinlenme sahalarının, insani mesafeler içinde birbirlerine yaklaşmaları ve bu yaklaşma esnasında da hiçbir suretle bu bölgelerin karakterlerinin karışmamasıdır. Şekil 175.

★ İskân ünitelerindeki kademe ve gruplamalar, komşuluk münasebetleri :

Memleketimiz birinci Cumhuriyet devrinde yeni bir idari bölünmeye tabi olmuş, Vilâyet hudutları ve bunların içindeki köy ve kazalar tespit edilmiştir. Şehir, kasaba, köy şeklinde hudutlandırılan idari sınırlar içindeki her türlü yerleşmeler de, yine idari bir bölüm olan mahalle taksimatı da yer almaktadır. Fakat bugün için şehirlerimizdeki kaza ve mahalle bölümleri içinde görülen iskân mıntıkaları büyüklük ve birbirleri ile olması icap eden bağılıkları bakımından çok karışık bir durum göstermektedir. Memleketimizde yeni yapılan plânlamalar için esas olabilecek ideal ölçüler de kökleşmediği çihetle, tanzim işlerimizdeki durum bu karışıklıktan henüz kurtulamamıştır. Bahis konusu olan ölçüler, iskân ünitelerinin iç bünyesini organize eden ve kademelere ayıran bir faktör olduğu kadar, aynı zamanda mesken grupları arasındaki kitle ve komşuluk münasebetlerini zedeleden ayırabilen birimlerdir.

Hristiyan camiasında görülen idari bölümlerdeki ölçüler evvelce Kliseye göre ayarlanmış ve civardaki belediye binası ile teşkilata giren dini müesseseler, topluluğun idari, sosyal ve dini problemlerini beraberce yürüterek, iskân ünitelerindeki yerlerini almışlardır. İslâm âleminde ise bugün için yapılacak kademeleme veya gruplamalarda Cami gibi din merkezlerinin plânlamada baz olarak kullanılması düşünülebilirse, memleketimiz için eğitimin birinci derecedeki önemi göz önüne alınırsa, bazı batı memleketlerinde olduğu gibi, okul, çocuk bahçesi, kreş ve çocuklar için oyun yerleri ve benzeri terbiye ve tahsil tesislerinin iskân ünitelerinde plânlı ve ciddi olarak yer alması öncelikle elzemdir. Şüphesiz okul mevzuunun plânlamada ele alınması, bu mevzuun icap ettireceği ideal şartların esasen kurulabilmesi için lüzumlu tedbirlerin alınması için de çok önemlidir. Bilhassa okul ve çocuk bahçesi gibi doğrudan doğruya özellik gösteren merkezlerin iskân ünitesindeki değişmez yerleri evvelden tesbit edilmeli ve tesadüfi arsa teminine kati şekilde imkân bırakmamalıdır. Bu hali çaresi aynı zamanda belirli ve küçük bir iskân mıntıkasındaki eğitim işlerinin değil, genel olarak yerleşmelerin ve şehirlerin içindeki eğitim merkezlerinin plânlanması için de hakiki metodur.

Meskenlerden kurulu yerleşmelerde, komşuluk münasebetleri, üzerinde durduğumuz mühim konulardan biri olmuştur. Aynı bina içinde, katlarda oturan komşular olduğu gibi, parselleri ve meskenleri yan yana olanlar da mevcuttur, ve komşuluk bağlarını hakikatte meydana getiren sebepler müşterek bahçe duvarı, beraberce kullanılan iskân yolu, postahane postacı ve sütçü olarak sayılabilir. Ayrıca çevrede oturan ailelerin aynı okula giden çocukları arasındaki yakın bağlar devamlı olarak komşuluk irtibatını sağlayan sebeplerdir. Bütün bunların dışında herhangi bir yerleşmedeki sosyal faaliyetler (yardım dernekleri, okul aile birlikleri)

arsa veya bina komşuluklarından ileriye geçmekte, civarda oturan ve birbirlerini tanımayan komşuları da zamanla birleştirmektedir. Görülüyorki çeşitli şekildeki komşuluk münasebetleri aileler arasında zaruri olmaktadır. İnsanlar arasında türlü şekillerde olabilen komşuluk bağları yerleşmeyi meydana getiren mesken binaları arasında da mevcuttur ve karşılıklı olan bu bağlar için, meslek dilinde, kitleler arasındaki bağlar, oranlar, form ve gruplamalar gibi terimleri sık olarak kullanılmaktadır.

Tanzim edilmiş ve belirli bir eğitim ve kültür sistemine bağlanmış iskân ünitelerinde başlıca üç türlü komşuluk kademesine tesadüf edilmektedir. Bu kademelerin herbiri kendine göre ayrı özelliği ve karakteri taşımakla beraber, her kademenin arasında hissedilebilecek derecedeki kısımlar (yeşil band veya sahalar, yollar, veya eğitime hizmet eden bina yüzeyleri) bulunmasına rağmen, yerleşmenin genel manzarası ve iç bünyesi bir bütündür.

Başlıca üç kademede görülen ve tertiplenebilen iskân ünitesinin en küçük parçası İskân Grubudur. 3 ilâ 5 aile bir iskân grubunu meydana getirebileceği gibi ortalama olarak 100 ailelik gruplar da olabilir. Burada her aile bir değerini isimleri ile tanımakta, ve dışarıda oynayan küçükler anneleri tarafından kapıdan veya pencereden seslenilerek çağırılabilir. Bazı yeni yerleşmelerde, küçük iskân gruplarında müşterek çamaşırılık, yapılmıştır. Danimarka ve İsveçte de aileler için müşterek bir Sauna (fin hamamı) görülmektedir. Şekil 176.

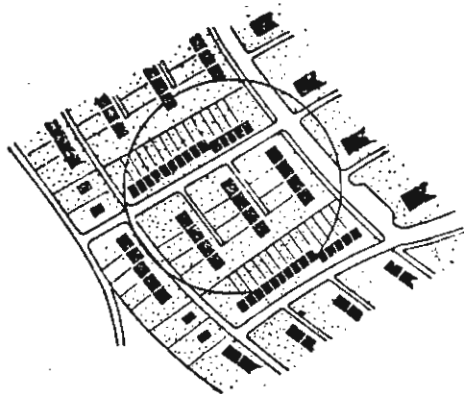
Trafik ve diğer şehir tehlikelerinden uzak olan iskân grubunun özelliği, çocuklar için oyun yeri (kum havuzu, üstü örtülü oyun yeri) ve bazı hallerde de normal çocuk bahçesine veya bir kreşe sahip bulunmasıdır.

Birkaç iskân grubunu içine alan ve genel olarak 300 ailelik bir kademe teşkil eden ikinci parça İskân Kartiyesidir. Burada yegâne özellik

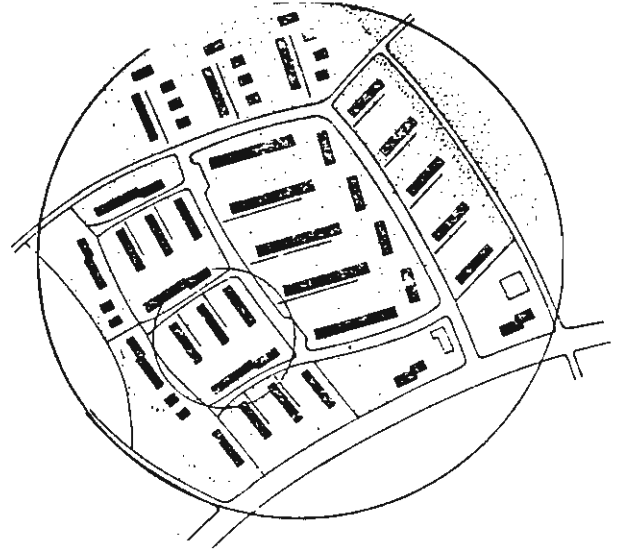
günlük ihtiyaçlar için birkaç dükkân'ın yer alması ve çocuk bahçesinin (1 mekânlı ve öğretmenli) bulunmasıdır. Genel olarak iskân kartiyeleri içinde muhtelif tipte binalar bulunacağından yapı şekli alçak ve yüksek olmak üzere çeşitlidir. Kartiyenin grubları arasında hissedilir derecede bir ayrılma olmadığı için buranın sâkinleri de birbirlerini tanırlar ve komşuluk bağları değişmez. Şekil: 177.

Muhtelif iskân kartiyeleri bir iskân mahallesini meydana getirir. Merkezdeki dükkânlar grubu ve normal bir okulu veya okulları bulunan böyle bir topluluk, Okul ve çocuklar yolu ile camia olarak bütünlüğünü kazanır. Anglosaksonların Neighbourhood dedikleri böyle bir topluluk, iç bünyesi ve idari teşkilâtındaki yeri bakımından tam bir iskân ünitesidir, ve 4000 ilâ 8000 nüfusa sahip olabilen böyle bir yerleşmenin kapladığı arazi 40 ilâ 80 hektar arasında değişmektedir. Şehir merkezine irtibatı sağlayan trafik hatları burada bir yerde son durak şeklindeki dönüş noktasını teşkil ederek yakın irtibat dediğimiz ve şehir bünyesindeki normal trafik ağını tamamlarlar. Fakat birçok hallerde trafik hattı (Ring yolları) yerleşme içinden geçerek diğer iskân mahallelerine de ulaşabilirler. Şekil 178.

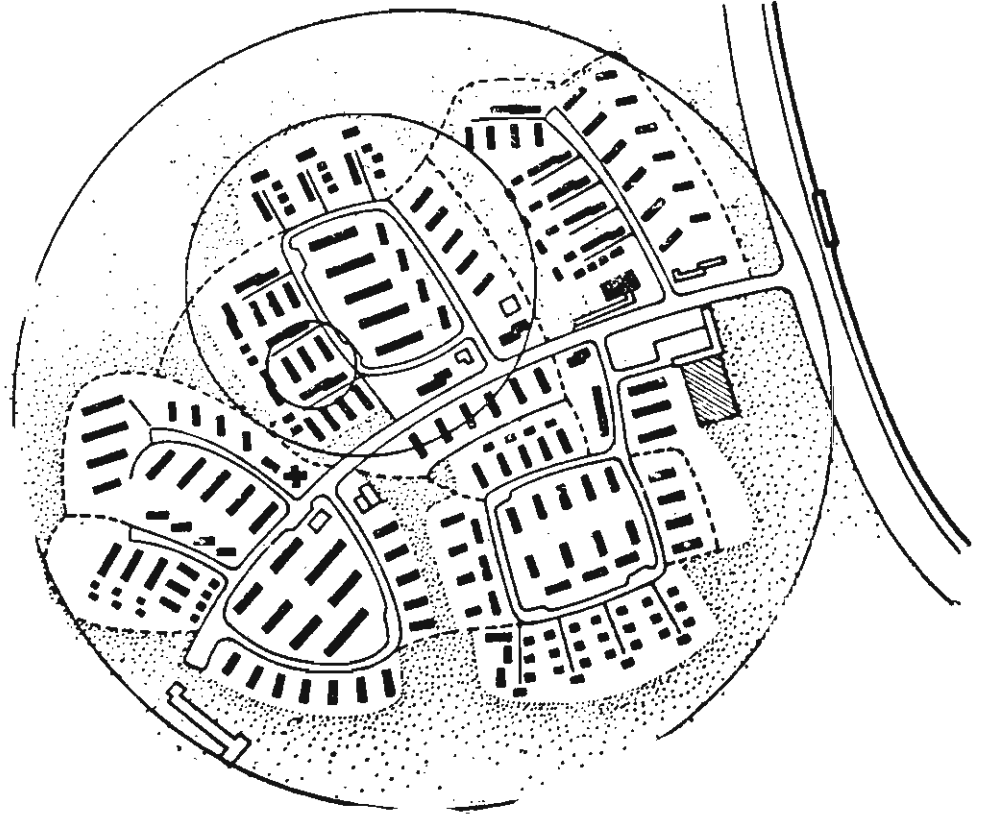
176. İskân grubu

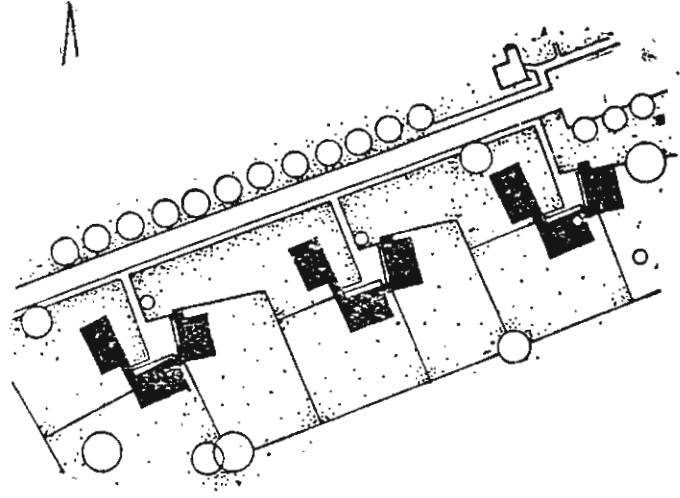

177 : İskân Kartiyesi

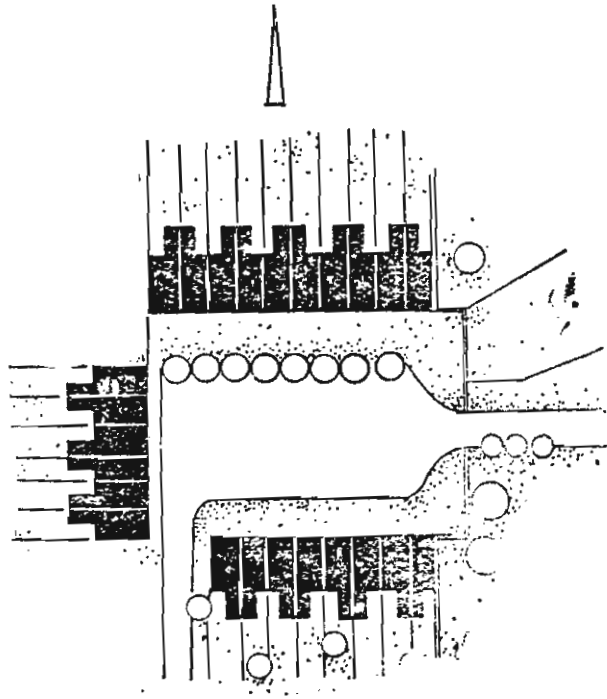
178 : İskân mahallesi

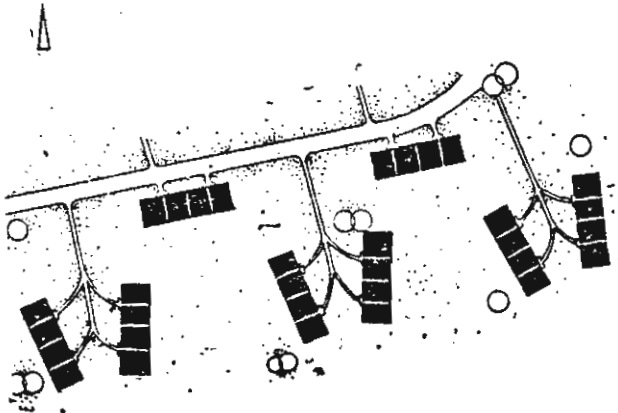

★ İskân gruplarına ait örnekler

179 Brioud: 3 evlik grupların aralarındaki komşuluk durumu.

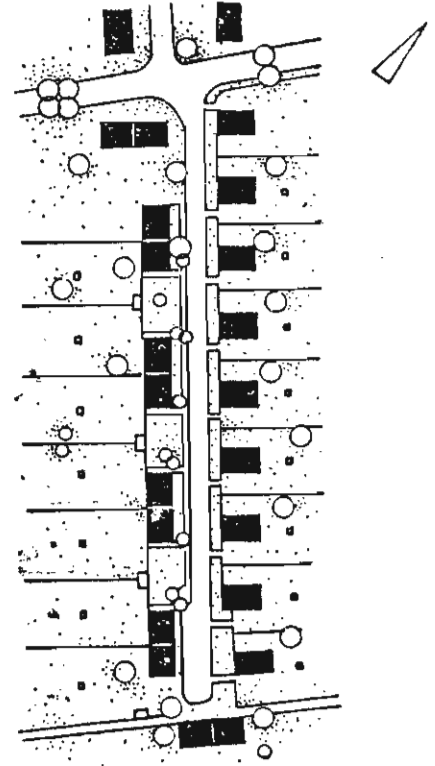

180 Berlin-Spandau: 24 ailelik sıra ev grubu küçük bir dış mekan (meydan-cık) etrafındaki iskân grubu.

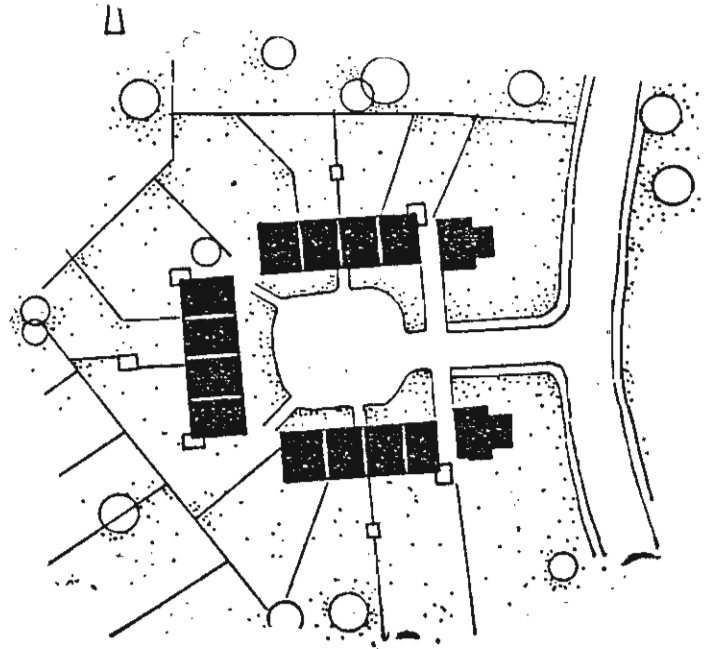

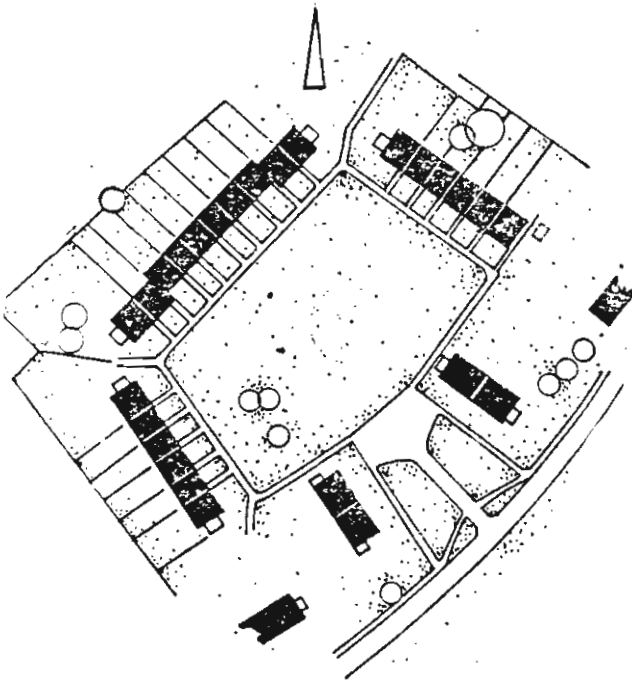
181 Zürich - Seebach : Her biri 8 ailelik küçük iskân grupları.

182, Dresden - Niedersed-
litz : Derinleştirilmiş kü-
çük iskân yollarının temin
ettiği dışmekân etrafında
tertiplenen 23 ailelik iskân
grubu.

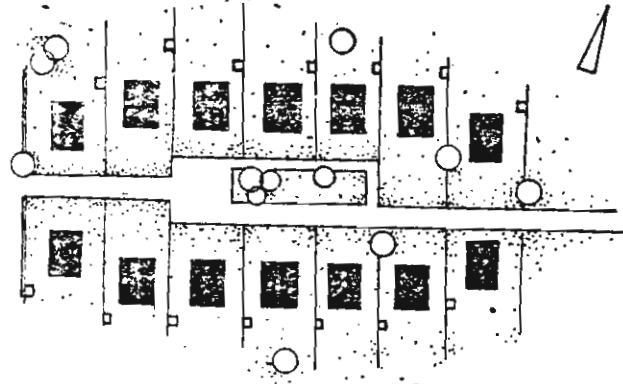

183: Hampsteadt (Kingley
Close). Çocukların oyun
sahası olarak ideal bir dış
mekan olan iskân grubu-
nun küçük meydancığı ile
tertiplenen grup. 14 aile-
lik iskân grubu.

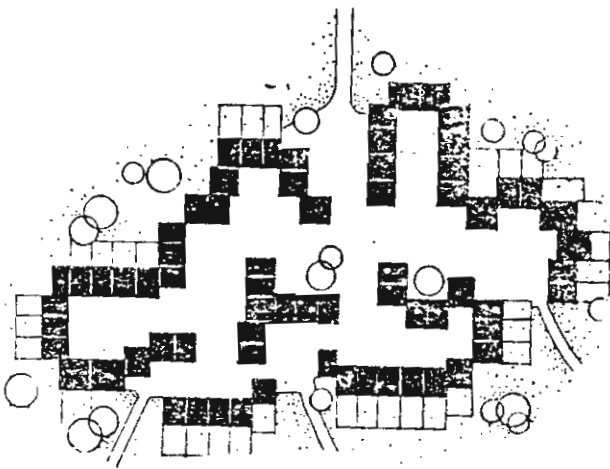

184: Crawley-west Green (Kites Close). 20 ailelik bir iskân grubu. Burada orta boşluk (dış mekan) daha büyük olup mesken bahçeleri aralarında yeşil yüzeylerle irtibatlıdır.

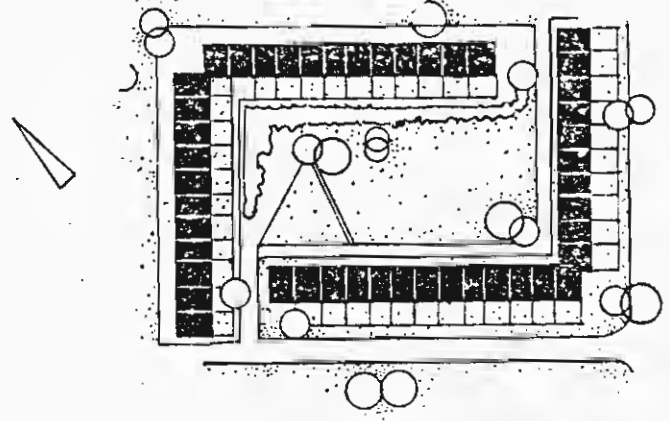

185: Bremen-Grolland. Sakin iskân yolunun genişletilen kısmı etrafında orta boşluğu belirtecek şekilde yapılmış 14 ailelik bir iskân grubu.

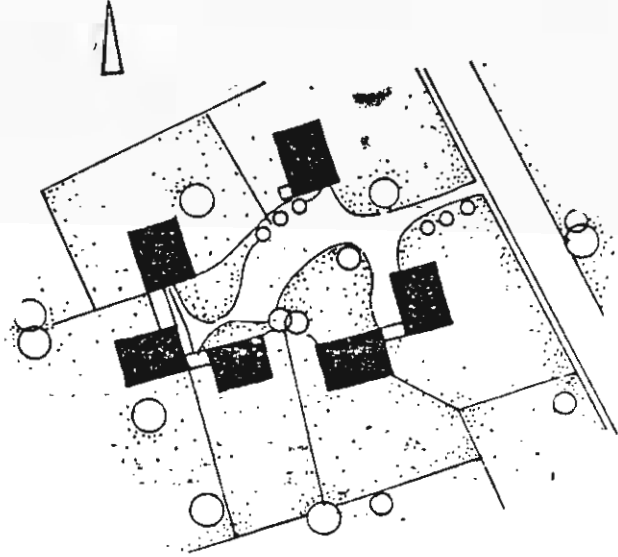
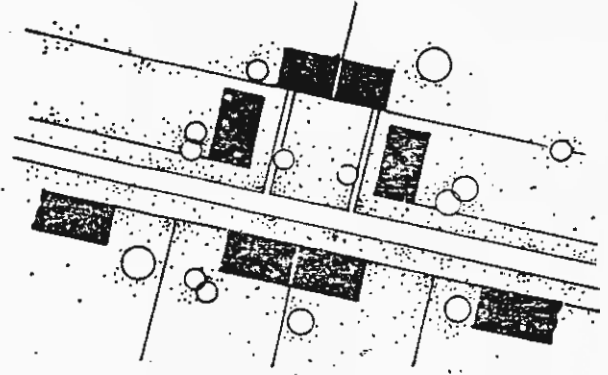

186: Venedig Mestre. 75 ailelik büyük bir iskân grubunun muhtelif ve değişik dış mekanlarla tertibi. Birbirine geçen ve aralarındaki kitle ve mekân irtibatı hiçbir şekilde bozulmayan avlu boşlukları ile çok sayıdaki meskenler sıra sistemindeki dizilerden kurtarılmıştır. İskân grubu burada kendi içinde ve herbiri kendi avlusu ile yakın bağlantısı olan daha küçük gruplara ayrılmış, fakat 75 ailelik asıl grup buna rağmen dağıtılmamıştır.

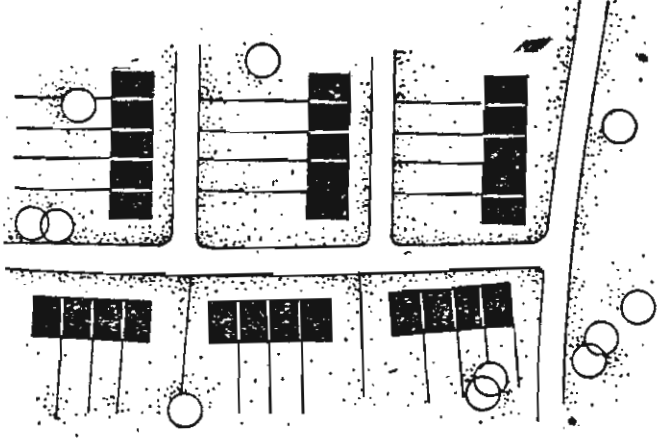
187: Amsterdam-Frankendaal. Birbirine dik sıra ev dizileri ile avlu teşkili, ve dizilerin her köşede birleştirilmemesi ile orta boşluğun diğer dış mekânlarla yol bakımından bağlantılı kalması. 35 ailelik iskân grubu.

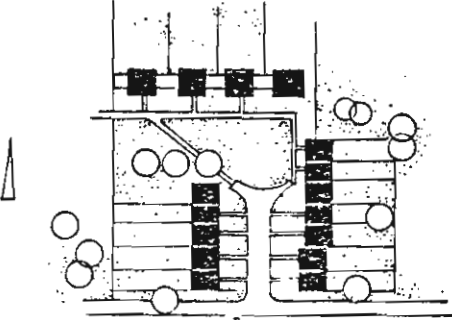
188: Velbert-Langenhorst. 6 ailelik küçük bir iskân grubu. Yolun her iki kenarındaki meskenler arasında grup irtibatı orta boşluk ile burada da sağlanmıştır.

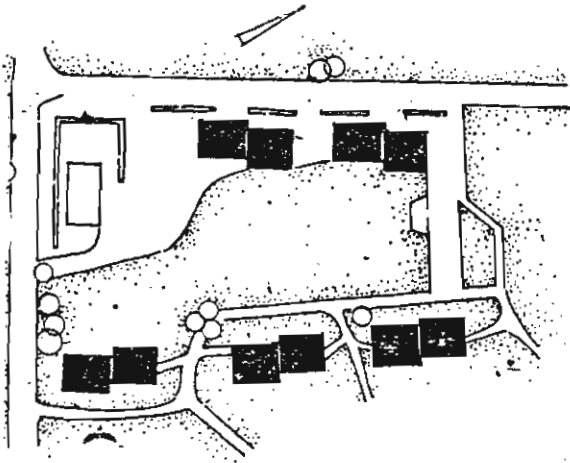
189: Lyon. 6 evlik grupla meskenler arasında karşılıklı kitle ve form münasebetinin serbes şekilde sağlanması.

190: Dortmund-Derne. Bak. Şekil: 112. Belirli bir gruplama esasına bağlı olmaksızın tertiplenen yerleşmenin içindeki sıra evlerin dizileri ile bahçe ve yol boşlukları meydana gelirken, çevredeki mesafelerin hafifçe artırılması ile de grupları belli etmektedir. 27 ailelik bir iskân grubu.

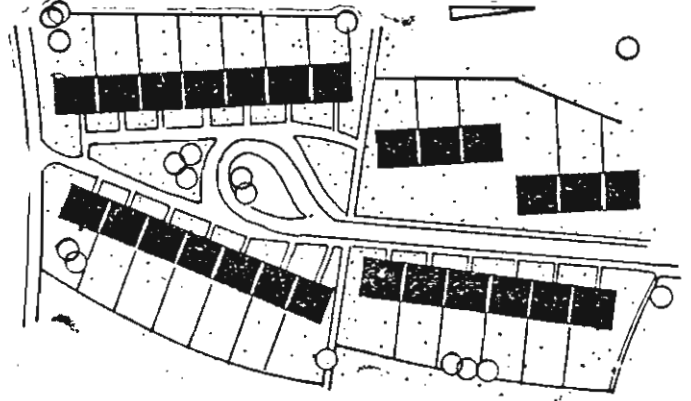

191: Hatfield. 14 ailelik küçük bir iskân grubu.

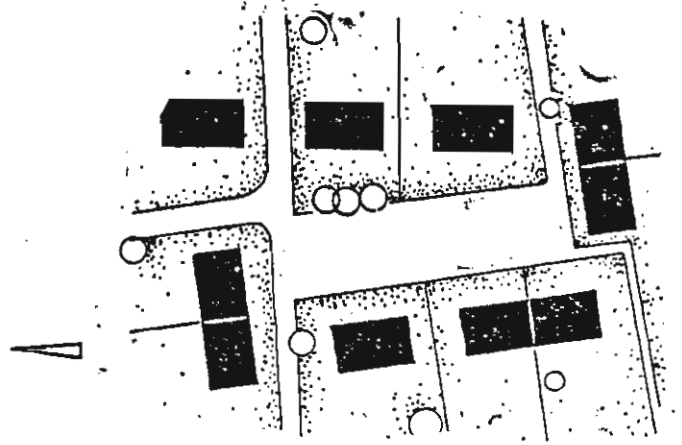

192: Stockholm - Gustavsberg. 30 aile için iskân grubu. Müşterek yeşil bahçe ve yol çevresi içinde gruplama.

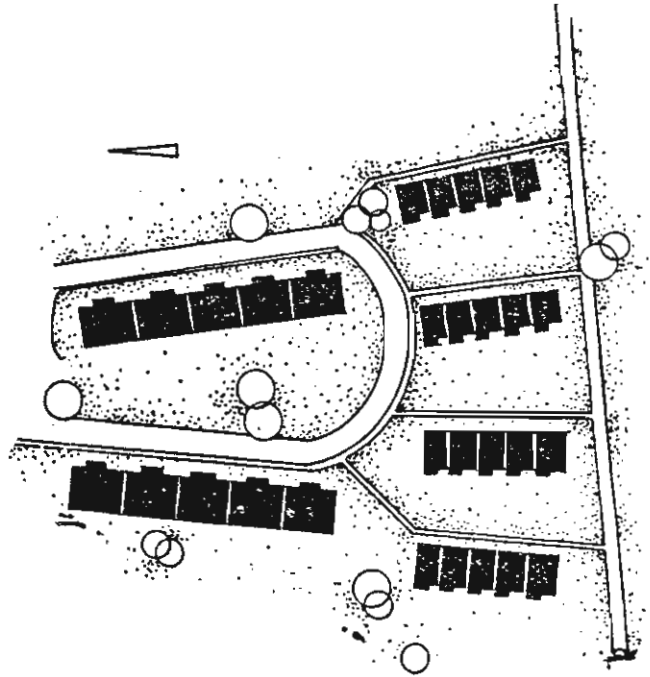
193: Stevenage-Bedwell. 26
ailelik iskân grubu.

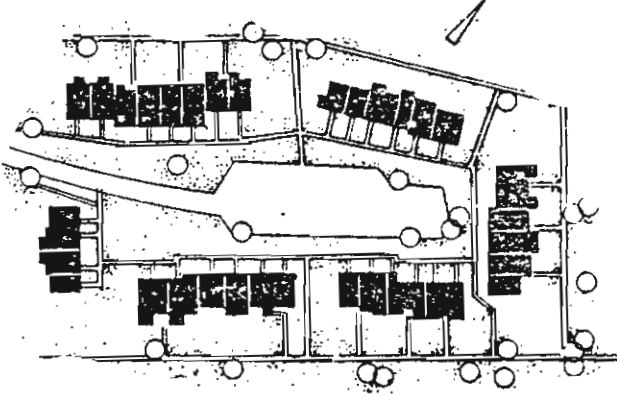

194: Wiewenesch. 10 aile-
lik iskân grubu.

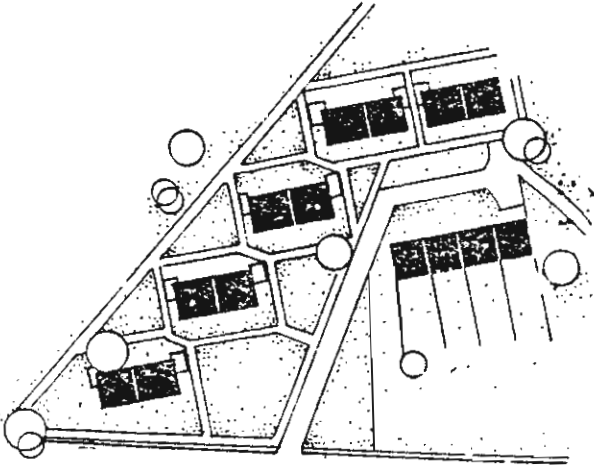

195: Hamburg-Bramfeld.
80 ailelik büyük iskân gru-
bu.

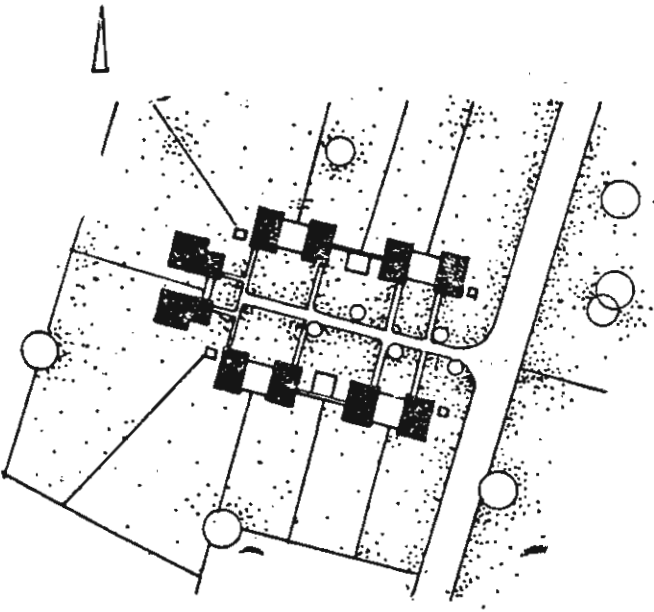

196: Chicago-Park Forest. Küçük bir iskân yolunun ucunda otopark yeri ile genişliyen yol sathı etrafında sıra ev dizilerinin yumuşak bir şekilde yer alışı ve büyük bir grup teşkil eden mesken topluluğunun ön ve arka bahçelerinin yaya yolları ile iribatlandırılışı. 36 ailelik iskân grubu.

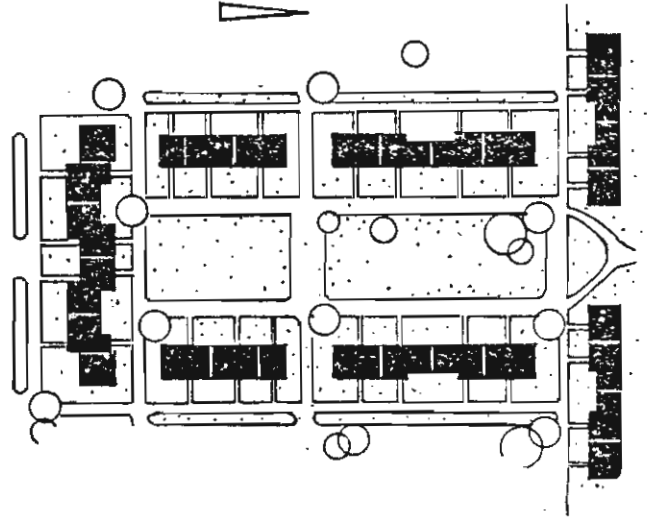

197: Harlow-Mark Hall. Kısa ev sıralarının serbes formlarda yerleştirilerek yol sistemi ile bağlanması. 14 ailelik iskân grubu.

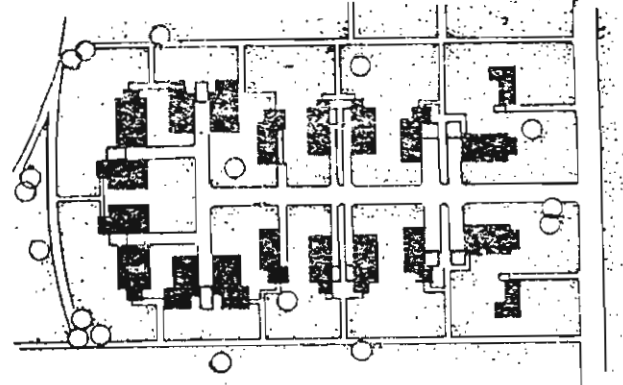

198: Welwyn (Handside Green). Meydancık etrafında küçük iskân grubu. 10 ailelik.

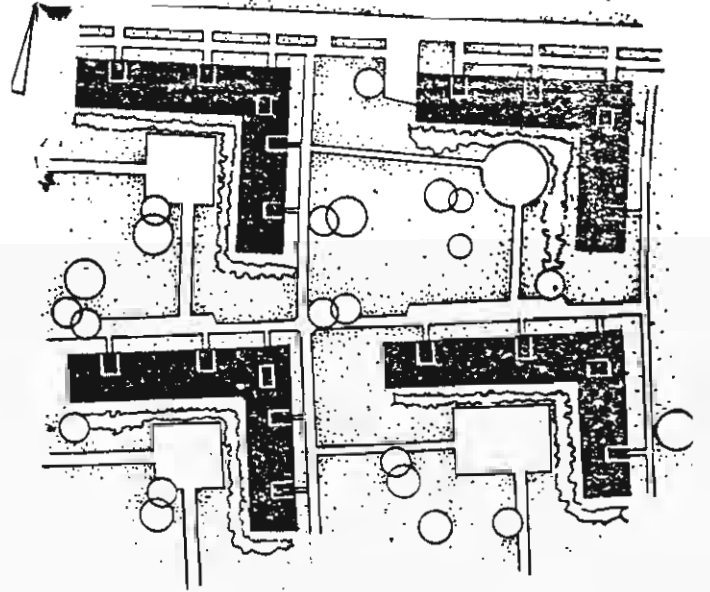
199: Los Angeles-Baldwin Hills Village. 28 ailelik büyük iskân grubu.

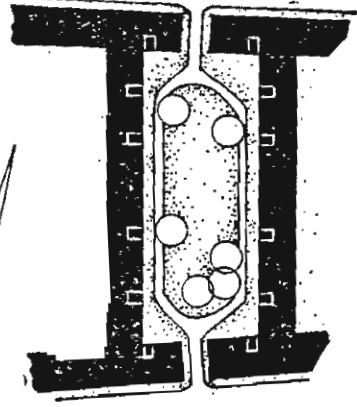

200: Radburn. 18 ailelik iskân grubu. Meskenler burada yerleştirme bakımından grup fikrine uygun olmakla beraber, garaj yolları ve servis yolları ile zemin çok bölünmüştür.

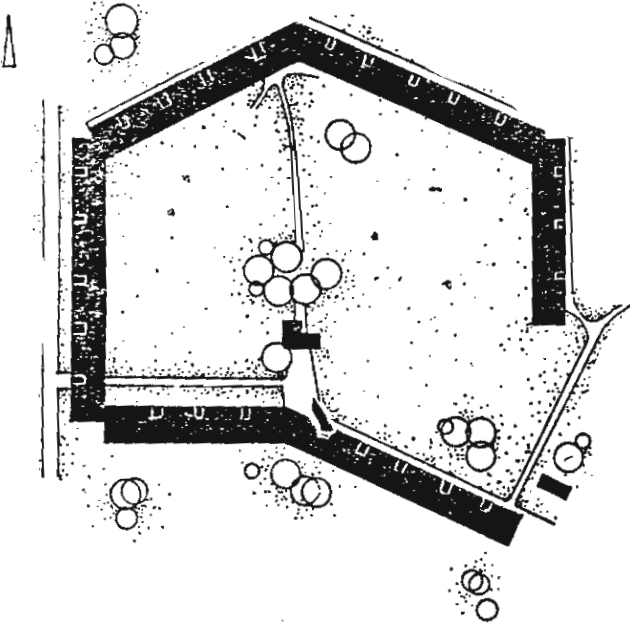

201: Malmö-Augustenberg. Birbirine dik iki sıra ile kurulan açılı altında birleşen blok, yol ve bahçe bağlantıları ve komşu grubun teşkil ettiği blok cephesi ile tamamlanmaktadır. L şeklindeki her küçük grup 12 ailelidir.

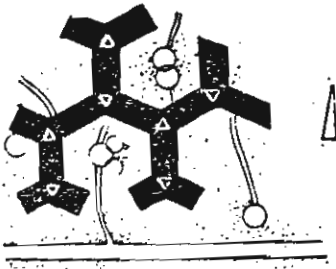

202: Hamburg - Dulsberg. Çok defa tenkide uğrayan kapalı blok inşaat sisteminde de gruplamalar yapılabilir. 12 ailelik büyük bir iskân grubu

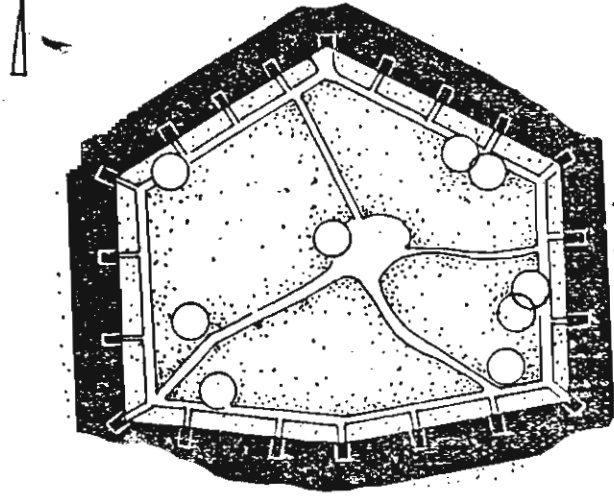

203: Turin-Falchera. 150 ailelik büyük bir iskân grubu. Uzun bloklar uygun açılarla kırılmak ve çevrilmek suretiyle kapalı blok inşaat tarzı iyi şartlarla temin edilmiştir.

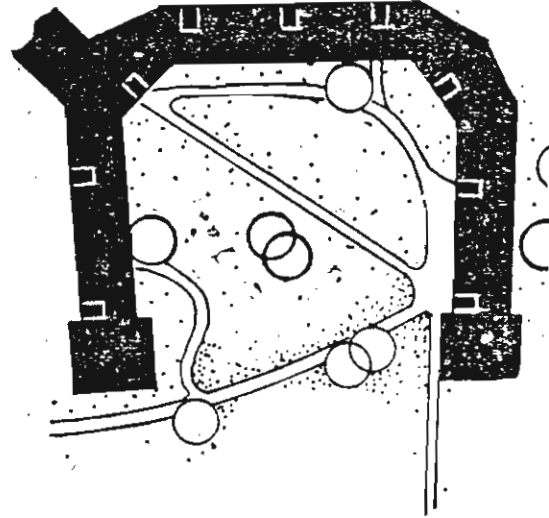

204: Stockholm-Akterspegeln. Yıldız elemanları ile kurulan 3-4 katlı mesken bloklarında şüphesiz her avlu bir iskân grubudur. Her küçük grup 10 ailelidir. Ancak yıldız elemanları ayrı ayrı veya devamlılığı teşkil etmeyecek şekilde yerleştirilirse birbirinden kopmuş olan her kitle bir iskân grubu olabilir.

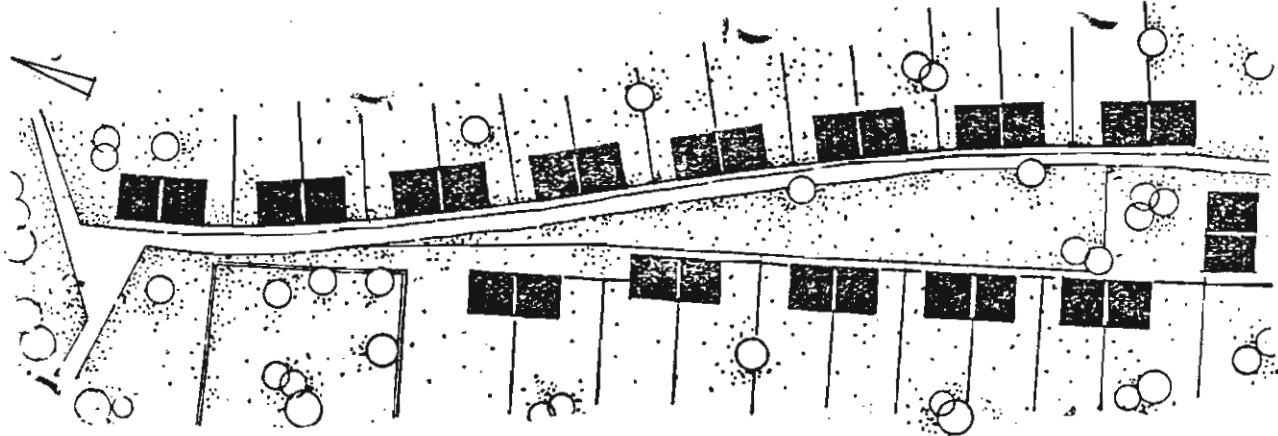
205: Göteborg-Guldheden.
26 ailelik bir iskân grubu
dik dörtgen olmayan fakat
tam kapalı bir avlu ile ku-
rulmuştur.

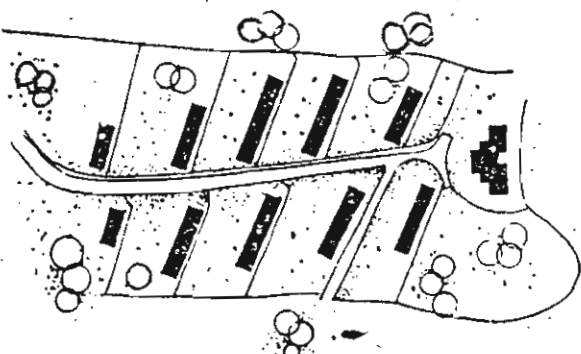
206: Göteborg-Guldheden.
Yukarıdaki yerleşmeye ait
diğer bir iskân grubunda
avlu batı tarafından açıl-
mıştır. 54 ailelik bir iskân
grubu.

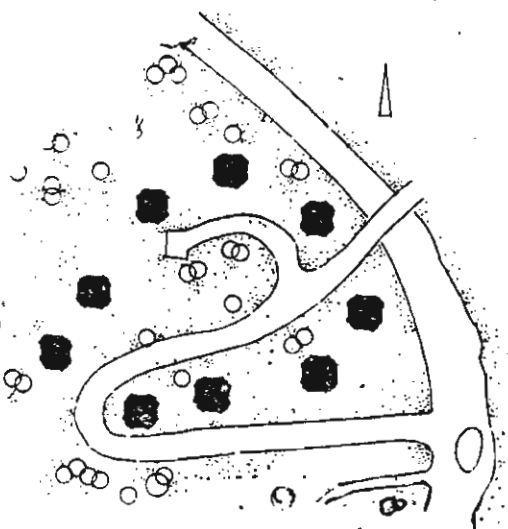
207: Postdam (Saarland Anger). İskân sahasın-
daki irtibat yollarının kenarında belirli bir yo-
perspektifi verecek şekilde tanzim edilen iskân
grubu. Bu yerleşme şekli tarihçe kısmında gör-
düğümüz ve çok tatbik edilmiş olan yol güzere-
ğindeki köy formudur. 24 aile.

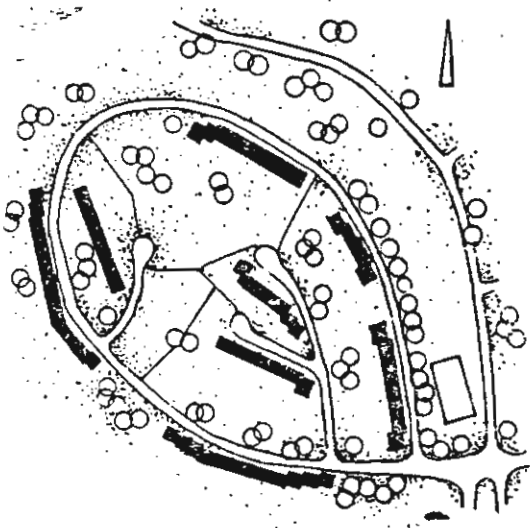
★ İskân Kartiyesine ait misaller:

208: Hamburg - Bramfeld.
160 aile.

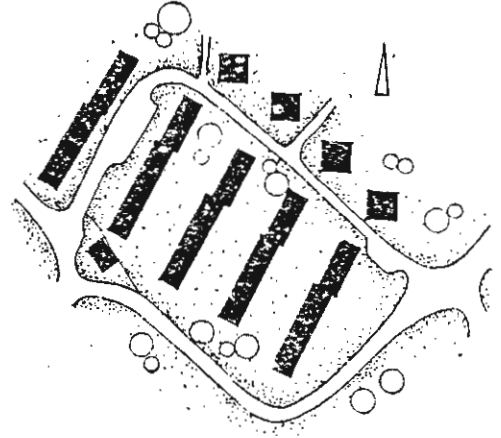

209: Stockholm - Danviks-
lippan. 391 aile.

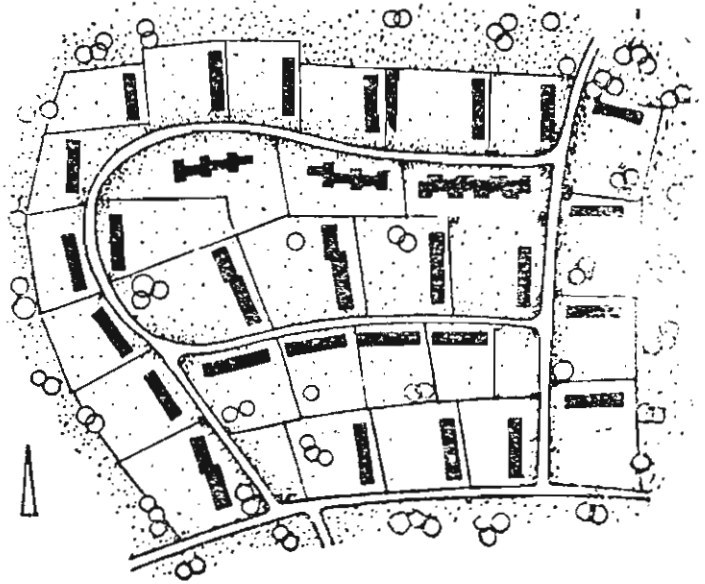

210: Stockholm - Vallingby.
71 aile.

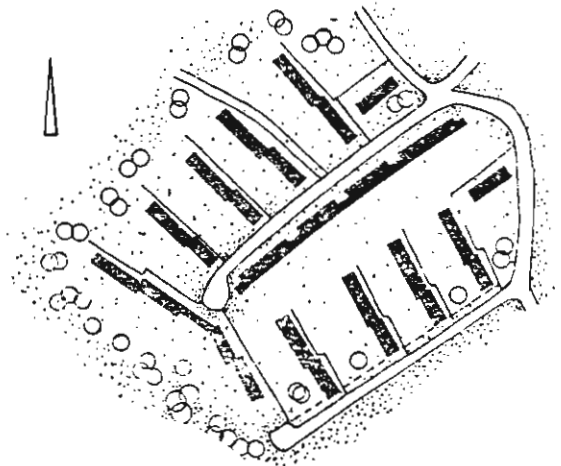
211: Göteborg-Guldheden.
201 aile.

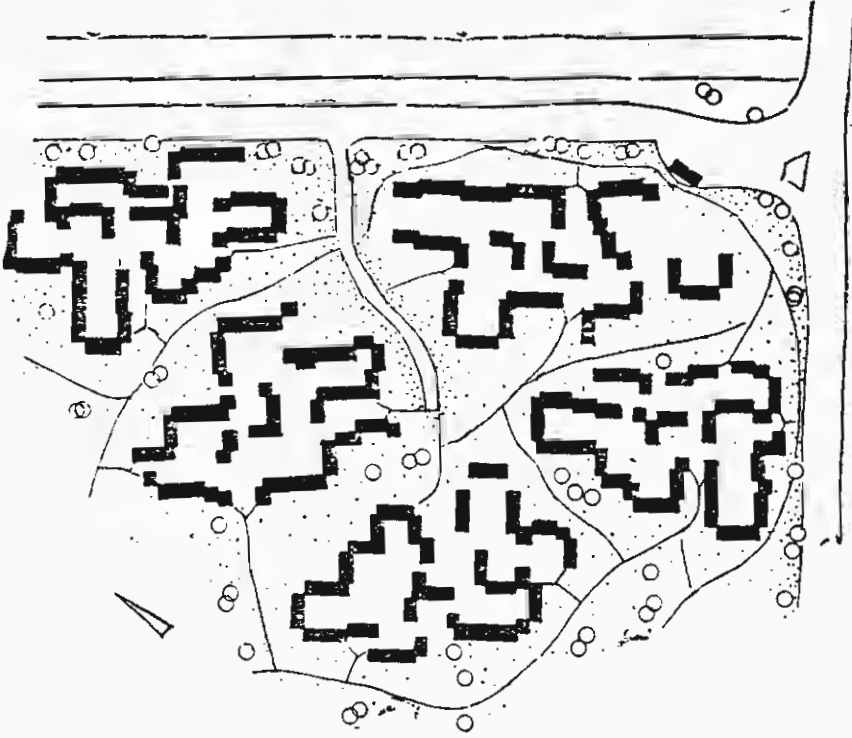

212: Dortmund-Derne. 126
aile.

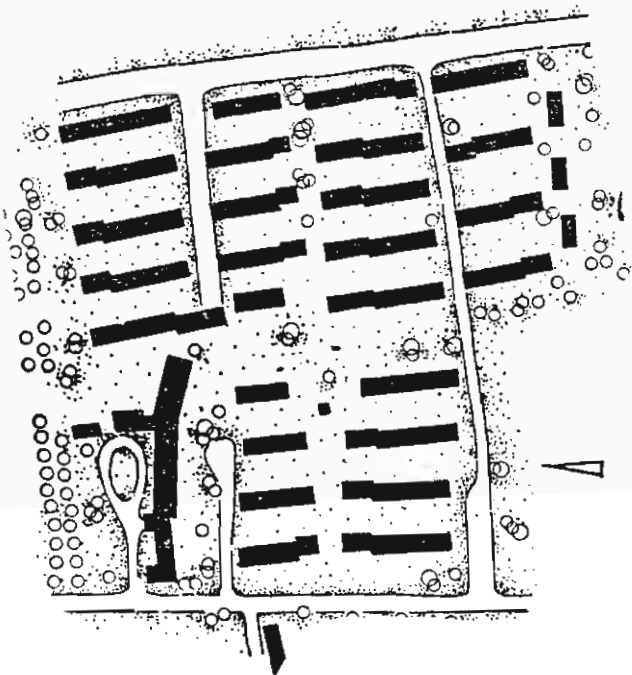

213: Zürich-Seebach. 140
aile.

214: Venedig- Mestre. 350 ailelik iskân kartiyesi. Grupları ayıran yeşil kısımlar kartiyenin birleştirici elemanı olmaktadır.

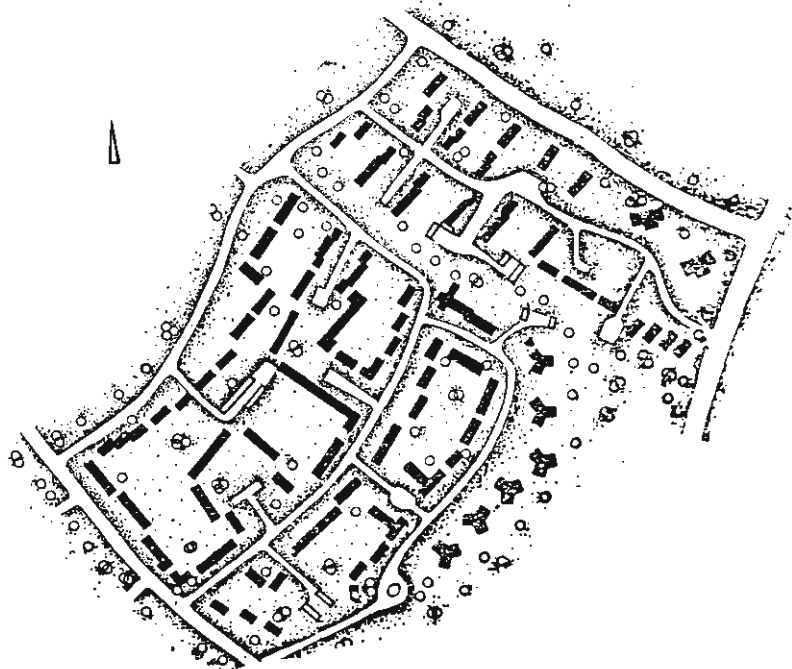

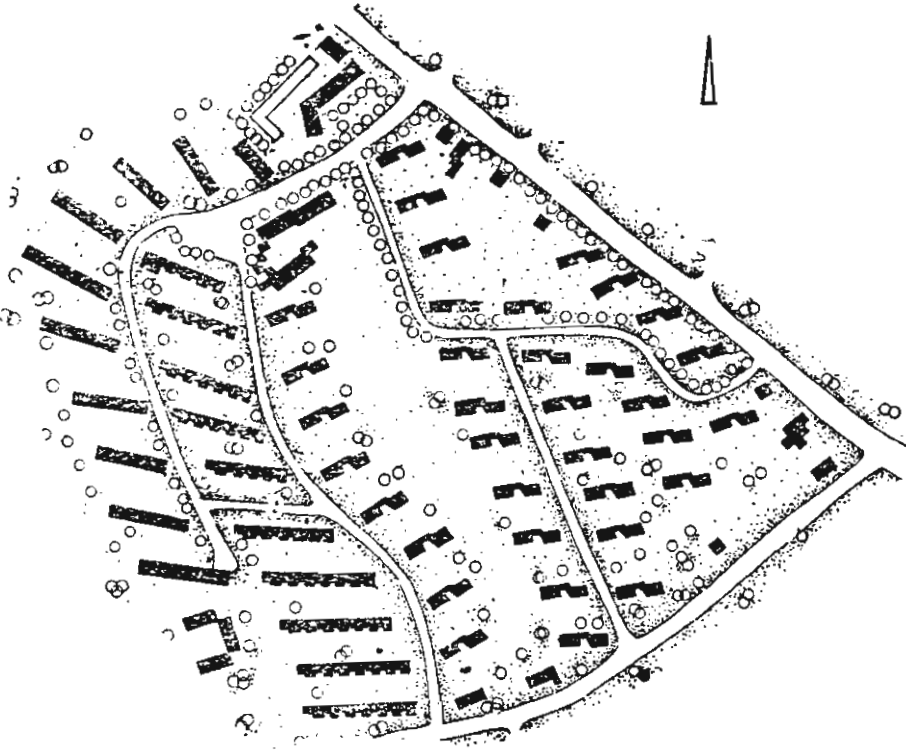
215: Hannover-Mittelfeld. 287 ailelik kartiye.

216: Kopenhagen - Sondergaard park. 236 aile.

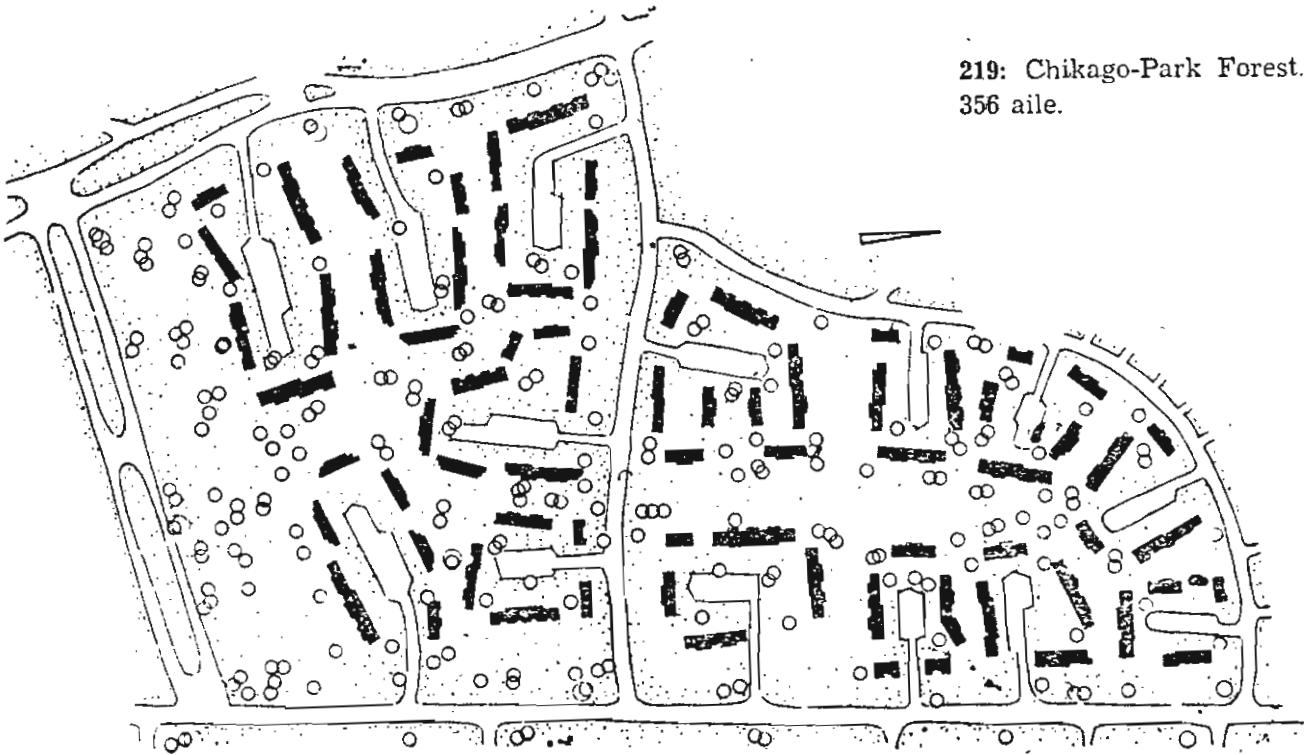

217: Crawley-West Green. 500 aile.

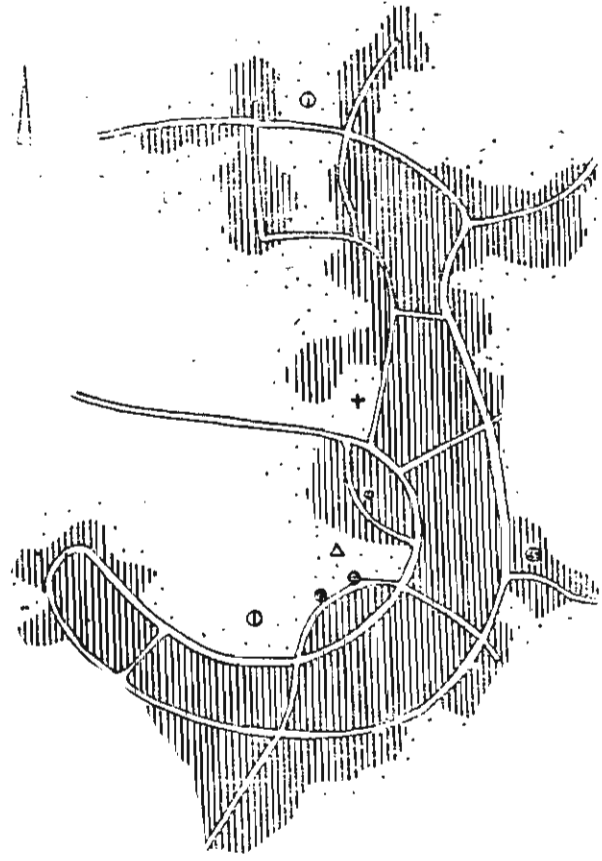
218: Harlow-Mark Hall North. 298 aile. Ana ve ikinci derecedeki yollar yeşil olarak tanzim edildiği takdirde, küçük iskan gruplarını saran bu yeşil hayat damarları kartiyeyi saran ve bağlayan bir eleman olmakta ve onu bir bütün haline getirmektedir.

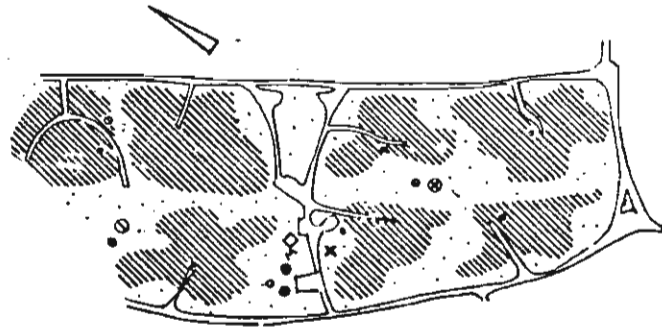
219: Chicago-Park Forest. 356 aile.

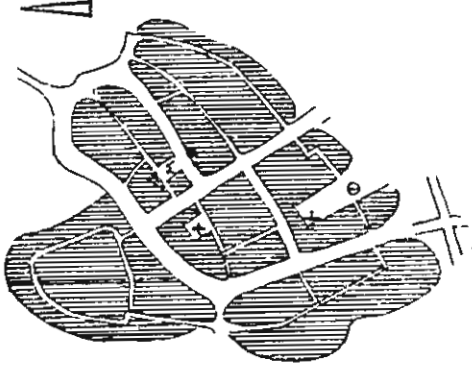
★ İskân Mahallesiine ait misâller:

220: Greenbelt-Maryland.
7500 nüfus/95 Hektar. Tek
ailelik evler.

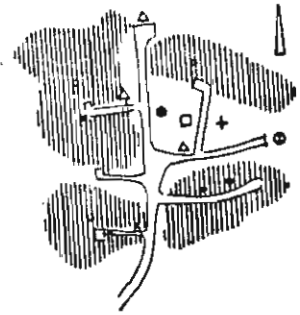

221: Venedig - Mestre.
10.300 Nüfus/52 Hektar.
Alçak ve yüksek inşaat
karışık.

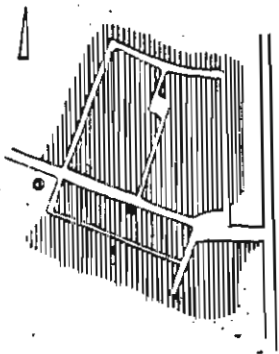

222: Essen-Margaretenhöhe. 8900 Nüfus/62 Hektar.

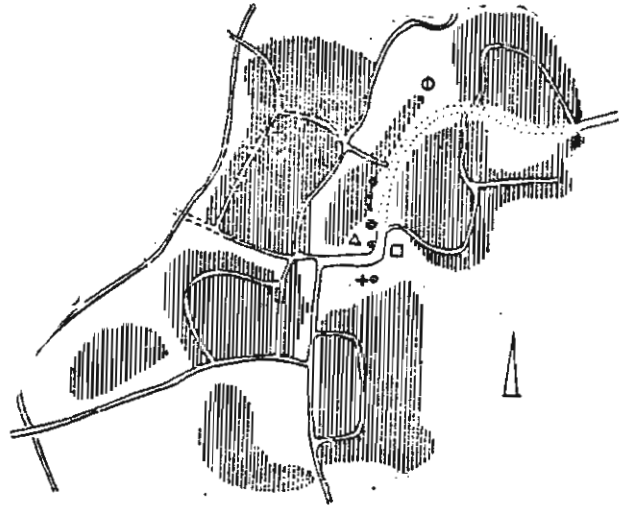

223: Turin-Falchera. 6000 Nüfus/30 Hektar.

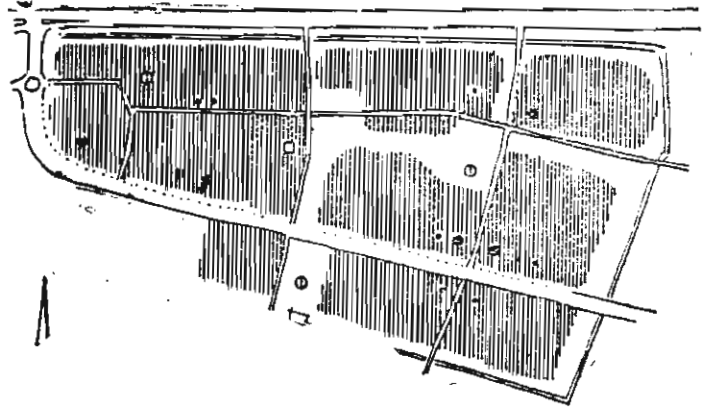

224: Viyana-Per Albin Hansson. 3400 Nüfus/32 Hektar.

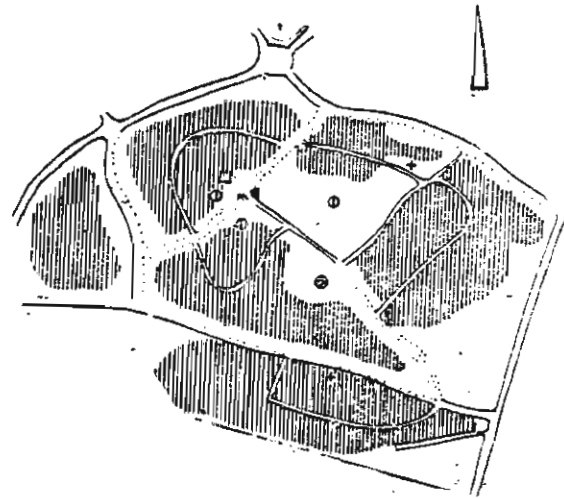
226: Dortmund-Derne. 5600
Nüfus/65 Hektar.

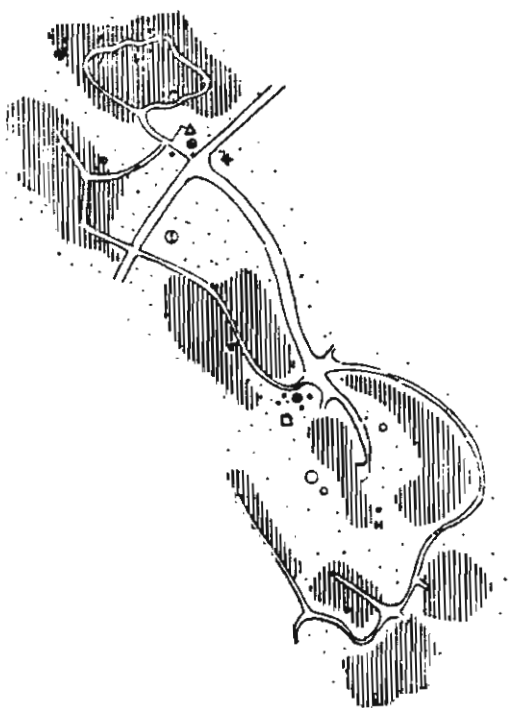

227: Amsterdam - Sloters-
meer. 19000 Nüfus/75 Hek-
tar.

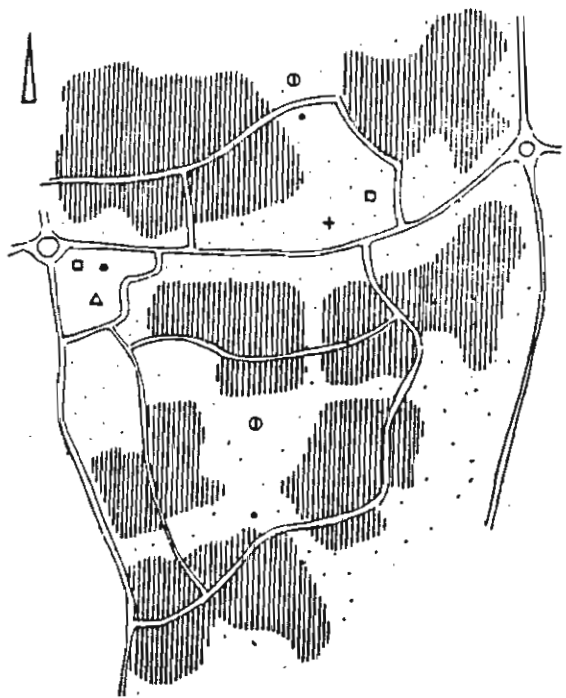

228: Crawley-West Green
3000 Nüfus/80 Hektar.

229: Göteborg-Guidheden.
11400 Nüfus/120 Hektar.

230: Harlow-Mark Hall.
9000 Nüfus/145 Hektar.

Yerleşme yüzeyleri ve yol bağlantıları:

Şehir organizmasının en önemli ve en çok kullanılan yapı kitlesi şüphesiz mesken binalarıdır. İnsanın gelişmesinde kendi çevresi ona nasıl etkiler yapıyor ve fert olarak cemiyetteki seviye ve olgunluğunu kazandırabiliyorsa, meskenler veya mesken gruplarının tanzim ve formları da doğrudan doğruya şehircilik şartlarına bağlı kalmaktadır. İnsanlar için kanunlar ne ise, meskenler için de tasarruf hakkı, arazinin bölünme şartları, iskân ve imâr kanunları ve yapı nizamnameleri aynıdır.

Diğer taraftan şehir silüeti ve perspektifi de mesken binaları ve bunlardan kurulmuş mesken toplulukları sayesinde meydana gelmektedir. Şehirlerimizdeki mesken binaları resmi ve dini binalarla tarihi abidelerin göz ölçeği olmakta ve bu sayede abideler hakiki ölçeklerini kazanarak vatandaşın şehrini süslemektedir. Mesken binalarının çok defa renk ve malzeme kontrastı için geri fonlar olarak kullanıldığı da görülmektedir. Özellikle ahşap malzeme ile kurulu Osmanlı yerleşmelerindeki koyu ahşap rengi ile taş yapıların durumu, camilerin arkasındaki çok yakın ve yüksek sırt kısımlarının ahşap mesken binaları ile kaplanmış bulunması belirttiğimiz örneklerdendir.

Meskenlerin tip veya özelliklerinin şehirlerin genişlemesindeki etkileri ve bununla ilgili diğer problemlerden ziyade, görülmeyen kuvvetler yüzeylerin büyümesinde daha büyük etkiler yapabilmektedir. Belirli sayıdaki meskenlerden başka inşa edilmesi düşünülen yapı sahaları, sadece arazi temini ve arazi fiyatları problemini değil, caddelerin yeraltı tesisatının ve trafik hatlarının uzunluğunu da ortaya çıkarmaktadır. Düşünülen tesislere harcedilmesi gereken para ve işin finansmanı bir tarafa, yerleşme sahalarının genişlemesi, bu yolu katederek iş yeri ile meskeni arasında gidip gelen vatandaşın zaman ve enerjisini yani kapasitesini sınırlandırmakta ve onun içinde yaşadığı cemiyetteki umumi hayat tarzını tâyin etmektedir.

Büyük şehirlerimizin kenar kısımlarında alçak ve yaygın olarak inşa edilmiş sahalarda (banliyöler - sayfiyeler) oturanların sayısı çok defa büyük rakamlar göstermektedir. Buna rağmen şehirlerin anormal genişlemek suretiyle, yol ve yeraltı tesislerinin uzamaları ve iş yeri ile mesken arasındaki mesafenin para ve zaman olarak artmasının önüne geçilememiştir. Diğer taraftan şehir nüfusunun mühim bir kısmı kat halindeki kira bloklarında oturmaktadır. Bu hal şüphesiz şehircilikte en önemli mekân ve iskân problemi olarak ortaya çıkmaktadır. Mesken sıkıntısının meydana getirdiği, finansman ve diğer problemlerle uğraştığımız son senelerde bu hususlar gözden kaçmaktadır. Belçika, Hollanda, Çin ve Japonyada insan kesafeti yüksek sayılar gösterdiği halde tek ailelik meskenlerde oturanların adedi de büyüktür.

Şehirlerin genişlemesini sınırlandırabilen en önemli faktör trafiktir. Şehrin normal hayatı ile bağlantısı olmayan sahalarda iskân yolu ile bir büyüme görülemez. Buna mukabil, bu gibi sahaların çok yakınından başka maksatlar için (köprü ayakları civarı, şehirlerarası, radial ve tangentler gibi) geçirilen yollar, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, yeni yerleşmelerin tabii olarak kurulmasında ve gelişmesinde rol oynarlar. Ayrıca CITY dediğimiz şehir çekirdeğinde teşekkül eden ticaret, eğlence ve kültür merkezlerinin iskân sahalarına olan mesafeleri ile iskân sahalarının diğer iş yerlerine (fabrika, sanayi, liman) olan uzaklığı iyi tertiplenmek şartıyla şehirlerin yayılması kısmen kontrol altına alınabilir.

Sanayicilerin ve belediyecilerin mesken problemi ile ilgisizliklerinin bir sonucu olarak işçilerin işyerlerine yakın meskenleri bulunamaması, mesken sıkıntısı ve yüksek kira güçlükleri karşısında birçok insanlar işyerlerinden çok uzaklarda oturmakta ve bu yüzden iskân sahaları ile çalışma yerleri arasındaki uzaklıklar büyümektedir.

Genel olarak ve yukarıdaki izahlara göre günlük iş yeri ile iskân sahası arasındaki normal trafiğin tertibi bir plânlama işidir. Burada iskân sahaslarının kesafeti, yol ve trafik vasıtalarının kapasiteleri üzerinde durulması gereken faktör ise de, yerleşme sahasının kesafeti ile ilgisi olan yollar, iskân sahasının kendi bünyesi içindeki çarşıya, okula, postahaneye ve diğer irtibat yollarına sevkeden yollardır ki bunlar da yaya yollarıdır. Bunların iskân sahası içindeki günlük alış veriş yerlerine uzaklığı çevrede oturanların yaya olarak ulaşabilecekleri uygunlukta olmalıdır. Şehircilik çalışmalarında bugün için üzerinde durulan bir problem de geleneklere göre şehrin CITY bölgesinde kalmış olan bazı tesisleri (resmi binalar) fonksiyonlarına göre desantralize ederek iskân sahaları içine kaydırmaktır. 1918 de Howard'ın da «Garden cities of to morow» isimli kitabında kaydettiği gibi yayalara göre iskan mahalleleri kurmak, çok pahalı olan mekanik trafik sistemini ucuzlatmak bakımından da faydalıdır. Yine Howard'a göre yaya mesafeleri ile normal ölçüleri bulunan bir iskan mahallesinin iç yaya çok iktisadidir.

Sınırsız bir şekilde mesken dizileri ile yapılan şehirleri islah etmek, geniş çaptaki trafik tesislerinin masraflarını azaltmak, ve her türlü sahalari ile (trafik, çalışma, iskan, dinlenme sahalari gibi) büyük bir yerleşme olan şehri verimli bir hale getirmek ancak bu yolda mümkündür. Fakat yaya yollarının hâkim olduğu şekildeki iskân kartiyesi veya mahallesinin yaşayabilmesi, verimli ve iktisadi olabilmesi için yeter derecede nüfusa sahip bulunması, başka bir deyimle çok seyrek iskan edilmemesi lazımdır. Esasen 2. Cihan harbi sıralarında şehirlerin yerleşme kesafetini azaltma yönündeki görüşler henüz tam olarak aydınlanmamış ve hatta yanlış olarak dahi telakki edilmiştir. Takriben 20 sene evvelki bu görüşe göre Trafik sahası genişletilmeli, bloklar parçalanmalı ışık ve güneş görmeyen avlular yerine serbes,

seyrek kitleler yer almalıdır. Cazip olan böyle bir ifade tarzı hakikatte yüksek kesafetteki kira kışlarına bir taarruz ve onların bölünmesi fikrini güden faydalı bir açıklamadır. Fakat çözüm şekli bakımından ilmi bir iskan politikası yerine, yapı tekniği ve form anlayışına dayanmaktadır. Bu şekilde alınacak sonuç, esasen insani olmayan büyük kitleler içindeki ikamet şeklinin ortadan kaldırılması yerine bu tarzdaki faiz kışlarının seyrek olarak inşa edilmelerine yaramaktadır.

Yerleşmelerin içindeki birçok şartlar iskân sahaslarının yayılması ile değişmektedir. Bahçeli ve az katlıdan yüksek binalara kadar bütün mesken tipleri, yani iskânın karakteri ile iskân sahası ihtiyacı karşılıklı bağlantı halinde bulunmaktadır.

Serini 1912 de iskân sahası ihtiyacı ile kat adedi arasındaki bağlantıları incelemiş ve konuyu «Hedef tutulan mesken sahası, kat adedini artırdıkça çoğalmakla beraber, artış nispeti yüksek katlara çıkıldıkça süratle azalmaktadır. Bu yüzden arazi fazlalığı (yani kat adedini çoğaltmak suretiyle elde edilen fazlalık) kat sayısı yükseldikçe düşmektedir.» şeklinde özetlenmiştir.

Aynı konu bu tarihten sonra çok defalar ele alınmış ve henedense yerleşmelerin yayılmasını meydana getiren ana faktörün kat sayısı ile arazi ihtiyacı arasındaki bağlantıda olduğu yanlış olarak öne sürülmüştür. Bu görüşün tesirleri halen de devam etmekte olup yerleşmelerin veya şehirlerin yayılması binaların yüksekliğine bağlanmakta ve çok defalar alçak yapı olarak, bahçeli tek ailelik binalar, yüksek yapı olarak da 10 katlıdan fazla büyük bloklar mukayese tarafları olarak gösterilmektedir. Böyle bir ayırma ile diğer taraftan bahçeli tek ailelik meskenlerden kurulu iskan ünitelerinde yol, kanalizasyon v.s. şebekenin pahalı, çok ailelik yani katlı meskenlerden kurulu düzenin de ucuz bir sistem olarak ifade edilmektedir.

Halbuki, tek ailelik meskenler gibi şehirlerin iskân sahalarını dolduran bina tipleri hakikatte ne kat adetleri ve ne de meydana getirdikleri yerleşme kesafetleri bakımından ayrılmaktadır. 1,5 ve iki katlı çok ailelik mesken tipleri olduğu gibi 3 veya 4 katlı tek ailelik mesken tipleri, ve spekülasyonun etkilerine göre tek aile için yapılmış birçok alçak mesken tiplerinde katlı binalara nazaran daha büyük bir insan kesafeti de bulunabilir.

Her iki extrem mesken tipi kat adedi ve yerleşme kesafetinden ziyade kendi iç bünyeleri ve bahçeye yola veya serbes sahalara olan bağlantıları bakımından da ayrıca değerlendirilir. Bu yüzden bir binanın içindeki mesken sayısı, bina tipleri ve mesken politikası yönünden edineceğimiz kanaat bakımından, yerleşme kesafeti kadar önemlidir, ve konumuz da geçen bütün kesafet birimlerinin beraberce kullanılması daha doğrudur. Mesken politikası yüzünden her iki mesken tipinin (tek ve çok ailelik) aralarındaki farklar şehirciliğe tesirler yapmaktadır. Arazinin her iki tip için ayrı bölüntüye uğraması (bağımsız veya kolektif) arazinin kıymetlenmesi, ve yer ihtiyacının tespiti gibi diğer problemlerin ele alınması şüphesiz yerleşme kesafeti ve alçak inşaat mı, yoksa yüksek inşaat mı sorusunun cevaplandırılmasını tamamen değiştirebilecektir. Mesken binalarına giriş şekli ve girişin yol ile bağlantısının birbirinden farklı çözümleri, yol şebekesi ve diğer irtibat yollarının tayininde kullanılacak metodlarla bina tip ve şekilleri üzerinde de etkiler göstermektedir. Böylece plânlamadan mesken binasına ve mesken tipinden plânlama yönüne, yani büyükten küçüğe ve küçükten büyüğe doğru olan etkiler sahasında kat adedinin belirtilmesi, çözümünü gereken çeşitli problemlerden ancak bir tanesidir.

İskân ve mesken davasının sadece kat adedinin ön plâna alınarak halli şüphesiz mümkün değildir.

★ Kat adedi ve inşaat sahası :

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi kat adedi (bina yükseklikleri) ile yerleşmelerin saha ihtiyacı arasındaki yakın bağlantının incelenmesi v hakikate az çok yakın bir sonuçun alınabilmesi için,

1. yerleşme formu ve yol sistemi
2. kat adedi - bina yüksekliği
3. yerleşme kesafeti
4. mesken tipi, bina tipi

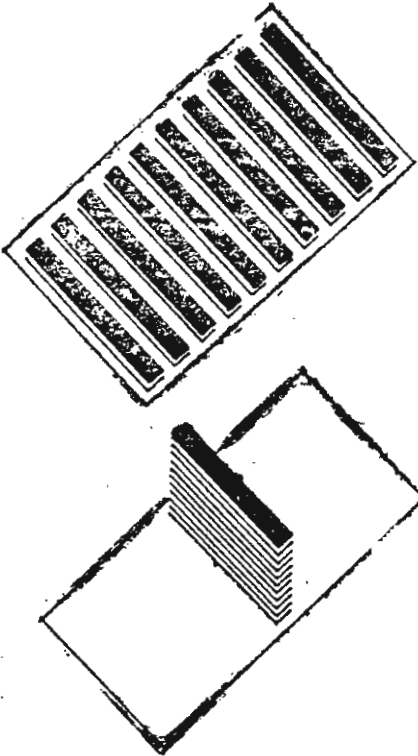
gibi bütün konuların topluca gözden geçirilmesi icap eder. Yerleşmiş kanaatlara göre yapı yüksekliği (kat adedi), bina tipi ve mesken şekli için esas formu veren bir faktördür ve kat adedini çoğaltmak suretiyle yapı sahasından tasarruf etmekle iskân sahalarının büyüklüğü sınırlandırılarak şehirlerin büyümesine mâni olunabilir. Kökleşmiş gibi görülen bu eksik kanaata göre, belirli bir iskan yüzeyi üzerinde değişmez sayıda meskenler düşünülürse, yani yerleşme kesafeti dondurularak değişmez olarak alınırsa, aynı sayıdaki meskenleri katlara yerleştirilerek binaların yüksekliğini arttırmak ve bina adedini azaltmak suretiyle bçklar arasındaki serbes sahalalar ve açıklıklar büyür ve ışık açıları daha müsait duruma getirilmiş olur. Aksine olarak binalar arasındaki açıklık ve kat adedi değişmez tutulursa aynı arazi yüzeyine yüksek binalar inşa edilmek suretiyle daha çok sayıda bina elde edilebilir. Şekil 231.

Problemin yukarıdaki şekilde izahından binaların yükseltilmesi ile büyük yer kazancı sağlandığı sonucu çıkarılmakta, fakat beher meskene düşen yer kazancınının, Serini'nin açıkladığı gibi, binaların yükselmesiyle hızla azaldığından bahsedilmemektedir.

Şekil 231 de böyle bir karşılaştırma ele alınan alçak ve yüksek bina şemalarını ve değişmez arazi yüzeyini görüyoruz.

Bir veya iki katlı alçak bir bina ile 10 katlı yüksek binaların böyle bir ölçüde baz olarak tartılmaları da üzerinde durulması gereken diğer bir problemdir. Çünkü kat ilavesi ile kazanılan arazinin bütün meskenlere eşit olarak dağıldığı anlatılmak istenmektedir ki, hakikatte bu metod yanlış fikirler vermektedir. Böyle bir karşılaştırmada hesabın şu şekilde ele alınması daha doğrudur.

1 katlı bir yapıda kullanılan toprak yüzeyi brüt inşaat yüzeyine eşittir. 2 katlı bir yapıda bir meskene düşen toprak yüzeyi kazancı, brüt inşaat yüzeyinin yarısıdır ve diğer yarısı serbes saha -bahçe boşluğu- olarak kazanılmaktadır. Böylece 3 katlı bir yapıda brüt inşaat yüzeyinin 1/3 ü, 4 katlıda 1/4 ü ve 8 katlıda 1/8 i, serbes saha olarak elde edildiği anlaşılmakta-

231

dır. Yandaki şekil (232) de kazanılan serbes saha nispetleri 20 kata kadar grafik bir şema halinde gösterilmiştir. Bu şemada katların artırılması ile elde edilen serbes saha kazancının meskenlere hakiki dağılışı şeklini ve nispetini açık olarak görmekteyiz.

İzah şeklini adedi bir misal ile de kontrol edelim:

Misal 80 m² lik 4 odalı bir mesken tipi içindir.

1 katlıdan 2 katlıya geçişteki kazanç	=	40 m ²
2 » 3 » » » »	=	20
3 » 4 » » » »	=	8,87
4 » 5 » » » »	=	3,2
5 » 6 » » » »	=	2,21
6 » 7 » » » »	=	1,6
7 » 8 » » » »	=	1,2
8 » 9 » » » »	=	0,9
9 » 10 » » » »	=	0,8

5. ve 10. katlar arasındaki serbes saha kazancı toplamı (2,21+1,6+1,2+0,9+0,8) = 6,71 m² dir ki bu kazanç brüt yapı yüzeyinin 1/12 si kadardır.

Gerek grafikden ve gerekse yukarıdaki adedi örneklerden de görülebildiği gibi kat adedi arttıkça kazanılan arazi nispeti de süratle düşmektedir.

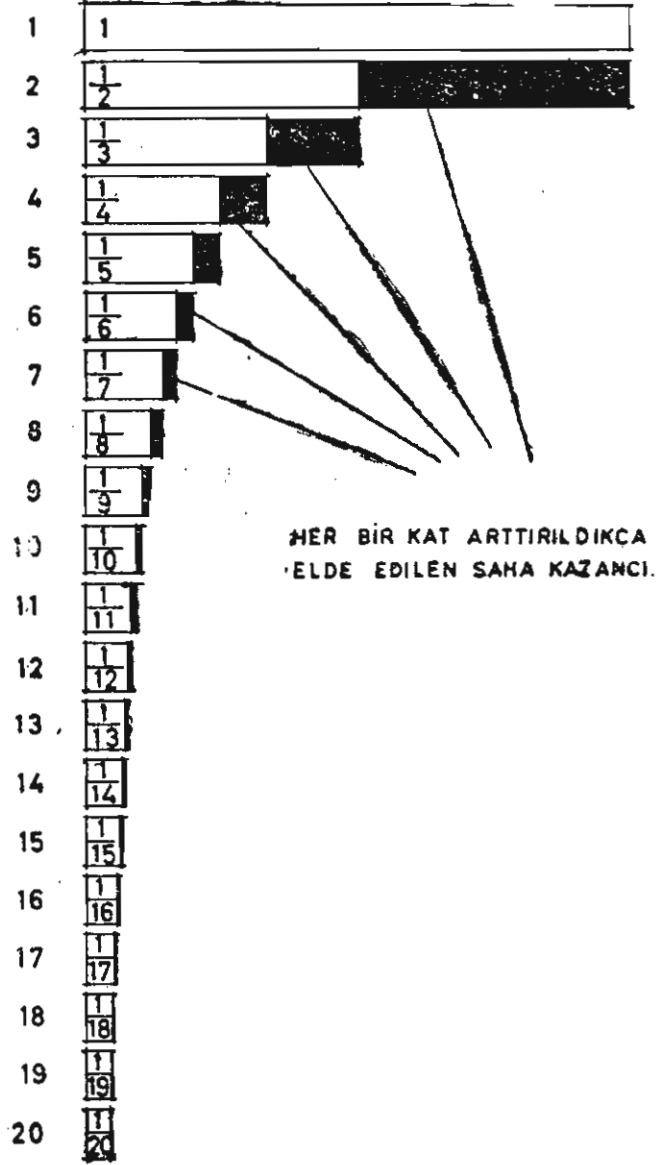
Kat adedinin artması ile elde edilen kazancın azlığına rağmen iyimser bir görüşle alçak ve yüksek binalar arasındaki karşılaştırmamıza devam edersek, bu kazancın beraberinde getirdiği diğer problemleri de kolaylıkla söyleyebiliriz. Sırasıyla 5. kattan sonraki asansör tesis masrafları ve bu yer için brüt inşaat sahasına ilâve yapılması ve yapının yükselmesi sebebi ile gerek şantiye ve gerekse konstruksiyon güçlüklerinin artması önde gelmektedir. Kaldı ki asgari 1,8 m² lik bir asansör yuvası ile, yukarıdaki hesaba göre kazanılan yer tekrar elden çıkmaktadır.

Bütün bu izahlarımızdan, yüksek veya alçak bina probleminin henüz kati hesap ve uygun bir iskân doktrinine göre çözümünün sağlanamamış olduğu anlaşılmaktadır.

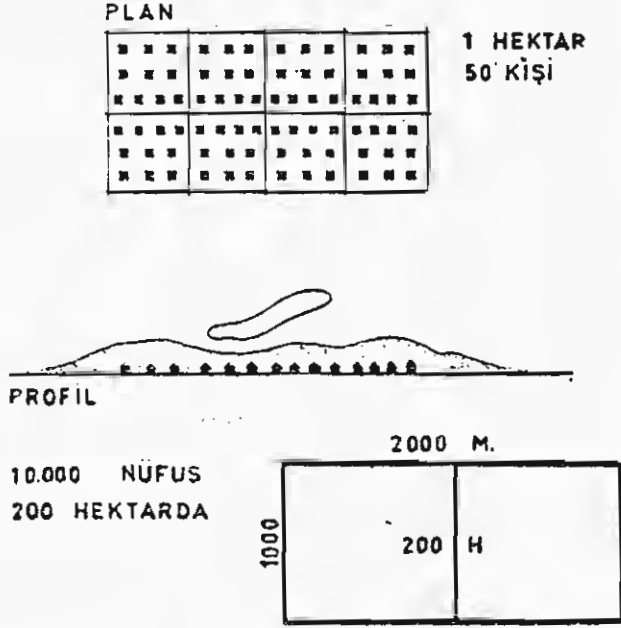
Birbirlerine zıt fikirlerin tartışılmasının daha uzun süreler devam edeceği de ayrıca belli olmaktadır. İskân politikaları, dolayısıyla arazi, mesken, ve genel şehircilik problemleri farklı yönler gösteren memleketlerin bilgilerinin bu konuda görüş birliğine varmaları için, çözümlerinde kullandıkları ortamların da yaklaşık olması şarttır.

Ancak birçok Avrupa şehirlerinde yüksek binalar ile şehircilik tatbikatları yapılması, kati bir iskân politikasının sonucu olmayıp, meslek adamları tarafından yüksek inşaat heves edilmesinden ileri gelmektedir. Genel olarak, iş hanları, Şirket binaları gibi mesken konusuyula ilgisi olmayan birçok yüksek bina bugün için Avrupa şehirlerinde Mimari bir Moda'nın cereyanları ile inşa edilmekte, ve zaman zaman da aynı Modanın iskân bölgelerinde yüksek mesken binalarına rasgelinmektedir.

Dünya nüfusunun hızlı artışı yiyecek maddeleri bakımından 50 sene sonra için nasıl endişeler yaratmakta ise, iskân bakımından da problemler yok değildir. Genel olarak şehirlerde toprağın pahallaşması insanları daha ziyade tek evler yerine, içinde müştereken ikamet edilen binalarda oturmaya, yani kollektif hayata zorlamaktadır.

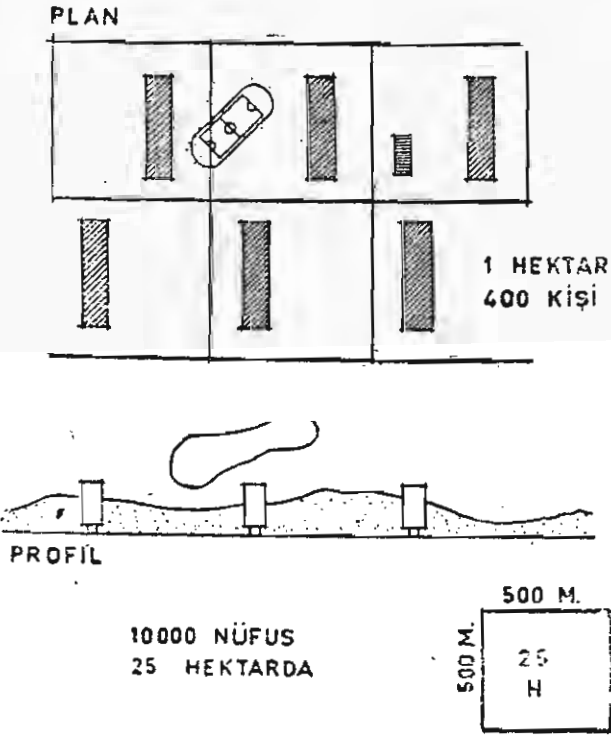

232. Prof. Rainer'e göre kat adedinin arttırılması ile elde edilen arazi kazancı ve bu kazancın hızla düşüğünü gösteren grafik şema.

233

Buraya kadar yapmış olduğumuz izahlarımızla kat adedinin artırılması yolu ile, iskân mntakalarının ve aynı sebeple şehirlerin yayılmasının önlenebileceği ve arazi kazancı olacağı teorisi, hakikate tamamen uymamaktadır. Daha evvelce yüksek binalar ve ikâmet ünitelerinde görmüş olduğumuz misallerde, Corbusier aynı teoriyi yandaki şekil (234) de görüldüğü gibi izah ederek, bahçeli tek evler — tek ailelik — yerine yüksek ikâmet üniteleri kurmaya temayül göstermektedir. Ancak bu misalde de tek katlı bina karşısında çok yüksek bloklar ele alınmaktadır. Yani bir tarafta hektar başına 50 kişi gibi çok düşük, diğer tarafta ise hektar başına 400 kişilik büyük bir kesafet göze çarpmaktadır. Müellif bu karşılaştırmada bahçeli evleri yatay site büyük blokları da düşey site olarak isimlendirmek suretiyle kitlelerin arazi üzerindeki istif şekline işaret etmektedir. (Bak. Oeuvre Complète 1938-1946 Le Corbusier S. 189).

234

Prof. Dr. Roland Rainer — Viyana — muhtelif eserlerinde Corbusier'in bu şekildeki bir hesap ve düşünce tarzını tenkit ederek «Corbusier'in tekliflerinde öne sürdüğü sayıdaki daire — mesken — meselâ çok yüksek binalar yerine 5 katlı binalara dağıtılrsa, serbes ve yeşil sahalara hissedilir derecede azalmıyacak ve ışık açısı daha uygunlaşacaktır. Genel olarak yüksek binalar yapmak suretiyle ortaya atılan yer kazancı teorisi ve yüksek bina ideali bugüne kadar yerleşme kesafetinin açık hesapları ve tatbikatı ile ispat edilememiştir.»

Şimdiye kadar bir çok memleketlerde yapılan yüksek mesken blokları özel inşaat spekülörlerinin elinde kalmış ve bilhassa bu arazi pahalı olduğu sebeple, yapı sahipleri yüksek bina inşaatındaki bir çok güçlükleri, kullanma (istifade) katsayısını arttırmak suretiyle karşılamışlardır. (İnşaat ve tatbikatın gülcüğü, bina içindeki tesis masraflarının artması).

Özel sermayenin kudretinin çok altında, yardıma ve krediye muhtaç olan kooperatifler ile sosyal mesken davasının haline çalışan bütün amme müesseselerinin pahalı olan yüksek yapı sistemlerini tercih edebilmeleri için çok emniyetli maliyet hesaplarının yapılması elzemdir.

Yüksek binaların iç bünyesi :

Son senelerde, yüksek mesken bloklarının yapılmasının diğer sebeplerinden biri de plân tertibindeki maksada uygunluk gösterilmekte ise de, hakikatte yüksek binaların mesken kitleleri olarak kullanılması iç bünyesine uymamaktadır. Büyük şirketlerin kendi idare binaları, iş hanları ve hastahanelerin iç bünyesinde kullanma ihtiyacından doğan yatay ve düşey (merdiven-koridor) elemanlar bulunur ki bunlar, arasında çeşitli iş ve çalışma bağlantısı olan hacimlerin iç sirkülasyonunu gözerler. Bu neviden binalar esasen aynı sebeplerle kitle ve tertip bakımından yüksek binalar şeklinde gelişmişlerdir ve bu gelişme maksada uygun ve tabiidir. Mesken binalarında ise daireler arasında yatay veya düşey olarak bir bağlantı elzem olmadığı gibi, aksine olarak dairelerin bağımsızlıkları meskenler arasındaki her türlü bağlantının azaltılması ile artmaktadır. Mesken binasının içindeki dairelerin ana bağlantıları sadece yola ve bahçeye olabileceğine göre, yüksek yapıların mesken kitleleri olarak kullanılması iç bünyelerinin özelliğinden doğan bir ihtiyaç değildir.

★ İskân maksadı için kullanılmıyan diğer sahaların şehirlerin yayılmasında yaptığı büyük tesirler.

Kat adedinin artırılması ile iskân mntakalarındaki saha ihtiyacının iyiden iyiye azaltılabileceği düşüncesinin ihtiyatlı bir şekilde incelenmesini açıklarken 1 veya 2 katlı mesken yerine 3 veya 5 katlı blokların kullanılması hissedilir bir yer kazancı elde etmek için faydalıdır. Fakat böyle bir karşılaştırmada dahi gerekli sınırların konması şarttır. Zira bugün için meslek adamlarından başka çeşitli aydın zümreler de, her meskenin geniş, ferah, aydınlık ve bol güneşli olması icap ettiğini bilmekte, bunu temin

için de binalar - bloklar - arasındaki açıklıkların - bahçe ve serbes sahalar - yeter derecede tutulmasını arzulamakta, ve ancak bu suretle bahçe boyutlarının diğer sahalar ile kaynaşarak insan psikolojisine uygun ve göze ferah etkiler yapacağını söyleyebilmektedirler.

Fakat inşaat yapılmıyan yüzeyler nispeti büyüdükçe üzerinde inşaat yapılan yüzeyler ile, kat adedini arttırmak yolu, yapı sahalarından kazanılan yüzeylerin ehemmiyetini kaybettirmekte, yani küçük nispetlerde düşmektedir. Şu halde bina yüksekliklerinin artırılması ile brüt yapı sahasından kazanılan yüzeylerden başka serbes ve yeşil sahalar da iskân topluluklarının ve şehirlerin yayılmasına önemli bir yer işgal etmektedir.

İnsan ve toplum ihtiyacına göre kurulan şehirlerin organizmasında, iskân, çalışma, kültür, dinlenme gibi birbirinden çok farklı bölgeler görülmektedir ki, bunların sadece bir tanesi iskân sahasıdır. Meskenlerden kurulu ve oturmaya hizmet eden bu bölgenin dışında kalan, endüstri, ticaret, idare ve eğitim, serbes sahalar ve trafik sahaları da bulunmaktadır. Bu sahaların kapladıkları yüzey iskân sahasına çok az miktarda bağlıdır. (Meselâ yerleşmenin genişlemesi trafik sahasının da genişlemesine sebep olabilir).

Yapılan incelemelere göre son yıllarda inkişaf eden Avrupa şehirlerinde 1 kişiye minimum 50 m², ve bir meskene de bütün şehir tesisleri, yollar, serbes sahalar dahil olmak üzere 150 m² lik arazi düşmektedir.

Bu ölçülere genel olarak şehir sınırlarının dışında kalan su sahaları, orman, spor tesisleri, mezarlıklar, endüstri sahaları, hava meydanları dahil değildir. Fakat gerek şehirlerde bir kişiye düşen 50 m² ve gerekse bir meskene düşen 150 m², 20 katlı bir yüksek bina yapmak suretiyle elde edilecek olan yer kazancından 3 defa daha fazladır. Bu sebeplerle kat adedinin artırılması ile elde edebileceğimiz avantajlar, şehirlerin genişlemesine çok az derecede etkiler yapabilir.

Bilharsa yüksek bina yaparak yer kazanmaya yönelmenin bir sonucu olarak yerleşme kesafeti normal ölçülerin üstüne çıkmakta ve iskân sahaları küçülmekte olduğundan geniş olan şehir bünyesi içindeki iskân bölgesinin nispeti de hakikatte azalmaktadır.

235. Osmanlı yerleşmelerin yol perspektifi.

★ Yerleşme perspektivinde mesken binaları :

Bir yerleşmenin plânlanmasında, şehircilik ve iktisadi problemler ile yerleşmenin sistemi tayin edildikten başka, şüphesiz binaların görünüşü de göz önünde bulundurulacaktır. Böylelikle Sosyal ve İktisadi faktörler ile estetik görüş ve bazen de mesleki kaprisler karşılaşmaktadır. Birbirine benzeyen tip meskenler ve küçük mesken topluluklarından kurulu yerleşmeler çok defa söylendiği gibi sıkıcı mıdır? ve mesken ve iskân politikası bakımından alınan tedbirlere göre yapılan tip meskenlerin yan yana gelmesi ile dış mekan perspektiflerinde bir fakirleşme olmakta mıdır?

Herşeyden evvel şehirciliğin bir form problemi olmadığını okullarda ve halkın aydınlatılmasında net bir şekilde açıklamak gerekmektedir. Yerleşmelerde yaşayan milyonlarca insanın yaşayışlarında derin etkileri olan plânlama hareketlerinde ve tatbikatlarındaki kararlar çok ciddi ve mesuliyetlidir. Bu sebeplerle estetiğin sosyal problemlerin üstünde ve onun zararına olacak şekilde yer almasını sağ duyusu sağlam olan hiç bir vatandaş isteyemez.

Diğer taraftan bir yerleşmenin formunu kazanması, binaların aralarındaki dış mekanlara, birbirlerine, yollara veya meydanlara olan bağlantı ile ilgilidir.

Eski yerleşmelere ait vaziyet plânlarına tekrar dönersek, bunlar arasında birbirinden farklı form ve perspektivlerin başlıca iki dış mekân veya yerleşme perspektifi anlayışına sahip olduklarını görürüz. Bunlardan birincisi yol perspektiflerinde tek bir bakış noktasının, ikincisi yol perspektifinde daimi bir değişikliği temin eden muhtelif görüş açılarının bulunmasını tercih etmektedir. Meselâ simetrik olan Karlsruhe ve Versay da saray bütün yol perspektiflerindeki son hedef yani tek bir görüş noktasıdır. Buna mukabil orta zamanın geometrik gibi görülen yol sistemlerindeki hafif yol bükümleri veya eğriler, değişen yol yönleri ile aynı yol güzengâhı üzerinde birbirinden farklı perspektifler elde edilerek tek bir bakış noktası yerine insanın yer, yer yeni dış mekanlar sezmesi gaye edinilmiştir.

Avrupadaki orta zaman yerleşmelerinin yol kenarlarında yer alan çarpık saat kuleleri, hakikatte plân yüzeyinden daha çok etkisi olan dış mekanın en iyi örneklerini vermektedir. Orta Avrupadaki eski ve tabii yerleşmelerle, Osmanlı yerleşmelerinde müşterek olan özellikler de yok değildir. Bu benzerlik ve yaklaşmanın sebepleri hakikatte çevresel malzeme ve bu malzemenin mimari ve yapı tekniğine yapmış olduğu etkilerdir.

Bu tarihlerde bol sayıda ve çeşitli yapı malzemesinin bulunmayışı ve büyük teknik imkânla ra sahip olmıyan toplumun sağ duyusunu teknik ve sanat bakımından tam bir saflıkla kullanabilmiş olması da görüş ve anlayış birliğini meydana getiren başlıca faktördür. Eski yerleşmelerin mahalli görünüşleri ile silüetleri başlıca şu özellikleri taşımaktadır.

a) Benzer form ve hareketin kitleler vasıtasıyla tekrarı :

Çatı meyillerindeki eşitlik ve yaklaşıklık,
Çatı meyillerinin yönlerinin eşitliği,
Kitlelerin oturtuluşundaki yönlerin eşitliği,

b) Benzer proporsiyon, renk ve malzeme strüktürünün kitlelerde tekrarlanması :

Pencere v kapı gibi boşlukların proporsiyon eşitliği,

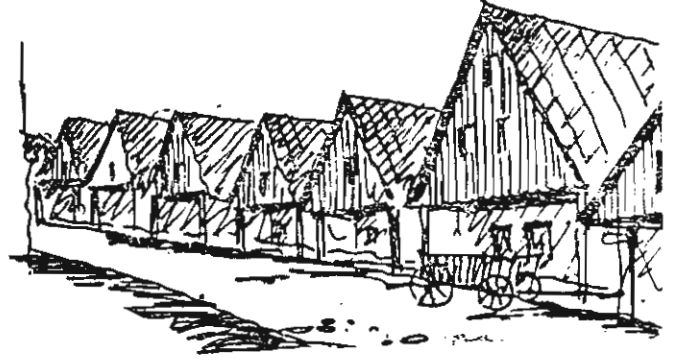
Kitleleri meydana getiren inşaat malzemesinin renk strüktür ve kullanmasındaki eşitlikler.

Çatı örtüsü için kullanılan malzemenin eşitliği.

c) Yukarıdaki özelliklerin dışında kalan binaların (dini, resmi, reprezentatif) daha büyük elemanlar ve dominan (hakim eleman) olarak yerleşmenin içinden yükselmesi ve silüetlerde ısrarla kullanılması.

Özellikle, yığın şeklindeki kapalı yerleşmelerde mesken binaları ile elde edilen form, renk ve proporsiyon benzerliği, bunların gerisinde veya ortasında, değişik malzeme ile de yapılmış olsa, yükselen dominanların etek kısmını teşkil edecek büyük binalara bir ölçü vermektedir. Aynı zamanda mesken binalarından meydana gelen binalar topluluğu dominanları ile birlikte çok kuvvetli bir silüet ve perspektif kazanmakta ve tam olarak bir bütün teşkil etmektedir.

Eski devirlerde yerleşmeler civardaki malzemelerle kurulmaya mecbur olduklarından ve bunun sonucu olarak bir memlekette malzeme kaynaklarına göre değişik yapı sistemleri ve bu-

236. Şlezzyada yol perspektivi: Dokuma tezgâhları olan eski evler, el zenaatının tabii olarak standardize ettiği rezilyonel yapı malzemesi ile yapılmıştır.

nu imal eden zenaatkârlar yetişerek mimari düzeni geleneklere (usta-çırak) göre en tabii bir yoldan sağlamışlardır.

Teknik imkânların artması ile mahalli özellikleri bulunan mıntakalara da bir çok yapı malzemesi nakledilerek yapı sistemleri değişmekte olduğundan bugün için eski yerleşmelerdeki bütünlüğü veren birçok faktörleri yeni yerleşmelerde göremiyoruz. Önemli diğer sebeplerden biri de yeni yerleşmelerde yakın kitleler yerine aralıkları fazla ve büyük kitlelerin kullanılmasıdır.

Ayrıca toplu mesken inşaatında unutulmuş bir hususta plânlama ile bir mimari elde etmek yerine, ayrı ayrı her bina ile kaprisli bir mimari yapmak arzusudur. Böylece çok defalar binaların mimarisi yolu ile konuya hakim olunmak istenmekte fakat, plânlama yolu ile elde edilebilecek bütünlük zedelenmektedir.

237. Ortahisar: Rejiyonel maizeme, ilkel yapı tekniği ve sağ duyunun gösterdiği emin yollardan gidilerek elde edilen müspet sonuç «Yerleşmenin tabii bütünlüğü»

★ Mesken inşaatının endüstrileşmesi :

Teknik ve ilim insanın faydalanmasına tabi olmadıkça insanlar için alet olmaktan uzaklaştırılıp sadece onun için kullanılmadığı müddeiçe, bütün mânâsını kaybetmektedir.

İlim ve teknik beraberce son senelerde o kadar müthiş bir ilerleme kaydetmişlerdir ki, insanın küçüklüğü ve zayıflığı ile, teknik âlemin sürat sarhoşluğuna kendini kaptırması ve zaman zaman tereddütler geçirmesi çok tabiidir. Bütün bu ilerlemelere rağmen mesken inşaatının gelişmesi pek fazla ileriye gidememiştir. Buna sebep olarak, mesken inşaatının fikriyatı ile uğraşanların, meselâ otomobil endüstrisinde olduğu gibi, rasyonel imalât formlarını e'le almamaları iddia edilmektedir. Bu iddia hakkında hemen şunu söylemek gerekir ki, mesken inşaatı ile otomobil imalâtı arasında fonksiyon bakımından farklar vardır ve mesken muhtelif fonksiyonlara beraber hizmet etmeye yaradığı halde, otomobil imalâtı sadece tek bir maksada hizmet etmektedir. Esasen çeşitli sanayi kolları, otomobil endüstrisine nazaran çok farklı bir gelişme göstermişlerdir. Meselâ son senelerin en modern alet ve vasıtaları ile mesken inşaatında benzerlikleri bulunan gemi inşaatında kaliteyi arttırmak ve maliyeti önemli derecede indirmek mümkün olmamıştır. Fakat böyle bir durum karşısında yeni imkân ve yollar ile araştırmaların durdurulması ve zengin sayıda küçük el sanatlarına, zenaate dayanan mesken inşaatının eski metotlarla başbaşa bırakılması da tamamen yanlışır.

Düneye nazaran çok mükemmel hale gelen tekniğin yapı âleminde kullanılmasından sarfınazar edilmesi halk iktisadiyatı bakımından da ayrıca mahzurludur. Fakat faydaların yanında mahzurların da göz önünde bulundurulması şarttır.

★ Prefabrikasyon :

Radyo, buz dolabı, otomobil gibi muhtelif ihtiyaç malzemesinin seri halinde endüstri yolu ile imal edildiği bir devirde bulunmamıza rağmen, yapı sahasında elân ve el zenaatına isin eden metcdlarla çalışıldığı doğrudur. 15-20 dakikada konforlu bir tek evi meydana getiren Amerikan fabrikalarından bahsedilirken, inşaatlarımızın yavaşlığı karşısında esasen bulunır yan mütehassıs işçi ve usta yerine makineler kullanmak ihtiyacını duymaktayız.

Fakat zamanın özelliği olan bu arzumuzun yerine getirilmesi kolay olmadığı gibi, yapı işinin endüstrileşmesinin mânâsı da herhangi bir imalâtın rasyonelleşmesinden çok farklıdır. Büyük çapta kullanılan muhtelif ihtiyaç malzemesinin endüstri yolu ile elde edilmesi ilk plânda bu maddelerin hareket ve dağıtım kabiliyetlerine dayanmaktadır. Şayet ham malzemenin ve bitmiş eşyanın nakliyesi, imalât maliyetine nispetle cüzi miktarda ise, o maddenin seri imalâtla elde edilmesi ve uzak mesafelere dağıtımını mümkün ve ticaridir. Fakat buna rağmen seri imalâtın verimli olabilmesi için parçaların normlaştırılması, model adedinin muhtelif arzulara uygun olmak şartı ile tahdidi elzemdir. Mesken inşaatında ise bu hallerden henüz uzak'a bulunmaktayız.

Bilhassa yığma inşaat için lüzumlu malzemeler, tuğla, taş, kireç, kum ve çakıl hemen hemen her yerde normal temin edilmekte, buna mukabil ağır olan bu iptidai malzemenin nakli zorlamakta, yani pahalılaşmaktadır. Sadece ahşap ve ahşaptan mamul bazı hafif levhalar ucuza nakledilebilirler. Amerikalıların seri imalâtlarında hafif malzemelerin esas teşkil etmesi aynı sebeptedir.

Memleketimizde o'duğu gibi, endüstri kapasitesi düşük olan memleketlerde de tabii olarak piyasa yani halk iktisadiyatı, mevcut ham maddelere uygun şekilde kullanmayı tercih etmektedir. Ananevi şekilde kullanılan birçok malze-

me üzerinde de düşünülecek olursa, esasen normlaşmış olduğu görülebilir. Tuğla, milattan evvelki tarihlerden yani 2000 seneden beri bütün endüstrileşmeye rağmen, henüz saf dışı edilememiştir. Çünkü iptidai ve her yerde bulunan tabii malzeme ile imal edilebildiği gibi, ölçüleri bakımından da bilhassa küçük binalarda muhtelif duvar ve örgü problemlerini rahatça halletmektedir. Bundan başka tuğlanın izolasyon kabiliyeti iptidailiğine rağmen son derece müsaittir. Ahşap ise kesilerek biçilmesi memleketimizde de az çok normlara bağlı olan bir malzeme olup standart ebadlarda bulunmaktadır. İnce yapıyı teşkil eden bir çok malzemeyi —doğrama, demir işleri, v.s. gibi— ev tiplerine göre standart bir hale getirebiliriz. Diğer bazı malzeme —borular, fayanslar, mutbak ve banyo takımları, elektrik tesisatı ve teferruatı— kâmilan standart olarak satılmaktadır.

İnşaatta bazı mamullerin tip haline getirilmesi ve normlaştırılması çok eskiden beri yapılagelmektedir. Eski ve yetişmiş zenaat erbabının elinde olan bir çok işler belirli ölçülere göre yapılmakta ve bu suretle aynı elemanlar muhtelif binalarda kullanılabilir. Eski yerleşmelere ait izahlarımızda kaydetmiş olduğumuz gibi, «toplumda birlik» yani yerleşmede vahdet temin edilmektedir. Zamanımızın modern inşaat malzemeleriyle henüz dejenere olmamış mın-takalarında da bu hal devam etmektedir. Eski İstanbul evlerinde kullanılan giyotin pencereiler, konstruksiyon, nispet ve hatta profilleri itibariyle eşittir. Ahşap saçaklar, dereler, cumba teşkilleri hemen hemen standart bir yapı an'ayışı ile meydana gelmişlerdir.

Birçok memleketlerde ananevi bir hale gelen inşaatlarda ortalama olarak, duvarcı, sıvacı, demirci, doğramacı, dülgör ve tenekeci gibi yirmi kadar mütehassıs zenaat erbabı iş görmektedir. Bilhassa ikinci dünya savaşından sonra Avrupada inşaat şantiyelerindeki bir çok işlerde daha rasyonel metodlar tatbik edilmiştir. Mese-

İla bugün birçok memleketlerde elektrik ve sıhhi tesisata ait duvar kanalları motorlu aletlerle kısa zamanda açılmaktadır. İç ve dış sıvalar keza alet ile tatbik edilebildiği gibi, birçok işler sıra bakımından da maksada uygun bir şekilde organize edilmiştir. Orta Avrupada artık kış aylarında don tehlikesi yüzünden bir bekleme mevzuubahis değildir. Fakat bütün bunlara rağmen sadece rasyonel çalışmaların mesken inşaatını ucuzlatmada mühim bir rol oynıyamıyacağı muhakrak olduğu düşüncesiyle, asıl problemin inşaatın endüstrileşmesiyle, çözülebileceği açıktır. yani inşaat mahallinde yapılan imalâtın imkân nispetinde mahalli endüstri aletlerinde yapılması zaruri olmaktadır. Bu tedbirler neticesinde, yapı etaplarının hızlanması, imalâtın artması, imalâ. fiatının düşmesi, dolayısıyla inşaat fiatının azalması ve bilahare şantiyede kullanılmak mecburiyetinde olduğumuz kaliteli işçi adedinin indirilmesi gibi faydaların sağlanabileceği ümit edilmektedir.

Yapı pazarında bazı kollar uzun zamandan beri bir endüstri haline gelmiştir ve bugün için bu hal tarzından geriye dönmek esasen mevzuubahis değildir. Fakat buna rağmen en iyi şantiyelerde dahi muhtelif mesleklere mensup iyi işçilerin adedini azaltmak mümkün olamamaktadır. Bu sebeplerle mesken inşaatının tam olarak endüstrileşmesi ile, şantiyelerdeki pahalı ve kaliteli işçiler yerine, fabrikalarda normal işçiler ile seri halinde yapılacak imalat şüphesiz umumî inşaat masraflarını indirecektir.

Son senelerde bilhassa prefabrikasyon da büyük parçalar tecrübe edilmektedir. Beher parça, meskenin bir mekanı olup bitmiş olarak fabrikadan monte edilmek üzere yapı yerine sevkedilmektedir. Prefabrikasyonda hedef olarak şu hususları zikredebiliriz:

- a) Maliyet fiatının indirilmesi,
- b) İnşaat müddetinin kısaltılması,
- c) Çalışma saatlerinin azaltılması.

Yukarıdaki izahata göre umumî olarak yapı işlerindeki endüstrileşme başlıca üç şekilde

ele alınabilir.

1) Tradisyonel hale gelen kısmi imalâtın (doğrama, tuğla, döşeme, imalâtı gibi) mekanik hale getirilmesi, yani tesislerin modernleştirilmesi.

2) Orta büyüklükte, bir veya iki kişi tarafından kaldırılabilir 100 kg. lık hafif prefabrik elemanların imalâtı.

3) Hususi kaldırma makinaları ile montajı yapılan ve tamamen bitmiş, ağır prefabrik elemanların hazırlanması.

Birinci grupta bildiğimiz hazır döşeme elemanları, hazır lento ve kirişler, doğramalar, suni taştan mamul parçalar, v.s. bulunmaktadır. İkinci grupta hazır elemanlar biraz birleştirilmiş, duvar parçaları, ve bunlara evvelden monte edilmiş kapı ve pencere aksamı yer almaktadır. Fakat bu safhalara kadar yapılan inşaat zaman alan ince inşaat devresi ve bunun işçiliğinden kurtulmuş olmadığı cihetle henüz rasyonel değildir. Sıva ve tesisat işleri henüz eksiktir. Ancak üçüncü gruptaki elemanlar ile, yani döşeme, duvar ve tavandan müteşekkil ve her türlü tesisatı evvelden hazırlanmış yapı parçaları ile mühim bir hamle yapmak mümkündür.

İnce işlerin büyük bir kısmının atelyelerde hazırlanması ile, şantiyede yapılacak iş, bu hazır elemanları sırasına göre üst üste veya yana getirmekten ve derz iritibatlarını tamamlamaktan ibarettir. Bu metoda aynı zamanda total fabrikasyon denilmektedir. Total fabrikasyon 6 m² lik — 3 tonluk — yapı elemanlarından başlayarak 20-30 m² .lik elemanlara kadar çıkarılabilir ki bunlar 20-25 ton civarındadır. Son senelerde bu gibi ağır elemanların atelyeden şantiyeye nakli ve montajı için helikopter kullanılması da düşünülmüş, fakat henüz tatbik edilmemiştir.

★ Ucuzluk anlaşığı :

Ucuzluk mevzuunu araştırırsak, cevabını maliyet fiatlarının mukayesesini yapmak suretiyle bulamayacağımız ve probleme tesir eden

bir çok faktörlerin de aynı zamanda nazarı itibara alınması mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Ucuzluğu temin maksadı ile yapının kalitesinin bozulması veya şantiyedeki işçiliği azaltan fakat buna mukabil fabrikadaki işçiliği arttıran bir prefabrikasyon metodunun tatbiki hiç bir zaman iktisadi tedbirlerden sayılamaz. Bu sebeplerle, yapı iktisadiyatına yönelen her tedbir veya çalışmanın ilgili olduğu, işçilik kalitesi, işçilik müddeti, mütehassis işçi adedinin artması veya eksilmesi, imalattaki muvaffakiyet gibi hususlarla birlikte ele alınması zaruridir.

★ **Prodüktivite, imalât :**

Halkın fazla mesken sıkıntısı çektiği Rusya'da, sosyal mesken meseleleri ile ilgili uzmanlar bu memleketin muayyen mıntakalarındaki mesken inşaatının yüzde elli nispetinde prefabrike yapıldığını muhtelif kongrelerde izah etmişler ve bu sayede şantiye işçiliğinden yüzde 90 nispetinde tasarruf edildiğini bildirmişlerdir. Fakat diğer bir Rus mütehassisinin açıkladığına göre bu memlekette total fabrikasyon yapmak suretiyle yüzde 30-35, ve daha küçük elemanlar kullanıldığı takdirde işçilik saatlerinden yüzde 50-55 kadar işçilik tasarruf edilmektedir. Fakat bu açıklamalara rağmen yine aynı uzmanların ifadelerine göre umumî mesken maliyeti neticede çok cüzi bir düşme göstermektedir. Bu hal ise yukarıda izah ettiğimiz gibi, ucuzluk anlayışının değişik olmasındandır. Yani kaldırılan şantiye işçiliği yerine rasyonel olmıyan bir fabrika işçiliği girmiş ve lüzum olan ucuzluk elde edilememiştir.

★ **Mesken maliyetinin düşürülmesi:**

Bina maliyeti belirli olarak, genel imalâta ve dolayısıyla, pahalı olan sabit tesislerle imal edilecek mesken elemanlarındaki tekrarlama, yani çok sayıda kullanma imkânlarına bağlıdır. Bu imkânlara en fazla sahip bulunan Rusyada dahi, yapılan tatbikatlar sonunda, büyük elemanlarla —total fabrikasyon— yapılan meskenler daha küçük elemanlarla yapılanlara na-

zaran yüzde 4-5 ve ananevi ve mahalli inşaat tekniğine göre yapılan normal inşaata nazaran da yüzde 8-10 nispetinde bir ucuzluk sağlayabilmıştır. Orta Avrupanın tanınmış mütehassislari ise Ruslar tarafından verilen işçilik saatlerinden indirme yüzdelerini çok ihtiyatlı karşılamakta ve bu nispetler doğru olsa bile, Rusyadaki imalâtın işçiliği ile orta Avrupadaki işçiliğin kabili mukayese olamayacağını ifade etmektedirler. Döküman ve fotoğraflardan anlaşıldığına göre bu memleketteki işçilik henüz geridir.

Buna rağmen büyük bir tolerans ile muhtelif memleketlerde yapılan prefabrikasyon metodları ile ancak yüzde 20 nispetinde bir ucuzlama yapılabileceği anlaşılmaktadır.

Ucuzluk meselesini tetkik ederken, imalâtın seviyesini, yani kalitesini de gözden çıkarmamak ve hatta işçilik ve malzemenin fena olduğu tespit edilirse, yapılan işin normalden de daha pahalı olarak kabul etmek gerekir, çünkü meskenlerin bakımı ve ve ömürleri, maliyet hesabında göz önünde tutulacak mühim bir faktördür.

İsveçte yapılan tatbikata göre bu memlekette elde edilen neticeler fazla parlak değildir. Hatta ananevi şekilde yapılan inşaatların lüzumlu parçalarını imal eden müesseseler, atelyelerini son senelerde o derece rasyonel bir hale getirmişlerdir ki, prefabrike mesken inşaatı yapan firmaların, inşaat müddetleri ile baştaşa gidabilmektedirler.

★ **Yapı kalitesinin artırılması :**

Ananevi şekilde yapılan inşaat tatbikatlarında yirmi kadar zenaat erbabının müstereken meydana getirdikleri işçilik, her zaman ve her yerde iyi ve hatasız olamaz. Bilhassa memleketimiz gibi, henüz meslek ve zenaatın eski terbiyesi ile yapılamıyan birçok işler, sıra itibariyle yapı esnasında birbirini bekleme mecburdur. Hatalı herhangi bir işçilikten sonra, sırası gelen diğer bir iş ile her hata kapatılamıyacağı gibi aksaklık kendini daha çok da gösterebilir.

Halbuki, prefabrikte inşaatla olduğu gibi, bir çok işçilikler fabrika presizyonu ile yapılırsa işçiliğin, dolayısıyla yapının kalitesi çok artar. Prefabrikasyondaki güçlükler, nakliye ve montaj ile, bu esnada kazalarla meydana gelen bozulmaların giderilmesidir.

Kalitenin arttırılmasındaki ana meseleler, sağlamak, derzlerin tatbikatı ve hatalara karşı gösterilmesi icap eden toleransın ölçüsünden ibarettir. Amerikadaki prefabrikte inşaat sistemleri büyük bir ekseriyetle tek ailelik ve tek katlı evlere, yani, küçük villâ, hafta sonu evlerine inhisar etmektedir. Halbuki prefabrikasyon sosyal mesken mevzuu ile alâkalı olarak geliştirilirse, muhtelif bina tipleri, yani blok apartimanlar gibi, kat adedi artan mesken formlarını da, prefabrikasyon içine sokacağından, Rusyada ve bazı diğer Avrupa memleketlerinde görülen problemler veya Fransada tatbik edilen prefabrikte döşeme plâklarının naklinde ve montajında karşılaşılan güçlükler derhal kendini gösterecektir.

Küçük hazır evlerin, ahşap gibi hafif malzemelerle imalindeki iyi işçilik ve kalite müessesna, katlı mesken binalarının prefabrikte imalâtındaki kalite, normal inşaat işçiliğinin altında bir seviyede kalmakta olduğu şimdiye kadar yapılan tatbikatlardan anlaşılmaktadır.

★ Prefabrikasyonun hudutları :

Tamamen iktisadi görüşlere göre prefabrikasyon dar bir hudut içindedir. Bonneme, Fransa, mahalli fabrikasyonda asgari bir imalât için 500 ilâ 800 adet mesken elemanının bulunmasını ve bunların aynı şantiyeye ait olmasını zaruri görmektedir. Ayrıca aksiyon sahasının yarı çapı da azami 50 ilâ 80 km. dir. Fransada bu şekilde katedilen en uzun mesafe 300 km. dir. Fakat bu yol müstesna olarak değerlendirilmelidir, çünkü nakliye su yolu ile, yani nehir üzerinden yapılmıştır.

Bugüne kadar, izah ettiğimiz şekildeki prefabrikte mesken inşaatının gelişmemesi, bundan vazgeçilmesine bir sebep olamaz. Ancak daha uzun zaman bu istikametteki araştırmaların kesif şekilde devam ettirilmesi lüzumludur. Prefabrikasyondaki usul ve metodların ise daima değiştirilmesi de bazı mühim güçlükleri meydana getirmektedir. Bu büyük tesislere yapılacak yatırım da çok yüksek meblağlara çıkmaktadır ve kurulan bir metodun değiştirilmesi testte değişikliklere sebep olacağından, yapılmış olan yatırımlardan bir netice almadan yeni yatırımlara girişmek iktisadi bakımdan tasvip görmemektedir. Devlet yardımının bu gibi işlerde kullanılması ise, tek taraflı araştırmalara ve rekabet mecburiyetinin ortadan silinmesine yol açabilir.

Halihazırda Fransada prefabrikte elemanlarınla yüzde 5, İsveçte yüzde 3,5 nispetinde inşaat yapılmaktadır. Bu müaâhazalardan sonra son olarak meskenin endüstrileşmesindeki insanın durumunu ele almak ve Lewis Mumford'un haklı bir görüşünü de burada kaydetmek yerinde olur.

Pennsylvania üniversitesinin şehircilik profesörü «Zamanımızın en büyük problemi insanın muvazeneli bir bütünlüğünü tekrar esis etmek, ona makinelerle hakim olmak kabiliyetini vermek, ve böylece onu, makinelerin aciz, pasif bir şeriki ve kurbanı olmaktan kurtarmaktır. En önemli vazifemiz, kendimizi, zamanımızın tek taraflı mekanik zaferleriyle intihardan korumaktır.»

Pierre Vago, ULA Genel Sekreteri de aynı mevzu üzerindeki görüşmelerde «Mesken inşaatı çok taraflıdır ve mali, iktisadi ve estetik meselelerle doludur. İnsani meselelerden hiç bahsetmiyorum, çünkü bu mesken davasının bir problemi değil, meskenin mevcudiyetinin sebebiştir,» demektedir.

★ Memleketimizdeki sosyal mesken inşaatı ve sarfedilen gayretler :

Tarihçe bakımından yurdumuzdaki sosyal mesken faaliyeti son 1,5 yüzyıl süresi içinde dini merkezlerle bağlı kalmaktadır. Bilhassa hristiyan camiasının muhtelif şehirlerdeki kliselerinin devamlı olarak fakir aileler için inşa etmiş olduğu meskenler ilgi çekicidir. Osmanlı camiasında mevcut olan Medrese, fakirhane gibi sosyal tesisler yanında tam mesken anlamındaki tesislere rasgelmeyişinin sebebi, büyük şehirlerde böyle bir ihtiyacın doğmamış ve kasabalarda ve köylerde de halkın kendi ihtiyacını mahalli malzeme ile kendi inşa etmek suretiyle karşılamış olmasıdır. İstanbul'un fethinden sonra şehrin yeniden iskânını tanzim ederken Anadolu'dan belirli mıntikalardan toplu halde getirtilen halkın yerleştirilmesi için bir programın tatbik edilmiş olması lazımgeldiği düşünülürse, şekil bakımından bir nüfus hareketi olarak görülen bu olayların aynı zamanda sosyal faaliyetler olduğu anlaşılmaktadır.

Son asır esnasında görülen kayda değer sosyal mesken faaliyetleri ve tatbikattan bazıları şunlardır:

- 1850-1860 : İstanbulda oturan katolik İtalyan camiasının yaptırdığı St. Marie klisesi ve çevresindeki küçük meskenler. Haliç'te Tersanede çalışan İtalyan asıllı işçiler için kurulmuşur. (Auxilium Cristianorum) şekil (238 - 239) Harbiye.
- 1870 : Akaretler, Beşiktaş: Sultan Aziz tarafından saray mensuplarının ikâmet ihtiyacını karşılamak üzere, şekil 43, 44, 45.
- 1880 : Surp-Garabet Bağlarbaşı, Üsküdar: ahşap sıra evler şeklinde: şekil 240, 241.

- 1890 : Surp Agop, Harbiye, 3 katlı kağır sıra evler şeklinde, şekil 242, 243.
- 1900 : Sıralarında Gedikpaşa semtinin plânlanması ve dikdörtgen adalar içinde bazı sosyal teşebbüslerle sıra evler inşaatı. Şekil 244, 245.
- 1919-1920 : Türk Hava Kurumu apartimanları, Lâleli; Büyük bir yangın sonunda yangın felâketzedelerine yapılan yardımlarla inşa edilen mesken blokları. Eski ismi ile Harikzedegân apartimanları. Şekil 246, 247
- 1925 : Haydarpaşa'da Enver paşa tarafından inşa ettirilen yetimhanenin daha sonra tadil edilerek D. D.Y. memurları için lojman haline getirilmesi şekil 248, 249.
- 1934 : Bahçelievler yapı kooperatifinin Ankara'da kuruluşu ve yapı faaliyetine başlaması. Bugünkü Bahçelievler semtinin ilk başlangıcı.
- 1935 : Kadıköyünde Celâl Sahir vakıfları, sıra evler şeklinde;
- 1947 den sonra : sırasıyla 1., 2., 3. Levent ve Koşuyolu mahallelerinin mahdut gelirli vatandaşlar için inşaatı, ve bunlara 4. Levent ve Ataköy yerleşmelerinin ilâvesi.

Ancak Ataköy yerleşmesinde modern bir yerleşme plânı görülmekte isede, mesken tiplerinin, sosyal maksatlar bir tarafa, memleketin iktisadi bünyesinin dışındaki ölçülerde hazırlandığı da bir hakikattir. Bu tiplerin içinde bir özel villânın iç bünyesine sahip, geniş, camlı ve şömineli tipler de mevcuttur. Bu sebeplerle Ataköy sitesini sosyal bir çaba olarak değil, sadece son senelerin önemli bir şehircilik ve iskân hareketi olması ve yerleşme formundaki yenilikler dolayısıyla kronolojik sıraya uyulanmış bulunuyoruz.

Bu sıralamada görüldüğü veçhile sosyal maksatlarla başlayan gayretler yakın tarihlere kadar bir bütün ifade eden tesislerden ziyade, diğer yapı nizamı arasına karışan mesken dizileri olmaktan ileriye gidememiş ve plâncılık bakımından en doğru yönünü ancak 1947 den sonra alarak, başta Belediyeler olmak üzere meslek adamlarına iyi şehircilik tatbikatları için büyük şanslar vermiş bulunmaktadır. Yukarıda izahına çalıştığımız sıralama içinde muhtelif zamanlarda devlet eli ile göçmenler için kurulan mahalleleri de sosyal hizmetler arasına kaydetmek, problemin çeşitliliği bakımından faydalıdır. Ancak bu tatbikatların büyük bir çoğunluğu plânlama bakımından tatmin edici değildir.

★ Sosyal meskenlerin tarifi hakkında :

II. İmâr Kongresi münasebetiyle İmâr ve İskân Bakanlığı hazırlanan 8 sayılı komisyon raporunda bu konuda yapılmış tarifler mevcut ise de, diğer kısımlarada temas etmek istediğimiz hususları açık bir şekilde ifade ve takviye edebilmek için tarif üzerinde durmak zaruret olmaktadır.

Bahis konusu komisyon raporunda madde 5 de soyal mesken «Yoksul ve dar gelirli halk topluluklarının ikâmetini» karşılayan mesken olarak tarif edilmekte ve yapılacak yardım veya kredilerin düzenlenmesi bakımından sınırlı ve kesin bir ifade taşımaktadır. Kânaatimizce bu tarifteki dar çerçeve içinde kalan halk toplulukları ile, bu tarifin dışında kalan halk topluluklarını «dar gelirli» terimi tam olarak belirtmemektedir.

Dış memleketlerde olduğu gibi, yurdumuzda da yoksul olmadığı ve madde 5 deki tarifin içine giremediği halde, arzu ettiği bir meskende normal kira ile ikâmet edemeyen veya böyle bir meskene sahip olamıyan birçok aileler mevcuttur. Sosyal olarak sayabileceğimiz bütün resmi ve özel gayretler arasında, durumu ne olursa olsun belirli meslek veya iş sahipleri olan vatandaş grupları tarafından ticari olma-

yan maksatlarla ve sadece istedikleri bir meskene kavuşabilmek için kuracakları teşkilâtlar ve bu organizasyonun bütün gayretleri, kendileri, çocukları ve hülâsa toplum için faydalı sosyal hareketlerdendir.

Zelzele ve âfet mıntıklarında Kızılay veya diğer teşekküller tarafından yapılan ve ikâmet maksadına hizmet eden çadır yardımlarından, yoksullara az kira ile tahsis edilen vakıf meskenleri ile, diğer özel nizamlar çerçevesi içinde banka kredileri ile toplu halde inşa edilen bütün meskenlere kadar, girişilen teşebbüsler, ticarî bir gayeyi hedef tutmadıkları müddetçe, sosyal olarak isimlendirilebilir.

8 sayılı raporda zikredilen tarif daha ziyade acil durumlarda - yoksulluk ve geçim sıkıntısı - ve yardım esnasına bağlı kalmak ve genel anlamdaki sosyal teşebbüslerin ancak acil olanlarına inhisar ettirilmek üzere kaleme alınmış intibahı vermektedir.

Memleketimizde türlü şekillerde tatbik edilen mesken inşaatını daha iyi kontrol etmek ve bilhassa sosyal mesken faaliyetlerini çeşitli halk topluluklarında canlandırmak organize ve teşvik etmek bakımından bu tarifin genişletilmesindeki faydalar büyük olacaktır. Özel sektör tarafından inşa edilen ve gerek yüzey ve gerekse kübaj bakımından iktisadi olmıyan bir çok meskenin, alınacak paralel tedbirlerle sosyal meskenler grubu içine alınması ve daha iktisadi çözümlere kavuşması için yegâne yol, devlet elinin yardım ve kontrol bakımından çifte maksatlı olarak mesken inşaatına uzanmasıdır. Meselâ bu tarif:

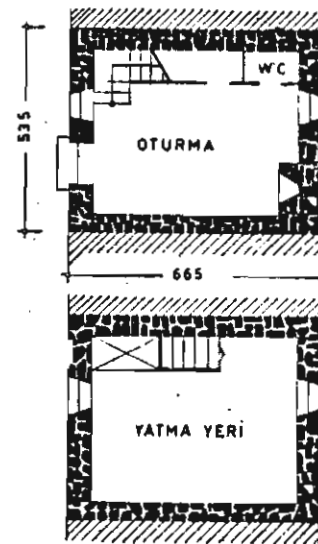
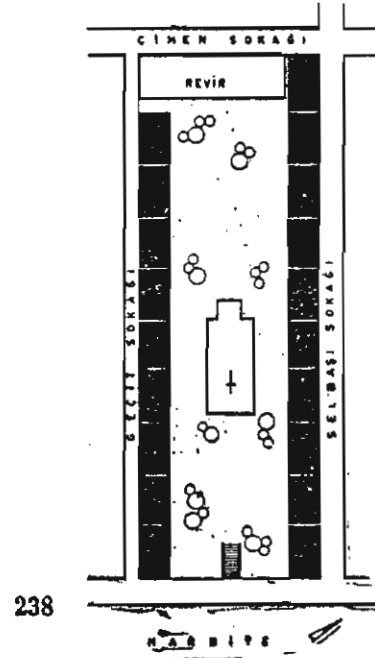
«Belirli halk topluluklarının mesken ihtiyacını karşılamak üzere ve sadece sosyal gayelerle, teşkilâtli ve standarizasyon şart ve imkânlarından faydalanmak suretiyle toplu olarak yapılan meskenler sosyal meskenlerdir»

şeklinde ifade edilebilir. Bu teklifin gayesi, tarifi genişletmek suretiyle yapılacak maddi yardımların da arttırılması olmayıp, sadece yar-

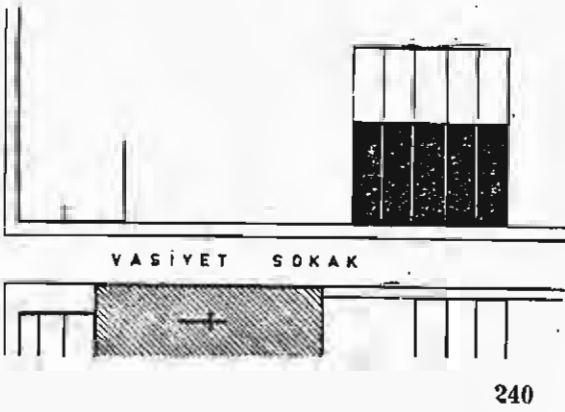
ımı, ihtiyaç sahiplerinin durumlarına göre ve özel şartları bakımından kademeli bir hale getirmekten ibarettir. Böylece yoksul veya dar gelirli tarifine giremeyen 40-50 avukatın mesken sahibi olmaları için giriştikleri teşebbüs ve organizasyon da sosyal çerçeve içine girecek ve fakat görecekları yardım şekli, faiz ve ödeme müddetleri bakımından şüphesiz farklı olacaktır. Buna mukabil yapılacak meskenlerin yüzey ve diğer şartları, başıboş tertiplerden daha iktisadi ve sınırlı bir düzene sokulabilecektir. Yapılacak yardımlarda tercih faktörü olarak,

- Teşebbüslerin acilliği
- Organizasyonun kendi maddi imkânları, garantileri,
- Üyelerinin durumları ve reolizasyon nispeti zikredilebilir.

238: Auxilium Cristianorum, Harbiye, İstanbul. 1850 — 60 da Haliçte tersanede çalışan İtalyan işçileri için inşa edilen bir iskân prubu. Vaziyet plâ-

239: Aynı yerleşmede kullanılan 2 katlı ve küçük mesken tipleri, meyilli olan arazide kademeli bir şekilde oturtulmuş ve mesken girişleri küçük kilisenin bulunduğu avludan açılmıştır.

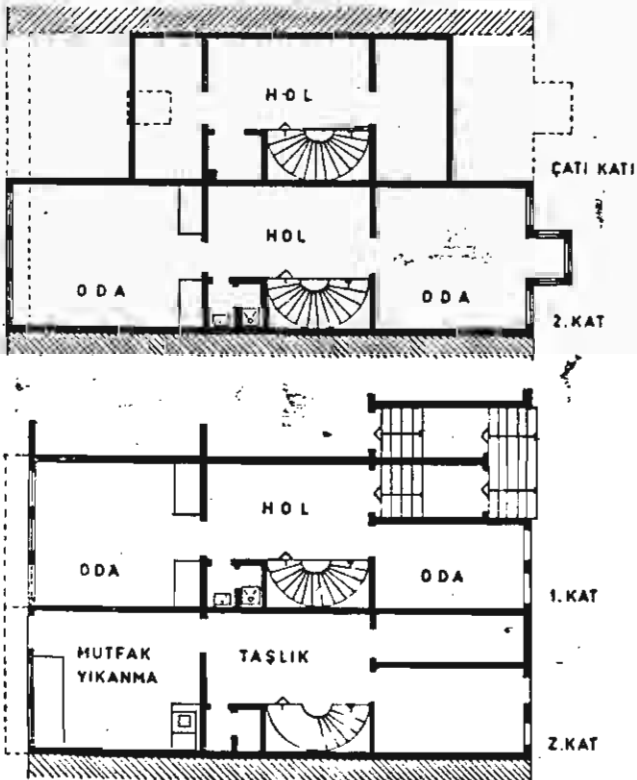

★ Mesken sahibi olmak mı? Yoksa kirası uygun mesken bulmak mı?

Memleketimizde senelerdenberi aynı yönde bir iskân politikasının tatbik edildiği ve iş başına hangi hükümet gelirse gelsin, başlanmış olan sosyal mesken faaliyetine aynı program ve görüş birliği ile devam edildiği iddia edilemez. İmâr ve iskân işlerinin düzensiz olduğu ülkelerde mesken davasının halli beklenmeyeceği gibi, meydana boş bulan spekülâtorler sistemli bir şekilde faaliyet gösterebilirler. Böyle bir durumun sonuçları, toprağına veya meskenine çok para ödemek zorunda kalan vatandaşın başına kalır, ve yüksek rakamlara ulaşan yapı maliyetleri ve kira bedelleri, daimi bir emniyetsizlik unsuru ve ailenin geçimini zorlu hale getiren en büyük aile gideri haline girerler.

İktisadi esaslara bağlı kalan bir iskân politikası ile bu gibi halleri önleyebilmek yalnız vatandaşın mesken davasının çözüm şekli değil, bir manada memleketin iktisadiyatına sahip olabilmek demektir. Hakikatte vatandaş

241

240: Surp-Garabet, vaziyet plânı. Bağlarbaşı, Üsküdar. 1880.

141: Surp - Garabet, ermeni klisesine ait ucuz mesken tipi (Vakıf) kat plânları: Sıra evler girişleri yan yana getirilmek suretiyle inşa edilmiştir. Yapı malzemesi ahşaptır.

mesken sahibi yapmak, mesken davasının halli demek değildir, ve aksine vatandaşın mesken probleminin halli için herşeyden evvel devletin mesken inşaatına kendi siyaseti ve icraatı ile hâkim olması şarttır. Memleketimizde ise özel teşebbüs mesken inşaatında duruma her zaman ve her bakımdan hâkim olmuş, ve devlet, kiralari dondurmak gibi sert tedbirler almak suretiyle problemin çözümünde ancak geri plânda kalmıştır.

Memleketimizde özel teşebbüsün direktifinde kalan mesken konumuzun sosyal önemini mülkiyet hakkı ile birlikte ele alırsak çabalarımız başlıca iki grupta toplanmaktadır.

- 1—Şahısların sahip oldukları meskenler: Kira getiren veya yapıp satmak suretiyle kâr sağlayan meskenler, ve içinde sahipleri bulunan meskenler.
- 2—Şahısların sahip bulunmadıkları meskenler : Gerek islâm ve gerekse hristiyan camiasının vakıfları, askeri ve sivil idare elindeki lojmanlar.

Birinci grupta iyi niyetli yatırımcılar bulunmakla beraber, burada ticari bir görüşün hâkim bulunması, genel yapı pazarımızı sadece spekülâtif yönde geliştirmiştir. Büyük şehirlerimizde gece-kondu mıntakalarında dahi mesken yapıp satan sermaye birliklerinin doğuşu özel sektörün problemi nerelere kadar götürebileceğinin küçük fakat önemli bir örneğidir.

İktisadi bir düzene sahip memleketlerde kira bedelleri, vatandaşın aylık gelirinin 1/3 i ilâ 1/7 si arasında değişmekte, ve böyle bir düzene sahip olduğu halde bu nispetin 1/5 e kadar yükseldiğini gördüğümüz diğer bazı memleketlerde dahi, aile reisleri kira yükünü taşıyabilmektedir. Son 15 yıl içinde memleketimizde mesken konusunda görülen arz ve talep şartları o derece birbirini tamamlamaktadır ki, kira bedelleri ölçsüz yükselmeler ile vatandaşın aylık gelirinin 2/3 üne ve birçok hallerde de tamamının üstüne çıkmış bulunmaktadır. Aynı sebeplerle birçok şahıs, 10 senelik

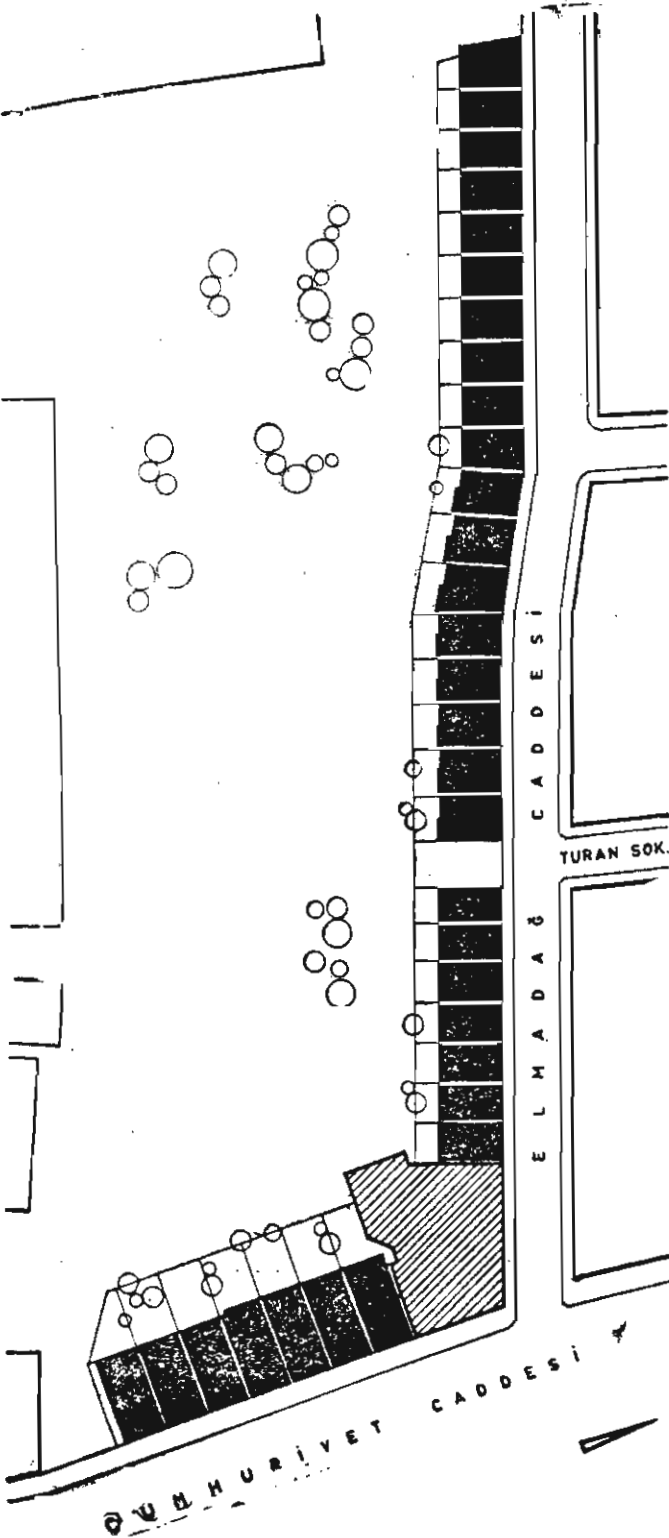
kira bedeli ile bir meskene sahip olabileceğini kolaylıkla hesaplayabilmekte ve inşaata girişmek veya hazır almak suretiyle bir mesken sahibi olmayı maddi emniyeti bakımından şart görmektedir.

Ancak, iktisadi düzeni sağlamakta önemli hissesi olan mesken davasının halli için hangi şartların kurulması lâzımgeldiğinde memleketçe ve devletçe kati bir karar alınması zamanı da çoktan gelmiş ve geçmiştir. Sosyal mesken davasının halli için önümüzün noktası olarak telakki ettiğimiz böyle bir karar için şu soru ortaya atılabilir.

«Mesken davasının hallinde önemli olan husus, her ailenin bir meskene sahip olması mıdır? Yoksa her ailenin aylık gelirine göre kirasını rahatlıkla ödeyebileceği veya ortaklık hissesini karşılayabileceği, sıhhi ve asgari konforlu meskenlerde oturma imkânlarına sahip bulunması mıdır?

Yurdumuzda iktisadi düzensizliğin başlangıcı olan ikinci dünya savaşı ile geçirilen siyasi devrelerin hemen hepsinde, büyük bir samimiyetle vatandaş mesken sahibi yapmak gayretleri görülmekte ise de faydalı sonuçları sağlayacak kesin kararlara rasgelinmemektedir. Müspet bir mesken politikasının kurucuları olması lâzımgelen siyasi partilerimiz ve bunların yetkili şahıslarının yapmış olduğu açıklamaların hemen hepsi «Her aileyi mesken sahibi yapacağız» parolası ile başlamaktadır. Daha evvel ifade ettiğimiz sorunun cevabı verilmeden yapılan bu faaliyetler, sosyal gayeli mesken inşaatını tam olarak destekliyemeden, spekülâtif çalışan özel yapı sektörünün kısa zamanda malı olarak serbes yapı pazarına intikal etmektedir. Bu görüşü aşağıdaki tamamlayıcı bilgilerle izaha çalışıyoruz.

Memleketimizde seneidenberi kooperatifler tarafından belirli halk sınıfları için meskenler inşa edilmekte ve böylece mesken yapımı sosyal bir problem olarak ele alınabilmektedir. Muhtelif zirai ve sinai tesislerde çalışan-

lar için yapılan lojmanlar, işçi sigortaları kilâtının işçi kooperatifleri, askeri mıntak daki lojmanların inşa sebepleri sosyal sathıdır. Böylece, memur, subay, işçi ve e li gibi, belirli halk topluluklarının mesken tiyacını karşılamak için yapılan taibika topluca ele alırsak, memleketimizde bu şey yapılan mesken sayısının hiçte küçümsen yecek rakkamlara ulaştığını kabul etmemiz rekir. Buna rağmen sosyal gayelerle, devl veya kurumların kredi yardımları ile yap mesken sayısının hiçte küçümsenemiye rakkamlara ulaştığını kabul etmemiz gere Buna rağmen sosyal gayelerle, devletin v kurumların kredi yardımları ile yapılan milletin müşterek bir eseri olan bu gayre rin sonuçları değişik yönlü bir tablo gös mektedir.

1 — Kooperatifler tarafından sosyal bir yeye hizmet ve mesken sahası temini yol daki teşebbüsler sırasında ekseriya imâr p bulunmıyan arazi parsellenmekte ve bu i retini destekliyen partili ve partisiz grupl tesiri ile mevzii imâr plânları çok defa koc

142: Surp-Agop, Harbiye, İs-
tanbul vaziyet plânı. 1890.

ratifin lehine bir şekilde tasdik edilmektedir. Kısa bir süre sonra, herhangi bir sebeple feshedilen kooperatifin şartlarına göre tanzim edilmiş olan bu arazi başka ellere, yani serbes yapı pazarına geçmektedir.

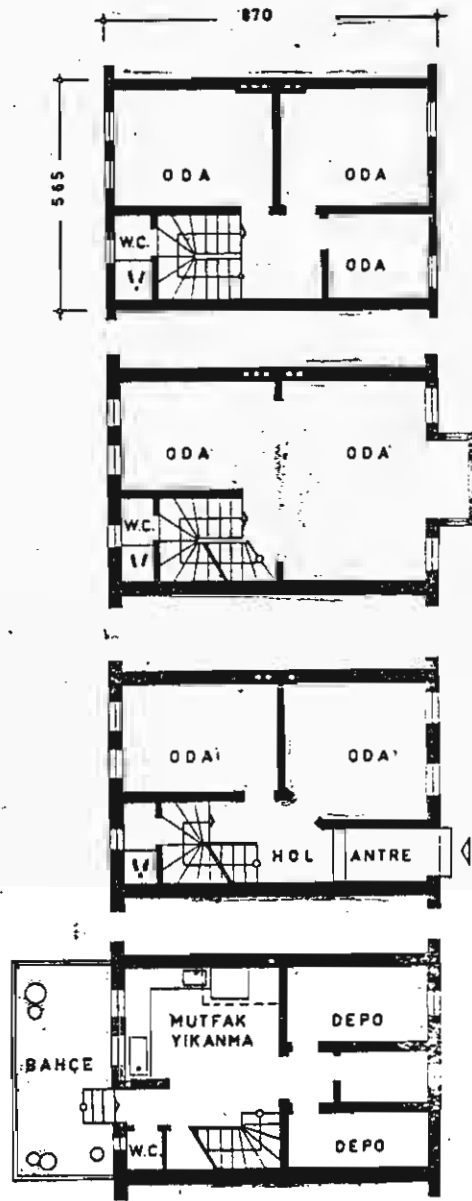
2— Kurulan kooperatif diğer şartları yerine getirmek suretiyle yapı tatbikatına başladıktan ve binalar oldukça meydana geldikten sonra, serbes yapı pazarının daha yüksek olan mesken fiyatları karşısında cazip durum arzeden bu meskenler, sahipleri belli olur olmaz, piyasa rayıçleri üzerinden kooperatifin dışındaki şahıslara devredilmekte ve böylece şahısların hukuki olan tasarruf hakları kanalı ile, serbes yapı pazarının malı haline gelebilmektedir.

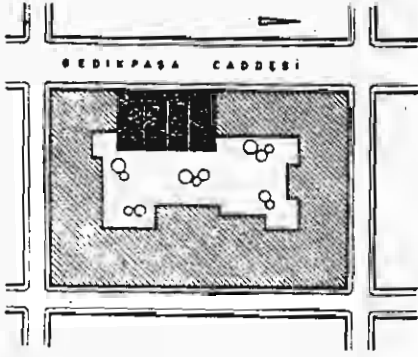
3— Kooperatiflerin kuruluş gayelerini tam olarak yerine getirdikten, yani meskenlerin ikmâl edilerek üyelere devredilmesinden sonra çok görülen hallerden biri de, sahiplerinin bu meskenlerde oturmayıp, kiraya verdikleridir ki, bu hal de ana hedeften çok uzaktır. Böyle bir durumda talep edilen kira bedelleri serbes rayıçlere yaklaştığı için, ne meskenin hakiki sahibinin iyi ve sıhhi bir meskene kavuşması ve nede problemin ucuz kira yönü tahakkuk edememektedir.

4— Yukarıda izah edilen bütün hallerin dışında, ilk düşüncenin, yani memur, subay, emekli, işçi gibi belirli halk topluluğunun bu meskenlere yerleşerek ikâmet ettiklerini, kısmi de olsa, görmekteyiz. Sosyal mesken yapımının gayesinin tam olarak tecellisi olan bu şekil üzerinde ayrıca durulursa, veraset yolu ile kısa bir süre sonra esas gayenin yeniden ortadan kaybolduğunu görürüz. Meskenlerin ilk sahiplerinin varisleri her zaman aynı meslekten ve aynı sosyal bünyeye paralel işlerde çalışanlar değildir, ve böyle olmıyan haller büyük bir çoğunluktadır. Bu duruma göre veraset neticesinde, varislerin bu meskenleri sattıkları, kiralandıkları görülmektedir.

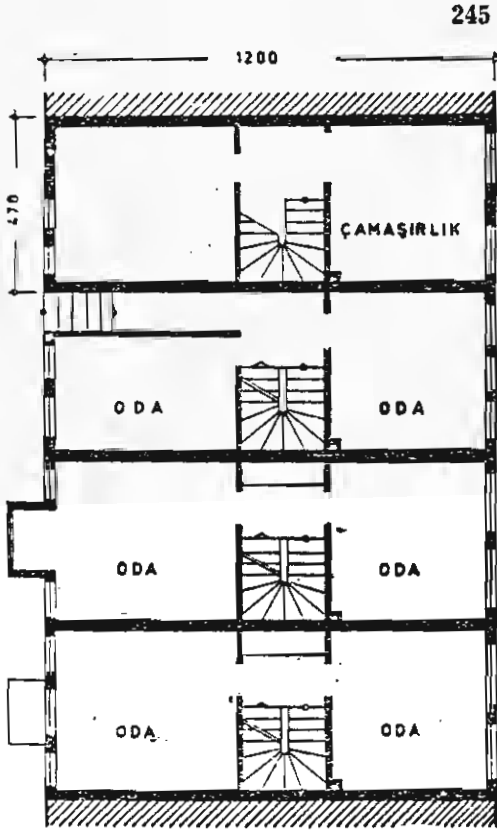
Başlıca dört şekil ile izahına çalıştığımız hallerin hepsinde sosyal mesken yapımı için

243: Surp- Agop Ermeni Klise'si Vakıflarında mesken tipi ve kat plânları. Bodrum Bahçe tarafında tam kat olarak servis kısımları için kullanılmıştır.

244

245

sarfedilen gayretlerin memleketimiz için çok kısa olan süreler içinde tesirsiz hale geldiğini görmekteyiz. Bu durumumuza göre, teorik olarak muhtelif halk toplulukları için sosyal mesken yapımına en uygun maddi imkânlar içinde devam ettiğimizi ve senelik ihtiyaçları rahatlıkla karşıladığımızı kabul etsek dahi, tam ihtiyacı giderecek mesken sayısına mevcut şartlar altında hiçbir zaman ulaşamayacağımız, ve bahis konusu halk toplulukları için daimi bir mesken yapımına ihtiyaç olacağı anlaşılmaktadır. Memleketimizdeki tatbikatların bir kısmında —İşçi Sigortaları— sosyal meskenleri yukarıdaki mahzurlu hallerden kurtarabilmek amacı ile ön şartlar tayin edilmiş bulunmakta ise de bunların gayeyi temin edecek yeterlikte olmadığı muhakkaktır. Bugünkü sosyal mesken tutumumuzla sosyal mesken yapımı için sarfettiğimiz bütün gayretler, hakikatte spekülatif olan serbes yapı pazarının maddi ve manevi desteklenmesine de sebep olmaktadır.

Komünal inşaatta ana hedef, mesken temini olduğu gibi, mesken kirasının veya kıymetlerin sabit tutulması ve bu gayeyi tahakkuk ettirebilmek için de meskenlerin, serbes yapı pazarının, yani şahısların malı haline gelmesine mâni olmaktır. Bugün için devlet elinde ve onun malı olan resmi müesseselere ait lojmanlar, kurum ve diğer teşekküllere ait olan meskenler sayıları bakımından serbes pazar ile rekabet edecek durumda değildir, ve bu sayının artması da gerekli tedbirler alınmadıkça beklenemez.

244: Gedikpaşada 1900 sıralarında bitişik nizam ada teşkili.

245: Gedikpaşa'da sıra evler şeklinde Sosyal meskenler; kat plânları.

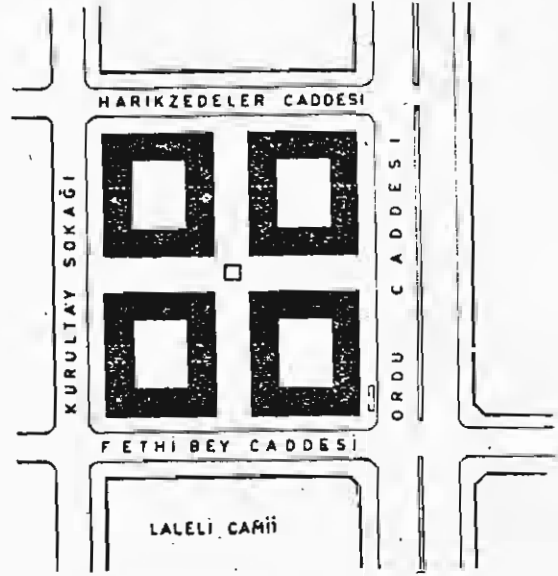
★ Dış memleketlerdeki sosyal mesken tatbikatının esasları :

İngiltere ve Avrupa devletlerinde sosyal mesken veya genel olarak mesken davası, herşeyden evvel bir devlet yardımı değil iktisadi bir realite olarak kabul edilmiştir, ve böylece iktisadi şartların gerçekleştirilmesi ile sosyal şartlar da paralel olarak yerine getirilmiştir. Şüphesiz mesken problemi olan her memleket için çözümün aynı yoldan yapılması elzemdir.

İngiltere'de vatandaş bir meskene sahip olmayı pek düşünmez ve geçim sıkıntısının başında kira problemi ortaya çıkmaz. Kiracılık müddeti maksimum 99 senedir ve her ailenin 2-3 nesli yeni bir kira mukavelesine girmeksizin aynı meskeni muhafaza edebilir. Böylece kiracı durumunda olan aileler ikâmet meselelerini uzun bir süre için garanti altına alırlar, veya başka bir deyimle, daimi bir kiracılık suretiyle meskene ortak olurlar. Orta Avrupada görülen çözüm metodları şekil bakımından farklı görülmekle beraber hedef birdir. Bu memleketlerde komünal inşaatın devletten yardım alabilmesi için kesin şartlar mevcuttur. Lüks inşaatı red eden bu şartlarla muhtelif büyüklükteki ailelere, ve sosyal durumlarına göre mesken programları tespit edilmiştir. Ucuz mesken tarifi bu memleketlerde yüzey ve kübaj bakımından binaları tarif etmekte ve

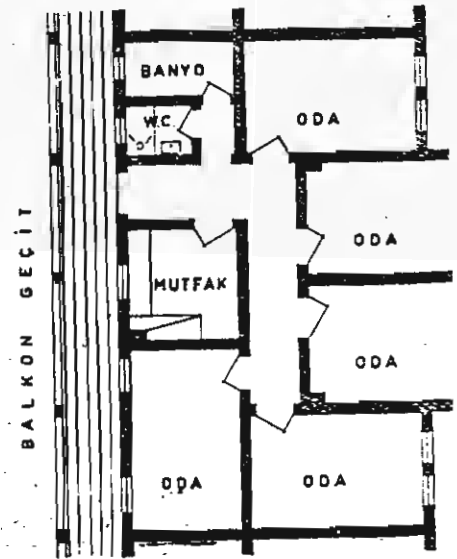
246: Lâleli, İstanbul: Büyük bir yangında harap olan bu semtin yeniden imârı. (1919-20.) Vaziyet plânı Harikzedeğân (T.H.K.) apt.ları.

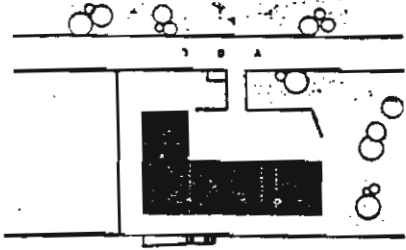
247: Harikzadegâh apartımanlarında bu tarihte balkon geçit, avlu cephelerinde kullanılmış ve az sayıdaki merdiven sistemi ile bütün blok yola bağlanmıştır. Mimar Kemalettin bey.

246

247

248

yapı özelliklerini belirtmektedir. Fakat hiçbir suretle ucuzluğu sağlayacak faktörler yapı tekniğinin aleyhine olacak spekülatif malzeme kısıntılarını hedef tutmamaktadır. Tayin edilen şartları yerine getiren kooperatif veya benzeri teşekküllere devlet, inşaat tutarlarının yüzde 20 si ilâ 45 i arasında maddi yardım yapmakta ve bu yardımı hiçbir suretle geriye almamaktadır. (Sübvansiyon)

Ancak bu şekilde yardım gören kooperatiflerin meskenlerini satmaları ve başka ellere devretmeleri yani bu olaydan bir kâr sağlanarak ticaret yapılması menedilmiştir. Zaruri hallerde satış, ancak bu yardımın yüksek bir faizle iadesini icap ettirmektedir.

Kuzey memleketlerinde her iki metodon muhtelif kolaylıklarla karıştığını görmekteyiz. Şekil ne olursa olsun dış ülkelerdeki komünal inşaatın ana hedefi her memlekette aynidir. Bu sebeplerle iktisadi bir realite olan bu halin memleketimizde değişik bir çözüme bağlanması beklenemez.

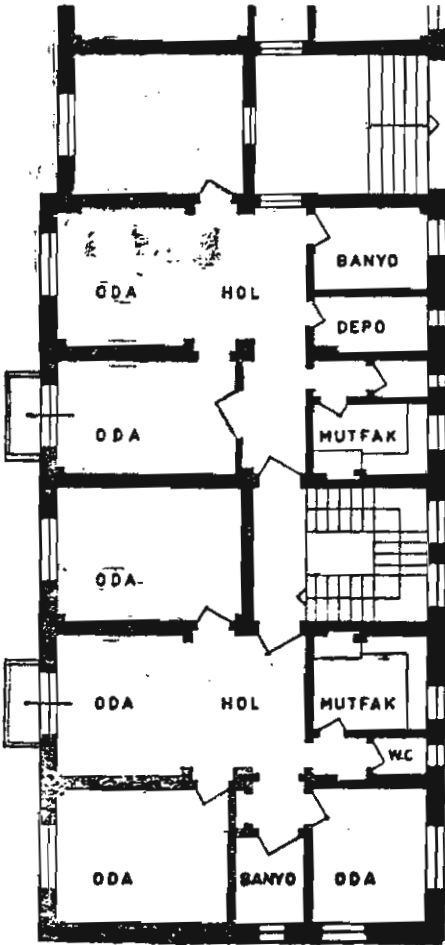
★ Sosyal mesken yapımı hakkında temenniler :

Memleketimizde mesken davasının bir bütün olarak halli için, bu davanın sosyal yönlerini de hesaba katarak milletçe muhtaç olduğumuz sosyal mesken yapımını ön plâna almamız ve bilhassa sosyal mesken ismi altında yoksul veya geçim sıkıntısı veya işçi olan halk topluluklarının meskenlerini değil, muhtelif seviyede ve daha geniş bir halk topluluğunun ihtiyacı olan meskenleri de aynı sosyal bünyeye sokmamız icap etmektedir. Şimdiye kadarki

248: Haydarpaşa İstanbul: Mevcut yetimhane binasının 1926 da Enver paşa tarafından tadil ettirilerek D. D. Y. memurlarına lojman şekline sokulması. Vaziyet plânı.

249: Tadil edilen binada, mesken tipleri.

249

tecrübelerimiz ve dış memleketlerin almış oldukları sonuçlar, seçmemiz icap eden yolu net bir şekilde göstermektedir. Alınacak tedbirlerin gerekçesi aşağıdaki şekilde hülâsa edilebilir.

1 — Sosyal meskenleri meydana getiren çalışmaların heba olmaması ve bu çabaların satış maddesi haline getirilmemesi.

2 — Sosyal meskenlere ihtiyacı oldukları halde, bunlara sahip olanların meskenlerini kiralamalarının önüne geçilmesi, yani hakiki mesken sahiplerinin ikâmetlerinin sağlanması.

3 — Yapılan meskenlerin tespit edilen şartlar ile serbes yapı pazarına intikalinin önlenmesi.

4 — Sosyal mesken yapımının genişletilmesi, ve bu genişleme esnasında özel sermayenin mesken yatırımından kaçırılmamasının ve kolaylık gösterilmesinin temini.

İdarecilerimizde yerleşmiş olan, devletin mesken yapımında bir avantajı olmadığı fikri, mevcut şartlarımıza göre şüphesiz doğrudur; çünkü gayretlerimiz boşuna olmaktadır. Fakat isabetli tedbirlerin alınması ile bu görüşün yanlışlığının ispatı da mümkündür.

Devlet, sosyal mesken inşaatı için aradığı şartlar ve yapacağı maddi yardımlarla kendi bütçesini korumak ve memleket iktisadiyatını düzen altında tutmak mecburiyetindedir. Bu şartlar mevcut olmadığı takdirde, mesken inşaatı kendini serbes bir yapı pazarının ticari zihniyetine terk edecektir. Yükselen bina kıymetleri ve kira bedelleri neticesinde, devletin kendi personeline hayat pahalılığından dolayı yapması icap eden zamlar ile, devletin giderlerinde aynı pahalılıktan mütevellik görülecek farklar, sosyal mesken yapımına ödenen yardımlardan daha büyük bir yekûn tutabilir. Şu halde tedbirlerin alınmasında ve devletin maddi fedakârlıklara girmesinde vatandaşın olduğu kadar devletin de büyük menfaatleri vardır.

★ Plânlama ve Tatbikat avantajları:

Şehirlerimizde tasdikli İmâr plânları ve genel yapı nizamlarına göre yapılan inşaatlar toplu bir şekilde yapılamamaktadır. Değişik şahısların sahip buldukları parseller için ayrı mimar ve mühendisler tarafından muhtelif zamanlarda yapılan bina projelerinin tatbik edilmesi ile iskân adaları serbes yapı pazarının ticari temayüllerine göre gelişebilmektedir. Bu projeler tasdikli imâr plânlarının tayin ettiği kitle ve kesafet esaslarına göre tatbik edilmekte ise de, pratik olarak münferit projelerle teşekkül eden yerlerde tatmin edici şehircilik neticeleri alınamamaktadır. Bina projelerinin sahipleri, ikinci bir müellif olarak, evvelce şekillendirilmiş kitleleri detaylandırmakta ve çok defa kaprisli cephe ve şekil hareketleri ve fazla ferdîyetçi mimari tutumların tesiri ile imâr plânının ana ruhunu zedelemektedirler. Muhtelif tarihlerde yapılan arka çizgi tashihi ve imâr talimatnamelerinin revizyonlarından doğan son kalıplar da toplu olarak göz önüne alınırca, ilk plânlanan imâr projesinden ortada çok az şeyin kaldığı anlaşılmaktadır.

İmâr plânları ile bina ve mesken projeleri aynı sanatçı tarafından ve toplu olarak yapılabilen sosyal mesken inşaatı yukarıdaki mahzurların meydana gelmemesi bakımından avantajlıdır. Dış memleketlerde yapılan şehircilik tatbikatlarının muvaffak olanları, toplu halde ve tek elden idare edilerek meydana getirilen yerleşmelerdir.

Toplu plânlamada şüphesiz proje ve kontrol için ödenmesi gereken mesleki ücretler de asgari bir seviyede kalabilecek ve dolayısıyla ortaklara isabet eden ücret hissesi çok azalacaktır.

Böyle bir hal, özel sektörün ticari temayül, mesleki görüş ve zevk dağınıklığını ortadan kaldırmakta ve daha ziyade bir bütün ifade eden yerleşmelerin kurulabilmesine büyük imkân vermektedir. Bu sebeplerle, nerede olursa olsun, memleketimizde de yapılan komünal

mesken inşaatı, bu eksikliği hayırlı bir çözüme ulaştıracak bir yoldur, ve belki de bu yol bizi şehircilik tatabikamızın soysuzlaşmasından kurtaracaktır.

★ **Yerleşmenin deformasyonunun önlenmesi :**

Sosyal mesken veya toplu halde yapılan mesken inşaatından şehircilik bakımından iyi sonuçların alınması için, sosyal mesken standartlarının küçükten büyüğe ve kademeli bir şekilde tayin ve tespitinin yapılması ile beraber, çok önemli olan hukuki özelliklerin de göz önüne alınması elzemdir. Halihazırda memleketimizde geniş çapta uygulanan tasarruf hakkının, müşterek malımız olan şehir bünyesinde zararları olabileceği hakikattir. Ancak bu hakların tahdit imkânlarının en fazla olduğu sosyal mesken inşaatında idari ve hukuki çareler alınmadıkça, toplu inşaatın avantajlarının ortadan kalkacağı ve maddî fedakârlıklarla kuşulan iskân topluluklarımızın zararlı deformasyonlara uğrayacağı muhakkaktır.

Düzenlenmiş bir yerleşmede ikâmet safhasına geçildikten sonra, mesken sahipleri tarafından yapılan değişikliklerle kısa zamanda bütün yerleşmenin veçhesi değişerek bütünlüğü kaybolmaktadır. Zamanla yapılan garaj, kümes, müstemilat gibi kitle ilâveleri ile Belediyelerimizin istikrarsız tutumları sonunda, bu gibi yerlerde ilâve kat veya meskenleri genişletme ruhsatlarının verilmesi, şehirciliğimizi tehdit eden ve çok görülen hallerdendir.

Bilhassa devlet elinin uzandığı sosyal meskenlerle ilgili olarak hazırlanan özel yönetmelik veya imâr talimatnamelerimizin içine alınması daha uygun olan özel maddeler ile yukarıda izahına çalışılan mahzurların önlenmesi mümkündür. Böyle bir tutum tasarruf hakkına müdahale olarak mütalaa edilmemesi ve bilâkis amme menfaatini koruyan diğer talimatname maddeleri gibi şehrin ve vatandaşın lehine bir hareket olarak anlaşılmalıdır.

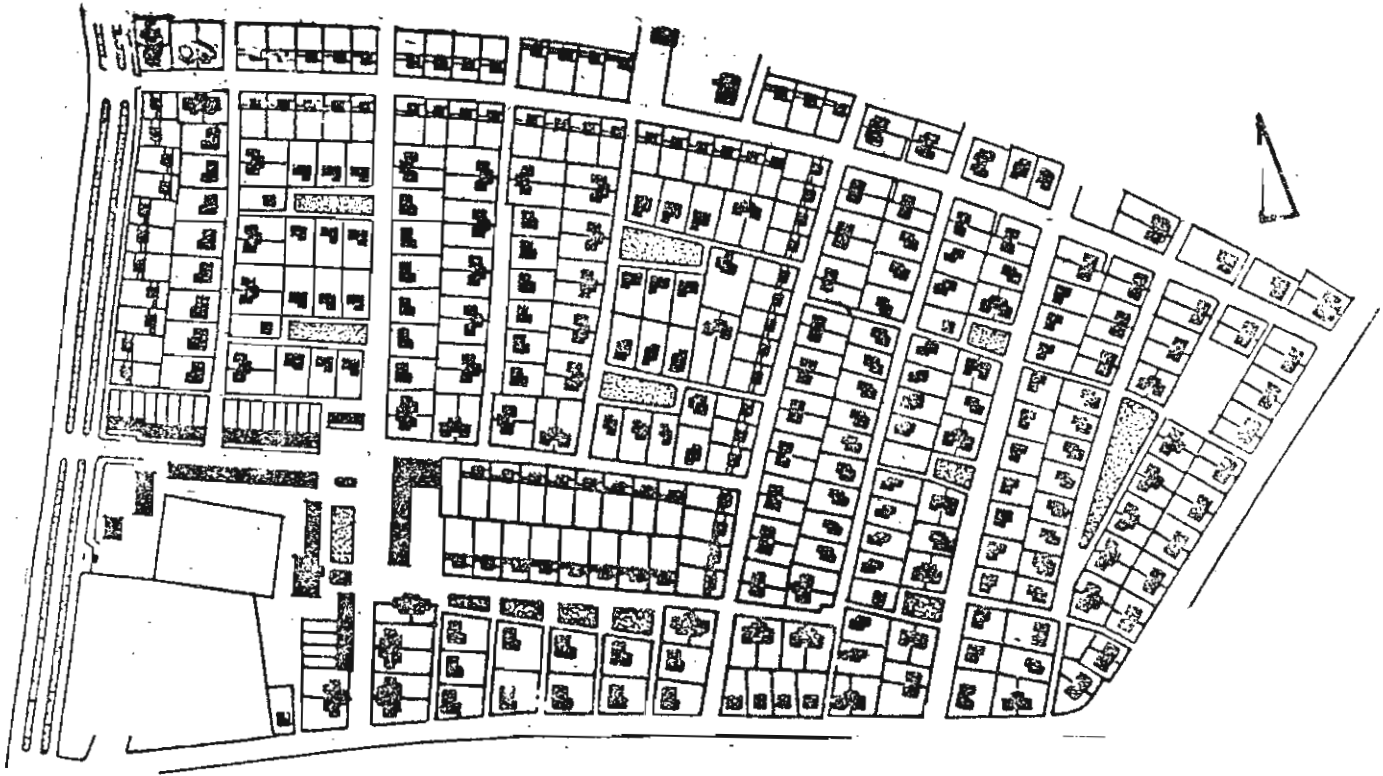
★ **Sosyal mesken yapımının mevzuatımıza vereceği yön :**

8 sayılı komisyon raporundaki mesken standartları, ölçü, malzeme ve mesken programı bakımından müspet bir asgari tutumla ve öneri olarak takdim edilmektedir. Böyle bir tutumun tatabikat organizasyonunun tamamlanması ile, büyük şehirlerimizdeki gece kondu mıntakalarının etaplar halinde sıhhi meskenlere tahvili veya nakli ve şehirlerimizin dışındaki fenni kaidelere uymaksızın bilgisizce yapılan mesken inşaatının da islahı düşünülebilir. Ancak gecekondu mıntakaları ile köylerimizin ihtiyacı olan bu standartlara hakikatte büyük yerleşmelerimiz ve şehirlerimizde muhtaç durumdadırlar.

Mevcut İmâr mevzuatımızın tümü içindeki meskenle ilgili hükümleri, ölçü ve tertip bakımından gözden geçirirsek, genel olarak mesken inşaatımızın yüzey ve kübaj bakımından, memleketin iktisadi bünyesi ile bağdaştırılmıyacak kadar yanlış ve rasyonel olmıyan şartlara bağlandığını kolaylıkla tespit edebiliriz. Bu görüşü 1 sayılı komisyon raporu da teyid etmekte, ve mevcut adetlere göre Türkiye'de ortalama ev yüzeyinin 100 m² ve apartıman katlarının 80 m² olduğunu tespitle, bu nispetlerin batı Avrupa memleketlerine göre lüks sayılabileceğini de işaret etmektedir.

Halkımızın mekân ölçüsü, Avrupalınkinden daha ferah ise de, çalışmalarımızın kordine edilememesi ve eksikliği yüzünden, vatanışa gerekli iskân ve mesken şartlarımız izah edilemediği gibi, rasyonel görüşlere ve malî imkânlarımıza uymayan cereyanları da mevzuatımızla desteklenmiş oluyoruz.

Büyükçe şehirlerimizde 5-6 m. cepheli ve 20-25 m derinliğinde, bitişik nizâm ismi altında yapılan mesken inşaatı, başka maksatlarla kullandığımız «Ortaçağ» deyimini hatıra getirmektedir. Fakaç bu arada şu hususu da belirte-

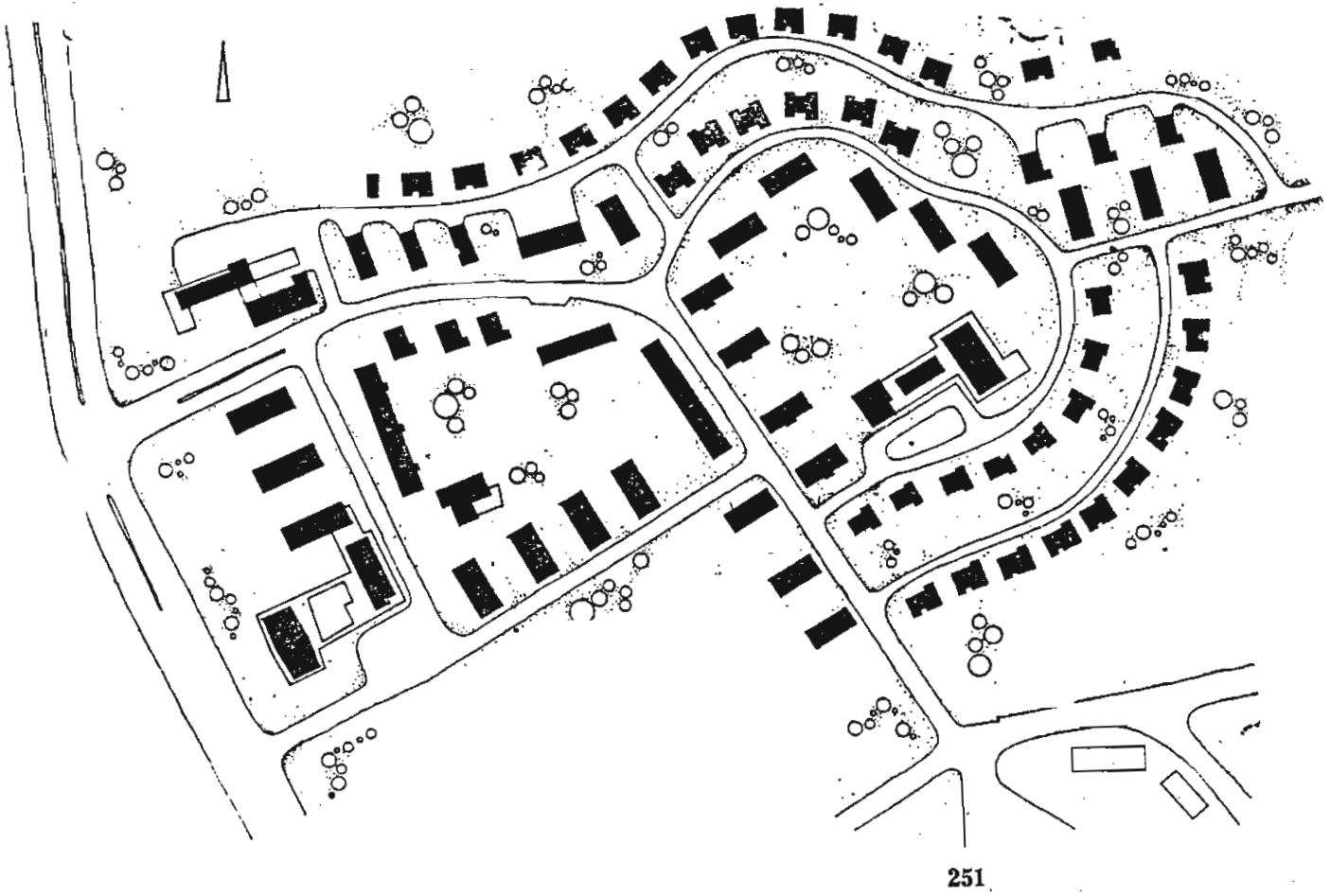
250

lim ki, Ortaçağın bitişik nizamı dahi bugünkü apartman inşaatlarımızdan daha rasyonel ve sıhhidir.

Bu şartlar altında sosyal mesken standartlarını İmâr ve İskân Bakanlığına ait bir özel yönetmelik olarak değil, genel imâr mevzuatımız çerçevesi içinde, ona rasyonel bir veçhe verecek olan bir baz olarak ele almak ve küçük tiplerden büyük tiplere doğru geliştirilecek bir nizam halinde mütalaa etmek, elzemdir. Böylece sosyal mesken tarifine girsin veya girmesin, genel olarak meskenle ve onun çevresi ile ilgili, yol, parsel, komşuluk münasebetlerinin kademeleri ile kurulan iskân ünitelerinin yeni ölçülere girmeleri şehircilik tatbikatımıza faydalı bir yön verebilecektir.

250: İstanbul'da 1. Levent yerleşmesi. Devlet elinin mesken inşaatın koordine etmeye başlaması ve hazırlanan kanun gereğince İstanbul'da yapılan ilk muvaffakiyetli tatbikat. 1948-50. Maalesef şekil 250 de vaziyet planı görülen bu yerleşme, sonradan aynı mesken topluluğuna aralıksız ilâveler yapılmak suretiyle Emlâk Bankası tarafından genişletilmiş ve bugünkü yaygın ve deforme durum meydana gelmiştir.

K. Ahmet Arû.

251

251: Emlak Kredi Bankasının ilk tatbikatlarına nazaran daha çok muvaffakiyetli ve avrupai manada dış mekân tertibi ile 4. Levent yerleşmesi meydana gelmiştir.

166.640 m² (16.86 Hektar) arazi yüzeyinde 1400 adet muhtelif tipte meskenler.

K. Ahmet Arû

252: 1956 yılında kurulan Ataköy İmar Bürosu tarafından plânlanan 50.000 nüfuslu «Ataköy» yerleşmesi, 3000 — 7000 kişilik 10 mahalleden meydana gelmektedir. Takriben 250 H. arazide, yeşil bandlar ve diğer serbes sahalari ile yerleşmenin ortalama kesafeti 200 kişi/1 H. dir.

252: Ataköy vaziyet planı.

★ Gecekondular :

Son yirmi yıl içinde memleketimizde görülen bir iskân şekli de Gecekondu mıntıklarında hüküm sürmektedir.

Gecekondu, kendisine ait bulunmayan toprak üzerinde, fenni ve sıhhi olmıyan şartlarla acele ve kaçak, yâni ruhsatsız olarak yapılan mesken inşaatıdır. 2. Dünya savaşından evvel az sayıda ve çok dağınık bir şekilde görülen bu barınak inşaatı, savaş senelerinde ve daha sonra İstanbul, Ankara ve diğer bazı şehirlerimizde toplu olarak yapılmıya başlanmıştır.

Gecekondu yapımının doğuşuna başlıca sebep mesken bühranı olduğu gibi, memleketimizin henüz ucuz ve sosyal mesken inşaatı bakımından da teşkilâtsiz bulunmasıdır. Harp sonrasında dış memleketlerde görülen genel yöneltiller bizleri uyaramadığı için gerekli tedbirler de alınmamıştır. Nazari olarak mesken bühranı olmadığını kabul etmek dahi, şehirlerimizdeki mesken tipleri ve bunların kira bedelleri şehirlere akın eden yeni ailelerin ödeme güçleri ile ters orantılı olduğu için, gecekondu yapımının bu şartlar altında önüne geçilemeyeceği söylenebilir.

Sanayileşmenin şehirlere akını körüklemesi büyük şehirlerin nüfus artmasına ve bu artış da bilinen şartlarla gecekondu yapımında başlıca etkili rolü oynamıştır.

19. Asırda Avrupada görülen sanayileşme ve şehirlere göç hareketi bu memleketlerde bildiğimiz etkileri gösterdikten sonra kendisini takip eden devrelere ulaşmış olmasına rağmen, memleketimizde sanayileşme ilk çağlarını geçirmekte ve sonuçları da ancak dış ülkelerdeki cereyanlardan 100 sene sonra görülmektedir.

Sanayileşme memleketimizde plânsız bir şekilde, yani, memleket ve bölge plânlaması metodları kullanılmaksızın yapılmış ve yapılmaktadır, ve bu hal meslek çevresinin tenkitlerine de haklı olarak sebep teşkil etmektedir. Bir görüşe göre sanayileşmenin plânlaması ve

bunun büyük şehirlerin dışına ve hatta başka bölgelere nakli elzemdır. Diğer bir görüş ise plânlamayı şart görmekte beraber, sanayinin gelişi güzel herhangi bir yere itilemeyeceği, ve iktisadi çok önemli faktörlerin belirli sanayi kollarında çok ağır bastığı ve hatta değişmez kaidelere göre bir iş yerinin kurulması veya kurulmamasının büyük şehir ile sıkı alâkasına bağlı olduğunu savunmaktadır. İkinci tezi destekliyen bir gerçekte sanayi tesislerinin içinde veya yakınlarında buldukları şehirleri kalkındırmaları ve zengin şehir özelliklerini kazandırmasıdır. Ana konumuzun dışında kalan bu iddialar bir tarafa, şehirlere akın sebeplerinden bir sonuncusu da yurdumuzda ilkel araçlarla yapılan toprak işinin — ziraatin — son yıllarda kısmen makine yolu ile yapılması ve bu mıntıklardaki mahsul kapasitesinin artmasının bu şekilde karşılanmak suretiyle nüfus artmasından dolayı artan işçi adedinin iş aramak için köylerden büyük şehirlere akmasıdır. Bu arada şehir ve köy arasındaki günlük ücret farklarının 1/3 oranında şehir lehinde olduğunu kaydederek, gecekondu yapılmasına sebep olan önemli faktörleri sıralamış oluruz.

Büyük şehirlerimizde inşa edilmiş gecekondu sayısı takribi olarak 250.000 civarındadır. Yalnız İstanbul şehrindeki nüfusun 600.000 inin gecekondu oturma olduğu yaklaşık olarak tespit edilmiş olduğuna göre, yurt yüzeyindeki kökleşmeye yüz tutan bu iskân şeklinin önemine bürre ve bütün özellikleri ile gözden geçirmek gerekmektedir.

Yapı kalitesi bakımından gecekondu oturma asgari bir seviyeyi aramak şöyle dursun, bunların büyük bir kısmının kısa zamanda kullanılmaz duruma geleceği veya kendiliğinden yıkılacağı kabul etmek, inşa şekil ve usulleri göz önüne alındığında, yanlış bir yorum olmaz.

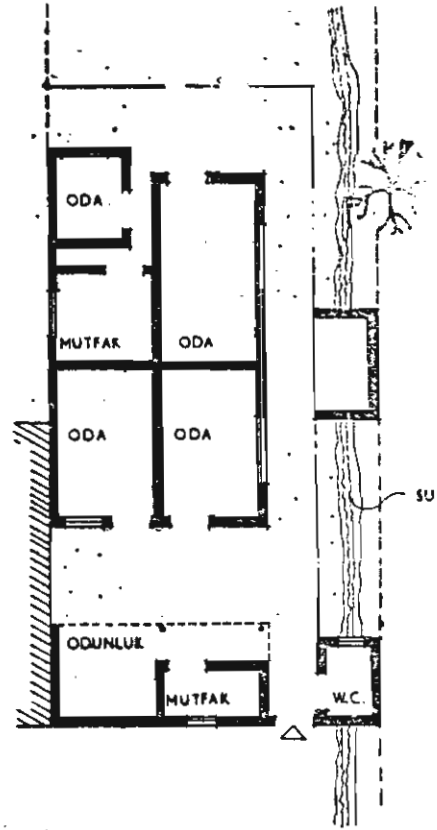
Her bir yapı için çok küçük çapta yapı yatırımlarla — başlangıçta 1000 T.L., sonuçta 4000 T.L. — meydana gelen gecekondu mahalle-

mından halk terbiyemizin eksikliğinden ileri gelmektedir. Bu arada mesleki teşekküllerin ve ferden meslek adamlarının pasif davranışlarının da meydana gelen durumdaki sorumluluklarının geniş çapta olduğunu kaydetmek lâzımdır. Özellikle büyük şehirlerimizdeki tatbikatın bugünkü durumu gecekondu mıntakalarındaki plânsız gelişme ile kıyaslanacak olursa, su, yol, havagazı ve elektrik gibi şehir hijiyeni ile ilgili tesislerden başka, meslek adamlarının, Belediyecilerimizin, hülâsa toplum olarak biz şehirlilerin malı olan bu büyük yerleşmede, iftihar edebileceğimiz çok az köşe, meydan, silüet, yol-güzengâhı, blok teşkili, veya hiç olmazsa fonksiyonel diyebileceğimiz şehir parçasının bulunduğu gösterilebilir.

Fennî yapı metodlarını bilmiyen birçok vatanşın kendi sağduyularını ve geleneklerden gördüklerini kullanmak suretiyle meydana getirdikleri gecekondu sahalalarında yaptığımız tespitlerde ise örnek plân düzenlerine meslek adamlarının belki de aslâ yapamayacakları serbeslikteki kitle tertiplerine ve bunların sonucu olarak da, iptidailiğin içinde esprili yerleşme formlarına rasgelmekteyiz.

Ankara civarındaki gecekonduların yerleşme form ve plân tertiplerinde, yeni plânlanacak küçük yerleşmeler için istifade edilecek ve üzerinde durulacak kısımlar bulunmaktadır. İstanbul civarındaki gecekondular için de yer yer aynı özelliklerin bulunduğu söylenebilir.

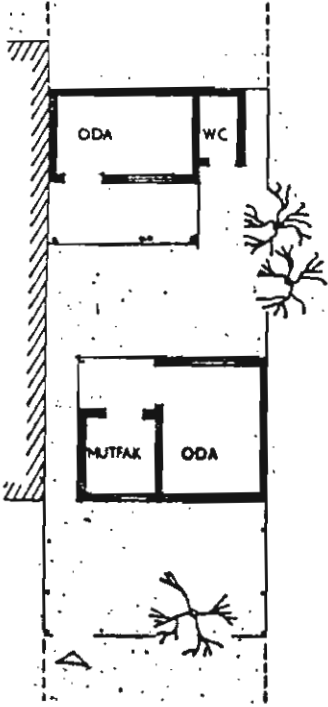
Daha evvelce yapmış olduğumuz izahlarda yerleşme formunda bütünlüğü sağlayan hususlar arasında yapı malzemesinin rolünden bahsetmiş ve yeni inşaat malzemesinin yapılmasıyla rejional malzemenin kaybolduğunu ve bu sebepten yerleşmenin bütünlüğünün zedelendiğine işaret etmiştik. Genel olarak büyük şehirlerin yakınlarındaki köy veya kasabalarda ve özellikle dış memleketlerde görülen bu hal kısmen memleketimizde de görülmektedir. Büyük şehirlerin civarında teşekkül eden gecekondular da da aynı malzeme deformasyonu görülmekte

254

1:200

254: Taşlıtarla'da mesken tipi. Bahçe kiracı ve kiracının kiracısı tarafından Kollektif olarak kullanılmaktadır.

1:200

255

ve bu barınakları yapanlar briket, tuğla, demirli beton, ahşap kirişleme, eternit, çinko, teneke ve biçilmemiş ahşap kütükleri, kendi icat kabiliyetlerine ve maddî imkânlarına göre birleştirerek hareket etmektedirler.

Böylece şehir içinde veya civarında bulunan gecekondularımız da şehirleşmenin beraberinde getirdiği yapı malzemesi dejenerasyonundan bir nebze kapmakta ve bu hal de gecekonduların bütünlüğü bakımından aleyhte olmaktadır. Şayet böyle bir malzeme karışıklığı mevcut bulunmasaydı, gecekonduların yerleşmelerinin genel formları bakımından daha çok müspet sonuçlar alınmış olacaktı ki, böyle bir durum da biz şehirlielerin meydana getirebildiklerimiz, gecekondulara kıyasla, üzerinde durduğumuz bakımlardan, daha zayıf kalmış olacaktı.

Bünyesi bakımından gecekonduların en sağlam ve insani tarafı tek katlı ve bahçeli olmalarıdır. Su, gaz, elektrik ve yolları olmayan bu insan topluluğu, biz şehirlielerin göp ta ettiğimiz ve meskenin cins ayırmasında en başta gelen tek ailelik, bahçeli mesken tipine sahip olmasıyla çok mesuttur. Şehirlerimizin sayfiye bölgelerinde mahdut sayıdaki bahçeli tek evleri kıyaslamalarımızda hesaba katmazsak, büyük şehirlerimizdeki halkın, kolektif ikâmete mecbur oluşları karşısında gecekondularımız büyük avantajlara sahip bulunmaktadır.

Avantaj olarak gösterdiğimiz bu halden sonra, hatıra ilk gelebilecek önemli soru, gecekondulardaki yerleşme kesafeti olabilir. Bu hususta yerinde yaptığımız incelemeler de bu kesafetin normal olduğunu göstermektedir.

Şekil 253 de İstanbulda Zeytinburnunda teşekkül etmiş olan gecekondular bölgesinin en kesif bir parçası görülmektedir. Yol sistemi Osmanlı yerleşmelerindeki kadar cazip olmamakla beraber yerleşme formunun izahlarımıza uygunluğu anlaşılmaktadır.

255: Taşlıtarla'da mesken tipi. Kiracı ve kiracının kiracısı ayrı ayrı çatılar altında.

Bu parçada 236 hane sayılmış, ve bu sayım esnasında her barmakta ortalama 5,9 kişinin ikâmet ettiği de tespit edilmiştir. Bu duruma göre:

$$236 \times (5,9) 6 \text{ kişi} = 1416 \text{ kişi,}$$

4,3 hektarlık bir yüzey üzerinde yollar da dahil olmak üzere oturmaktadır.

Sonuç yerleşme kesafeti:

$$\text{Y.K.} = \frac{1416 \text{ kişi}}{4,3 \text{ H}} = 320 \text{ kişi/1H dir.}$$

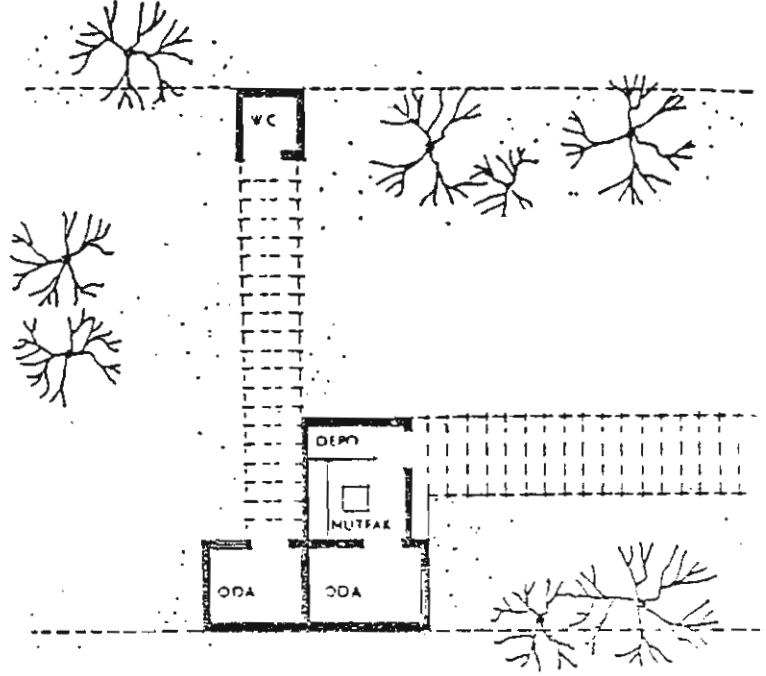
Ancak bütün gecekondu bölgesi, çevresi deki serbes sahaları ile aynı hesap işlemine bi tutulursa Ankara civarındaki gecekondu da olduğu gibi bu kesafet adedi 200-250 kişi/H'a düşecektir. Görüldüğü gibi gecekondu bölgelerimizde kesafet bakımından endişe verici bir durum da mevcut değildir.

Diğer taraftan Şişlideki bir iskân adası ile Zeytinburnundaki bir adanın şahıs başına düşen ikâmet sahası (İS_k) bakımından yapılan karşılaştırması «Tarif ve Formüller» başlıklı son bölümde S. 183

Bu karşılaştırmadan da anlaşılacağı gibi memleketimizde şahıs başına düşen ikâmet sahası oranları yerlerine göre çok farklı adetler göstermektedir.

İskân konusunda genel refahı temin edebilmemiz için gecekondu mntıkaları gibi yerlerde yapılacak islahatla bu adedin şahıs başına minimum 12-15 m² ye çıkarılması, buna mukabil normal iskân bölgelerinde 20-25 m² olan ortalamanın bir miktar indirilmesi, (İS_k=16-20m²/kişi) memleketimizde iktisadi bir mesken politikasının ilk adımları olarak önemlidir.

Şimdiye kadar yapmış olduğumuz izahlarla gecekondu hakkında genel bilgiler verdik ve müspet ve menfi yönleri ile bu iskân şeklinin özelliklerini kaydettik. Son olarak şu hususun

256: Taşıtaria'da mesken tipi. Kiracı ve kiralık ayrı odası bu bölge için çok önemli olan iktisadi bir düzene işaret etmektedir. (Tekrar kiralamak ve kira yükünü hafifletmek.)

açıklanması gerekmektedir. Sosyal ve hijyen yönlerden aslâ tasvip etmediğimiz gecekonduları meslek adamı olarak küçümsemiyelim ve bu mahallelerdeki mesken tipleri ile yerleşme formlarını dikkatle araştıralım, çünkü bu mntıklalarda, incelenecek ve istifade edilecek çok çeşitli buluşlar mevcuttur.

★ **Tarif ve Formüller :**

İmar plânları, İskân üniteleri, gibi mesken ve iskân mevzuu ile doğrudan doğruya ilgili şehircilik çalışmalarında, meslekdaşlar arasında belirli anlamlarda kullanılan beynelmilel tarif ve formülleri kısaca zikretmemiz, diğer bahislerimizdeki bazı görüşlerin daha kolay anlaşılması için faydalıdır.

a) Nüfus Kesafeti: (NK)

Bir memleketin, bir şehrin veya hudutlu bir topluluğun 1 km² sine düşen ortalama insan sayısıdır. Yani,

$$NK = \frac{\text{Kişi}}{\text{Km}^2} = \text{kişi/1 km}^2$$

Daha ziyade siyasi hudutlar (memleket, şehir sınırları) içindeki insan topluluklarının kesafetini öğrenmek için kullanılan basit bir birimdir.

b) Yerleşme Kesafeti: (YK)

Sınırlı bir iskân sahasında, (şehir, kasaba, köy, eyalet, kanton, vilâyet) veya bunun belirli bir mıntakasındaki insan kesafetini tayin eden bir birimdir. Şehircilikte birçok birimler Hektar esasına göre değerlendirildiğinden yerleşme kesafetinde hektar başına düşen insan sayısını bulmak için,

$$YK = \frac{\text{Kişi} \times 10.000}{\text{Yerleşme} + \text{Yollar sahası}} = \text{kişi/1 Hektar}$$

yazılabilir.

Yerleşme sahası kendi yolları ile birlikte bir bütün teşkil edeceğinden yol sahalarını göz önüne almak tabiidir.

c) İkâmet Kesafeti : (İK)

Yerleşme kesafetinin benzeridir. Sadece burada yol sahaları ve diğer umumî sahalar hesaba katılmaz ve böylece binaların kendi parsel

sahaları ile bu binalarda oturanlar birbine oranlanır. İkâmet kesafeti 1 hektar saf ikâmet sahasına düşen insan sayısını verir.

$$İK = \frac{\text{kişi} \times 10.000}{\text{Yerleşme sahası}} = \text{kişi/1 hektar}$$

(Sadece parsellerin toplam sahası)

d) İkâmet adedi : (İA)

Tek bir insanın meskenin içindeki kullanma sahası, meskenin her mahalli ile irtibatlıdır. Nazari olarak yalnız bir şahsın, yatak, oturma odası ile mutfak, banyo vs. gibi diğer servis kısımlarına ayrı ayrı ihtiyacı vardır. Fakat bu mesken içindeki insan sayısı birden fazla olduğu zaman, bilhassa servis kısımları beraberce kullanılabilenlerinden bu sahalarda bir değişiklik olmayabilir ve buna mukabil, meskende barınan insan sayısına göre diğer mahallerde bir büyüme olabilir. Meskeni kullanan şahısların adedi arttıkça beraberce kullanılan sahalâr sabit kalacağından, şahş başına düşen toplam mesken sahası azalacaktır. Tersine olarak, tek insan tarafından kullanılan bir meskenin toplam sahası, birden fazla insan tarafından kullanılan meskende şahş başına düşen mesken sahasından büyüktür.

Bekârlar veya yaşlılar için yapılan özel maksatlı, mesken tipleri müstesna, umumî olarak meskenler aileler tarafından kullanıldığından, bir topluluğun ikâmet adedi, bize mesken başına düşen insan sayısını, yani aile büyüklüğünü verir.

$$İA = \frac{\text{Yerleşme nüfusu, kişi}}{\text{Mesken adedi}} = \text{kişi/1 mesken}$$

Aile büyüklüğü, istatistik anlamında çok defa, bir karı kocanın çocukları ile meydana getirdiği toplam sayısı olup, yanlarında aynı mesken içinde barınan diğer yakınları hesaba katılmayabilir. Fakat bir cemiyetin sosyal bünyesine göre normal ailenin yanında daima yakın-

ları veya hizmetlileri bulunabileceğinden ikâmet adedi ile aile büyüklüğü arasında tarif ve adet bakımından fark vardır. Bu sebeplerle yapılacak hesaplarda nazari aile büyüklüğü yerine, cemiyet içinde yerleşmiş geleneklere göre kurulan hakiki ailenin, yani ikâmet adedinin alınması daha doğrudur.

e) Şahıs başına düşen ikâmet sahası: (İS_k)

Yalnız olarak bir meskende oturan tek bir şahsın asgari ikâmet sahasına ihtiyacı olduğunu belirtmiştik. Nazari olarak tek insanın ihtiyacı olan minimum ikâmet sahası, Banyo-WC, Mutfak gibi servis kısımları ile oturma ve yatma ihtiyacı için ayrılan sahanın toplamıdır. Normal olarak her mesken, birden fazla şahıslar, aile, tarafından kullanıldığından, şahısların adedine göre, her şahsa düşen ortalama bir mesken sahası vardır ve bu nispet muhtelif memleketlerde sosyal ve iktisadi imkânlarla göre değişiktir. Mesken sıkıntısı ve umumî iskân işleri normal olmıyan memleketlerde, şahıs başına düşen ikâmet sahası düşüktür. Duvar kalınlıkları dahil olmak üzere bir meskenin toplam sahası, aile adedine bölünürse elde edilecek saha, nazari olarak o meskende bir tek kişiye düşen ikâmet sahasını verir. Bir yerleşmede, bir şehirde ve nihayet bir memleketin sınırları içinde aynı işlem yapılacak bazı adetler elde edilir ki, bu birim bize mevcut iskân şartlarını veya ikâmet adedine göre, arzu edilen ikâmet sahasının ortalama olarak evvelden bilinmesini temin eder.

$$İS_k = \frac{\text{meskenin toplam sathı} + \text{duvarlar}}{\text{ikamet adedi (aile büyüklüğü)}} =$$

$$= \frac{İS_b}{İA} = m^2 / \text{kişi}$$

$$İS_b = \text{brüt ikâmet sahası}$$

İstatistiklere göre, muhtelif tarihlerde aşağıdaki memleketlerdeki durum:

Rusya	6,10 — 6,15	M ² /Kişi = İS _k	1925 de
Rusya	5,75	» » = »	1928 »
Rusya	7.00 — 12.00	» » = »	1948 »
İsrael	13.50 — 18.00	» » = »	1950
Almanya	— 22.00	» » = »	(Norm)
Almanya	12.00 — 16.00	» » = »	(Sosyal M).
İsviçre	15.00 — 30.00	» » = »	1950 »

Görülüyorki her memleketin refah seviyesine ve bilhassa iskân politikasına göre bu adet değişecektir. Rusyada 1925 senesine nazaran artma iki misline yakındır, ve bu hal bize ikâmet şartlarının iyiye doğru gelişmekte olduğunu gösteriyor. Harpten çıkan birçok memleketlerde de —Almanya, Polonya, Hollanda— bu adet harpten hemen sonra daha düşük olduğu halde, yapılan mesken sayısının artması, muvakkat ve küçük meskenlerde oturan halkın normal binalara yerleşmesiyle yükselmiştir. Memleketimizde henüz bu şekilde sayımlar yapılmadığı cihetle Türkiye için ortalama ikâmet sahasını bilmiyoruz. Fakat aşağıdaki küçük tatbikat bize biraz fikir verebilir.

İstanbul şehrinde, Şişli mıntıkasındaki bir iskân adası ile Zeytinburnundaki bir gecekondu mahallesinin arasındaki mukayesenin neticeleri şöyledir:

Şişli'de iskân adası:

$$\begin{aligned} 136 \text{ adet meskenin ortalama sahası} &= 102.20 \text{ m}^2 \\ \text{Ortalama ikâmet adedi} &= 4.2 \text{ kişi} \\ İS_k &= 102,20/4,2 = 24,3 \text{ m}^2/\text{kişi} \end{aligned}$$

Zeytinburnundaki iskân mahallesi:

$$\begin{aligned} 27 \text{ adet meskenin ortalama sahası} &= 42.5 \text{ m}^2 \\ \text{Ortalama ikâmet adedi} &= 5.9 \text{ kişi} \\ İS_k &= 42,5/5,9 = 7,2 \text{ m}^2/\text{kişi} \end{aligned}$$

Bu basit mukayesenin gösterdiğine göre, Zeytinburnu'nda çok çocuklu aileler dar meskenlerde, Şişli'de de daha az çocuklu aileler daha geniş meskenlerde ikâmet etmektedirler. Her iki mesken tipinde şahıslara düşen ikâmet

sahası (24,30 — 7,2 = 17,10 m²) arasındaki fark 17,10 m² gibi yüksek bir ölçü göstermektedir ki, bu fark aynı zamanda her iki semtteki ikâmet konforunun farkının da ifadesidir.

f) Brüt İkâmet sahası : (İS_{br})

Oturma maksadına hizmet eden mesken binalarındaki toplam sahadır. Burada duvar kalınlıkları dahil olmak üzere mesken topyekûn olarak, ve katlı mesken tiplerinde bütün katlar, bodrum ve çatı katları ile hesaba alınır. Bir tek mesken için yapılacak brüt ikâmet sahası hesabı, bir iskân ünitesinde, bütün bir şehirde veya bir memlekette tatbik edilerek tâyin edilebilir.

tek bir meskenin brüt ikâmet sahası:

$$İS_{br} = \text{İstifade sahası} + \text{duvar sahası}$$

hudutlu bir yerleşmenin brüt ikâmet sahası

$$İS_{br} = İS_k \times İA = m^2/\text{kişi}$$

Muhtelif meskenlerden kurulu bir toplulukta İS_{br} şahıs başına düşen iskân sahası ile, ikâmet adedi, yani aile büyüklüğünün çarpımına eşittir.

g) Net İkâmet sahası: (istifade sahası) : (İS_{net})

Oturma maksadına hizmet eden mesken binalarındaki toplam istifade sahasıdır. Burada duvar kalınlıkları hesaba katılmaz. Buna mukabil kullanılan ve erişilebilen her saha istifade edilen bir düzlük olduğundan, bu birime bazen istifade sahası (faydalı saha) da denilmektedir.

$$İS_{net} = \text{istifade sahaları toplamı veya}$$

$$İS_{br} = İS_k \times İA = m^2/\text{kişi}$$

burada İS_{net} şahıs başına düşen net ikâmet sahasıdır.

Duvar kalınlıklarının kapladığı sahadan hakikatte boşluk olarak istifade edilemediği için bir meskenin duvar sathının yatay izdüşümünün minimum olması iktisadidir. Brüt ikâmet sahasının net ikâmet sahasına veya brüt ikâmet sahasının duvar sathına oranı öyle olmalıdır ki meskenin istifade sahası maximum ve buna mukabil inşaatı da minimum duvar kesiti ile mümkün olsun. Ancak duvar sathının çok küçük olması bilhassa döşemenin oturacağı açıklıkları büyütülebilir ki, bu halde döşeme konstruksiyonunun pahalılaşması, inşaatın daha pahalı bir duruma girmesine sebep olabilir. Umumi olarak memleketimizde brüt ikâmet sahasının duvar sathına oranı yüzde 10-15 olduğu zaman iyi netice olarak kabul edilebilir. Yığma yapılarda bu nispet yükselebilir.

h) Bina başına düşen İkâmet adedi: (İA_{bi})

Binalar çok defa birden fazla meskenleri birleştiren kitlelerdir. Şayet bir bina tek meskenden ibaret ise, mesken adedi bina adedine eşittir. Beher meskene düşen bir ikâmet adedi -İA- olduğu gibi, her binaya düşen ayrı bir ikâmet adedi de vardır -İA-. Tek bir meskenden istifade eden şahısların meskene oranı yerine, burada, meskenlerdeki ikâmet adetlerinin toplamını, bina sayısına oranlamak suretiyle binaların ikâmet adedini bulabiliriz. Hudutlu bir yerleşmede bilinmesi, mühim olan bu sayıyı bulmak için en kolay yol, yerleşme nüfusunun bina sayısına bölünmesi, ve böylece bina başına düşen insan sayısının ölçülmesidir.

$$İA_{bi} = \frac{\text{yerleşme nüfusu}}{\text{mesken binası sayısı}} = \text{kişi} / 1 \text{ Bina}$$

Bu birim, bir şehrin, bir yerleşmenin, veya bir yerleşme içindeki belirli bir Zon'un beher mesken binasına düşen insan sayısını veren bir kesafet birimidir. Bu kesafete göre bulunacak veya kabul edilecek adetlerle mesken formları ve bina tipleri hakkında evvelden tahminlerde

bulunmak kabül olur. Meselâ, $\bar{I}A_{bi} = 10$ kişiden fazla olduğunda, umumi olarak meskenler bir ailelik değil, çok aile içindir, denilebilir. Bu sayı 15-20 arasında olursa mesken tiplerinin blok binalar olması, ve eğer 30 ve daha fazla bir insan sayısına yükseliyorsa bu yerleşmede hâkim mesken tipinin yüksek bloklar olduğu tahmin edilebilir. Bina başına 30 dan fazla insan düşen yerleşmelerdeki, şahıs başına düşen ikâmet sahası düşük bir durum- 10 m^2 den aşağı- gösterdiği zamanlarda, bu muntakada gayri sıhhi iskân şartlarının bulunduğu muhakkaktır.

i) Yapı sahası yüzdesi (Parsel üzerindeki bina sahası) (YS %)

Binaların kapladığı sahalardan umumi parsel sahasına oranıdır. Burada katların toplam sahası dikkate alınmaz. Spekülatif maksadlarla arazinin fazla yüklenmesine kısmen mani olabilen bir tedbir olarak, her muntakanın bir ölçüsü vardır. Fakat bu yüzde ölçüsü, istifade adedi ile birlikte kullanıldığı müddetçe tam olarak faydalıdır.

$$YS \% = \frac{\text{Bina sahası} \times 100}{\text{Parsel sahası}} = \%$$

$$\text{misal: } YS\% = \frac{150 \text{ m}^2 \times 100}{600 \text{ m}^2} = 25\%$$

j) İstifade Adedi : (İs A)

Bu birim, kat adedini, yani genel inşaat sahasını, tam olarak tâyin eden özelliktedir. İnşaat yapılacak olan parselin ne nisbette kullanılacağını, ve ondan ne derece istifade edilebileceğini gösterir. Yapı sahası yüzdesi YS o/o ile birlikte kullanılmak şartı ile yeni yerleşmelerde her türlü spekülasyon temayüllerini önleyebilir. Binanın umumi ikâmet sahasının - bütün katlar, dahil - parsel sahasına oranından ibarettir.

$$\bar{I}s. A = \frac{\text{bina sahası} \times \text{kat adedi}}{\text{parsel sahası}} =$$

$$\bar{I}kâmet sahası (\text{brüt}) = \frac{\bar{I}S}{\text{parsel sahası}} = \frac{\bar{I}S}{PS} = \%$$

Misâl: İstanbulda ayrık nizam bir muntakada 600 m^2 lik bir parsel için 3 kat ve yüzde 25 yapı sahası istenmektedir. Bu duruma göre $PS = 600 \text{ m}^2$

$$\bar{I}s A = \frac{150 \text{ m}^2 \times 3 \text{ kat}}{600} = \frac{450}{600} = 0,75$$

veya yüzde 75 dir.

Şehrin merkezine yakın iskân muntakaları müstesna, ikâmete hizmet için kurulan iskân gruplarında ünite veya mahallelerde istifade adedi 1 i yani yüzde 100 ü geçmemelidir. Bu ise parselin nazari olarak 1 katlı bir mesken tipi ile tamamen doldurulmasıdır. Tatbikatta ise yol ve bahçe boşluklarını temin etmek için meskenler kat haline getirilerek bina mesafeleri ve avlular temin edilir. Yukarıdaki adedlerle bu hesabı değişik olarak yaparsak yüzde 100 istifade edilen bir arazinin yerleşme ve ikâmet kesafetlerini araştırmış oluruz.

Ortalama olarak 600 m^2 lik parsellerden kurulmuş bir iskân sahasında istifade adedi 1 yani yüzde 100 olur, ve burada 100 parsel yapılabileceği düşünülürse:

$$\begin{aligned} 100 \times 600 &= 60.000 \text{ m}^2 \text{ aile} = 4,4 \text{ kişi} \\ \text{ortalama mesken} &= 150 \text{ m}^2 \\ \text{mesken} &= 400 \text{ adet} \quad \text{Bina} = 100 \text{ adet} \\ 1 \text{ parselde} &= 4 \text{ kat} = 4 \text{ mesken} = 600 \text{ m}^2 \\ &= 400 \times 4,4 \times 10.000 \end{aligned}$$

$$\bar{I}K = \frac{400 \times 4,4 \times 10.000}{60.000} = 293,3 \text{ kişi/H}$$

$$YK = \frac{400 \times 4,4 \times 10.000}{60.000 + 20.000 (\text{yollar})} = 200 \text{ k/H}$$

Görülüyorki, istifade adedi 1 olduğu zaman dahi, iskân muntakalarındaki insan kesafeti yüksek bir seviyeye yaklaşıyor, arazi oldukça yükleniyor.

bulunmak kabül olur. Meselâ, $\bar{I}A_{bi} = 10$ kişiden fazla olduğunda, umumi olarak meskenler bir ailelik değil, çok aile içindir, denilebilir. Bu sayı 15-20 arasında olursa mesken tiplerinin blok binalar olması, ve eğer 30 ve daha fazla bir insan sayısına yükseliyorsa bu yerleşmede hâkim mesken tipinin yüksek bloklar olduğu tahmin edilebilir. Bina başına 30 dan fazla insan düşen yerleşmelerdeki, şahıs başına düşen ikâmet sahası düşük bir durum- 10 m^2 den aşağı- gösterdiği zamanlarda, bu mıntakada gayri sıhhi iskân şartlarının bulunduğu muhakkaktır.

i) Yapı sahası yüzdesi (Parsel üzerindeki bina sahası) (YS %)

Binaların kapladığı sahalardan umumi parsel sahasına oranıdır. Burada katların toplam sahası dikkate alınmaz. Spekülatif maksadlarla arazinin fazla yüklenmesine kısmen mani olabilen bir tedbir olarak, her mıntakanın bir ölçüsü vardır. Fakat bu yüzde ölçüsü, istifade adedi ile birlikte kullanıldığı müddetçe tam olarak faydalıdır.

$$YS \% = \frac{\text{Bina sahası} \times 100}{\text{Parsel sahası}} = \%$$

$$\text{misal: } YS\% = \frac{150 \text{ m}^2 \times 100}{600 \text{ m}^2} = 25\%$$

j) İstifade Adedi : (İs A)

Bu birim, kat adedini, yani genel inşaat sahasını, tam olarak tâyin eden özelliktedir. İnşaat yapılacak olan parselin ne nisbette kullanılacağını, ve ondan ne derece istifade edilebileceğini gösterir. Yapı sahası yüzdesi YS o/o ile birlikte kullanılmak şartı ile yeni yerleşmelerde her türlü spekülasyon temayüllerini önleyebilir. Bina'nın umumi ikâmet sathının - bütün katlar, dahil - parsel sahasına oranından ibarettir.

$$\bar{I}s. A = \frac{\text{bina sahası} \times \text{kat adedi}}{\text{parsel sahası}} =$$

$$= \frac{\text{ikâmet sahası (brüt)}}{\text{parsel sahası}} = \frac{\bar{I}S}{PS} = \%$$

Misâl: İstanbulda ayrıık nizam bir mıntakada 600 m^2 lik bir parsel için 3 kat ve yüzde 25 yapı sahası istenmektedir. Bu duruma göre $PS = 600 \text{ m}^2$

$$\bar{I}s. A = \frac{150 \text{ m}^2 \times 3 \text{ kat}}{600} = \frac{450}{600} = 0,75$$

veya yüzde 75 dir.

Şehrin merkezine yakın iskân mıntakaları müstesna, ikâmete hizmet için kurulan iskân gruplarında ünite veya mahallelerde istifade adedi 1 i yani yüzde 100 ü geçmemelidir. Bu ise parselin nazari olarak 1 katlı bir mesken tipi ile tamamen doldurulmasıdır. Tatbikatta ise yol ve bahçe boşluklarını temin etmek için meskenler kat haline getirilerek bina mesafeleri ve avlular temin edilir. Yukarıdaki adedlerle bu hesabı değişik olarak yaparsak yüzde 100 istifade edilen bir arazinin yerleşme ve ikâmet kesafetlerini araştırmış oluruz.

Ortalama olarak 600 m^2 lik parsellerden kurulmuş bir iskân sahasında istifade adedi 1 yani yüzde 100 olur, ve burada 100 parsel yapılabileceği düşünülürse:

$$100 \times 600 = 60.000 \text{ m}^2 \text{ aile} = 4,4 \text{ kişi}$$

$$\text{ortalama mesken} = 150 \text{ m}^2$$

$$\text{mesken} = 400 \text{ adet} \quad \text{Bina} = 100 \text{ adet}$$

$$1 \text{ parselde} = 4 \text{ kat} = 4 \text{ mesken} = 600 \text{ m}^2$$

$$\bar{I}K = \frac{400 \times 4,4 \times 10.000}{60.000} = 293,3 \text{ kişi/H}$$

$$YK = \frac{400 \times 4,4 \times 10.000}{60.000 + 20.000 \text{ (yollar)}} = 200 \text{ k/H}$$

Görülüyorki, istifade adedi 1 olduğu zaman dahi, iskân mıntakalarındaki insan kesafeti yüksek bir seviyeye yaklaşıyor, arazi oldukça yükleniyor.

★ Şekillere ait özel fihrist

Şekil	Sahife
1	: İlkel yerleşme elemanı, basit barınak 2
2	: Basit barınaklarla kurulu iskân topluluğu 2
3	: Zirai bir topluluk 2
4	: Dağınık yerleşme 3
5	: Dağınık gruplar şeklinde yerleşme 3
6 a,b,c	: Göçebe - gezicilerin yerleşme formunun oluşu 5
7	: Yığın şeklinde kapalı yerleşme 6
8	: » » » 6
9	: Yol güzergâhında (tanzim edilmiş) yerleşme 6
10	: Yol güzergâhında (tanzim edilmiş) yerleşme 6
11	: Yol güzergâhında (tanzim edilmiş) yerleşme 7
12	: Geometrik şekilli yerleşme 7
13	: » » » 7
14	: » » » 7
15	: Eski mısır yerleşmesi Kahun 8
16	: Eski mısır yerleşmesi Tel El Amarna 9
17	: Eski mısır yerleşmesi Tel El Amarna'da mesken 9
18	: Eski Yunan yerleşmesi Millet 10
19	: » » » Priene 10
20	: » » » » de mesken 11
21	: Eski Roma yerleşmesi Timğad 11
22	: Eski Roma yerleşmesi Pompei'de mesken 12
23	: Muntazam bir ortazaman yerleşmesi Montpazier 13
24	: Normal bir ortazaman yerleşmesi Brunau 14
25	: Normal bir ortazaman yerleşmesi Friedeberg 14
26	: Özel bir Rönesans yerleşmesi olan Fuggerei'de mesken tipleri 15
27	: Fuggerei yerleşmesinin kuşbakışı görünüşü 15
28	: Rönesans yerleşmesi Palma Nova 16
29	: » » » Freudenstadt 16
30	: » » » Scherdenheuvel 16
31	: » » » Freudenstadt 17
32	: Rönesans'da büyük mesken tipi, Roma 17
33	: Rönesans'da büyük mesken tipi, Nürnberg 17
34	: Barok yerleşmesi Mannheim 18
35	: Barok da mesken tipi Cenevre 18
36	: Bursa vaziyet plân krokisi 20
37 a,b	: Bursa Evi 21

Şekil		Sahife
119	: Bir sıra ev plânı	80
120	: Bir sıra ev plânı (sıra evlerin kaydırılması)	80
121	: Bir sıra ev plânı (Sıra evlerin köşeli tertibi)	81
122	: Küçük ve büyük sıra ev üniteleri plânı	81
123	: Alçak ve yüksek kitleli sıra ev plânı	82
124 a,b,c,d	: Blok inşaatta merdiven evi	83
125 a,b,c,d,e	: Blok inşaatın geçirdiği kitle formları	84
126	: İsviçre'de tek bağlantılı sosyal mesken tipi	85
127	: İki bağlantılı mesken tipi	85
128	: Alexander - Polder projesi Rotterdam	85
129	: İki bağlantılı Blok (Fransa)	86
130	: İki ve 3 bağlantılı Blok	87
131	: Kolo yerleşmesi vaziyet plânı Varşova	88
132	: Kolo'da 3 bağlantılı Blok	88
133	: İki bağlantılı Blok, İtalye	89
134	: 4 Bağlantılı Blok, İsviçre	89
135	: İki bağlantılı Blok	90
136	: Merdiven evinin koridora bağlanması	90
137	: Merdiven evinin ters çözümü	91
138	: Az katlı Bloklarla kurulu bir yerleşme plânı	91
139 a,b	: Hansa mahallesinde büyük Blok	92
140	: Zürich'de Hirzenbach yerleşmesi	93
141	: İstanbul'da küçük bir yerleşme	94
142	: Gruplara ayrılmış bir yerleşme	95
143	: Gruplara ayrılmış bir yerleşme	96
144 a,b	: Şişli'de mevcut bir iskân adası	97
144 C	: İstanbul'da bitişik nizamda mesken	98
145 a,b	: İsviçre'de Blok inşaatın sıhhileştirilmesi	99
146 a,b	: Balkon geçitli mesken tipi, Hollanda	100
147	: Balkon geçitli mesken tipi, Almanya	101
148	: Balkon geçitli mesken tipi Hollanda (Şekil numarası baskıda sehven 149 olarak çıkmıştır)	102
149	: Balkon geçitli mesken tipi (Şekil numarası baskıda sehven 148 olarak çıkmıştır)	102
150	: Döşeme seviyeleri farklı ve balkon geçitli mesken tipi	103
151	: Balkon geçitli mesken tipi, Hollanda	104
152	: Balkon geçitli mesken tipi, İ.T.O. Öğrenci ve çalışması (Çetin Sirek)	104
153	: Le Corbusier'nin ikâmet ünitesine ait plân ve kesit	106

Şekil	Sahife
154	: Yıldız bloklar, vaziyet plânı, İsveç 107
155	: Yıldız elemanlarla yerleşme İsveç 108
156 a,b	: Yıldız elemanlarla yerleşme İsveç 109
157	: Yıldız elemanlarla yerleşme, İsviçre 110
158	: Yıldız elemanlarla yerleşme, İsviçre 111
159	: Nokta binalar ile yerleşme, İsveç 112
160	: Nokta binalar ile yerleşme, İsveç 112
161	: Nokta bina kat plânı, Fransa 113
162	: Nokta bina kat plânı, İsviçre 113
163	: Yiğma inşaatla, nokta bina, İsviçre 114
164	: İki kitleli nokta bina, Almanya 115
165	: İki kitleli nokta bina, Danimarka 116
166	: İki kitleli nokta bina, Danimarka 117
167	: Hansa mahallesinde nokta bina 118
168	: Büyük nokta bina, Macaristan 119
169	: 18 katlı nokta bina, İsviçre 120
170	: İki kitleli nokta bina İsviçre 121
171	: 4 Bağlantılı nokta bina İngiltere 122
172	: Hansa mahallesinde nokta bina 123
173	: Eski yerleşmelerde bölgeler 124
174	: Yeni yerleşmelerde bölgeler 124
175	: Plânlanan yerleşmelerde arzulanan bölgeler 124
176	: Komşuluk kademeleri, iskân grubu 126
177	: Komşuluk kademeleri, iskân Kartiyesi 127
178	: Komşuluk kademeleri, İskân mahallesi 127
179	: 3 Evlik iskân grubu Brioud 128
180	: 24 » » » Spandau 128
181	: 8 » » » Zürich 128
182	: 23 » » » Dresden 129
183	: 14 » » » Hampsteadt 129
184	: 20 » » » Crawley — west Green 130
185	: 14 » » » Bremen — Grolland 130
186	: 75 » » » Wenedig 130
187	: 35 » » » Amsterdam 131
188	: 6 » » » Langenhorst 131
189	: 6 » » » Lyon 131
190	: 27 » » » Dortmund 132
191	: 14 » » » Hatfield 132
192	: 30 » » » Stockholm 132
193	: 26 » » » Stevenage Bedwell 133

Şekil	Sahife
194 : 10 » » » Wiewenesch	133
195 : 80 » » » Hamburg	133
196 : 36 ailelik iskân grubu Chicago	134
197 : 14 » » » Horlow — Mark Hall	134
198 : 10 » » » Welwyn	134
199 : 28 » » » Los Angeles	135
200 : 18 » » » Radburn	135
201 : 12 » » » Malmö	135
202 : 12 » » » Hamburg	136
203 : 150 » » » Turin	136
204 : 10 » » » Stockholm	136
205 : 26 » » » Göteborg	137
206 : 54 » » » »	137
207 : 24 » » » Postdaur — Berlin	137
208 : 160 » İskân Kartiyesi Hamburg	138
209 : 391 » » » Stockholm	138
210 : 71 » » » »	138
211 : 201 » » » Göteborg	139
212 : 126 » » » Dortmund	139
213 : 140 » » » Zürich	139
214 : 350 » » » Wenedig	140
215 : 287 » » » Hannover	140
216 : 298 » » » Harlow	141
(Şekil numarası baskıda sehven 216 olarak çıkmıştır.)	
217 : 500 » » » Crawley — West Green	141
218 : 236 » » » Kopenhag	142
(Şekil numarası baskıda sehven 218 olarak çıkmıştır.)	
219 : 356 » » » Chicago — Park Forest	142
220 : 7500 Nüfuslu İskân mahallesi Greenbelt — Maryland	143
221 : 10.300 » » » Venedig — Mestre	143
222 : 8.400 » » » Essen	144
223 : 6000 » » » Turin — Falcehera	144
224 : 3400 » » » Viyana	144
226 : 5600 » » » Dortmund	145
227 : 19000 » » » Amsterdam	145
228 : 3000 » » » Crawley — West Green	145
229 : 11400 » » » Göteborg	146
230 : 9000 » » » Harlow — Mark Hall	146
231 : Kat adedi ve inşaat sahası arasındaki bağlara ait kıyaslama	150
232 : Kat adedinin arttırılması ile elde edilen saha kazancı	151

Şekil	Sahife
233	: Tek evlerde kurulu bir yerleşmenin saha ihtiyacı (Le Corbusier'nin kıyaslanması) 152
234	: Büyük bloklarla (İkâmet Ünitesi) kurulu bir yerleşmenin saha ihtiyacı (Le Corbusier'nin kıyaslaması) 152
235	: Osmanlı yerleşmelerinde yol perspektifi 154
236	: Şlezyada yol perspektivi 155
237	: Ortahisar yerleşme silüeti 156
238	: Auxilium Cristianorum, Harbiye — İstanbul, vaziyet plânı 163
239	: » » da mesken tipi 163
240	: Surp - Garabet Bağlarbaşı - İstanbul vaziyet plânı 164
241	: » » de mesken tipi 164
242	: Surp — Agop, Harbiye İstanbul vâziyet plânı 166
243	: » » da mesken tipi 167
244	: Gedikpaşa'da ada teşkili, İstanbul 168
245	: » » mesken tipi 168
246	: Lâleli'de sosyal meskenler (Harikzedegân) 169
247	: » » » plân tipleri 169
248	: Haydarpaşa'da lojman Bloku 170
249	: » » plânı 170
250	: 1. Levent yerleşmesi vaziyet plânı 173
251	: 4. » » » » 171
252	: Ataköy yerleşmesi vaziyet plânı 175
253	: Taşıtatlada gecekondular vaziyet plânı 177
254	: » » tipi 179
255	: » » » » 180
256	: » » » » 181

bina giriŖi	1
Daire giriŖi	2
Hol	3
WC	4
vestiyer	5
salon	6
Oturma	7
yemek	8
mutfak yemek	9
mutfak	10
kiler	11
ofis	12
koridor	13
yatak	14
çocuk yatak odası	15
sandık odası	16
hizmetçi	17
çalışma odası	18
banyo	19
teras	20
garaj	21
atelye	22
merdiven evi	22
asansör	24
Balkon	25
depo	26
kalorifer	27
kömürlük	28
çamaşırılık	29
ön bahçe	30
oturma bahçesi	31
avlu	32

KONU İLE İLGİLİ VE İSTİFADE EDİLEN KİTAP, BROŞÜR VE MECMUALAR

KİTAPLAR :

- American School of Classical Studies at Athens : The Athenian Agora, a guide.
- Abel A. : Regeneration der Staedte
- Bernoulli H. : Die Stadt und ihr Boden
- Bill M. : Wiederaufbau
- Boesiger W. : Richard Neutra 1950-1960
- Brinckmann A.E. : Stadtbaukunst
- Bernoulli H. : Organische Erneuerung unserer Staedte
- Carol H., Werner M. : Staedte wie wir sie wuenschen
- Childe V. Gordon : L'Aube de la Civilisation Europeenne
- De Pedrals, D. - P. : Archéologie de l'Afrique Noire
- Dunat Maurice : Fouilles des Byblos
- Duyuran Rüstem : Guide to Priene
- Dunbabin Thom. James. : The western Greeks from the foundation of the greek Colonies to 480
- Egli E. : Die neue Stadt in Landschaft und Klima
- Ehligötzt H. : Staedtebaukunst
- F. W. Dodge Corporation : A Treasury of Contemporary Houses
- Guyan Dr. W. Ulrich : Mensch und Urlandschaft der Schweiz
- Gantner J. : Grundformen der Europaeischen Stadt.
- Gauckler Ed. : Le Domaine des Laberii à Uthina
- Goetz Walter : Propylaen Weltgeschichte
- Hess F. : Staedtebau
- Hatje G. : Neue Deutsche Architektur
- Hegemann W. : Der Staedtebau
- Hoepfner K. : Grundbegriffe des Staedtebaus
- Hoffmann H. : Garten und Haus.
- Kornemann Ernst : Weltgeschichte des Mittelmeer, von Philipp II. von Makedonien bis Muhammed.
- Kantor Helene : The Aegean and the Orient in the second Millenium
- Meyer Ernst : Die Grenzen der Hellenistischen Staaten in Kleinasien
- Meyer Eduard : Geschichte des Altertums
- Mock E. : Built in U.S.A.
- Meili A. : Bauliche Sanierung von Hotels und Kurorten
- Mackowsky W. : Grosstadt und Staedtebau
- Otto K. : Die Stadt von Morgen

Pfister Kurt	: Die Etrusker
Parrot André	: Archeologie mésopotamienne
Richards J. M.	: Miniature history of the English House
Rainer R.	: Ebenerdige Wohnhauser
Reinhard E.	: Sanierung der Altstaedte
Reinhard E.	: Neues Bauen und Wohnen
Reichow H. B.	: Die Autogerechte Stadt
Rainer, Göderitz, Hoffmann	: Die gegliederte und aufgelockere Stadt
Schulten Adolf	: Das römische Afrika
Schuster F.	: Der Bau von Kleinwohnungen
Stübgen J.	: Der Staedtebau
Tiedmann L.	: Menschlich Wohnen
Unwin R.	: Grundlagen des Staedtebaus
Uzman M.	: Antik devir küçük Asya evleri
Volkers O.	: Neuzeitliche Miethausgrundrisse
Yorke F. R.	: The Modern House
Zietschmann E. /David G.	: Wie Wohnen

BROŞÜRLER:

Del. für Arbeitsbeschaffung	: Soziale Wohnungs — und Siedlungsbau
Kunstgewerbemuseum Zürich	: Aino + Alvar Aalto
Kunstgewerbemuseum Zürich	: U. S. A. baut
S. A. R.	: Ny Svensk Arkitektur
Wasmuth E.	: 16.000 Wohnungen für Angestellte

MECMUALAR :

Bauen + Wohnen
 Werk
 D. B. Z.
 The Architectural Forum
 Domus
 Architettura

ANSIKLOPEDİLER :

Max Ebert	Reallexikon der Vorgeschichte
George Wissowa, Wilhelm Kroll, Karl Mittelhaus	Pauly's Real - Enzyklopaedie der klassischen Altertums wissenschaft
The Encyclopaedia Britannica	
La Grande Encyclopedie Lamirault	
Lexikon von Brockhaus	
Lexikon von Meyer	